

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ

Η ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ

ΗΤΟΙ

Ὁδηγία εἰς τοὺς Πνευματικοὺς περὶ τοῦ ἱεροῦ Μυστηρίου τῆς Ἐξομολογήσεως ἢ Μετανοίας καὶ περὶ τοῦ πῶς δεόν νὰ ἐξομολογῶσι τὰς διαφόρους τάξεις τῶν Χριστιανῶν.

ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ "ΝΕΑΣ ΕΡΕΥΝΗΣ",

1910

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ

Η ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ

ΗΤΟΙ

Ἐδηγίαί εἰς τοὺς Πνευματικοὺς περὶ τοῦ ἱεροῦ Μυστηρίου τῆς Ἐξομολογήσεως ἢ Μετανοίας καὶ περὶ τοῦ πῶς δεόν νὰ ἐξομολογῶσι τὰς διαφόρους τάξεις τῶν Χριστιανῶν.

ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ "ΝΕΑΣ ΕΡΕΥΝΗΣ",

1910

265.62
—
A10

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԿԱՅ
ՏՊԱԿԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՍՊՈՐՏԻՎ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

Αί ὁδηγίαι, τὰς ὁποίας παρέχει τὸ βιβλίον τοῦτο, ἀπευθύνονται πρὸς τοὺς ἱερεῖς οἱ ὅποιοι ἔχουν λάβει τὴν ἐξουσίαν παρὰ τῶν ἐπισκόπων τῶν νὰ ἐκτελῶσι τὸ μυστήριον τῆς ἱερᾶς Μετανοίας. ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ κτῆμα πάντων τῶν ἐχόντων τὴν θείαν χάριν τῆς ἱερωσύνης, διότι οὐδὲν ἄπιθκον νὰ εὐρεθῶσι καὶ αὐτοὶ ἡμέραν τινα εἰς θεοῖν νὰ δεχθῶσι τὴν ἐξομολόγησιν ἠνθήσαντός τινος χριστιανοῦ, πάντως δὲ ἡμέραν τινα θ' ἀνατεθῇ καὶ εἰς αὐτοὺς τὸ καθῆκον τοῦτο, τῆς ἐκτελέσεως καὶ τοῦ ἱεροῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας. — Ὁ ἱερεὺς ὁ ὅποιος καλεῖται εἰς τόσον σοφὸν ὑπόργημα, δεόν νὰ εἶναι τελείως γνώστης τῶν ὑποχρεώσεων τὰς ὁποίας ὡς πνευματικὸς ἀναλαμβάνει. — Ἐν τῷ Μυστηρίῳ τῆς Ἐξομολογήσεως ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἱερέως πνευματικοῦ, ἔρχεται ἀντιμέτωπος πρὸς ἀσθενὲς καὶ πάσχον μέλος αὐτῆς ἐρευνᾷ τὰ τῆς νόσου ὑπὸ τῆς ὁποίας διακκτέχεται ὁ ἐξομολογούμενος χριστιανὸς οὗτος, ψυχολογεῖ ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, λαμβάνει γνῶσιν τῆς καταστάσεως αὐτοῦ, καὶ διατάσσει τὰ ἀρμόζοντα φάρμακα, καὶ ἐπιδιώκει τὴν διόρθωσιν τοῦ ἀμικρωτοῦ τούτου, καὶ ἀποκαθιστᾷ αὐτὸν καὶ πάλιν ὑγιὲς μέλος τῆς Ἐκκλησίας. — Καὶ δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἴπωμεν ἀδιστακτως, ὅτι ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς ἐξομολογήσεως ἔχει συγκεντρωθῆ ὁλόκληρος ἡ δύναμις ἡ σωστικὴ τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου κατορ-

θώνει νὰ νικήσῃ τὴν ἀμικρίαν, καὶ νὰ τελειοποιήσῃ ἕνα ἕκαστον χριστιανὸν ἰδικαιτέρως, καὶ νὰ καθιστᾷ τὸν χριστιανὸν ἄξιον νὰ δεχθῇ πλήρη τὴν θείαν χάριν, τὴν ὁποίαν διὰ τῶν λοιπῶν μυστηρίων καὶ ἄλλων πνευματικῶν μέσων ἡ Ἐκκλησία ἐπιχορηγεῖ εἰς τοὺς ἀνήκοντας εἰς αὐτήν. — Τὰ ἅπαντα ἔχων ὑπ' ὄψιν ἕκαστος ἱερεὺς, εἰς τὸν ὅποιον ἀνυψίθεται τὸ καθῆκον τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου του, δεόν νὰ εἶναι τελείως κατηρτισμένος, καὶ ἐν πληρυσιάτῃ γνώσει τῶν ὑποχρεώσεων καὶ δικαιωμάτων, τὰ ὅποια ἡ ἐκτέλεσις τοῦ Μυστηρίου τῆς ἐξομολογήσεως ἐπιβάλλει εἰς αὐτόν. Μέσον πρὸς κατηρτισμὸν ὑπῆρχεν τὸ Ἐξομολογητῆριον τοῦ Νικοδήμου. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο σπανίως εὐρίσκειται, καὶ ἕνεκ τῆς ἐποχῆς, καὶ τῆς διαφορᾶς τῆς Μοναχικῆς ζωῆς ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς δὲν δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν μόρφωσιν πνευματικοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ κύκλος τῆς δράσεως εἶναι ἡ κοινωνία. — Τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἐρχόμεθα διὰ τῶν ὁδηγιῶν τούτων νὰ πληρώσωμεν. Δὲν ἄξιούμεν ὅτι παρέχομεν τέλειόν τι εἰς τοὺς ἱερεῖς. Ἀλλὰ πάντως ὑποδεικνύομεν τὴν ὁδὸν τὴν ὁποίαν ὀφείλει ὁ πνευματικὸς νὰ βεβήσῃ ἐν τῇ ἐκτέλεσει τοῦ Ἱεροῦ Μυστηρίου τῆς ἐξομολογήσεως.

Ὡς σήμερον ἔχουσι τὰ καθ' ἡμᾶς, ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν διαμόρφωσιν καὶ ἐν Χρῆ ἀνυψήσῃ ἕκαστου προσώπου. Ἐκ τῶν προσώπων ἀπαρτίζονται αἱ κοινωνίαι, οἱ λαοὶ, τὰ ἔθνη. Καὶ ὅταν τὰ πρόσωπα εἶναι ἠθικῶς τέλει, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι ἀνθρωπίνως δυνατόν, καὶ αἱ κοινωνίαι καὶ οἱ λαοὶ ἀποβάνουσιν ἰσχυροί, καὶ χωροῦσιν ἀσφαλῶς πρὸς τὴν ἀληθῆ πρόδον. Καὶ ταῦτα πάντα δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ἡ Ἐκκλησία διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς

ἑξομολογήσεως, καλῶς καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτῆς διεξαγομένου. Τοιαύτη εἶναι ἡ σημασία τὴν ὁποίαν ἔχει τὸ μυστήριον τοῦτο, καὶ τοιαῦτα εἶναι τὰ ἐξ αὐτοῦ προσδοκώμενα σωστικὰ ἀποτελέσματα. Καὶ δὲν διστάζομεν λοιπὸν νὰ δικτυπώσωμεν γνώμην, ὅτι οἱ Ἐπίσκοποι δεοῦσιν νὰ μὴ προβκίνωσιν εἰς τὴν χειροτονίαν ἑξομολογητῶν πρὶν ἢ καλῶς ἐξετάζωσι τούτους, καὶ ἂν εὐρίσκωσιν ἐν αὐτοῖς πάντα τὰ προσόντα τὰ ὁποῖα ἀπαιτεῖ ἡ εὐσυνειδήτος ἐπιτέλεσις τοῦ μυστηρίου. Καὶ ἡ ἐξέταξις αὕτη δεόν νὰ γίνηται πρὸ παντός ἐπὶ τῶν γνώσεων τὰς ὁποίας δικτυπώνουσιν αἱ ὁδηγίαι αὐταὶ τοῦ πνευματικοῦ.

Ὅταν ἡ Ἐκκλησία κατορθώσῃ τὴν ἀποκτήσῃ πνευματικὸς ἀκριβεῖς γνώστρις τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν ἀποστολῆς, καὶ δυναμένους νὰ ἐκασκῆσωσιν ἐν ἐπιγνώσει τὸ καθήκον, τὸ αὐτὸν ἀνταναγκάζουσιν, θὰ εἶναι βεβία ὅτι ὁ κυριώτερος σκοπὸς τὸν ὁποῖον αὕτη ἐπιδιώκει, ἦτοι ἡ κατὰ Χριστὸν ἀναγεννήσις καὶ διαμόρφωσις τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, θὰ ἐπιτυγχάνηται εὐκόλως, καὶ τὸ κράτος τοῦ Εὐαγγελικοῦ νόμου θὰ ἐνθρονισθῇ ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τῇ καρδίᾳ ἐκάστου Χριστιανοῦ, καὶ ὁ Χριστιανὸς θ' ἀποβῇ ἅγιος ὄντως, καὶ μέλος ὑγιὲς τῆς Ἐκκλησίας.

Μελετᾶτε λοιπὸν, πάντες ὅσοι ἐξ ὑμῶν προορίζεσθε εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τῆς Χριστιανικῆς ἀναγεννήσεως, τὰς ὁδηγίας ταύτας, καὶ καταρτίσθητε ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ὄργανα χρήσιμα εἰς πραγμάτωσιν τῶν σωστικῶν σκοπῶν τῆς Ἐκκλησίας. Πᾶσαν προσπάθειαν ὑμῶν, εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου τούτου θὰ εὐλογῇ ἀνωθεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ θὰ ὑποβοηθῇ καὶ θὰ ἐνισχύῃ ἡ χάρις τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, τὴν ὁποίαν ἐπικαλοῦμεθα σὺν τῇ εὐλογίᾳ

δ'

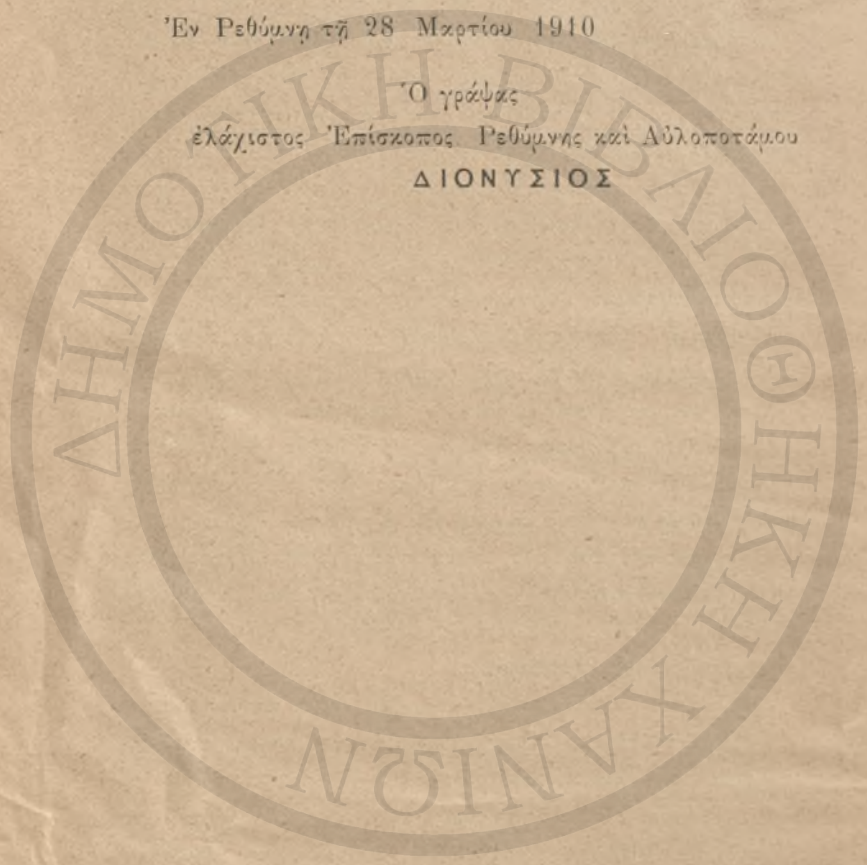
τοῦ Κυρίου ἐπὶ πάντας ὑμᾶς τοὺς πιστοὺς ἐργάτας τοῦ μυστικοῦ ἀμπελῶνος τοῦ Κυρίου.

Ἐν Ρεθύμνῃ τῇ 28 Μαρτίου 1910

Ὁ γράψας

ἐλάχιστος Ἐπίσκοπος Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

τοῦνται τρία τινά:—α' ἡ πράξις ἐκείνη διὰ τὴν ὁποίαν ζητεῖται ἡ χάρις τοῦ Μυστηρίου. β'. Ἐκεῖνος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ χάρις αὕτη ἐνεργεῖ καὶ γ'. Ἐκεῖνος διὰ μέσου τοῦ ὁποίου δίδεται ἡ χάρις αὕτη.

Ἡ πράξις διὰ τὴν ὁποίαν ζητεῖται ἡ χάρις τοῦ μυστηρίου, εἶνε αἱ ἑξομολογούμεναι ὑπὸ τοῦ Χριστιανοῦ ἁμαρτίαι τὰς ὁποίας οὗτος πράττει μετὰ τὸ ἅγιον Βάπτισμα.

Ἐκεῖνος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ χάρις αὕτη ἐνεργεῖ, εἶναι πᾶς Χριστιανὸς ὀρθόδοξος, ἔχων ἤδη βαπτισθῆ κατὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, καὶ ὁ ὁποῖος συναισθανόμενος τὸ βάρος τῆς ἁμαρτίας, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ν' ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτοῦ ἑξομολογούμενος τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, καὶ ζητεῖ καὶ λαμβάνει συγγώρησιν ταύτης.

Ἐκεῖνος, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου δίδεται ἡ χάρις τοῦ Μυστηρίου εἰς τὸν ἑξομολογούμενον, εἶναι ὁ ἔχων τὴν χάριν τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης καὶ τὴν ἐξουσίαν «τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν» τὰς ἁμαρτίας.— Ἡ ἁμαρτία εἶναι ἡ καταπίεσις ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἐπιανάστασις τοῦ θελήματος τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. Ὁ οὕτω γινόμενος ἔνοχος πρὸς τὸν Θεὸν ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκην μεσίτου, ὁ ὁποῖος νὰ συμφιλιώσῃ αὐτὸν πρὸς τὸν Δικαιοκρίτην Θεόν. Καὶ ὁ μεσάζων οὗτος εἶναι ὁ πνευματικὸς ἱερεὺς,

α'. Προπαρασκευὴ εἰς τὸ Μυστήριον τῆς Μετανοίας

Διὰ νὰ ἐκτελεσθῇ τὸ μυστήριον τοῦτο ἀπαιτεῖται ἵνα ὁ προσερχόμενος εἰς αὐτὸ ἁμαρτωλὸς Χριστιανὸς ἑξομολο-

γηθῆ εἰς τὸν ὁρισμένον ἱερέα τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ πάσας, καὶ νὰ ἐξομολογηθῆ ταύτας οὕτως, ὥστε νὰ φαίνηται καὶ ἐξωτερικῶς ὁ πόνος τῆς ψυχῆς, καὶ ὁ πόθος αὐτῆς ν' ἀπαλλαγῆ τὸ ταχύτερον ἀπ' αὐτῶν, καὶ νὰ ἐκδηλώνηται ὁ πόθος οὗτος διὰ θερμῆς καὶ ἐκ καρδίας προσεχομένης παρακλήσεως, ἵνα δοθῆ εἰς αὐτὸν ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν τούτων. Συμφώνως πρὸς ταῦτα ὁ Χριστιανὸς ὀφείλει νὰ ἔχη τὴν ψυχὴν αὐτοῦ οὕτω πως προητοιμασμένην ὥστε νὰ εἶναι ἐτοιμὴ νὰ δεχθῆ τὴν ἐνέργειαν ταύτην τῆς ἱεροτελεστικῆς Θείας Χάριτος. Καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προετοιμάζεται διὰ τριῶν σταδίων, τῶν ἑξῆς:

1) Ὁ Χριστιανὸς ἐφ' ὅσον εὐρίσκεται ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἁμαρτίας φαίνεται ὡς ἐὰν εὐρίσκηται ἐν ἀναισθησίᾳ. — Τυφλός, ἀναισθητός, ἀπερίσκεπτος προχωρεῖ βυθιζόμενος, κατ' ἐκάστην καὶ βαθύτερον, εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἁμαρτίας. — Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη πρωτίστως νὰ συνέλθῃ εἰς ἑαυτὸν, νὰ ἐννοήσῃ πὺ ἐχει καταπέσει, τὸ μέγεθος τῆς ἁμαρτίας τὴν ὁποίαν διαπράττει, καὶ τὰς ὀλεθρίας συνεπειάς, τὰς ὁποίας ἡ ἁμαρτία παράγει καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἁμαρτωλοῦ, πρὸς δὲ τούτοις ὀφείλει νὰ ἐννοήσῃ τὸν ἠθικὸν ἐξευτελισμὸν, ἐν τῷ ὁποίῳ εὐρίσκεται. Καὶ ὅταν συνέλθῃ εἰς ἑαυτὸν καὶ ἐννοήσῃ πάντα ταῦτα, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ καταληφθῆ ὑπὸ μίσους πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ νὰ μὴ ἀποφασίσῃ ν' ἀποσπασθῆ ἀπὸ τῶν δικτύων αὐτῆς, καὶ ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τοῦ δρόμου τῆς ἁμαρτίας ἐπιστρέφων καὶ πάλιν εἰς τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς. — Καὶ τὴν ἐξέγερσιν ταύτην τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ ληθαίργου τῆς ἁμαρτίας, ἡ ὁποία εἶνε καὶ ἡ πρώτη ὥθησις εἰς τὸ μυστήριον τῆς Μετανοίας, ὀνομάζομεν **Συντριβήν**.

2) Τὸ κράτος τῆς Συντριβῆς ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ Χριστιανοῦ παράγει εἰς αὐτὸν τὸ αὐτὸ αἶσθημα, τὸ ὁποῖον παράγει εἰς πάντα ἄνθρωπον· οἷα δὴποτε σωματικὴ ἀσθένεια, τὴν ὁποῖαν ἀνακαλύπτει ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ.— Ὅπως τότε ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τὸν κατάλληλον ἐπιστήμονα ἰατρόν, διὰ νὰ εἶπῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ καὶ ζητήσῃ τὴν θεραπείαν ταύτης, οὕτω καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς Χριστιανὸς μετὰ τὴν **Συντριβὴν** αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκμισθηρενθῇ τὸν πόνον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, εἰς τὸν ἀρόμοδιον πνευματικὸν ἰατρόν, καὶ εἰς τοῦτον, ὁ ὁποῖος κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐκπρόσωπεῖ τὴν θεῖαν ἐξουσίαν τῆς Δικαιοσύνης, ὑποβάλλει τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ ἵνα κοίνη ταύτας καὶ ἀποφανθῇ περὶ τούτων.— Καὶ τὴν ὅλην ταύτην ἐνέργειαν ὀνομάζομεν **Ἐξομολόγησιν**.

3) Ἡ ἀπόφασις τοῦ ἱερέως ἐπὶ τῶν ἐξομολογουμένων πράξεων τοῦ ἁμαρτωλοῦ Χριστιανοῦ ἀπαγγέλλεται, καὶ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν εἰλικρινῆ συντριβὴν καὶ ἐξομολόγησιν τοῦ Χριστιανοῦ.— Ὁ εἰλικρινῶς, καὶ ὀλοφύχως ποθῶν νὰ λάβῃ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ Χριστιανός, συναισθάνεται τελείως τὴν ἐνοχὴν αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀναγνωρίζει ὅτι διὰ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ ἔχει προσβάλει τὴν θεῖαν Δικαιοσύνην, τὴν ὁποῖαν ὀφείλει λοιπὸν νὰ ἱκανοποιήσῃ ἐγκαταλείπων τελείως τὰς πράξεις ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι εἶναι παραβάσεις τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ πρᾶττων ἔργα θεάσεσθα, διὰ τῶν ὁποίων νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπανορθώσῃ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ, ἣ ὁποῖα εἶναι καταπάτησις ἀληθῆς τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, ἢ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ.— Καὶ τὴν προᾶξιν ταύτην ὀνομάζομεν **ἱκανοποίησιν**.

Ἡ **συντριβὴ** λοιπὸν, ἣ **ἐξομολόγησις** καὶ ἣ **ἱκανοποίησις**

ησις εἶναι αἱ τρεῖς ἐνέργειαι, αἱ ὁποῖαι καθιστοῦν τὴν ψυχὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ Χριστιανοῦ ἱκανὴν νὰ δεχθῆ τὴν θεῖαν χάριν τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας. — Καὶ αἱ τρεῖς αὐταὶ ἐνέργειαι ἀποτελοῦσι τρία οὐσιώδη μέρη τῆς Μετανοίας. — Καὶ καθιστοῦν πραγματικῶς τὸν ἁμαρτωλὸν Χριστιανὸν καθ' ὅλους τοὺς τύπους καὶ καθ' ὅλην τὴν οὐσίαν πραγματικῶς μετανοοῦντα.

Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπὸν τὰ τρία ταῦτα, ἕνασιν χωριστά.

1. Ἡ Συντριβή.

Ἄμαρτάνομεν. Καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ἁμαρτίαν, ὅταν ἰδίως δὲν ἔχη ἀποβῆ ἡ ἁμαρτία συνήθεια εἰς τὸν χριστιανόν, καταλαμβάνει τὴν ψυχὴν τοῦ πράττοντος ταύτην χριστιανοῦ, μία ἄθυμία, μία λύπη, μία στενοχωρία, εἰς πόνο ψυχικῶς ἀληθῆς — Μισεῖ ὁ ἁμαρτάνων χριστιανὸς τὴν ἁμαρτίαν, τὴν ὁποῖαν ἔχει κάμῃ, καὶ αἰσθάνεται ἐν ἑαυτῷ ἀληθῆ ἀπογοήτευσιν. — Ἡ ἀποστροφή τῆς ἁμαρτίας ταύτης γεννᾶται ἐντὸς αὐτοῦ, καὶ ἐὰν ἔχη συνείδησιν χριστιανικὴν ἐπωφελεῖται τῆς διαθέσεως αὐτοῦ ταύτης, καὶ ἀποφασίζει ἀδιστακτικῶς καὶ ὀριστικῶς ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ πάντων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ διαπράξῃ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἀποφεύγει τελείως τὴν ἁμαρτίαν, ἔχων ἀπόφασιν ἀκράδαντον νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ ποτὲ πλέον εἰς αὐτήν. — Ὅλα ταῦτα ἀποτελοῦσι τὴν **Συντριβήν**.

Ἴνα δοθῆ ἄφεσις καὶ συγχώρησις ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ εἰς τὴν ἁμαρτίαν τὴν ὁποῖαν ἔξομολογεῖται εἰς αὐτὸν ὁ ἁμαρτάνων χριστιανός, ἀπαιτεῖται πάντοτε, ὡς γενικῶς καὶ ἀπολύτως ἀναγκαία ἡ **συντριβή**. Διότι, τί εἶναι ἡ ἄφεσις

καὶ ἡ συγχώρησις:— Ἡ ἄφεσις καὶ συγχώρησις τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἀληθῆς συμφιλίωσις τοῦ ἁμαρτωλοῦ Χριστιανοῦ, πρὸς τὸν Θεόν. — Ἡ ἁμαρτία δημιουργεῖ μίαν ἐχθρικήν κατάστασιν μεταξύ τοῦ ἁμαρτάνοντος Χριστιανοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποῖου τὸ θέλημα καταπατεῖ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ Χριστιανός. Ἴνα ἐπέλθῃ λοιπὸν συμφιλίωσις απαιτεῖται ἵνα ἡ καρδιά τοῦ Χριστιανοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἁμαρτάνοντος, στραφῇ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἀναμετρήσῃ καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ σημεῖα τὴν καταστροφὴν τὴν ὁποίαν παρήγαγεν εἰς αὐτὸν ἡ παρακοὴ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. — Ἡ ἔρσυνα γεννᾷ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Χριστιανοῦ ἀληθῆ μετάνοιαν, καὶ πόθον πραγματικὸν νὰ ὑποταχθῇ καὶ πάλιν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. — Ἡ ἁμαρτία παράγει χωρισμὸν τοῦ Χριστιανοῦ ἀπὸ τοῦ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἢ μετάνοια καταστρέφει τὸν χωρισμὸν τοῦτον, καὶ συμφιλίώνει τὸν Χριστιανὸν πρὸς τὸν Θεὸν αὐτοῦ. Ἡ συμφιλίωσις αὕτη στηρίζεται εἰς τοῦτο, ὅτι τὸ θέλημα τοῦ Χριστιανοῦ ὑποτάσσεται τελείως εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὑποταγὴ αὕτη ἀποτελεῖ μίαν ἔνωσιν τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ τὴν ἔνωσιν ταύτην συντελεῖ ἡ συμφιλίωσις ἢ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτελεσθῇ ἄλλως ἢ διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως ὑπὸ τοῦ Χριστιανοῦ, ὅτι διὰ τῆς ἁμαρτίας ἐγένετο ἔνοχος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ νὰ καταλίπῃ τὴν αἰτίαν τῆς ἔνοχῆς αὐτοῦ, τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀθωότητος καὶ ἀρετῆς, ἥτοι διὰ τῆς συντριβῆς. — Ἡ συντριβὴ λοιπὸν εἰσερχομένη εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου δύναται μόνη νὰ ὠθήσῃ τὸν Χριστιανὸν εἰς τὴν μετάνοιαν, καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς αὐτὸν τὴν συμφιλίωσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν αὐτοῦ.—

Όταν ὁ ἔξομολογῶν ἱερεὺς, ἦτοι ὁ πνευματικός, δὲν βλέπει εἰς τὴν ἐν γένει ἔξομολόγησιν τοῦ Χριστιανοῦ προφανεῖς ἐκδηλώσεις τῆς συντριβῆς, δύναται καὶ ὀφείλει νὰ ἐρωτήσῃ τὸν ἔξομολογούμενον ἐὰν ἀληθῶς μετανοῇ ἦτοι νὰ ἐρωτήσῃ αὐτὸν πῶς ἀπεφάσισε νὰ προσέλθῃ εἰς τὸ ἔξομολογητήριον. Ἐὰν ἠσθάνθῃ μετὰ τὴν διάπραξιν τῆς ἁμαρτίας τὰς τύψεις τῆς συνειδήσεως, τὴν πικρίαν τῆς μεταμελείας, τὸ πόνον τοῦ χωρισμοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ μῖσος κατὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν μεγάλην ν' ἀφήσῃ τὴν ἁμαρτίαν ἦτοι δι' ὀλίγων λέξεων, ἐὰν ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸ ἔξομολογητήριον ἢ *συντριβή*. Ἐὰν ὁ ἔξομολογούμενος ἀπαντήσῃ καταφατικῶς, ἦτοι—*Ναί* ὁ πνευματικός ὀφείλει νὰ πιστεύσῃ τὴν βεβαίωσιν ταύτην τοῦ ἔξομολογούμενου.

Δυνατὸν ὅμως εἶναι, νὰ εὗρεθῇ ὁ πνευματικός ἐνώπιον ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος ὁμολογεῖ μὲν ὅτι ἠσθάνθη ἐν ἑαυτῷ τὴν συντριβήν· ἀλλ' ἡ ὁμολογία αὕτη δὲν εἶναι ἀληθής· καὶ ὁ ἔξομολογούμενος προσπαθεῖ ν' ἀπατήσῃ τὸν πνευματικόν. Τότε ὁ πνευματικός ὀφείλει νὰ μὴ πιστεύσῃ εἰς τὸν φευδόμενον καὶ ἐν τῇ ἔξομολογήσει Χριστιανόν. Καὶ εἶναι εὐκόλον ὁ πνευματικός νὰ διακρίνῃ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος θέλει νὰ τὸν ἀπατήσῃ, ἀπὸ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος εὐλακρινῶς φερόμενος λέγει πρὸς αὐτὸν τὴν ἀλήθειαν.— Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν λέγει τὴν ἀλήθειαν, ὅτι δηλαδὴ ἠσθάνθη τὴν συντριβὴν χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ ταύτην, διακρίνεται ἀπὸ τῶν ἐξῆς περιστατικῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφιστῶμεν τὴν προσοχὴν τοῦ πνευματικοῦ, καὶ τὰ ὁποῖα μαρτυροῦσι τὴν ἀπάτην.

1) Όταν ὁ ἔξομολογούμενος ἁμαρτωλός, ἔξομολογῆται τὸ ἴδιον ἁμάρτημα, τὸ ὁποῖον καὶ ἄλλοτε ἔχει ἔξομολο-

γηθῆ.—2) Ὄταν ὁ ἁμαρτωλὸς ἔρχεται εἰς τὸν πνευματικὸν νὰ ἔξομολογηθῆ, καὶ φαίνεται ὡς νὰ περιφρονῆ τὸν πνευματικόν, ἢ ὡς νὰ ἀποστρέφεται καὶ νὰ στενοχωρῆται εἰς τὰς ἐρωτήσεις καὶ συμβουλὰς τοῦ πνευματικοῦ. 3) Ὄταν ὁ ἔξομολογούμενος ἁμαρτωλὸς ἔξομολογῆται τὰς βαρύτερας καὶ θανασίμους ἁμαρτίας, ὡς πράξεις κοινὰς ἀσημιάντους καὶ μηδαμινὰς. 4) Ὄταν ὁ ἔξομολογούμενος θέλων νὰ προφασισθῆ ἢ νὰ δικαιολογήσῃ δῆθεν τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ, ἐπιτρούπη εἰς ἄλλους τὴν αἰτίαν καὶ εὐθύνην αὐτῶν. 5) Ὄταν ὁ ἁμαρτωλὸς προσπαθῆ νὰ κρύπτῃ τὰ βαρύτερα τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τὰ ὁποῖα ὁμολογεῖ μόνον χάρις εἰς τὴν ἱκανότητα τοῦ πνευματικοῦ. 6) Ὄταν ὁ ἔξομολογούμενος ἔρχεται εἰς τὸν πνευματικόν διὰ νὰ ἔξομολογηθῆ, διότι θέλει ἀπλῶς καὶ μόνον νὰ τηρήσῃ ἓνα τύπον, ἢ διότι θέλει νὰ φανῆ ὅτι ὑπακούει εἰς θέλησιν προσώπου, τὸ ὁποῖον ἔνεκα διαφόρων λόγων, παρακινεῖ αὐτὸν εἰς τὴν ἔξομολόγησιν. 7) Ὄταν ὁ πνευματικὸς πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς θείας δικαιοσύνης καθορίξῃ εἰς τὸν ἔξομολογούμενον **κανόνα τινα**, ἥτοι καθορίζει εἰς αὐτὸν νὰ ἐπιτελέσῃ διάφορα θεάρεστα ἔργα, αὐτὸς δὲ ἀποφεύγει νὰ ἐκτελέσῃ ταῦτα. 8) Ὄταν ὁ πνευματικὸς ἴδῃ ὅτι ὁ ἔξομολογούμενος εἰς αὐτὸν δέν εἶναι ἐκ τῶν γνωστῶν του, οὔτε ἐκ τῶν ἐνοριτῶν του, καὶ μάθῃ ὅτι ἐν ᾧ εἶχεν ἰδικὸν τοῦ πνευματικοῦ, αὐτὸς ἐπεδίωξεν ἄγνωστον πνευματικόν ἀπὸ σκοποῦ διὰ ν' ἀποφύγῃ τὰς πολλὰς ἐρωτήσεις καὶ παρατηρήσεις· ἢ ὅταν παρατηρήσῃ ὅτι ὁ ἔξομολογούμενος προσπαθεῖ νὰ εἴσῃ τὸν πνευματικόν κεκοπιακότα καὶ μὴ δυνάμενον ἐκ τοῦ κόπου τοῦ πολλοῦ καὶ τῆς ὀλίγης ὄρας τὴν ὁποίαν ἔχει διαθέσιμον νὰ παρήσῃ εἰς αὐτὸν συμβουλὰς ἢ ὁδηγίας.

Πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ οὗτοι, ἢ ὅμοιοι πρὸς αὐτοὺς ἐὰν καὶ μόνον ἐρωτηθῶσι.— Μετανοεῖτε ἀληθῶς καὶ ἐκ τῆς καρδίας σας διὰ τὰς ἁμαρτίας σας ;— φαίνονται ὡς ἐὰν βιάζονται ν' ἀποκριθῶσι τὸ—**Ναί**— ἢ καὶ μόνον νὰ κλίνωσι τὴν κεφαλὴν ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀποκρίσεως, διὰ νὰ φύγωσιν ἀπὸ τῆς δυσκόλου θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ρίπτει αὐτοὺς ἡ ἐρώτησις.— Ἄλλ' ὅταν ὁ πνευματικὸς εἶναι εὐφρῆς καὶ μετρίαν δὲν δύναται ν' ἀπατηθῇ ὑπ' αὐτῶν. Καὶ ὅταν ἐννοήσῃ ὡς τοιοῦτον τὸν ἐξομολογούμενον χρεωσθεῖ ὁ πνευματικὸς νὰ μεταχειρισθῇ ὅλον τὸν ζῆλον αὐτοῦ, καὶ νὰ προσπαθῆσθαι διὰ παντὸς τρόπον, νὰ ἐξαναγκάσῃ οὕτως εἰπεῖν τὸν ἐξομολογούμενον νὰ συναισθανθῇ ἐντὸς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τοῦλάχιστον τὸ κακόν, καὶ κατοπίν διὰ λόγων καταλλήλων, καὶ διὰ παραδειγμάτων διαφόρων νὰ προσπαθῆσθαι νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἐξομολογούμενου τὸν πόνον καὶ τὴν λύπην διὰ τὰς ἁμαρτίας τὰς ὁποίας ἔχει διαπραξεί, καὶ τὴν ἀληθῆ καὶ διαρκῆ μετάνοιαν.

Ὁ πνευματικὸς ἔχει ἀνάγκην νὰ δεῖξῃ πολλὴν πατρικὴν ἀγάπην, καὶ πολλὰς γνώσεις, ὅταν ἔχη ἐνώπιον αὐτοῦ ἁμαρτωλὸν ὁ ὁποῖος ἐπιμένει εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ δὲν θέλει νὰ αἰσθανθῇ ἀληθῆ μετάνοιαν, ὁ ὁποῖος ἀρνεῖται ν' ἀποστραφῇ καὶ μισήσῃ τὴν ἁμαρτίαν.— Ὁ πνευματικὸς ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ὀφείλει ν' ἀναλάβῃ πολλὴν ὑπομονὴν καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς ἑαυτὸν νὰ τοῦ διαφύγῃ καὶ ἡ ἐλάχιστη ἐνδείξις ὀργῆς ἢ μίσους νὰ ἐπιμείνῃ νὰ φαίνεται ὅτι ἐνδιαφέρεται καὶ καθ' ὑπερβολὴν ἀγαπᾷ τὸν ἐξομολογούμενον ἁμαρτωλὸν τοῦτον καὶ ὅτι ἡ κυριώτερα του φροντίς εἶναι, νὰ δυνηθῇ νὰ τὸν πείσῃ, καὶ ὅτι δι' αὐτὸ καὶ μόνον ἀγαπᾷ αὐτὸν τοσοῦτον.

Ἄλλὰ δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ.— Ἐὰν ὁ ἁμαρτωλὸς οὗτος προσέλθῃ μόνος καὶ ἀντόκλητος, χωρὶς νὰ παρακινηθῇ ὀπό τινος, εἰς τὴν ἑξομολόγησιν, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ὑποθέσῃ ὁ πνευματικὸς, ὅτι ὁ ἁμαρτωλὸς οὗτος δὲν ἔχει ἐντὸς αὐτοῦ διάθεσιν εἰς μετάνοιαν, ὅτι ἐπιμένει εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἢ ὅτι δὲν θέλει νὰ ἑξομολογηθῇ εἰλικρινῶς;

Ἵνα δυνηθῇ νὰ διακρίνῃ τοῦτο ὁ πνευματικὸς ἀσφαλῶς, ἔχει ἀνάγκην πείρας. Καὶ τὴν πείραν ταύτην ὁ πνευματικὸς ἀποκτᾷ ἐν αὐτῷ τῷ ἑξομολογητηρίῳ. Καὶ ἀποκτᾷ ταύτην ὅταν δὲν ἐκτελῇ τὴν ὑψίστην ἀποστολὴν τοῦ ἑξομολογητοῦ ἀπλῶς μόνον χάριν χρηματισμοῦ, ἀλλ' ὅταν συναίσθανόμενος τὴν ἀποστολὴν ταύτην εισέρχεται εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἑξομολογουμένου, καὶ προσπαθῇ νὰ ἀνιχνεύσῃ τὰ μυστήρια, τὰ ὁποῖα ἕκαστος ἄνθρωπος ἐγκλείει ἐντὸς αὐτοῦ.— Ἄλλ' Ἵνα καταστήσωμεν καὶ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ εὐκόλον τὸ ἔργον τοῦ Πνευματικοῦ, ὑποβοηθοῦμεν αὐτὸν εἰς τὴν διάγνωσιν τῶν ἁμαρτωλῶν τούτων διὰ τῶν ἐξῆς.

Δύο τάξεις ἁμαρτωλῶν περιπίπτουσι συνήθως εἰς τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην ταύτην. 1). Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἔχουσι κεκοιμημένον καὶ φυλάττουσι ζωηρῶς ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν μῖσός τι κατὰ τινος καὶ 2). Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἔχουσιν αἰτίαν τῆς ἁμαρτίας ἢ τὴν συνήθειαν, ἢ ἐπικίνδυνόν τινα δεσμόν, ἢ σύντροφόν τινα κακόν.— Καὶ τῶν δύο τούτων τάξεων οἱ χριστιανοὶ ἁμαρτωλοὶ προσέρχονται εἰς τὴν ἑξομολόγησιν ἕνεκα διαφόρων λόγων.— Προσέρχονται εἰς τὴν ἑξομολόγησιν ἢ διότι περιστατικὰ τινα τῆς ζωῆς αὐτῶν ἐξαναγκάζουσιν αὐτοὺς εἰς τοῦτο· ἢ διότι ἔχουσι παλαιὰν συνήθειαν νὰ πηγαίνωσιν ἐνίοτε εἰς τὸν πνευματικὸν ἢ διότι

φαντάζονται ὅτι διὸ νὰ καλύψωσι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ἀρκεῖ νὰ δικαιολογήσωσι ταύτας, ἢ νὰ ἐξεύρωσι μίαν οἴανδήποτε αἰτίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας νὰ στηριξῶσι τὸν λόγον καὶ τὴν ἀφορμὴν τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν. Εἰς τοὺς τοιούτους, ἐὰν ὁ πνευματικὸς προτείνῃ νὰ μετανοήσωσι, καὶ νὰ λησμονήσωσι τὰ πάθη καὶ τὰ μίση αὐτῶν καὶ συγχωρήσωσιν εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔχουσι πταίσει εἰς αὐτούς, νὰ ἀλλάξωσι δὲ διαγωγὴν καὶ νὰ μεταβληθῶσι συλλογιζόμενοι τὸ μέγεθος τῆς κακίας καὶ τῆς ἁμαρτίας ταύτης, αὐτοὶ δὲν θὰ θελήσωσι γ' ἀκούσωσιν, ἢ νὰ πράξωσι τι σύμφωνον πρὸς τὰς συμβουλίας τὰς ὁποίας παρέχει εἰς αὐτούς ὁ πνευματικὸς.

Τί πρέπει λοιπὸν νὰ πράξῃ τότε εἰς καλὸς πνευματικὸς;

1ον. Ἐχει καθήκον νὰ ζητήσῃ βοήθειαν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ὁφείλει νὰ παρακαλέσῃ ἐκ βάθους καρδίας αὐτοῦ ἐκείνον, ὁ ὁποῖος φωτίζει τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, καὶ κινεῖ τὴν καρδίαν αὐτῶν, καὶ νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ τὴν θεῖαν χάριν ὑπὲρ τοῦ δυστυχοῦς ἁμαρτολοῦ τούτου, ἵνα βοηθήσῃ αὐτὸν νὰ αἰσθανθῇ τὴν συντριβὴν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ.

2ον. Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τὸν ἁμαρτολὸν μετὰ γλυκύτητος περὶ τῆς παντοδυνάμου εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος περιμένει πάντοτε τὸν ἁμαρτολὸν νὰ ἔλθῃ πρὸς αὐτὸν, καὶ προσκαλεῖ εἰς μετάνοιαν ὅλους τοὺς ἁμαρτολοὺς καὶ συγχωρεῖ αὐτούς καὶ ἐὰν ἀκόμη δὲν μετανοήσωσιν ἐντελῶς.

Διὰ τούτων ἢ καὶ δι' ἄλλων παρομοίων λόγων ὀφείλει ὁ πνευματικὸς νὰ νομιθεῖ τὸς ἁμαρτολοὺς τούτους τοὺς ἰσχυρογνώμονας, καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτούς οὕτως εἰπεῖν, νὰ συνέλθωσιν εἰς ἑαυτούς νὰ αἰσθανθῶσι τὴν ἀληθῆ συντριβὴν, ἢ ὁποία θὰ ὀδηγήσῃ αὐτούς εἰς τὴν εἰλικρινῆ μετάνοιαν.

3ον. Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς τούτους περὶ τῆς αὐστηρότητος τῆς θείας Δικαιοσύνης, ἢ ὅποια ἀναβάλλει τὴν τιμωρίαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ διὰ νὰ ἀφήσῃ εἰς αὐτὸν καιρὸν νὰ μετανοήσῃ, καὶ ἢ ὅποια ἐπέργεται αὐστηροτέρα ὅταν αὐτὴ μὲν ἀναβάλλει τὴν τιμωρίαν, ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς περιφροσῶν τὸν σκοπὸν τῆς ἀναβολῆς ταύτης ἐξακολουθεῖ ἁμαρτιάνων, καθ' ἑκάστην καὶ περισσότερον ἐξυβριζῶν τὴν Θεῖαν δικαιοσύνην.

4ον. Πᾶσα προσπάθεια τὴν ὅποιαν καταβάλλει ὁ πνευματικὸς διὰ νὰ γεννήσῃ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀπαθῶς ἁμαρτωλοῦ τὴν συντριβὴν, πρέπει νὰ περιστρέφηται εἰς ὅ,τι δύναται νὰ συγκινήσῃ μᾶλλον τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἢ εἰς ὅσα δύνανται νὰ πείσωσι τὸν νοῦν αὐτοῦ. Ὅφείλει νὰ προσπαθήσῃ, ἀνατέμνων τὴν πληγὴν τῆς ἁμαρτίας ἐνώπιον τοῦ χριστιανοῦ, νὰ ἀποδείξῃ εἰς αὐτὸν καὶ δι' ἠθικῶν καὶ διὰ λογικῶν καὶ διὰ ζῶντων παραδειγματίων εἰς ποίας καταστροφάς φέρει ἡ ἁμαρτία, οὕτως ὥστε ὁ ἁμαρτωλὸς νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν, εἰς τὴν ὅποιαν ἔχει ριφθῆ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ νὰ ἐξορκίσῃ αὐτὸν νὰ λυπηθῇ ἑαυτὸν, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ νὰ θελήσῃ νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν ταύτην ἀπὸ τοῦ βορβόρου τῆς ἁμαρτίας, καθαρῶν αὐτὴν διὰ τῶν δακρύων τῆς μετανοίας καὶ ἀποκαθιστῶν αὐτὴν διὰ τῆς συγχωρήσεως τὴν ὅποιαν ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς μετανοίας θὰ λάβῃ, εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς δόξαν.— Ὁ Πνευματικὸς ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ δὲν πρέπει νὰ μένῃ ἀπαθῆς ἀλλ' ὀφείλει νὰ αἰσθάνηται ἀληθῶς ὅ,τι λέγει, νὰ συγκινήται καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ τὴν καρδίαν αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ συμπονή καὶ συμπαιθῇ εἰλικρινῶς εἰς τὴν δυστυχίαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ.

Διὰ τῶν διδασκαλιῶν τούτων καὶ τῶν ὁμοίων ταύταις, διὰ λόγων ὑπαγορευομένων ὑπὸ συμπονύσης καὶ συλλυπομένης πατρικῆς καρδίας εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιμείνη ἀπαθὴς καὶ ἀκαμπτος καὶ ἡ σκληροτέρα καρδία. — Θὰ συγκινηθῆ ἐπὶ τέλους ἡ καρδία τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ μία ψυχὴ θὰ σωθῆ.

Ἄλλ' ὡς ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ κατόπιν τούτων ἡ καρδία τοῦ ἁμαρτωλοῦ χριστιανοῦ μένει ἀκαμπτος, καὶ ἐν ᾧ ἔξομολογεῖται ἡ γλῶσσα, ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία μένουσι περισσότερο δεσμευμένα διὰ τῶν δεσμῶν τῆς ἁμαρτίας, τὴν ὁποίαν ὁμολογεῖ ἡ γλῶσσα. — Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ πνευματικὸς δὲν πρέπει ν' ἀποθαρρύνηται οὐδὲ νὰ διώκῃ τὸν ἁμαρτωλὸν περιφρονητικῶς καὶ ἀποτόμως, ἀλλ' ὀφείλει τοῦναντίον νὰ ἐπιδεικνύῃ εἰς τὸν ἁμαρτωλὸν περισσότερο ἀκόμη ἀγάπην καὶ προσκόλλησιν εἰς αὐτόν. Ὄφείλει νὰ προπέμπῃ τὸν ἁμαρτωλὸν μέχρι τῆς θύρας τοῦ Ἐξομολογητηρίου μετὰ πολλῆς ἀγάπης καὶ στοργῆς. Καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἐξέρχεται ὁ ἁμαρτωλὸς ἔξω τῶν θυρῶν τοῦ Ἐξομολογητηρίου, εὐρισκόμενος ἀκόμη τυφλὸς ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἡδονῆς τῆς ἁμαρτίας, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει δι' ὀλίγων ἀκόμη λέξεων νὰ καθιστᾷ εἰς αὐτὸν μίαν ἔτι φορὰν γνωστὴν τὴν ψυχικὴν τυφλότητά αὐτοῦ, καὶ νὰ βεβαιώσῃ αὐτὸν ὅτι δὲν θὰ ἐγκαταλίπῃ αὐτὸν μέχρις οὗ ἴδῃ ὅτι ἡ συντριβὴ ἔχει ἤδη ριζοβολήσῃ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ.

Ἐάν ὁ πνευματικὸς διαγνώσῃ ὅτι ὁ ἁμαρτωλὸς οὗτος ἔχει μὲν τὴν διάθεσιν νὰ στρέψῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀγαπητὴν εἰς τὸν Θεὸν ζωὴν, ἀλλ' ὅτι δὲν ἔχει ἰσχυρὰν θέλησιν, ὥστε νὰ ἐπιβληθῆ εἰς ἑαυτὸν καὶ νὰ κατανοήσῃ τὴν

πραγματικὴν κατάστασιν αὐτοῦ, ὀφείλει νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ προσεύχεται συχνὰ εἰς τὸν Θεόν. Καὶ εἰάν ὁ ἁμαρτωλὸς εἶναι ἁμαρτῆς καὶ ἀπλοῖκός, ὁ πνευματικὸς ὑποδεικνύει εἰς αὐτὸν συντόμους τινὰς προσευχάς, ἔξηγει ταύτας εἰς αὐτὸν καὶ ἐπιμένει εἰς τὸ νὰ διδαχθῇ ταύτας διὰ νὰ τὰς ἀπαγγέλλῃ κατ' ἐκάστην μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ διδάσκει εἰς τὸν ἀπλοῖκὸν τοῦτον χριστιανὸν πρὸ παντὸς τὴν προσευχὴν ἐκείνην τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπέβαλεν εἰς ὅλους τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ εἰς ὅλους τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν, καὶ ἡ ὁποία προσευχὴ εἶναι ἐπαρκὴς εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς, πνευματικῶς καὶ σωματικῶς. Καὶ ἡ προσευχὴ αὕτη εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία ἄρχεται οὕτως. «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Καὶ ἐπὶ τέλος ὁ πνευματικὸς παρακαλεῖ τὸν ἀναχωροῦντα ἐκ τοῦ ἔξομολογητηρίου τοῦτου ἁμαρτωλὸν χριστιανὸν νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ πάλιν ἡμέραν τινα ἄλλην εἰς τὴν ἱερὰν ἔξομολόγησιν, διότι πιθανὸν ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ νὰ ἔχη διαθέσει τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου τοῦτου, οὕτως, ὥστε νὰ συζηνηθῇ ἡ καρδία αὐτοῦ ἢ ἁμαρτωλῆ, καὶ φωτισθῇ ἢ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ ἐγκολπωθῇ τὴν ἀληθῆ μετάνοιαν.

Καὶ τὸ ἔργον τοῦ πνευματικοῦ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἔχοντα τόσῃν ἐμμονῇ εἰς τὴν ἁμαρτίαν Χριστιανὸν, καὶ εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ ἀπαλλάξῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ληθάργου τῆς ἁμαρτίας δὲν σταματᾷ εἰς τὴν ἐξοδὸν τοῦ ἔξομολογητηρίου. Ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει νὰ μελετᾷ καὶ σκέπτηται διαρκῶς, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ κατορθώσῃ ὥστε ἡ συντριβὴ νὰ γεννηθῇ εἰς τὴν σκληρὰν ἐκείνην καρδίαν καὶ διὰ τῆς συντρι-

βης να αποσπασθῆ ὁ δυστυχῆς ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς ὀλεθρίας ὁδοῦ, τὴν ὁποῖαν τυφλῶς βαδίζει. — Καὶ εἰς τὴν μελέτην καὶ σκέψιν ταύτην ἐπίκουρον ὀφείλει νὰ προσλαμβάνῃ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν προσευχὴν, καὶ νὰ δέηται συχνὰ εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τοῦ δυστυχοῦς ἐκείνου, καὶ ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς σωτηρίας αὐτοῦ, ἔχων πάντοτε εἰς τὸν νοῦν του, ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἁμαρτωλῶν, τῶν ὁποίων τὴν καρδίαν ἔχει ἀπολιθώσῃ ἢ συνήθεια τῆς ἁμαρτίας, λατρεύεται περισσότερο διὰ τῆς προσευχῆς παρὰ δι' οἴου δήποτε ἄλλου τρόπου.

2. Ἡ Ἐξομολόγησις

Ἡ ἐξομολόγησις, ἡ ὁποία εἶναι τὸ δεύτερον στάδιον τῆς μετανοούσης ἁμαρτωλῆς ψυχῆς, εἶναι ἡ ὁμολογία τῶν ἁμαρτιῶν, τὰς ὁποίας ἔχει κάμῃ ὁ Χριστιανὸς μετὰ τὸ ἅγιον Βάπτισμα. Ἡ ὁμολογία δὲ αὕτη διὰ νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἐξομολόγησιν, πρέπει νὰ γίνηται ἢ εἰς τὸν Ἐπίσκοπον, ἢ εἰς ἰσοῦσα διωρισμένον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου. Καὶ ἡ ἐξομολόγησις αὕτη δὲν πρέπει νὰ γίνηται ἄνευ σκοποῦ, ἀλλὰ πάντοτε πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ λάβῃ ὁ ἐξομολογούμενος τὴν ἄφεσιν παρὰ τοῦ πνευματικοῦ τῶν εἰς αὐτὸν ἐξομολογουμένων ἁμαρτιῶν.

Ἡ ἐξομολόγησις λοιπὸν δὲν εἶναι ἀπλῆ διήγησις μιᾶς πράξεως κακῆς, ἀλλ' εἶναι, ἡ φωνὴ τοῦ πόνου τῶν ὁποίων γεννᾷ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ Χριστιανοῦ ἡ συντριβή, εἶναι ταπεινὴ καὶ ζωηρὰ ἐκ τῆς συγκινήσεως εἰδεσις, τὴν ὁποῖαν ὁ ἐξομολογούμενος κάμνει περὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἁμαρτιῶν εἰς τὸν Πνευματικόν, οὐχὶ διὰ νὰ τὸν συγκινήσῃ, καὶ προσελκύσῃ τὴν συμπάθειαν αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ

παρ' αὐτοῦ, ἔχοντος τὴν εἰδικὴν ταύτην ἐξουσίαν κανονικῶς, τὴν ἄφρῃσιν καὶ συγχώρησιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐξομολογουμένων ἁμαρτιῶν.

Καὶ τὴν ἄφρῃσιν ταύτην ὁ κανονικὸς πνευματικὸς δικαιούται καὶ δύναται νὰ μὴ δίδῃ πάντοτε εὐθὺς μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν. — Ὑπάρχουσιν περιστάσεις, καὶ ἁμαρτίαι αἱ ὁποῖαι καιριστοῦν ἐνίοτε ἀναγκαίαν τὴν ἀναβολὴν τῆς παροχῆς τῆς ἀφέσεως. Καὶ ὁ πνευματικὸς, κριτὴς δίκαιος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κρίνῃ πάντοτε κατὰ τὰς περιστάσεις, καὶ ν' ἀναβάλῃ, καὶ μὴ δώσῃ ἀμέσως τὴν ἄφρῃσιν. — Ὅταν ἰδίως ὁ ἐξομολογούμενος δηλώσῃ ὅτι ἔχει μῖσος καὶ ἔχθραν πρὸς τινα, καὶ τὸ πρόσωπον τοῦτο ζῆ ἐν τῇ αὐτῇ καὶ ὁ ἐξομολογούμενος πόλει, ὀφείλει μὲ τρόπον καλὸν νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸν Χριστιανὸν τοῦτον ὅτι ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μεταβῇ νὰ συμφιλιωθῇ πρὸς τὸν ἐχθρόν του, καὶ νὰ συζητησῇ αὐτὸς πρῶτος τὰ εἰς αὐτὸν πταίσματα τῶν ἄλλων, διὰ νὰ γίνῃ ἄξιος καὶ αὐτὸς νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ λάβῃ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ. — Ἐπ' ἴσης ὁ πνευματικὸς εὐρίσκειται εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀναβάλῃ τὴν συγχώρησιν εἰς τὸν ἐξομολογούμενον; ὅταν πεισθῇ ὅτι δὲν διατελεῖ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς συντριβῆς. — Ἄλλ' εἰς πᾶσαν περιστάσιν ἀναβολῆς ὁ πνευματικὸς χρεὸς ἔχει νὰ ἐπιδεικνύῃ εἰς τὸν ἐξομολογούμενον πολλὴν ἀγάπην καὶ γλυκύτητα διὰ νὰ δίδῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀφορμὴν νὰ φρονῇ, ὅτι πρὸς τὸ ἴδιον ψυχικὸν συμφέρον γίνεται ἡ ἀναβολὴ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ.

Ὁ πρὸς ἐξομολόγησιν ἐρχόμενος Χριστιανὸς διδάσκεται ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ ὅτι, καὶ ἐὰν ἀκόμη φρονῇ ὅτι δὲν θὰ τύχῃ τῆς ἀμέσων συγχωρήσεως, ὀφείλει ἐν τούτοις νὰ ἐξομο-

λογηθῆ πάσας αὐτοῦ τὰς ἁμαρτίας διὰ τὴν δυνηθῆ ὁ πνευματικὸς τὴν ἐκτιμῆσιν συνετῶς καὶ δικαίως τὰ πράγματα, καὶ δοῖσιν ἀκριβοδικαίως καὶ τὸν χρόνον τῆς παροχῆς τῆς ἀφέσεως.

Ὁ πνευματικὸς ἀναπτύσσει εἰς τὸν προσερχόμενον πρὸς ἔξομολόγησιν Χριστιανὸν τὰς ὑποχρεώσεις τὰς ὁποίας οὗτος ἔχει ἀπέναντι τοῦ Ἰησοῦ τοῦτου μυστηρίου, καὶ λέγει εἰς αὐτὸν μὲ ἕφος πρῶτον καὶ ἡρεμιον ὅτι ὑποχρεοῦται, 1ον. Νὰ ἔξομολογηθῆ ὅλας τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ καὶ μάλιστα τὰς θανασιμίους. 2ον. Νὰ βεβαιώσῃ αὐτὸν ὅτι δὲν ὑποχρεοῦται τὴν ἑξομολογήσασθαι ἁμφιβόλους, ἢτοι ἁμαρτίας, τὰς ὁποίας δὲν εἶναι βέβαιος ἂν διέπραξεν ὁ ἴδιος. 3ον. Νὰ ἔξομολογηθῆ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ, τὰς ὁποίας δὲν ἔχει ἔξομολογηθῆ εἰς ἄλλον πνευματικὸν ἢ δὲν ἐνθυμεῖται τὴν ἔχῃ ἔξομολογηθῆ μέχρι τοῦδε εἰς πνευματικόν.

Ὁ πνευματικὸς ὑποδεικνύει εἰς τὸν ἔξομολογούμενον Χριστιανὸν ὅτι οὐσιώδης ὅρος τῆς ἔξομολογήσεως εἶναι ἡ εὐκρίνεια, καὶ ὅτι ὀφείλει τὴν ἑξομολογήσασθαι ὀλόκληρον τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἁμαρτίαν, τὴν ὁποίαν καλῶς καὶ τελείως γινώσκει, καὶ τὴν ὁποίαν δὲν ἔχει ἀκόμῃ ἔξομολογηθῆ εἰς πνευματικόν, καὶ τὴν ἑξομολογηθῆ ταύτην ὅπως ἀκριβῶς ἔγεινε χωρὶς τὴν προσθήκην ἢ τὴν ἀφαιρέσιν τι ἀπὸ τὴν πράξιν, χωρὶς τὴν ἐλαφρότητα ἢ τὴν ἐπιβαρύνει τὴν ἁμαρτίαν διὰ φράσεων ἀνομιλῶν, χωρὶς τὴν ἀναφέρει ὀνόματα προσώπων συνδεομένων τυχόν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα δὲν συνδέονται πρὸς τὴν ἑξομολογήσασθαι οὐδὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἑξομολογήσεως, τὴν ἀφαιρῶν.

3. Ἡ Ἰκανοποίησις.

Ὁ Χριστιανὸς ἄνθρωπος ὅταν ἁμαρτάνῃ γίνεται παρα-

βιάτης τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἁμαρτωλὸς τότε ἐξυβρίζει τὸν Θεόν, τοῦ ὁποίου δὲν σέβεται τὸν νόμον, καὶ προσβάλλει τὴν θείαν δικαιοσύνην, διότι ἀποδεικνύει διὰ τῆς ἁμαρτίας ὅτι δὲν σέβεται τὴν δύναμιν τῆς θείας δικαιοσύνης. — Οὕτως ὁ ἁμαρτωλὸς γίνεται ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ. — Ἄλλὰ καὶ δὲν δύναται νὰ ζῆ ἐπὶ πολὺ οὕτως ἐν τῇ ἐχθρᾷ ταύτῃ. Ἔχει ἀνάγκην νὰ συμφιλιωθῇ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ συμφιλιώνεται μὲ αὐτὸν διὰ τῆς μετανοίας. Ἄλλὰ καὶ διὰ τῆς μετανοίας ὀφείλει νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν ἕβρην τὴν ὁποίαν ἔχει κάμει κατὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν θείαν δικαιοσύνην. Ἡ ἱκανοποίησις λοιπὸν αὕτη ἀποτελεῖ τὸ τρίτον στάδιον τῆς μετανοίας, καὶ καθιστᾷ τὸν μετανοοῦντα ἁμαρτωλὸν ἄξιον νὰ δεχθῇ τὴν θείαν χάριν τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας.

Ὁ πνευματικὸς πατὴρ ὀφείλει νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς ἔξομολογουμένους ἁμαρτωλοὺς τὸν τρόπον τῆς ἱκανοποιήσεως ταύτης. Καὶ τὴν ἐπιβολὴν ταύτην τοῦ τρόπου τῆς ἱκανοποιήσεως ὀνομάζομεν κοινῶς **κανόνα**. Καὶ τὴν ἐνάσκησιν ταύτην τοῦ δικαιομάτου τούτου τοῦ πνευματικοῦ ὀνομάζομεν **κανονίζειν**. Ὁ πνευματικὸς λοιπὸν ὀφείλει νὰ ἐπιβάλλῃ κανόνα διὰ τὰ ἔξομολογούμενα εἰς αὐτὸν ἁμαρτήματα, διότι εἰς τὴν ἐνάσκησιν τοῦ καθήκοντος τοῦ πνευματικοῦ, τῆς ὁποίας τὴν ἄδειαν ἔχει λάβει παρὰ τοῦ ἀρχιερέως, συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ ὑποχρέωσις νὰ συντελῇ εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τοῦ μυστηρίου, ὑποχρέωσις τὴν ὁποίαν ἄλλως τε καὶ ὡς λειτουργὸς τῆς Ἐκκλησίας ἔχει περὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἱεροπρακτουμένων. — Ὁ πνευματικὸς ἀναγκᾷ ἐν τῇ ἔξομολογήσει καὶ καθήκοντα κριτοῦ. Καὶ ὡς κριτῆς ὀφείλει νὰ ἐπιβάλλῃ ποιήν εἰς τὸ πταῖσμα, ἀλλ' εἶναι καὶ ψυχικὸς

ιατρὸς, καὶ ὡς ἰατρὸς χρὸς ἔχει νὰ ἐπιβάλλῃ θεραπείαν εἰς τὴν νόσον.

Ὁ ἐπιβαλλόμενος κανὼν οὗτος πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ ἁμάρτημα, ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἔξομολογουμένου, νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὸ εἶδος τῆς ἁμαρτίας, καὶ πρὸς τὰς δυνάμεις τοῦ μετανουῶντος. Καὶ τὸν κανόνα τοῦτον δύναται ὁ πνευματικός νὰ ἑλαττώῃ, ὅταν ὁ ἔξομολογούμενος ἀσθενῶν ἀδυνατεῖ νὰ ἐκτελέσῃ ἢ ὅταν εὐρίσκηται ὑπὸ περιστάσεις ἐκτάκτους, καὶ ἀδυνατεῖ ν' ἀνταποκριθῇ, εἰς τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας καθορίζει εἰς αὐτὸν ὁ κανὼν.

Ὁ πνευματικός ὀφείλει νὰ προσέχῃ πάντοτε εἰς τὸ νὰ ἐπιβάλλῃ κανόνας συμφώνους πρὸς τὴν ἀρχήν, τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρον (Α' Καθ. Πέτρ. 4, 8) τίθησιν:— «Ἡ ἀγάπη καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν.»— Ἐπὶ τῆς ἑνασκήσεως λοιπὸν τῆς ἀγάπης πρὸς ἀνθρώπους, διὰ τῆς ὁποίας ἐκδηλοῦται καὶ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη, δεόν νὰ ἐδράζηται ὁ κανὼν, τὸν ὁποῖον ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἔξομολογούμενον ὁ πνευματικός, ἵνα δι' αὐτοῦ ἰκανοποιηθῇ ἡ θεία Δικαιοσύνη.— Ὁφείλει λοιπὸν ὁ πνευματικός συμφώνως πρὸς ταῦτα νὰ προσπαθήσῃ νὰ διεγείρῃ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἔξομολογουμένου ἰσχυρὸν τὸ συναίσθημα τῆς πρὸς τοὺς πάσχοντας καθ' οἷον δῆποτε τρόπου ἀνθρώπου ἀγάπης, καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐξωτερικέυσιν τῆς ἀγάπης ταύτης διὰ πράξεων φιλάνθρωπίας, δι' ἔργων ἐλεημοσύνης, διὰ παροχῆς οἴας δῆποτε βοηθείας, καὶ τὴν ἐκδήλωσιν ταύτην τῆς ἀγάπης, νὰ ἐπιβάλλῃ ὡς ἰκανοποιητικὸν κανόνα εἰς τὸν ἔξομολογούμενον, οἷχι ὑπὸ τύπον τιμωρίας, ἀλλ' ὡς μέσον ἀσφα-

λές, διὰ τοῦ ὁποίου κατὰ τὸ ἀψευδές στόμα τῆς Γραφῆς δύναται νὰ ἱκανοποιηθῇ ἡ θεία Δικαιοσύνη, καὶ νὰ καλυφθῇ πλήθος ἁμαρτιῶν.

Ὁ Πνευματικὸς ἀναμετρῶν πάντοτε τὰς περιστάσεις, ὀφείλει νὰ προσέξῃ πολὺ εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ εἶδους τῶν κανόνων τοὺς ὁποίους ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἔξομολογούμενον. — Εἰς ἄλλας ἐποχὰς ἠδύναντο ν' ἀποβαίνωσι χρήσιμα διάφορα εἶδη κανόνων, ἀλλὰ σήμερον τὰ εἶδη ταῦτα ἐπιβαλλόμενα, δύναται ν' ἀπογοητεύσωσι τὸν ἔξομολογούμενον καὶ ἀπομακρύνωσιν αὐτὸν τελείως ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. — Ἡ φιλανθρωπία ἐπιβαλλομένη ὡς μέσον ἱκανοποιήσεως δὲν προσζοῦει εἰς οὐδὲν ἀπολύτως· γίνεται καταληπτὴ, καὶ ἐξαναγκάζει τὸν ἔξομολογούμενον εὐχαρίστως καὶ μάλιστα εὐγνωμόνως ν' ἀποδεχθῇ καὶ ἐκτελέσῃ τὸν τοιοῦτον κανόνα. — Ἄλλ' ἄλλοι κανόνες ἀπειθῶν μετανοῶν (γονυκλισιῶν), μακρῶν προσευχῶν, νηστειῶν, ἢ ἄλλων διατάξεων δυσκόλως θὰ τύχωσιν ἀποδοχῆς παρὰ τῶν χριστιανῶν σήμερον.

Δὲν θεωροῦμεν δὲ ἄσκοπον νὰ ἐπιμείνωμεν πραγματευόμενοι περὶ τοῦ εἶδους τῶν κανόνων, καὶ προκαλοῦντες πολλὴν τὴν προσοχὴν τοῦ πνευματικοῦ εἰς τὸν κανόνα τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ ἔξομολογούμενου ἀπὸ τῆς θείας κοινωνίας. — Βεβαίως ἡ διάταξις εἶναι κανονικὴ, ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς ἔχει ὀλέθρια ἀποτελέσματα ἐφαρμοζομένη τὴν σήμερον, διότι ἐπιβαλλομένη εἰς τοὺς χριστιανούς τῆς ἐποχῆς ἡμῶν συντελεῖ νὰ αὐξάνηται ἡ θρησκευτικὴ ψυχρότης, καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία, καὶ ν' ἀπομακρύνῃ τελείως τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ νὰ στερῇ αὐτοὺς τῆς ἀγάπης καὶ χάριτος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. — Ἐν ᾧ τοῦ-

ναντίον ἂν ὁ ἐπιβαλλόμενος κανὼν στηρίζεται ἐπὶ τῆς φιλανθρωπίας, καὶ ὁ χριστιανὸς ἐξαγνιζόμενος διὰ τοῦ δειγματος τούτου τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, προσέρχεται εἰς τὴν ἁγίαν Τράπεζαν καὶ δέχεται τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου ἐν ἑαυτῷ, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ συντελεσθῇ ἐν αὐτῷ ἡμέραν τινὰ διὰ τῆς θείας χάριτος τὸ ἔργον τῆς μετανοίας καὶ ἡ ἀληθῆς σωτηρία νὰ μὴ κατακλύσῃ ἡμέραν τινὰ τὴν ψυχὴν τοῦ ἁματωλοῦ. — Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ ἔξομολόγησις, ὡς οὐσιαστικὸν τοῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας δεόν νὰ ἔχῃ ὡς σκοπὸν τὴν ἄφεσιν. Ὅταν λοιπὸν ὁ ἔξομολογούμενος ἀγόμενος ἀπὸ προφανοῦς *συντριβῆς* ἔξομολογεῖται εἰλικρινῶς τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ, ἐλπίζων ὅτι διὰ τύχῃ τῆς συγγνώμης τοῦ Θεοῦ, δεχόμενος τὴν ἄφεσιν τῶν ἔξομολογημένων ἁμαρτιῶν του ἐκ τοῦ στόματος τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς, φρονοῦμεν ὅτι δικαιοῦται νὰ τύχῃ τῆς ἀφέσεως ταύτης, καὶ ἐκτελέσῃ κανόνα κατὰλληλον εἰς τὴν ἁμαρτίαν τὴν ὁποίαν ἔχει ἔξομολογηθῆ. Ἀπηλλαγμένος δὲ ἐκ τοῦ βάρους τῆς ἁμαρτίας, ἡ ὁποία διὰ τῆς ἀφέσεως ἔχει συγχωρηθῆ εἰς αὐτόν, δὲν εἶναι καλὸν νὰ κολύηται ἀπὸ τοῦ νὰ μετίσχῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔχει ἀνάγκην ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀρετῆς, εἰς τὴν ὁποίαν διὰ τῆς μετανοίας εἰσέρχεται, ἀφθόνου τῆς Θείας χάριτος πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ὑποστήριξιν. — Τοῦτου ἕνεκα δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον ἐπιβάλλεται εἰς τὸν μετανοοῦντα καὶ ἔξομολογηθέντα εἰλικρινῶς χριστιανὸν ὡς κανὼν ἱκανοποιήσεως, ἢ φοβερὰ ποινὴ τῆς στέρσεως τοῦ ἀχράντου Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Σωτῆρος, ἀφ' οὗ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας ὁ ἁματωλὸς χριστιανὸς ἐξαγνίζεται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ καθίσταται ἄξιος

να μετάσχη τῆς Μυστικῆς Τραπέζης. Ὁ Χριστιανὸς κοινονὸς γινόμενος τῶν ἀχράντων Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Ἀυτροῦτοῦ, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ συνέλθῃ εἰς ἑαυτόν, καὶ νὰ μὴ ἀπαλλαγῇ ταχέως ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς ἁμαρτίας, ἢ ὁποῖα καθιστᾷ αὐτὸν πάντοτε ἔνοχον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Πνευματικὸς δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλλῃ κανόνα εἰς τὸν ἐξομολογούμενον, πράξιν, ἢ ὁποῖα προσπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν πολλῶν, καὶ δύναται νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς ὑπονοίας καὶ δημοσίευσιν τοῦ ἐξομολογημένου ἁμαρτήματος, διότι οὕτως ἐκβιάζεται ἀκουσίως τὸ ἀπόρητον τῆς ἐξομολογήσεως.

Τὴν ἱκανοποίησιν, ἥτοι τὸν κανόνα, πρέπει νὰ ἐπιβάλλῃ ὁ πνευματικὸς πρὸ τῆς παροχῆς τῆς ἀφέσεως.

Ὁ κανὼν δὲν πρέπει νὰ εἶναι δυσανάλογος οὔτε πρὸς τὸ ἁμάρτημα, οὔτε πρὸς τὸν ἁμαρτάνοντα. — Δὲν πρέπει νὰ εἶναι οὔτε πολὺ ἐλαφρὸς σχετικῶς πρὸς τὸ ἁμάρτημα, οὔτε πολὺ βαρὺς σχετικῶς πρὸς τὸν ἁμαρτάνοντα· διότι πιθανὸν τότε, ἐὰν μὲν εἶναι πολὺ ἐλαφρὸς νὰ μὴ δυνηθῇ ὁ κανονιζόμενος νὰ ἐννοήσῃ τὸ μέγεθος τοῦ ἁμαρτήματος αὐτοῦ, ἢ ἐὰν εἶναι πολὺ βαρὺς, πιθανὸν νὰ μὴ δυνηθῇ νὰ ὑποστῇ τὸ βάρος αὐτοῦ. Ἀπαιτεῖται λοιπὸν πολλὴ σύνεσις, καὶ πολλὴ προσοχὴ ἐκ μέρους τοῦ πνευματικοῦ πρὶν ἢ ἐπιβάλλῃ τὸν κανόνα, ὃ ὁποῖος ἐκτὸς τῶν ἄλλων δὲν δύναται νὰ εἶναι ὁμοῖος πρὸς πάντας τοὺς ἐξομολογούμενους, ἂν καὶ ἔχουσιν ἐξομολογηθῆ τὸ ἴδιον εἶδος τοῦ ἁμαρτήματος. — Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ προσέχῃ νὰ μὴ ἐπιβάλλῃ κανόνα ἄτοπον καὶ ἄκαιρον καὶ ξένον εἰς τὰς συνηθείας τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀνάξιον ἐμπείρων καὶ μεμορφωμένων κληρικῶν, οὔτε κανόνα τοῦ ὁποῖου ἢ ἐκτελέσει ἀποβαίνει δύσκολος

εἰς τὸν ἑξομολογούμενον, ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων ἄφ' ἧς διατελεῖ, ὡς εἶναι, ἐν παραδείγματι, ὁ ἐπιβαλλόμενος εἰς ὑπηρετίας κανὼν, ὁ ὑποχρεῶν αὐτοὺς νὰ ἐκτελέσωσιν ἔργα ἀντικείμενα ἢ συγκροτούμενα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν, ὡς εἶναι ἢ ἐκτέλεσις φιλανθρωπικῶν ἔργων τοιούτων, τὰ ὁποῖα δύνανται ν' ἀπασχολήσωσιν αὐτοὺς ἔξω τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν, ἢ ὡς εἶναι ὁ ἐπιβαλλόμενος εἰς ἐξησθημένους ἀνθρώπους κανὼν μακρῶν ψηφειῶν, ἢ εἰς κόρην καὶ παιδὰς ὁ κανὼν ἐκτέλεσεως διαφόρων ἔργων τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν τὴν συγκατάθεσιν τῶν ἰδίων γονέων, ἢ εἰς ἐγγάμους διαφόρους ἀσκήσεις αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι ἀρεσταὶ εἰς τὸν σύζυγον αὐτῆς, ἢ εἰς πτωχὸν ἐλεημοσύνην χρηματικὴν.

Ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει πρὸς τοῦτοις νὰ προσπαθῇ ὥστε ὁ ἴπ' αὐτοῦ καθοριζόμενος εἰς ἑξομολογούμενον **κανὼν** νὰ ἔχη πᾶντοτε ποιάν τινα ἀναλογίαν καὶ ποιάν τινα ἀντιθεσιν πρὸς τὸ διαπραχθὲν ἁμάρτημα· οὔτως, ἐν παραδείγματι, ὁ φιλόγυρος δεῶν νὰ κανονίζηται δι' ἐλεημοσύνης, ὁμοίως καὶ ὁ κλέπτης· ὁ φονεὺς δὲ καὶ ἄδικος, ὁ μνησίκακος καὶ ὁ κατάλαλος δι' ἔργων φιλανθρωπίας καὶ ἀγάπης.

Ὁ καθοριζόμενος κανὼν πρὸ παντὸς πρέπει νὰ ἔχη σκοπὸν ὄχι μόνον νὰ ἐκανοποιῇ τὴν Θεῖαν Δικαιοσύνην διὰ τὴν γενομένην καὶ ἑξομολογημένην ἁμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ σώζη καὶ νὰ προφυλάττῃ τὸν ἁμαρτωλὸν ἀπὸ ἁμαρτημάτων ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ συντελεστικοὶ εἰς τοῦτο εἶναι μόνον οἱ κανόνες ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀγάπης. — Ὅταν ὁ ἄνθρωπος φανῇ οὔτως ἢ ἄλλως χρήσιμος εἰς πάσχοντα, ἢ χορῆζοντα βραβείας ὁμοίων του, αἰσθάνεται τόσην ἠθικὴν χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν ὥστε βαθμηδὸν

περιορίζει ἐπὶ τοσοῦτον πᾶσαν κατὰ τοῦ πλησίον ζημίαν, ὥστε ἐντελῶς ἀποφεύγει ταύτην.

Σφάλονται δεινῶς οἱ πνευματικοὶ φρονοῦντες ὅτι ἐξηρητοῦσι προσηρόντως τὸ μυστήριον ἐπιβάλλοντες βαρύτατα ἐπιτίμια δίδοντες π. χ. βαρυτάτους κανόνας εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι εὐκολώτατα ἁμαρτάνουσι δις καὶ περισσώτερον ἔτι τὸ ἴδιον ἁμάρτημα, καὶ οὐδεμίαν διάθεσιν δεικνύουν εἰς μετάνοιαν, ἢ ἐπιβάλλοντες τοιοῦτους κανόνας εἰς ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι δὲν θέλουν νὰ ἀπομακρύνουσι ἀφ' ἑαυτῶν τὴν αἰτίαν τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' ἐπιμένουν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ κανονίζουσι τούτους οὕτως διότι υποθέτουν ὅτι δύνανται νὰ θεραπεύσωσι πάντα ταῦτα τὰ ἁμαρτήματα διὰ μεγάλων κανόνων καὶ ἐπιτιμιῶν. Καὶ ἐν τούτοις καὶ προβλέπουσιν, ἢ τοῦλάχιστον δύνανται εὐκόλως νὰ προΐδωσι, καὶ προαισθάνονται ὅτι οἱ ἁμαρτωλοὶ οὗτοι δὲν θὰ ἐκτελέσωσι τὸν ἐπιβαλλόμενον εἰς αὐτοὺς κανόνα, ἂν καὶ δεικνύουν πολλὴν προθυμίαν ν' ἀποδεχθῶσι τὸν κανόνα τοῦτον. — Π. χ. — Πνευματικὸς ἑξομολογῶν ἐπιστήμονα ἀνθρώπον ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν νὰ κάμῃ 500 ἢ 600, μίαν ἢ δέκα ἀδιάφορον τὸ ποσόν, μετάνοιαν, ἐν ᾧ καλῶς γινώσκει ὅτι οὐδέποτε οὕτως κλίνει τὸ γόνυ, καὶ ὅταν ἀκόμη ἀποφασίσῃ νὰ προσευχηθῇ ἢ ἐπιβάλλοντες προσευχὰς ὀρισμένας εἰς ὀρισμένας ὥρας, προσευχὰς μακρὰς ἐνίοτε, εἰς πρόσωπα τὰ ὅποια καλῶς ἠξεύρουσιν ὅτι ἔχουσι λησμονήσῃ ἐντελῶς ἀπὸ πολλοῦ τὴν προσευχὴν, καὶ τὰ ὅποια δὲν δύνανται διὰ λέξεων, αἱ ὅποια ἐγγιζοῦσιν ἀπλῶς τὰ χεῖλη, καὶ δὲν ἐξέρχονται ἐκ τῆς καρδίας, νὰ ἐξουκειωθῶσι πρὸς τὴν γλῶσσαν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν προσευχῆς,

τὴν ὁποῖαν ὀλόκληρος κόσμος θεησκευτικῶν συναισθημάτων προάγει καὶ ἐξηγεῖ.

Τοὺς κανόνες τούτους οἱ ἑξομολογούμενοι ἀκούουσιν ἐξ ἀνάγκης, ἢ τοῦλάχιστον ψυχοὶ καὶ ἀδιάφοροι, καὶ ὅταν ἐξέλθωσιν ἐκ τοῦ Ἐξομολογητηρίου οὐδὲν ἀπολύτως πράττουσιν ἐξ ἐκείνων διὰ τῶν ὁποίων ἐκανονίσθησαν, ἀλλ' ἐπιστρέφουσι καὶ πάλιν εἰς τὸ κακὸν καὶ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ πράττουσιν χειρότερα ἐκείνων, τὰ ὁποῖα πρότερον ἔχουν διαπραΐξει.

Ἄλλὰ τὰ ἑξομολογούμενα ἁμαρτήματα εἶναι βαρῆα πολὺ, καὶ ἡ θέσις τοῦ πνευματικοῦ εἶναι ἀληθῶς δυσχεροσχερατάτη. — Καὶ ἀπαιτεῖται λοιπὸν σπουδαιότατος λόγος δυνάμενος νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν πνευματικὸν εἰς τὸ νὰ ἐλαττώσῃ τὸν ἀνάλογον εἰς τὸ ἑξομολογητὲν ἁμάρτημα **κανόνα**. — Σπουδαιότατοι λόγοι εἰς τὸ νὰ μετριάζωνται οἱ κανόνες εἶναι περίπου οἱ ἑξῆς: — Ὅταν ὁ ἑξομολογούμενος διατελῇ ὑπὸ τὸ κράτος φυσικῆς, ἢ διανοητικῆς ἢ κοινωνικῆς ἀδυναμίας. — Ὅταν πνευματικὸς συλλάβῃ τὴν ὑποψίαν ὅτι ὁ δίδόμενος κανὼν δὲν θὰ ἐκτελεσθῇ ὑπὸ τοῦ κανονιζομένου, ἢ ὅτι ὁ ἑξομολογούμενος θὰ φοβηθῇ καὶ θ' ἀποστραφῇ τὴν ἑξομολόγησιν. — Ὅταν ὁ πνευματικὸς ἴδῃ ὅτι ὁ ἑξομολογούμενος ὠδηγήθη εἰς τὸ ἑξομολογητήριον ὑπὸ **συντριβῆς** βαθυτάτης καὶ ἐκτάκτου ζωοῦς. — Ὅταν ὑποψιάσῃ ὅτι ὁ δίδόμενος κανὼν δένεται ν' ἀποβῇ ἐπιζήμιος εἰς τὸν μετανοοῦντα ἀντὶ νὰ τῷ ἀποβῇ χρήσιμος καὶ ἐπωφελής. Πάντες οἱ λόγοι οὗτοι, ἢ καὶ ἄλλοι ὅμοιοι πρὸς τούτους εἶναι ἀρκετοὶ εἰς τὸ νὰ προκαλέσωσιν τὴν ἐπιβολὴν ἡλαττωμένου **κανόνος**. — Ἄλλ' ἐν τῇ αὐτῇ περιστάσει εἶναι καλύτερον νὰ ὑποδείξῃ ὁ πνευματικὸς εἰς τὸν ἑξομολογού-

μενον ἀφ' ἑνὸς τὸν κανόνα τὸν ὁποῖον ὄφειλε νὰ τῷ ἐπιβάλλῃ, διὰ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν νὰ ἐννοήσῃ πόσον βαρεῖα εἶναι ἡ ἔξομολογηθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ἁμαρτία, καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν μῖσος κατ' αὐτῆς, καὶ κατόπιν νὰ κανονίσῃ αὐτὸν συμφώνως πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ τὰς ἀνάγκας ὑπὸ τὰς ὁποίας διατελεῖ ὁ ἔξομολογούμενος, καὶ νὰ προσθέσῃ συμβουλίας τινάς, καὶ τινὰς ἄλλας ὑποχρεώσεις ὡς ὁ μετανοῶν θὰ δυνηθῇ εὐκολώτερον νὰ ἐκτελέσῃ.

Ἐὰν δὲ ὁ ἔξομολογούμενος διαμαρτυρηθῇ ὅτι δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐκτελέσῃ τὸν κανόνα τὸν ὁποῖον, ἐν τῇ αὐτῇ περιπτώσει, ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν ὁ πνευματικὸς, τότε, νομίζομεν, ὅτι ὁ πνευματικὸς δὲν πράττει καλῶς ἀφίνων τὸν ἔξομολογούμενον νὰ φύγῃ χωρὶς νὰ παράσῃ εἰς αὐτὸν συγχώρησιν, ὅσῳ πολλὰ καὶ ἂν εἶναι τὰ ἁμαρτήματα τὰ ὁποῖα ἔχει ἔξομολογηθῆ εἰς αὐτόν, ἀρκεῖ μόνον ἡ ἀδυναμία τὴν ὁποίαν αὐτὸς προβάλλει, ὡς λόγον τοῦ ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τὸν κανόνα, νὰ εἶναι ἀληθῆς καὶ πραγματικῆ.

Ἄλλ' ὅταν ὁ πνευματικὸς ἐνοήσῃ ὅτι ὁ ἔξομολογούμενος διαμαρτύρεται κατὰ τοῦ ἐπιβαλλομένου εἰς αὐτὸν κανόνος, ὅχι διότι ἔχει πραγματικὴν αἰτίαν, ἢ ὁποία τὸν ἐμποδίζει νὰ ἐκτελέσῃ τὸν κανόνα, ἀλλὰ διότι δὲν θέλει νὰ ὑπαχθῆ εἰς αὐτόν, τότε ὄφειλε νὰ μὴ δίδῃ πίστιν εἰς τὰς προφάσεις ταύτας τῶν ἔξομολογούμενων τούτων. Οἱ τοιοῦτοι ἔξομολογούμενοι ἔξομολογοῦνται ὅχι διότι αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην τῆς μετανοίας καὶ διορθώσεως, ἤτοι τὴν ἀληθῆ *συντριβὴν*, ἀλλ' ἔξομολογοῦνται ἐξ ἀπλῆς συνειδήσεως, ἐκ φόβου καὶ σεβασμοῦ τῶν ἀνθρώπων, ἐκ πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνάγκης—ἐξ αἰσθημάτων δῆλα δὴ

τὰ ὅποια εἶναι ἐντελῶς ξένα πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτὴν τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἐξομολογήσεως.

Ἄλλὰ ποίου εἴδους κανόνας ὀφείλει ὁ πνευματικὸς νὰ καθορίζῃ εἰς τὸν ἐξομολογούμενον; — Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς.

α΄.) Οἱ διδόμενοι ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ κανόνες εἰς τὸν ἐξομολογούμενον εἶναι πάντοτε σχετικοί. Γενικὸς κανὼν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τηρηθῇ δι' ὅλους τοὺς ἐξομολογούμενους. Εἰς τὸν ἓνα δυνατόν νὰ μὴ παρουσιάσῃ οὐδεμίαν δυσκολίαν εἰς ἐκτελέσειν εἰς κανὼν, ἐνῶ ὁ αὐτὸς κανὼν εἰς ἄλλον ἐξομολογούμενον εἶναι ἀδύνατος εἰς ἐκτελέσειν. — Ὁ εἰς νομίζει ὡς ποινήν τὴν νηστείαν, τὴν ἐλεημοσύνην, τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἀσθενῶν, ἐν ᾧ εἰς ἄλλον ὁ αὐτὸς κανὼν δὲν προξενεῖ κανένα κόπον.

β΄.) Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὸν χαρακτῆρα, εἰς τὴν θέσιν, εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ ἐξομολογούμενου, καὶ ὀρίζῃ ἀναλόγως τὸν κανόνα. — Πολλάκις καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀγαθὴ πράξις, καὶ ἐν ἀπλοῦν σημεῖον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, καὶ ἐλάχιστον τεμάχιον ἄρτου καθοριζόμενα ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ ὡς κανόνες, ἦτοι ὡς μέσα διὰ τῶν ὁποίων δύναται νὰ ἐξευμενισθῇ ὁ Θεός, εἶναι ἱκανὰ νὰ ἱκανοποιήσωσι τὴν θεῖαν δικαιοσύνην.

γ΄.) Ὅσον χρήσιμος καὶ ὀφελίμος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ κανὼν τῆς ἐπιτελέσεως ἱερῶν μυστηρίων, προσευχῶν, ἱερῶν ἀκολουθιῶν, ἡ πείρα ἀποδεικνύει, ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ κανόνος δὲν ἀρμόζει εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι μέχρι τῆς ὥρας τῆς ἐξομολογήσεως ἐλαχίστην χρῆσιν ἔχουσι κάμει αὐτῶν.

δ΄.) Δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ κανὼν βαρὺς ἐκείνο τὸ

τὸ ὅποιον ἡ Ἐκκλησία ἐπιβάλλει εἰς τοὺς χριστιανούς ὡς καθήκον.

Κανόνες τοὺς ὁποίους δύναται συνήθως νὰ ἐπιβάλλῃ ὁ Πνευματικὸς εἰς τοὺς ἑξομολογουμένους χριστιανούς εἶναι νηστεῖαι ἢτοι ἀποχή ἀπὸ ὀρισμένων φαγητῶν εἰς ὀρισμένας ἡμέρας ἐκτὸς ἀπὸ ἄρτου ἢ ἄλλου τινὸς ἀπαραιτήτου εἰς συντήρησιν τῶν σωματικῶν δυνάμεων, καὶ χρησιμοποίησις τῆς ἀπαγορευομένης οὕτω ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ τροφῆς ὑπὲρ πτωχῶν, προσευχὴ βραχεῖα, περιεκτικὴ καὶ ἐγγάρδια, ἀπομάκρυνσις ἀπὸ συναναστροφῶν φιλικῶν καὶ ἐπίσκεψις κατὰ τὴν ὄραν τῆς ἀποφυγῆς ταύτης τῶν συνήθων συναναστροφῶν εἰς φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα, ἢ πάσχοντας καὶ δυστυχεῖς ἀνθρώπους καὶ ἄλλα ὅμοια.

Τοὺς τοιοῦτους κανόνας καθορίζει ὁ πνευματικὸς βραχυτέρας ἢ περισσοτέρας διαρκείας ἀναλόγως πρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν ἑξομολογημένων ἁμαρτημάτων, καὶ σχετικὰς πάντοτε πρὸς τὴν περιστολήν τῆς ἑξομολογημένης ἁμαρτίας.

Χρησιμώτατον θεωροῦμεν, καὶ ὡς τοιοῦτο συγιστῶμεν εἰς τοὺς Πνευματικοὺς νὰ συμβουλεύωσι τοὺς ἀπλουτέρους χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ἔχουσι μὲν τὴν θέλησιν, ἀλλ' ἔχουσι καὶ τὴν ἀδυναμίαν νὰ μὴ νικῶσι τὰς ἐγχειρομένας ἐντὸς αὐτῶν ποικίλας ἐπιθυμίας, ἀλλὰ νὰ παρασύρονται ἐκάστοτε ὑπ' αὐτῶν, ἵνα ὅταν αἰσθάνωνται ὅτι ἐπιθυμία τις ἀρχίζει νὰ προβάλλῃ ἐντὸς αὐτῶν, καὶ εἶναι προφανὲς σπέρμα ἑτοιμον νὰ βλιστήσῃ τὴν ἁμαρτίαν, ἀμέσως ν' ἀπαγγέλλωσι προσευχὴν τινα π. γ. τὸ «Θεοτόκε Παρθένε» — τὸ «Πάτερ ἡμῶν» — ἢ ἄλλην τινα προσευχὴν παρομοίαν. — Τότε ὁ νοῦς αὐτῶν ἀποσπώμενος ἀπὸ τῆς κακῆς σκέψεως στρέφεται πρὸς

τὸν Θεὸν, καὶ ἡ ἐπιθυμία νεκρώνεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀκτίνος τῆς θείας χάριτος.

Α'. Ὁ Λειτουργὸς τοῦ Ἱεροῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας.

Ἦδη προβαίνομεν εἰς τὴν μελέτην καὶ ἐξέτασιν τῶν τριῶν συστατικῶν τοῦ Ἱεροῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας. Καὶ ἀρχόμεθα ἀπὸ τοῦ τρίτου συστατικοῦ, ἢ ἀ προχωρήσωμεν δὲ ἀναδρομικῶς. — Καὶ τοῦτο διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει προορισθῆ εἰς τὴν ἐπιτέλειαν τοσούτω σοβαροῦ καὶ σπουδαίου ἵπουρογήματος ὀφείλει πρῶτος νὰ εἰξεύρη καλῶς ὁποῖός τις πρέπει νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ τίνας γνώσεις δεόν νὰ ἔχη.

Τὸ ἔργον τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ ἐπομένως τὸ ἔργον τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Ἱεροῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας, τὸ ὁποῖον σκοπὸν ἔχει τὴν ἄφεσιν τῶν ἐξομολογουμένων ἁμαρτιῶν εἰς τὸν μετανοοῦντα χριστιανόν, ἀνήκει πρὸ παντὸς εἰς τὸν Ἐπίσκοπον. — Εἰς μόνους τοὺς Ἀποστόλους ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡ ἐξουσία τοῦ «δεσμῆν καὶ λύειν» τὰς ἁμαρτίας τῶν ἁμαρτανόντων πιστῶν. — Ὑπὸ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων μετεδόθη εἰς τοὺς Ἐπισκόπους ἀλληλοδιαδόχως ἡ χάρις αὕτη. Ἄλλ' ὁ Ἐπίσκοπος δὲν ἐπαρκεῖ νὰ ἐνασκή μόνος τὴν ἐξουσίαν ταύτην. Ἐλέγει λοιπὸν ἱερεῖς ἱκανοὺς εἰς τοὺς ὁποίους μεταβιβάζει δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τὴν ἐξουσίαν ταύτην, καὶ διὰ τῆς χειροθεσίας ταύτης ἀναθέτει εἰς τοὺς ἱερεῖς τούτους τὸ ἔργον τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας. Καὶ οἱ ἐξομολογηταὶ οὗτοι ἱερεῖς ἐκτελοῦν τὸ Μυστήριον, ἀντὶ τοῦ ἀναθέσαντος εἰς αὐτοὺς τὸ ἔργον τοῦτο προϊσταμένου αὐτῶν Ἐπισκόπου.

Οἷος δὴποτε ἱερεὺς λοιπὸν, δὲν ἔχει ἐκ μόνης τῆς ἱερωσύνης, ἥτις ἐδόθη εἰς αὐτὸν, τὴν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν νὰ ἐξομολογῇ, ἥτοι νὰ εἶναι πνευματικὸς ὅπως κοινῶς λέγεται ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν ἱερεὺς, νὰ δέχεται τὰς ἐξομολογήσεις τῶν χριστιανῶν, νὰ κανονίζῃ τὸ μέτρον τῆς ἱκανοποίησεως τοῦ Θεοῦ διὰ τὰς ἐξομολογουμένας ἁμαρτίας, καὶ νὰ δίδῃ τὴν συγχώρησιν.

Ὁ ἱερεὺς διὰ ν' ἀποκτήσῃ τὴν δύναμιν ταύτην νὰ ἐκτελῇ τὸ Μυστήριον τῆς Μετανοίας πρέπει α'.) νὰ ἔχῃ λάβῃ τὴν ἐξουσίαν ταύτην εἰδικῶς παρὰ τοῦ κανονικοῦ του Ἐπισκόπου. β') νὰ ἠξυῖρη καλῶς τὰ καθήκοντα τοῦ πνευματικοῦ, καὶ νὰ ἐκτελῇ ταῦτα ἐν συνειδήσει καὶ εὐδόκῳ, διὰ ν' ἀποβαίῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ καρποφόρον καὶ γόνιμον. γ'.) νὰ ἔχῃ ἱκανὴν εὐσέβειαν, καὶ τὴν ἀπαιτουμένην κρίσιν καὶ εὐφροσύνην ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐννοῇ ταχέως, καὶ νὰ εὐρίσκῃ τὸν τρόπον νὰ διορθῶνῃ τὰ διάφορα σφάλματα του, τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μυστηρίου, ἐπ' ὅσον, ἐννοεῖται, ἡ διόρθωσις τῶν σφαλμάτων τούτων ἐξαρτᾶται ἐξ αὐτοῦ.

Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν α'.) Τὴν ἐξουσίαν τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ λειτουργὸς τοῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας—β'.) Τὰ καθήκοντα αὐτοῦ.— γ'.) Τὰ σφάλματα αὐτοῦ.

Α'. Ἡ Ἐξουσία τοῦ Λειτουργοῦ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας.

Ἡ ἐξουσία τὴν ὁποίαν ὁ Ἐπίσκοπος δίδει εἰς ἐκλεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ ἱερέα διὰ νὰ ἐκτελῇ τὸ μυστήριον τῆς Μετανοίας περιέχει δύο τινα. 1. Τὴν *συγκατάθεσιν* καὶ 2. τὴν *δικαιοδοσίαν*.

Συγκατάθεσις εἶναι ἡ κατὰ τὴν ἀβίαστον θέλησιν τοῦ κανονικοῦ Ἐπισκόπου διδομένη ἐξουσία εἰς τὸν ἱερέα, νὰ δεσμῇ καὶ λύῃ τὰς ἁμαρτίας ἐν τῷ δικαστηρίῳ τῆς Μετανοίας. Ἡ συγκατάθεσις δὲ αὕτη τοῦ Ἐπισκόπου στηρίζεται ἐπὶ τῆς κρίσεως καὶ δοκιμασίας τὴν ὁποίαν ὁ Ἐπίσκοπος ἐκ τῶν προτέρων ὀφείλει νὰ ἔχῃ περὶ τοῦ ἱερέως εἰς τὸν ὁποῖον σκοπεῖ ν' ἀναθέσῃ ἀξίωμα τόσον ὑψηλόν, καὶ ἔργον τόσον σωτήριον καὶ εὐεργετικόν. Καὶ τὴν συγκατάθεσιν ταύτην παρέχει ὁ Ἐπίσκοπος τοῦ τόπου, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ γινόμενος πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ἐκτελῇ τὸ ἔργον τῆς ἐξομολογήσεως.— **Δικαιοδοσία** δὲ εἶναι ἡ ὀρισμένη περιφέρεια ἐντὸς τῆς ὁποίας ὁ γινόμενος πνευματικὸς ἔχει δικαίωμα κανονικῶς νὰ ἐκτελῇ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην.— Οὕτως ἕκαστος πνευματικὸς πρέπει νὰ ἔχῃ περιφέρειαν ὀρισμένην, καὶ ἐνίστε ὀρισμένα πρόσωπα, καὶ ὀρισμένον χρόνον καὶ ὀρισμένην περίστασιν, πέραν τῶν ὁποίων ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ ἐξουσία δὲν ἐξακολουθεῖ, καὶ ἡ δύναμις τοῦ νὰ ἐξομολογῇ ἀφαιρεῖται ἀπ' αὐτοῦ.

Β'. Καθήκοντα τοῦ Λειτουργοῦ τοῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας

Τὸ λειτούργημα τοῦ πνευματικοῦ εἶναι τόσον σπουδαῖον ἔργον, ὥστε δυνάμεθα ἀδιστακτικῶς νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐκ τοῦ τρόπου διὰ τοῦ ὁποίου ὁ πνευματικὸς ἐνασκεῖ τὰ καθήκοντά του ταῦτα ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία ἢ ἡ καταστροφή τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ.— Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν νὰ ἔχῃ ὁ πνευματικὸς τὴν ἐξουσίαν νὰ λύῃ καὶ νὰ δεσμῇ τὰ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἐξομολογούμενα εἰς αὐτὸν ἁμαρτήματα. Δὲν ἀρκεῖ νὰ

χρησιμοποίη τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἀσυνειδήτως ὅλως καὶ τυχαίως· ἀλλ' εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ ἠξεύρη πῶς δύναται νὰ χρησιμοποίη καταλληλότερον τὴν ἐξουσίαν ταύτην καὶ πῶς ὀφείλει νὰ ἐπωφελεῖται τῆς ἐξουσίας ταύτης εἰς οἰκοδομίαν κατὰ Χριστὸν τῶν εἰς αὐτὸν πρὸς ἑξομολόγησιν προσερχομένων, οὐχὶ δὲ εἰς καταστροφὴν αὐτῶν.— Ὁ πνευματικὸς εἶναι ἐν ταύτῳ πατήρ, διδάσκαλος, ἰατρός κριτής.— Ἐπομένως ὀφείλει νὰ ἔχη τὴν στοργὴν πατρός, τὰς γνώσεις διδασκάλου, τὴν ἐμπειρίαν ἰατροῦ, τὴν εὐσταθείαν καὶ ἀκεραιότητα κριτοῦ.— Πάντα ταῦτα τὰ γνωρίσματα δεόν νὰ διακατέχη ὁ πνευματικὸς, καὶ ταῦτα ὀφείλουσι νὰ ἐνισχύωσιν αὐτόν, καὶ νὰ ποδηγετῶσιν αὐτόν εἰς τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν καθήκον, τὸ ὁποῖον ὁ Κύριος διὰ τοῦ Ἐπισκόπου ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτόν. Καὶ εἰσερχόμενος εἰς τὸ ἱερόν ἑξομολογητήριον, καὶ περιβαλλόμενος τὸ ἱερόν ἐπιτραχήλιον δεόν νὰ ἔχη διηνεκῶς πρὸ τῆς διανοίας αὐτοῦ τὰς τέσσαρας ταύτας χαρακτηριστικὰς βάσεις, αἱ ὁποῖαι καθορίζουν τὸ ἔργον τοῦ πνευματικοῦ.— Ἡμεῖς δὲν θὰ ἐξετάσωμεν ἰδιαίτερος ἕκαστον τῶν χαρακτηριστικῶν τούτων· ἀλλὰ θὰ ἀκολουθήσωμεν ὅ,τι ἡ πράξις ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ μυστηρίου τούτου ὑποδεικνύει· θὰ μελετήσωμεν δὲ τέσσαρα ἐπίσης καθήκοντα τῶν ὁποίων ἡ ἐκτέλεσις ἀναδεικνύει ὡρισμένως τὰς ἀνωτέρω ἀναγραφόμενας τέσσαρας βάσεις ἐκείνας τοιαύτας, ὥστε προάγεται δι' αὐτῶν καὶ ποδηγετεῖται ὁ πνευματικὸς εἰς τὸ μέγα ἔργον ὅπερ ὡς τοιοῦτος ἐκτελεῖ.

1. Τὸ καθῆκον τοῦ ἑξομολογεῖν.

Ὁ πνευματικὸς ἔχει καθήκον ἀπαράβατον νὰ δέχηται τὴν

ἔξομολόγησιν τῶν ἐμπειστευμένων εἰς αὐτὸν χριστιανῶν. — Πάντοτε εἰς οἴαν δὴποτε ὥραν εἰς οἴαν δὴποτε ἐποχὴν, ὅταν Χριστιανὸς προσέοχηται εἰς πνευματικὸν καὶ ζητῆ νὰ ἔξομολογηθῆ, καὶ ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τοῦ βάρους τῆς πιεζούσης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἁμαρτίας, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει μετὰ χάρας ν' ἀνοίγῃ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, κ' ἐκεῖθεν ἀρνούμενος νὰ ἐπιγέῃ βάλσαμον παρηγορίας καὶ θεραπείας ἐπὶ τῶν πληγῶν αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται εἰς αὐτὸν, ἐν τῇ διανοιγομένῃ διὰ τῆς ἔξομολόγησεως ἁμαρτωλῶ ψυχῇ τοῦ πρὸς αὐτὸν προσερχομένου χριστιανοῦ. Καὶ ἁμαρτάνει θανασίμως ὁ πνευματικὸς ἐκείνος ὁ ὁποῖος ἀγανακτεῖ, καὶ δυστροπεῖ καὶ παρεμβάλλει προσκόμματα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ τοῦτου, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ θέλων νὰ ἔξομολογηθῆ εἶναι ἀσθενής.

Καὶ ἀλλοῖς δὲ ἱερεῖς, καὶ μὴ ἔχον τὴν εἰδικὴν ἄδειαν καὶ ἐντολὴν τοῦ Ἐπισκόπου διὰ νὰ ἔξομολογῆ, ὑποχρεοῦται νὰ δεχθῆ τὴν ἔξομολόγησιν Χριστιανοῦ, ὁ ὁποῖος εἰρισκόμενος ἐπὶ κλίνης καὶ κατεχόμενος ὑπὸ νόσου εἶναι ἐτοιμοθάνατος, καὶ πρόκειται μετ' οὐ πολὺ νὰ παρουσιασθῆ πρὸ τοῦ βήματος τοῦ οὐρανοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ ἡμῶν Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἐπιθυμεῖ ν' ἀποβάλῃ τὸν φόρτον τῆς ἁμαρτίας, καὶ δὲν ἔχει τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον νὰ προσκαλέσῃ παρ' ἑαυτῷ τὸν ὀρισμένον τῆς προφροεΐας αὐτοῦ πνευματικόν. Τότε ὁ ἱερεὺς, καὶ μὴ πνευματικὸς, δέχεται τὴν ἔξομολόγησιν τοῦ θνήσκοντος, παρέχει αὐτῷ τὴν ἄφεσιν, καὶ ἐν καιρῷ γνωρίζει τοῦτο τῷ κανονικῷ αὐτοῦ Ἐπισκόπῳ. — Τὸ καθήκον τοῦτου εἶναι κυρίως λίαν ἐπιβεβλημένον εἰς τὸν ἱερέα ἐν καιρῷ ἐπιδημίας νόσου τινος, ὅτε τὸ αἰφνίδιον τοῦ θανάτου δὲν ἐπιτρέπει ἀναβολὴν τῆς ἔξομολόγησεως.

2. Καθῆκον τῆς προαιτιώσεως γνώσεων

Ὁ πνευματικὸς διατρέχων τὸν κίνδυνον νὰ ὑποστῇ βαρεῖαν τιμωρίαν ἐν τῇ Μεγάλῃ Κρίσει τοῦ Θεοῦ, ἐὰν μὴ ἐτελέσῃ ἀκριβῶς καὶ εὐσυνειδήτως τὸ ἐμπειστημένον εἰς αὐτὸν μέγα καὶ ἅγιον καθῆκον τοῦτο, εἶναι υπόχρεος νὰ γινώσκῃ πολλὰ πράγματα διὰ νὰ δύνηται νὰ διεξάγῃ ἐπιτυχῶς τὸ ἱερὸν ἔργον τοῦ ἐξομολογητοῦ. — Πράγματι ὁ πνευματικὸς ὡς λειτουργὸς τοῦ μυστηρίου ὀφείλει νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ Μυστηρίου, καὶ τὴν ὀφειλομένην εἰς αὐτὸ τιμὴν.

— Ὡς Ἴατρος ὀφείλει νὰ γινώσκῃ τὰς ψυχικὰς νόσους, καὶ τὰ κατάλληλα εἰς ἐκάστην νόσον φάρμακα, ἵνα θεραπεύῃ τελεσφόρως καὶ ριζικῶς τὰς διαφόρους νόσους. — Ὡς Κριτὴς ὀφείλει νὰ γινώσκῃ καὶ ἐφαρμοζῇ προσηκόντως τὰς ἀρχὰς τῆς πνευματικῆς νομολογίας, διὰ νὰ λύῃ καὶ δεσμῇ δικαίως, καὶ συμφώνως καὶ ἀναλόγως πρὸς τὰς διαφόρους περιστάσεις αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται πρὸ αὐτοῦ ἐν τῇ ἐξομολογήσει. — Ἴνα διεξάγῃ λοιπὸν ἐπιτυχῶς τὰς διαφόρους ταύτας σωστικὰς ὑπηρεσίας τοῦ πνευματικοῦ χορῆζει τῶν ἀναγκαίων γνώσεων. — Ὅθεν ἁμαρτάνουσι βαρέως οἱ ἱερεῖς ἐκεῖνοι, οἵτινες ὑπείσρχονται ἁμαθεῖς, ἀμελέτητοι, καὶ ἀκατάρτιστοι εἰς τὸ μέγα ἀληθῶς ὑπόρρημα τοῦτο τοῦ πνευματικοῦ. — Καὶ ὄχι μόνον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἐπίσκοποι, οἵτινες ἄνευ προηγουμένης δοκιμασίας περὶ τῆς μορφώσεως καὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ μέλλοντος νὰ προχειρισθῇ εἰς πνευματικόν, ἀναθέτουσιν εἰς τοιοῦτους ἀκαταλλήλους καὶ ἀσυνειδήτους ἱερεῖς τὴν διαπαιδαγώγησιν εἰς σωτηρίαν τῶν ψυχῶν τῶν Χριστιανῶν. Ἐνίοτε μάλιστα οὕτως ἀπροσέκτως ἐνεργοῦσιν οἱ Ἐπίσκοποι, ὥστε προχειρίζουσιν εἰς

πνευματιζοὺς ἱερεῖς ὄχι μόνον ἀμαθεῖς ἀλλὰ καὶ πλήρεις καὶ εἰς πάντας γνωστοὺς ἑλαττωμάτων. Ἡ συγκατάθεσις τοῦ Ἐπισκόπου δὲν εἶναι ἀρκετὴ νὰ δικαιολογήσῃ αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς τὸν ἱερέα, ὅστις γίνεται ἀναξίως πνευματικὸς χωρὶς νὰ ἔχη ἀποκτήσει τὰς ἀπαιτουμένας γνώσεις. — Διότι ἡ *συγκατάθεσις* δὲν δίδει τὰς γνώσεις ἀλλὰ, ἢ τὰς ὑποθέτει ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ προχειριζομένῳ εἰς πνευματικὸν ἱερεῖ ἢ ὑποθέτει ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ προχειριζομένῳ ἱερεῖ ἀρκούσαι διανοητικαὶ δυνάμεις πρὸς ἰδιαιτέραν μελέτην, καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀπόκτησιν τῶν γνώσεων, αἱ ὁποῖαι ἀναγκαιοῦν εἰς τὸν πνευματικόν. — Καὶ εἰς μίαν τῶν ὑποθέσεων τούτων στηριζόμενος παρέχει τὴν *συγκατάθεσιν* ὁ Ἐπίσκοπος. — Ὅπως δὴποτέ ὁ Ἐπίσκοπος ὁ ὁποῖος θέλει νὰ προχειρίσῃ ἱερέα τινα εἰς πνευματικόν, ὀφείλει νὰ προπαρασκευάζῃ αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, παρέχων αὐτῷ σχετικὰς ὁδηγίας καὶ συμβουλὰς, ὅπως δυνηθῆ νὰ ἐπιτελῇ εὐθόρως τὰ καθήκοντα τὰ ὁποῖα ἀνατίθενται εἰς αὐτόν.

Αἱ αὐταὶ γνώσεις δὲν χρησιμεύουσιν, οὐδὲ προσαρμόζονται πρὸς πάντας τοὺς πνευματικούς. Αἱ γνώσεις αὐταὶ δεόν νὰ εἶναι περισσύτεραι ἢ ὀλιγώτεραι ἀναλόγως τοῦ τόπου, καὶ τῶν προσώπων· διότι ἀναλόγως τῆς διαφορᾶς τῶν περιστάσεων τούτων ἡ σπουδαιότης τῶν μέτρων καὶ τῆς κρίσεως κανονίζονται, καὶ ἐπομένως τὰ μέτρα καὶ ἡ κρίσις δὲν δύναται νὰ εἶναι πανταχοῦ ἡ αὐτή. — Οὕτω διὰ νὰ ἐξομολογῆ τις ἐν τινι πόλει ἀπαιτεῖται νὰ ἔχη περισσotέρας γνώσεις, ἢ ὅσας ἀπαιτεῖται νὰ ἔχη διὰ νὰ ἐξομολογῆ εἰς μικρὰν κόμην.

Ὁ πνευματικὸς δὲν ἀπαιτεῖται νὰ ἔχη γνώσεις τοιαύτας ὥστε νὰ δύνηται εἰχερῶς ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ

νά λύη πάντα τὰ παρουσιαζόμενα εἰς αὐτὸν ζητήματα. — Ἄρκει εἰς αὐτὸν νὰ ἔχη τόσας γνώσεις καὶ τόση μόρφωσιν, ὥστε νὰ κρίνη περὶ τῶν κοινῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα προκύπτουν ἐνώπιον αὐτοῦ· ἐν τῇ ἔξομολογήσει, καὶ νὰ διακρίνη τὰς σπανίας καὶ δυσκόλους περιστάσεις εἰς τὰς ὁποίας ἀμφιβάλλον ποῖαν νὰ δώσῃ ἀπάντησιν, νὰ ἔχη τὴν ἰκανότητα ν' ἀναβάλλῃ μὲν τὴν ἀπάντησιν, νὰ συμβουλεύηται δ' ἐν τῷ μεταξὺ συγγραφεῖς ἀρμοδίους, ἢ καὶ πρόσωπα τὰ ὁποῖα καὶ περισσοτέραν πείραν, καὶ τελειότεραν μόρφωσιν πνευματικὴν ἔχουσι. Τοιαύτη μόρφωσις εἶναι ἀρκετή· διότι ἐν τῇ μορφώσει ταύτῃ ὁ πνευματικὸς ἔχει μὲν τὰς γνώσεις αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦνται εἰς πρακτικὴν λύσιν καὶ διδόνθωσιν πραγμάτων καὶ ζητημάτων κοινῶν καὶ συνήθων· ἔχει δὲ ἰκανὴν συνείδησιν τῶν ἰδίων δυνάμεων, ὥστε νὰ προβαίῃ λελογισμένως καὶ μετὰ περισκέψεως, καὶ χωρὶς νὰ σπεύδῃ, ἀλλ' ἀφ' οὗ μελετήσῃ καὶ συμβουλευθῇ, εἰς τὴν ἐπίλυσιν ζητημάτων δυσκόλων καὶ σπανίων. — Πλήρης μόρφωσις καὶ ἀπολύτως γενικὴ εἶναι ὄχι μόνον δυσεύρετος, ἀλλὰ καὶ δύσκολος, διότι καὶ οἱ κάλλιστα μεμορφωμένοι δὲν δύνανται πάντοτε ἐκ τοῦ προχείρου νὰ ἐπαρκῶσιν εἰς τὴν λύσιν πάντων τῶν ἐγειρομένων ἐνώπιον αὐτῶν ἐν τῇ ἔξομολογήσει ζητημάτων.

Ἡ μόρφωσις ἢ ὁποῖα θεωρεῖται ἐπαρκής, καὶ ἐπομένως ἀναγκαῖα διὰ τὸν πνευματικὸν εἶναι νὰ γινώσκῃ οὗτος. — α'. — Τίνα ἀξίαν ἔχει, καὶ ποῖα εἶναι τὰ συστατικά, καὶ τ' ἀποτελέσματα τοῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας. β'.) Τὸ ὄριον μέχρις οὗ φθάνη ἡ δικαιοδοσία αὐτοῦ, ἵνα μὴ λύη ἁμαρτίας ἄνευ δικαιοῦματος καὶ ἀντιζανονικῶς, καὶ ἵνα μὴ ἀποπέμπῃ ἀναρμοδίως μετανοοῦντα χωρὶς νὰ χορηγῇ εἰς αὐ-

τὸν τὴν ζητουμένην ἄδειαν. γ΄.) Νὰ ἔχη ἐπαρκῆ ἀντίληψιν ὅστε νὰ ἐννοῇ τὰ ἐξομολογούμενα εἰς αὐτὸν ἁμαρτήματα, ἀπὸ τῶν μὴ τοιούτων, καὶ κατατάσῃ ταῦτα εἰς κανονικὴν βαθμολογίαν.

Ἵνα κατορθώσῃ ν' ἀποκτήσῃ ὁ πνευματικὸς τὴν ἀναγκαίαν ταύτην μόρφωσιν ὀφείλει νὰ μελετᾷ καὶ νὰ γινώσκῃ καλῶς τὴν *Χριστιανικὴν ἠθικὴν*. Διότι ἡ ἠθικὴ αὕτη, πηγὴν ἔχουσα τὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ἐπ' αὐτῶν στηριζομένη, καὶ κανονίζουσα τὰς πράξεις καὶ τὸν βίον ἐνὸς ἐκάστου τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων, εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος προορισμὸν ἔχει νὰ κρίνῃ τὰς πράξεις ταύτας τῶν Χριστιανῶν, κατὰ πόσον εἶνε σύμφωνοι πρὸς τὰς διατάξεις τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς. Πνευματικὸς ὁ ὁποῖος οὐδεμίαν ἔχει γνῶσιν τῆς ἠθικῆς ταύτης δὲν δύναται ν' ἀποβῇ χρήσιμος εἰς τὸν μετανοοῦντα χριστιανόν, δὲν δύναται νὰ ἐνασκῇ καρποφόρος τοῦ ὑπούργημα τοῦ πνευματικοῦ. Ἄμαρτάνει δὲ μέγιστος ὁ πνευματικὸς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος μὴ ἐννοῶν τὸ ἁμάρτημα τοῦ μετανοοῦντος καὶ ἀγνοῶν ἐντελῶς αὐτὸ ἀποφαίνεται περὶ αὐτοῦ οὕτως ἢ ἄλλως.

3. Καθῆκον τοῦ πνευματικοῦ νὰ διδάσκῃ

ἽΟ πνευματικὸς ὀφείλει. α΄.) Νὰ διδάσκῃ τὸν μετανοοῦντα ὅσον τὸ δυνατόν καλύτερον ἐκ τοῦ προχείρου περὶ τῶν ἀντιθέτων εἰς τὰ ἐξομολογούμενα ἁμαρτήματα ἀρετῶν, καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης πρὸς σωτηρίαν νὰ προσπαθήσῃ ὁ μετανοῶν ν' ἀντιζαταστήσῃ ἐν τῇ ζωῇ του τὰ ἁμαρτήματα ταῦτα διὰ τῶν ἀρετῶν τούτων. β΄.) Νὰ διδάξῃ τὸν μετανοοῦντα τὸν τρόπον διὰ τοῦ ὁποίου θὰ καταστῇ ἄξιος

νά δεχθῆ προσηκόντως τὸ ἱερὸν μυστήριον καὶ τὴν θεϊαν χάριν τῆς μετανοίας. γ'.) Νὰ διδάξῃ αὐτὸν τὰ γενικὰ καθήκοντα καὶ τὰς ἰδιαιτέρας ὑποχρεώσεις τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς, ὅταν βλέπῃ ὅτι ὁ μετανοῶν ἀγνοεῖ ἐντελῶς ταῦτα, καὶ ἐὰν ἔχῃ τὸν ἀπαιτούμενον εἰς διδασκαλίαν χρόνον καὶ αὐτὸς ὁ πνευματικὸς καὶ ὁ ἔξομολογούμενος. Ἄλλως ἐὰν ὁ χρόνος οὗτος δὲν ὑπάρχῃ, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸν ἔξομολογούμενον τὴν ἀνάγκην καὶ τὰ κατάλληλα βιβλία, νὰ μελετήσῃ ὁ ἴδιος ὅταν ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ ἔξομολογητηρίου.

Ὁ πνευματικὸς δὲν ὑποχρεοῦται νὰ διδάσκῃ τὸν μετανοοῦντα, *ἀκριβῶς* καὶ *λεπτομερῶς* περὶ πάντων ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἀγνοῶν ὀφείλει νὰ γινώσκῃ εἰς χριστιανός, καὶ τὰ ὁποῖα δύναται νὰ μάθῃ ἄλλοθεν.— Ὁ πνευματικὸς καθήκον ἔχει νὰ ἐκτελέσῃ ἔργον διδασκάλου, ἀλλὰ μόνον ἐφ' ὅσον ἀρκεῖ νὰ ὀδηγήσῃ τὸν μετανοοῦντα εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτὸν ὁλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ μόνον τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον σχετίζεται πρὸς τὸ ἔργον τῆς ἔξομολογήσεως. Δὲν ἔχει λοιπὸν ὁ πνευματικὸς τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διδάσκῃ τὸν μετανοοῦντα ὅπως διδάσκῃ ὁ καθηγητὴς ἢ ὁ διδάσκαλος ἐν τῷ Σχολείῳ, οὕτως ὥστε νὰ μεταδίδονται εἰς τὸν μετανοοῦντα τὰ πράγματα καθ' ἕνα αὐτῶν τὸ πλάτος καὶ τὴν ἔκτασιν, καὶ νὰ τὰ ἀπομνημονεύῃ, καὶ τὰ ἀφηγηθῆται. Ἡ ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ γινομένη διδασκαλία εἶναι πάντοτε εἰδική, καὶ σχετίζεται πρὸς τὴν γινομένην ἔξομολόγησιν, περιοριζομένη εἰς ἀναγκαῖα καὶ ὀρισμένα σημεῖα, τὰ ὁποῖα ἀνταποκρίνονται εἰς τοῦ ἔξομολογουμένου τὴν ψυχικὴν θεραπείαν.— Πρὸς τοῦτο ὁ πνευματικὸς, εἰ-

ρισκόμενος εις θέσιν να διδάξη, αποβλέπει πάντοτε απ' ευθείας εις την εξομολογουμένην άμαρτίαν, και αναπτύσσει πάντα τα καταστρεπτικά αποτελέσματα τα όποια επιφέρει η άμαρτία, και εις την άμαρτίαν ταύτην, την όποιαν ό μετανοών άμαρτωλός εξομολογείται, ό πνευματικός αντιτάσσει ως ανάλογον φάρμακον την αντίθετον άρετήν, της όποιας τα αποτελέσματα, αντιπαραβάλλον προς τα αποτελέσματα της άμαρτίας, αναπτύσσει. Και κατόπιν ό πνευματικός αναφέρεται εις την πίστιν του εξομολογουμένου, και συμβουλεύει αυτον να φροντίση να μελετήση εκτενεστερον και διδαχθῆ λεπτομερέστερον τα σχετικά, όταν εξέλθῃ εκ του εξομολογητηρίου.

Βεβαίως ουτε όπόχρεως είναι, ουτε τον άπαιτούμενον καιρον έχει ό πνευματικός να διδάσκη ως ό διδάσκαλος τον μετανοούντα περι των εν γενει καθηρόντων αυτου. Εν τούτοις οφείλει να εξηγή εις αυτον ταυτα όσον είναι δυνατον δι' όλίγων, και εκ της βραχυτάτης ταύτης αναπτύξεως να παρέχη άφορηην εις τον μετανοούντα να ωφεληται πρακτικως, και να αναπτύσσηται δι' ιδιαιτέρας μελέτης και σπουδης. — Και ό πνευματικός οφείλει προς τουτο να ζητη και λαμβάνη τας σχετικας οδηγίας παρὰ του κανονικου αυτου Έπισκόπου περι των καταλήλων βιβλίων, τα όποια προς τοιαύτην θρησκευτικην μόρφωσιν θα υποδεικνύη εις τον εξομολογουμενον άμαρτωλον.

Η εν τῷ εξομολογητηρίῳ υπό του πνευματικου διδασκαλία ανάγκη να γίνηται μετα πολλης προσοχης. Ο πνευματικός οφείλει ν' αποφεύγη την διδασκαλίαν πραγμάτων, τα όποια είναι καλὰ αυτα καθ' εαυτά, δύνανται όμως ν' αποβῶσιν εις τον μετανοούντα περισσότερον πρόξενα βλά-

βης, ἢ ὀφειλείας. Πᾶσα ἀλήθεια δὲν εἶναι πάντοτε καλὸν νὰ γίνηται γνωστή.— Ἐνίοτε ἀλήθεια ἀκαιρῶς γνωσκομένη γνωστή, γίνεται μεγάλου κακοῦ πρόξενος. Ὁ πνευματικὸς εἶναι μὲν διδάσκαλος ἀλλ' εἶναι καὶ ἰατρός, καὶ ἐπομένως ὀφείλει νὰ προσέχη καὶ νὰ προφυλάτῃ τὸν ἐμπιστευόμενον εἰς αὐτὸν ἀσθενῆ. Τροφαὶ αἱ ὁποῖαι ὅταν δίδονται εἰς ὑγιεῖς στομάχους εἶναι καλαὶ καὶ ὠφέλιμοι ἢ τοῦλάχιστον ἀβλαβεῖς, ὅταν δίδονται εἰς στομάχους ἀσθενεῖς γίνονται πρόξενoi μεγάλης βλάβης.— Τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα ἔχουσι καὶ αἱ πνευματικαὶ τροφαὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας τοῦ λαμβάνοντος ταύτας. Καὶ ὁ πνευματικὸς ὁ μὴ προσέχων εἰς τοῦτο καὶ διδάσκων ἀπροσεκτικῶς πᾶσαν χριστιανικὴν ἀλήθειαν εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἄνευ διακρίσεως, γίνεται πρόξενος βλάβης. Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου τὸ ὁποῖον δέον νὰ χαρακτηρίζῃ ἢ ἀγάπη πρὸς τὸ σῶμα τοῦ ἑξομολογουμένου ἁμαρτωλοῦ ἀποβαίνει οὐχὶ σωτήριον ἀλλὰ καταστρεπτικὸν τῆς ψυχῆς.

Ὁ πνευματικὸς καθῆκον ἔχει ν' ἀπευθύνῃ νοουθεσίας καὶ συμβουλὰς εἰς τὸν ἑξομολογούμενον, ὅταν μάλιστα βλέπῃ ὅτι ἡ διάνοια τοῦ ἐνώπιον αὐτοῦ εὐρισκομένου ἁμαρτωλοῦ ἔχει ἐπισκοτισθῆ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ δὲν εἶναι εἰς θέσιν αὐτῆ ἀφ' ἑαυτῆς νὰ διακρίνῃ τὸ ὀρθὸν καὶ ὠφέλιμον. Ἐν γένει δὲ τὸ καθῆκον τοῦτο ἐνασκει ὁ πνευματικὸς. α'.) Ὅταν προφανῶς βλέπῃ ὅτι ὁ ἑξομολογούμενος στενοχωρεῖται διότι ἀγνοεῖ τι νὰ πράξῃ, καὶ μόνος οἴτως εἰπεῖν, προκαλεῖ τὴν ἐκ μέρους τοῦ πνευματικοῦ νοουθεσίαν. β'.) Ὅταν ἡ ἁμαρτία ἐμφανίζει θανάσιμον ὄφιν, ὁπότε καὶ ἐὰν ἀκόμη οὐδεμίαν διαβλέπῃ ἐλπίδα ὅτι αἱ νοουθεσίαι αὐτοῦ

θὰ εἰσακουσθῶσιν, ὀφείλει νὰ νουθετήσῃ τὸν τοιοῦτον ἁμαρτολὸν τὰ προσήκοντα. γ'.) Ὅταν παρατηρῇ ὅτι ἂν καὶ ἡ ἄγνοια τοῦ ἔξομολογουμένου δὲν εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε νὰ γίνηται πρόξενος ἁμαρτίας ἐλπίζει ἐν τούτοις ὅτι ὁ μετανοῶν δύναται νὰ ὠφελήσῃ ὡς δῆποτε ἐκ τῆς νουθεσίας. δ.) Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει ν' ἀναβάλλῃ τὴν νουθεσίαν, ὅταν βλέπῃ ὅτι ὁ ἔξομολογουμένος ἄγνοεῖ πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν σχετίζονται πολὺ πρὸς τὸ μυστήριον τῆς Μετανοίας, καὶ ὅταν οὐδὲν κέρδος ψυχικὸν προσδοκᾷ ἐκ τῶν νουθεσιῶν, τοῦναντίον δὲ φοβῆται, φρονίμως σκεπτόμενος, ὅτι μᾶλλον ζημία παρά ὠφέλεια δύναται νὰ προκύψῃ ἐκ τῶν νουθεσιῶν.

Ἡ διδασκαλία τοῦ πνευματικοῦ πρέπει νὰ περιορίζηται εἰς σύντομον καὶ περιεκτικὴν ὁμιλίαν περὶ τῶν δογμάτων, καὶ περὶ τῶν ἠθικῶν ἐκείνων ἀληθειῶν, αἱ ὁποῖαι συντελοῦν εἰς τὸ νὰ μορφώσωσιν ἠθικὸν χαρακτήρα ἐν τῷ εὐρισκομένῳ ἐνώπιον αὐτοῦ ἁμαρτολῷ, καὶ αἱ ὁποῖα καθιστῶσιν αὐτὸν ἱκανὸν νὰ δεχθῇ τὴν ἄφεσιν. Καὶ τοιαῦτα δόγματα εἶναι, τὰ περὶ τῶν κυριωτέρων ἀληθειῶν τῆς πίστεως ἡμῶν διδάγματα. — Ὅθεν ἐὰν ὁ πνευματικὸς εἴη ἐνώπιον αὐτοῦ ἀπλοῦς ἀνθρώπου χωρικοῦ, ὁ ὁποῖος οὐδέποτε ἔλαβε μόρφωσιν χριστιανικὴν, λέγει εἰς αὐτὸν πρῶτον νὰ ἐκτελέσῃ διάφορα σημεῖα τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας. (Τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, γονυκλισίας τινὰς ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἢ τῆς ἁγίας εἰκότος τοῦ Σωτῆρος καὶ τὰ ὅμοια). Ἐπειτα ἐρωτᾷ αὐτὸν διὰ τρόπον ὅσον τὸ δυνατόν καλύτερον, καὶ προσφορωτέρον εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ ἔξομολογουμένου, ἐὰν γινώσκῃ τι ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα διδάσκει ἡ θρησκεία ἡμῶν. — Καὶ κατόπιν προσπαθεῖ νὰ ἐκθέσῃ δι'

ὀλίγων ἐξ αὐτὸν τὰ τῆς πίστεως. — Ὅτι ὁ Χριστιανὸς πιστεύει εἰς μίαν Θεότητα Τρισυπόστατον, ἀποτελουμένην ἀπὸ τρία πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται — Πατὴρ — Υἱὸς — καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ὅτι τὰ τρία ταῦτα πρόσωπα δὲν εἶναι τρεῖς Θεοὶ ἀλλ' εἰς καὶ μόνον Θεός — ὅτι ἓν ἐκ τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὁ Υἱὸς, ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐντελῶς καταστρέψῃ ἢ ἀμαρτία, ἐγένετο ἄνθρωπος ἐκ τῆς ῥαιπαρῆνου Θεοτόκου Μαρίας, ἵνα σώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ τῆς φθορᾶς τῆς ἀμαρτίας, καὶ ὀνομάσθῃ Ἰησοῦς Χριστός. Ὅτι ὁ Θεάνθρωπος ἐδίδαξε τὴν θρησκείαν τὴν ἀληθῆ, ἔδωκε τὸν ὄρισμὸν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, εἰπὼν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη καὶ ἀλήθεια καὶ ζωὴ, καὶ καθώρισε γνώρισμα διακριτικὸν τῶν μαθητῶν καὶ ὁπαδῶν αὐτοῦ τὴν ἀγάπην· κατήργησε τὰς μαστιζούσας τὴν ἀνθρωπότητα εἰδωλολατρικὰς θρησκείας, καὶ ἀνύψωσε τὸν ἄνθρωπον μέχρι τοῦ Θεοῦ. — Αὐτὸς οὗτος ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός θὰ ἔλθῃ καὶ πάλιν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Κριτῆς νὰ κρίνῃ τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ τότε, ἀνταποδίδων εἰς ἕκαστον κατὰ τὰς πράξεις του, θὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸν παραδεισον τῆς μακαριότητος τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ θὰ καταδικάσῃ εἰς τὸν Ἄδην, ἔνθα ἡ αἰώνιος τιμωρία, τοὺς πονηροὺς. Στηρίζει δὲ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ ταύτην ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου τῆς ἀγάπης, καὶ καθιστᾷ τὴν ἀγάπην κέντρον πᾶσων τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Διὰ γὰρ διδαχῆς τῆς τανώτερω δὲν ἀπαιτεῖται πολὺς χρόνος· ἀρκεῖ νὰ διδάσκονται ταῦτα ἐν τῇ ἐξομολογήσει μετὰ πάσης δυνατῆς βραχυλογίας.

Ἐπειδὴ δὲ τοιαύτη τις ἄγνοια παρατηρεῖται δυστυχῶς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἡμῶν περισσότερα εἰς τὰς τάξεις ἐκείνων ἰδίως, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι ποιὰν τινα μόρφωσιν, ὁ πνευματι-

κὸς προσέχων πάντοτε εἰς τὸ νὰ ψυχολογῇ καὶ κρίνῃ ὀρθῶς τὸν προσεχόμενον εἰς ἔξομολόγησιν, ὅταν ἴδῃ προσελθόντα χριστιανὸν ἐκ τῆς τάξεως ταύτης εἰς τὸ ἱερὸν Μυστήριον τῆς Μετανοίας, συγκεντρῶναι εἰς τοὺς λόγους τοῦ ὅλην τὴν ἀγάπην, τὴν στοργὴν καὶ τὴν γλυκύτητα τῆς καρδίας του, καὶ ἐρωτᾷ τὸν μετανοοῦντα, εἴαν προσέρχεται πιστεύων εἰς τὴν χάριν τοῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας. Μετὰ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ ἔξομολογημένου εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ὁ πνευματικὸς συσχετίζει τὸ μυστήριον τοῦτο πρὸς τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἐκδέτων εἰς αὐτὸν τὸν σκοπὸν τοῦ μυστηρίου ἐκείνου, ὅτι καθιερώθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Λυτρωτοῦ ὡς ἀνάμνησις αὐτοῦ ὅτι τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας εἶναι ἀναπαράστασις τῆς ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ θυσίας, καὶ ὅτι γίνεται εἰς ἕκαστον χριστιανὸν ὁ ὁποῖος προσέρχεται εἰς αὐτὸ ἀξίως, καὶ μετὰ φόβου, πίστεως καὶ ἀγάπης, ἢ αὐτὴ ἐνεργεῖα, ἢ ὁποία ἐγένετο εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ θυσίας. — Κατόπιν διδάσκει τίς ἦτο ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔστηροῦθη, ποῖον τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ οὕτω ἀναδρομικῶς νὰ φθάσῃ εἰς τὴν περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος διδασκαλίαν.

Ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει νὰ διδάσκη τοὺς ἔξομολογούμενους χριστιανούς ὅτι ἐπιβίλλεται εἰς αὐτούς, εἴαν ὄντως θέλωσι νὰ σωθῶσι, νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰ πάθη καὶ τὰ μίση αὐτῶν, ν' ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ ἀδικιῶν, τὰς ὁποίας ἔχουσι τυχόν διαπράξῃ κατὰ τοῦ πλησίον αὐτῶν, κατὰ τῆς τιμῆς, τῆς ὑπολήψεως, τῶν ἀγαθῶν του· νὰ προσπαθῶσι ν' ἀποφεύγωσι μὲ κάθε τρόπον τὴν δημιουργίαν σκανδάλων· νὰ καθοδηγῶσιν ἐν πνεύματι ἀγάπης καὶ πραότητος εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς τοὺς ἐμπειστημένους εἰς αὐτοὺς ὑπαλλήλους καὶ

ἐν γένει ν' ἀποφεύγῃσι πάντα ἐκεῖνα ὅσα παρακωλύουν τὸν
χριστιανὸν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποκτήσῃ τὰ θεῖα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα
χορηγεῖ εἰς τοὺς χριστιανούς ἡ Θεία Κοινωνία καὶ ἡ Ἱερὰ
Μετανοία.

Τοιαύτας περιπτώσεις, καὶ τοιαύτην ἐν περιλήψει
διδασκαλίαν ὀφείλει ν' ἀπειθῇ ὁ πνευματικὸς εἰς τοὺς εἰς
αὐτὸν προσερχομένους πρὸς ἐξομολόγησιν ἁμαρτωλοὺς χρι-
στιανούς, νὰ διαφωτίσῃ αὐτοὺς περὶ τῶν ποικίλων ὑποχρεώ-
σεων, ἃς ἔχουσι, διότι ἄλλως εἰς παραβλέπη καὶ μὴ ἐκτελή
τὸ καθήκον αὐτὸ τοῦτο, ἀναλαμβάνει μερίστην εὐθύνην καὶ
μετοχὴν εἰς τὰς ἁμαρτίας τῶν ἐμπειστημένων εἰς αὐτὸν
χριστιανῶν, καὶ φαίνεται περιφρονῶν τὴν σπουδαιότητα τοῦ
ἱεροῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας.

4. Καθῆκον τοῦ πνευματικοῦ νὰ διαθέτῃ τὸν προσερχόμενον Χριστιανὸν εἰς ἐξο- μολόγησιν καὶ εἰς μετάνοιαν.

Ἐν τῶν κυριωτέρων καθήκοντων τοῦ πνευματικοῦ, καθή-
κον ἀγάπης καὶ πατρικῆς στοργῆς, εἶναι νὰ προσπαθῇ διὰ
παντὸς τρόπου νὰ παρασκευάσῃ τὴν ψυχικὴν διάθεσιν τοῦ
ἐνώπιον αὐτοῦ ἵσταμένου Χριστιανοῦ, ὁ ὁποῖος προσέρχεται
εἰς τὸ ἐξομολογητήριον χωρὶς νὰ εἶναι προσηκόντως προ-
παρασκευασμένος, νὰ δεχθῇ τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας·
διότι ὡς ἰατρός ὀφείλει νὰ προκαλῇ τὴν βελτίωσιν τῆς ὑγείας
τοῦ ἐμπιστευομένου εἰς αὐτὸν ἀσθενοῦς· ὡς κριτὴς ὀφείλει
νὰ προκαλῇ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς θείας δικαιοσύνης, τὴν
ὁποῖαν ἐκπροσωπεῖ καὶ νὰ προσπαθῇ εἰς τὸ νὰ ἐκδίδῃται
ἀπόφασις δικαία· ὡς λειτουργὸς ὀφείλει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν

μετὰ πάσης ἀκριβείας, καὶ τῆς ὀφειλομένης τιμῆς τέλεισιν τοῦ μυστηρίου. — Κατὰ ταῦτα ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ προσπαθῇ διὰ παντός τρόπου νὰ ἐξεγείρῃ ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τῇ καρδίᾳ τοῦ ἐξομολογουμένου τὸν πόθον καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπιθυμίαν τῆς τελείας Μετανοίας, καὶ ἐὰν ἀκόμη ἡ ἐργασία αὕτη ἀπαιτῇ καιρὸν πολὺν, δὲν πρέπει νὰ φεΐδῃται χρόνου, ἀλλὰ νὰ διαθέτῃ ὅλον τὸν χρόνον τὸν ὁποῖον ἔχει μέχρις οὗ ἴδῃ τὸν μετανοοῦντα τοῦτον εὐλακρινῶς διατιθέμενον εἰς τὸ νὰ ἐξομολογηθῇ εὐλακρινῶς καὶ ἀξίως τοῦ σζοποῦ τοῦ μυστηρίου. Ἄλλὰ περιμένουσι πολλοὶ ἔξω τοῦ ἐξομολογητηρίου. Ὁ πνευματικὸς δὲν πρέπει νὰ στενοχωρῆται ἐκ τούτου, ὁ πνευματικὸς δὲν πρέπει νὰ ἐπιταχύνῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἐνώπιόν του ἔχει ἤδη χριστιανὸν ὁ ὁποῖος ἔχει ἀνάγκην ἰδιαίτερας προσοχῆς καὶ φροντίδος. — Περὶ αὐτοῦ λοιπὸν ὀφείλει ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ φροντίξῃ καὶ νὰ ἐνδιαφέρῃται. — Περὶ τῶν λοιπῶν νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ ὑπάρχῃ πάντοτε ἡ κατάλληλος ὥρα.

Ὁ πνευματικὸς ἔχων τὸ καθήκον νὰ ἐξετάσῃ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς τοῦ προσερχομένου εἰς αὐτὸν χριστιανοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ νὰ ὑποβοηθήσῃ αὐτὸν ἵνα μόνος αὐτὸς διεισδύσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς συνειδήσεώς του καὶ ἐρευνήσῃ τὰς ἐπ' αὐτοῦ γενομένας ἁμαρτίας, καὶ αὐτὰς τὰς αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν τούτων, ὀφείλει νὰ ἐπιστήσῃ τὴν ἑαυτοῦ προσοχὴν εἰς δύο τινα. α'.) Ἐὰν ὁ προσερχόμενος εἰς τὴν ἐξομολόγησιν χριστιανὸς εἶναι ἄνευ μορφώσεως, καὶ ἄεστος, ὅστις ποτὲ δὲν ἔχει φροντίσει περὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ὁ ὁποῖος κατόπιν τούτου καιροῦ κατὰ τὸν ὁποῖον ἐφάνη ἀδιαφορῶν περὶ τῆς ἐξομολογήσεως ἐπανερχεται καὶ πάλιν εἰς τὸ ἐξομολογητήριον χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ πρότερον τὰς ἁμαρτίας, τὰς ὁποίας ἔχει

πράξει κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο. — Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ χρησιμοποιήσῃ ὅλην τὴν ἑαυτοῦ πείραν, καὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ ὑποβοηθήσῃ τὸν δυστυχῆ τοῦτον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ πληγῶν. — β'.)

Ὁ πνευματικὸς καθήκον ἔχει νὰ προσέξῃ μὴ τυχὸν εὐθὺν τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ἐντελῶς ἀπαράσκευον εἰς ἐξομολογήσιν ἀποπέμψῃ αὐτὸν, πρὸς τὸν σοκόν, νὰ ἐξετάσῃ τὰ κατ' αὐτὸν καλύτερα καὶ ἐπανέλθῃ· διότι οὕτω θὰ διαπράξῃ μέγιστον σφάλμα. Οὐδέποτε ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος θὰ δυνηθῆ νὰ ἐξετάσῃ τὰ κατ' αὐτὸν μόνος καλύτερα ἢ ὅσα ἐπὶ τὴν χειραγωγίαν τοῦ πνευματικοῦ. — Τοῦναντίον, εἰάν ὁ πνευματικὸς ἀποπέμψῃ αὐτὸν οὕτω, ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος δυνατόν νὰ φοβηθῆ τὴν ἐξέτασιν τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ καταστάσεως, καὶ νὰ μὴ προχωρήσῃ μὲν εἰς αὐτήν, ν' ἀναβάλῃ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὸν πνευματικόν. Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ παραμείνῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ. — Τὸ σφάλμα τοῦ πνευματικοῦ θὰ ἦτο πολὺ μεγαλύτερον, εἰάν, βλέπων ὅτι οἱ προσερχόμενοι εἰς αὐτὸν ἁμαρτωλοὶ οὗτοι, εἴτε ἐξ ἐντροπῆς, εἴτε ἐκ πονηρίας ἀποκρύπτουσιν ἀπὸ πολλοῦ τὰ ἁμαρτήματά των, δὲν ἐπέμενε νὰ ἐξομολογήσῃ, ἀλλ' ἀπέλεμπεν αὐτούς, ἵνα δήθεν ἐξετάσωσι καὶ μελετήσωσι πρότερον τὰ κατ' αὐτούς καὶ ἔπειτα νὰ ἐπανέλθωσι. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ μὴ ἐπανίδῃ ποτὲ πλέον τοῦτους εἰς τὸ ἐξομολογητήριον. Διὰ τοῦτο ὁ πνευματικὸς δεόν νὰ εἶναι πάντοτε ὀπλισμένος δι' ὑπομονῆς, καὶ ν' ἀκούῃ χωρὶς ν' ἀνησυχῆ καὶ ν' ἀνυπομονῆ τὸν ἐξομολογούμενον, καὶ ν' ἀφήνῃ νὰ ἐξομολογήται οἷτος χωρὶς νὰ διακόπῃ τοῦτον λέγων τὸ σὺνθηδες ἐξεῖνο δαίμα τῆς ἀνυπομονησίας, — Ἐχeis τίποτε ἄλλο; Διότι τότε ὁ δυ-

ατυχής αμαρτωλὸς ἀναγκάζεται νὰ παραλείπη ἀνέξομολογήτους τὰς περισσοτέρας ἀμαρτίας αὐτοῦ.

Δι' αὐτὸ ὁ πνευματικὸς ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προβάλλῃ εἰς τὸν ἔξομολογούμενον καταλλήλους καὶ ὑποβοηθητικὰς ἐρωτήσεις· ἀποφεύγων ὅμως ἐπιμελῶς πᾶσαν ἐρώτησιν περιέργου καὶ ἀνωφελῆ, ἄσχετον δ' ἐντελῶς πρὸς τὴν ἀμαρτίαν. Ὁ ὀφειλόμενος εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο μυστήριον σεβασμός, ἢ ἐπιχοδόμησις τοῦ μετανοοῦντος εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα πρὸς τὴν ἐπαρόπον μέθοδον ταύτην τῶν ἀνωφελῶν καὶ περιέργων ἐρωτήσεων· ἄλλως καὶ ὁ χρησιμοποιούμενος εἰς τὴν ἔξομολόγησιν βραχὺς χρόνος δὲν ἐπιτρέπει τοιαύτας παρεκτροπὰς. Π. χ. διατὶ νὰ ἐρωτᾷ ὁ πνευματικὸς περὶ ὑποθέσεων οἰκιακῶν, περὶ ὑποθέσεων σχετιζομένων πρὸς τὴν τέχνην ἢ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἔξομολογουμένου, περὶ ὑποθέσεων γειτονικῶν, εἰς τὸν ἔξομολογούμενον καὶ ἐν γένει περὶ πραγμάτων μηδεμίαν σχέσιν ἔχόντων πρὸς τὰς ἔξομολογουμένας ἀμαρτίας; Ὁ πνευματικὸς ἐξετάζων μόνον τὴν ὑπὸ κρίσιν αὐτοῦ τιθεμένην ὑπὸ τοῦ ἔξομολογουμένου ἀμαρτωλῆν πράξιν περιορίζεται εἰς μόνον ταύτην ἀποφεύγων νὰ ἐρωτᾷ καὶ περὶ τῶν προσώπων τὰ ὅποια σχετίζονται ὅπως δήποτε πρὸς τὴν πράξιν ταύτην. Αἱ τοιαῦται περὶ τῶν προσώπων ἐρωτήσεις βεβαιοῦσι τὸ φιλοπερίεργον τοῦ πνευματικοῦ, καὶ ζημιώσι τὴν ἕξιαν τοῦ μυστηρίου.— Πρὸς τί λοιπὸν αἱ τοιαῦται ἐρωτήσεις αἰ ἄσχετοι ἐντελῶς πρὸς τὴν πράξιν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τῆς ἔξομολογουμένης ἀμαρτίας;— Ἐν τοσοῦτῳ δὲν εἶναι ἀξιωματικὸς ὁ πνευματικὸς, ὁ ὁποῖος βλέπων προσερχόμενον πρὸς αὐτὸν πρῶτην φορὰν χριστιανὸν ἀμαρτωλόν, ἄγνωστον εἰς αὐτόν, δειλὸν δὲ καὶ συνεσταλμένον ἀπευθύ-

νει αὐτῷ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐξομολογήσεως, ἐρωτήσεις τινὰς ἀσχέτους μὲν πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν, ἀλλὰ πάντως καταλλήλους εἰς τὸ νὰ ἐνθαρρύνωσι τὸν μετανοοῦντα, καὶ ἐμπνεύσωσιν εἰς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν πνευματικόν.— Ἄλλὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι ἐξαίρεσις, οὐχὶ κανὼν.

Ἀνάγκη πρὸς τούτοις ν' ἀποφεύγῃ ὁ πνευματικὸς ὄχι μόνον τὰς ἀνοφελεῖς καὶ περιεργούς ἐρωτήσεις, ἀλλὰ πρὸς τούτοις τὰς λίαν λεπτολόγους, τὰς πολλὰς καὶ ὑπερβολικὰς. Αἱ πολλὰ ἐρωτήσεις περὶ πάντων τῶν πραγμάτων, ἐξέρχονται ἐκ τοῦ κύκλου τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ μετανοοῦντος, ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ τῆς κοινωνικῆς, ἐκ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ τῆς ψυχικῆς, προκαλοῦσι δὲ ἀληθὲς σκάνδαλον καὶ πραγματικὸν κίνδυνον. Π. χ. ὅταν ἐρωτᾷ ὁ πνευματικὸς ἐντιμὸν γυναῖκα περὶ πραγμάτων ἀνηθίκων· ἢ ἀνθρώπον τίμιον περὶ κλοπῆς· παρθένον κόρην περὶ ζητημάτων ἀγάμου βίου, καὶ τὰ ὅμοια.— Οἱ δυστηχεῖς ἐξομολογούμενοι ἀκούοντες τοιαῦτα ἐκπλήττονται, καὶ ψυχραίνονται πρὸς τὸν πνευματικόν, καὶ πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν. Ἐπομένως ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ εἶναι προσεκτικὸς λίαν καὶ νὰ ἐρωτᾷ πάντοτε ἀναλόγως τῶν προσώπων, πρῶτον μὲν περὶ τῶν γενικωτέρων ἁμαρτιῶν καὶ εἶτα περὶ τῶν εἰδικῶν, αἱ ὁποῖαι προσιδιάζουσιν εἰς ἕκαστον πρόσωπον ἀναλόγως τῆς ἀνατροφῆς αὐτοῦ, τοῦ ἐπαγγέλματος, τῆς ἡλικίας· ἀλλὰ καὶ τότε καὶ πάντοτε μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ πολλῆς συνέσεως.

Ἐν ἐκάστη χώρᾳ καὶ πόλει ὑπάρχουσι συνήθειαι τινὲς ἀρεταί, ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ἀρετῶν τούτων ἐπιπολάζουσιν, ἀναμφιβόλως καὶ ἴδιαι τινες ἁμαρτίαι, ἰδιαίτερα σφάλματα, τὰ ὁποῖα δυνατὸν μὲν νὰ εὐρίσκωνται καὶ εἰς ἄλλας πόλεις,

καὶ εἰς ἄλλους τόπους, ἀλλ' εἰς τὴν χώραν ἢ τὴν πόλιν ταύτην τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰ σφάλματα ταῦτα συχνότερον, ἢ ἐν ἄλλαις πόλεσιν καὶ χώραις διαπράττονται, καὶ φαίνονται τρόπον τινὰ προσιδιάζοντα εἰς τὸν χώρον ἐκεῖνον. — Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ προσιδιάζει, π. χ. τὸ ψεῦδος, ἡ συκοφαντία, ἡ καταλαλιά. Ἐν ἄλλῃ χώρᾳ ἢ μέθῃ ἐκεῖ ἡ βλασφημία, ἡ ἐδῶ ἢ κλοπή, ἀλλαγὴ ἢ ψευδορκία καὶ ἐν ἄλλαις ἄλλα ἐπικίνδυνα καὶ ἀδελφοκτόνα ἁμαρτήματα. Πρὸς τούτοις εἰς ἐκάστην ἡλικίαν ἴδια δύναται τις ν' ἀποδώσῃ ἁμαρτήματα καὶ σφάλματα. Οἱ νέοι ἔχουσι τὰ πάθη καὶ τὰς ἡδονάς. — Οἱ γέροντες τὴν φιλαργυρίαν. — Ἐκάστη κοινωνικὴ τάξις, ἐκάστη ἐπιστήμη, ἕκαστον φῦλον ἔχει τὰ ἰδιαίτερα αὐτοῦ ἑλαττώματα· ὁ στρατιώτης τὸ χαρτοπαίγιον καὶ τὴν ἀκολασίαν· οἱ δικηγόροι καὶ οἱ ἄρχοντες τὴν ἀδικίαν καὶ πανουργίαν. — Πάντα ταῦτα ὀφείλει νὰ γινώσκῃ ὁ πνευματικὸς, οἷχι διὰ νὰ ἐρωτᾷ ἕκαστον, ὁ ὁποῖος ἐξ ἐκάστης τῶν τάξεων τούτων προσέρχεται εἰς ἕξομολόγησιν, περὶ τῶν ἁμαρτιῶν αἱ ὁποῖαι προσιδιάζουσιν εἰς τὴν τάξιν ταύτην, ἀλλ' ἵνα ἔχῃ κανόνα, ἕνα γνώμονα τῶν ἐρωτήσεων αὐτοῦ, ὅταν ἢ ἀνάγκη τῆς ἕξομολογήσεως ἐπιβάλλῃ τὰς ἐρωτήσεις ταύτας.

Ὁ πνευματικὸς ὅταν ἴδῃ εἰσερχόμενον εἰς τὸ ἕξομολογητήριον πρῶτην φορὰν ἕνα τῶν ὑπ' αὐτῶν χριστιανῶν, μετὰ τὴν συνήθη προσευχὴν ἄρχεται τῆς ἕξομολογήσεως. Καὶ ὅταν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος προσῆλθεν εἰς ἕξομολόγησιν μόνος δὲν λαμβάνει θάρρος νὰ ὁμιλήσῃ καὶ οὐδὲν λέγῃ εἰς τὸν πνευματικόν, οὗτος ἐρωτᾷ αὐτὸν, διὰ λόγων ἀγάπης, ἀπὸ πόσου χρόνου δὲν ἔχει ἕξομολογηθῆ· εἰάν ἔλαβε συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν τὰς ὁποίας ἔχει ἤδη ἕξομολογηθῆ εἰς ἕτερον

πνευματικόν· ἐὰν ἐξετέλεσε τὸν τυχόν δοθέντα εἰς αὐτὸν κανόνα ὑπὸ τοῦ εἰς ὃν ἐξομολογήθη πνευματικοῦ ἐκείνου. Ἐνίοτε ὅταν ἀγνοῇ ἐντελῶς τὸ πρὸ αὐτοῦ πρόσωπον, εὐρίσκειται εἰς θέσιν νὰ ἐρωτήσῃ αὐτὸ περὶ τοῦ ἐν γένει βίου αὐτοῦ, ἐὰν εἶναι ἐλεύθερος ἢ ἔγγαμος, ἐὰν ἔχη τέκνα, ποῖον ἐπάγγελμα μετέχεται, διὰ νὰ εἶναι ἐν γνώσει τῆς καταστάσεως καὶ τῶν σχέσεων τοῦ ἐξομολογουμένου, καὶ νὰ κανονίσῃ τὰς ἀναγκαίας ἐρωτήσεις, τὰς ὁποίας θὰ δεῖσῃ τυχόν νὰ κάμῃ εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν πρόδον τῆς ἐξομολογήσεως.— Ἀλλὰ πολλαίς τοιαῦται ἐρωτήσεις προκαλοῦνται ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐξομολογήσεως, καὶ ὁ πνευματικὸς ἔχων διαρκῶς τὸν νοῦν καὶ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ὅλην εἰς τὰ ἐξομολογούμενα ὑπὸ τοῦ ἐνώπιον αὐτοῦ εὐρισκομένου χριστιανοῦ, δύναται νὰ ἐπωφεληθῇ ἐγκαίρως τῆς παρουσιαζομένης ευκαιρίας νὰ ἐρωτήσῃ μὲν εὐπρεπῶς τὰ δέοντα, λάβῃ δὲ καὶ ἀφορμὴν νὰ συμβουλεύσῃ τὰ προσήκοντα.

5. Τὸ Καθῆκον τοῦ Πνευματικοῦ νὰ παρέχῃ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν εἰς τὸν ἐξομολογούμενον.

Ὁ μετανοῶν χριστιανός, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐξομολογηθῆ μετὰ πολλῆς τῆς συντριβῆς καὶ εἰλικρινείας, καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ ψυχὴ ἔχει διατεθῆ ἐντελῶς εἰς ἀληθῆ μετάνοιαν, ἔχει ἀναμφισβήτητον δικαίωμα νὰ λάβῃ τὴν ἄφεσιν. Καὶ ὁ πνευματικὸς ὁ ἀρνούμενος ταύτην εἰς τὸν τοιοῦτον χριστιανὸν διαπράττει μέγα ἀδίκημα, διότι στερεῖ τὸν μετανοοῦντα ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ μυστηρίου καὶ διότι ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν τὴν σκληρὰν ἀνάγκην νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ

εἰς ἕτερον πνευματικόν. Ὁ πνευματικὸς ἔχει καθήκον νὰ ζητήσῃ καὶ ἐξετάσῃ τίνα ψυχικὴν διάθεσιν ἔχει ὁ μετανοῶν κατ' ἣν ὥραν ἐξομολογεῖται. — Δὲν πρέπει νὰ ζητῇ ν' ἀνεύρῃ τίνα διάθεσιν δύναται νὰ ἔχη ἐν τῷ μέλλοντι· διότι μόνη ἡ διάθεσις τὴν ὁποίαν εὐθίσκει ἐν τῷ μετανοοῦντι κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐξομολογήσεως εἶναι πραγματικὴ, διότι ἀληθῶς ὑπάρχει, ἐνῶ ἡ δευτέρα δὲν ὑπάρχει, καὶ εἶναι ἀπλῶς δυνατὴ· δυνατόν εἶναι νὰ ὑπάρξῃ, ἀλλὰ καὶ δυνατόν εἶναι νὰ μὴ ὑπάρξῃ. Ὁ Πνευματικὸς λοιπὸν ὀφείλει νὰ ἐρευνήσῃ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ μετανοοῦντος, καὶ νὰ βεβαιωθῇ ὅτι ὁ ἐξομολογούμενος οὗτος ἐκδηλοῖ ὀδύνην ἀληθῆ διὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ σταθερὰν ἀπόφασιν περὶ τοῦ ὅτι δὲν θὰ διαπράξῃ τοῦ λοιποῦ πλέον τὴν ἐξομολογουμένην ἁμαρτίαν. Ἡ ἀπόφασις αὕτη εἶναι προῖόν θελήσεως στηριζομένης ἐπὶ σκέψεως καὶ ψυχικῆς μελέτης ἐμβριθοῦς περὶ τοῦ ποιοῦ καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἁμαρτίας ἀφ' ἑνός, περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων δὲ τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀφ' ἑτέρου. — Ὅταν ὁ πνευματικὸς ἴδῃ ὅτι ὁ ἐξομολογούμενος ἁμαρτωλὸς ἔχει ὄντως τὴν διάθεσιν ταύτην, στηριζόμενος ἐπ' αὐτῆς ὀφείλει νὰ μὴ διατάσῃ νὰ παύσῃ τῷ ἐξομολογούμενῳ καὶ μετανοοῦντι τὴν ἄφεσιν τῶν οὕτως εὐσυνειδήτως ἐξομολογούμενων ἁμαρτιῶν. Ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει ν' ἀρκεσθῇ εἰς ὅ,τι βλέπει καὶ ἀκούει. Δὲν εἶναι δὲ καθόλου συνετὸν νὰ ὑπερπηδήσῃ τοῦτο, καὶ νὰ προστρέξῃ εἰς τὸ ἀβέβαιον μέλλον, ὑποθέτων ὅτι ἐὰν ὁ ἐξομολογούμενος ἁμαρτωλὸς εὐρεθῇ εἰς περιστάσεις εἰνδοκὰς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὑπόσχεται σήμερον νὰ ἀποσπασθῇ, δὲν θὰ δυνηθῇ ν' ἀντιστῇ, ἀλλὰ θ' ἁμαρτήσῃ καὶ πάλιν, ἂν καὶ ἔχη σήμερον ὅλην τὴν καλὴν διά-

θεσιν νά μετανοήση. Δέν δύναται, λέγομεν, ὁ πνευματικός νά στηριχθῆ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης καὶ ν' ἀρνηθῆ τὴν ἄφεσιν εἰς αὐτόν. — Ὁ πνευματικός ὀφείλει νά ἔχη πάντοτε ἐν νῷ τὸν κανόνα τοῦτον. Ἡ ἄφεσις στηρίζεται ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ ἀφορᾷ εἰς τὸ παρελθόν. Οὗτος εἶναι ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς ἀφέσεως. — Καὶ λέγομεν ὅτι στηρίζεται ἐπὶ τοῦ παρόντος, διότι λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ἡ διάνοσις ἡ ψυχικὴ εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ὁ μετανοῶν ἁμαρτωλὸς κατὰ τὴν ὄραν τῆς ἐξομολογήσεως. Ἀφορᾷ δὲ εἰς τὸ παρελθόν, διότι ἡ ἄφεσις δίδεται μόνον δι' ἁμαρτίας τὰς ὁποίας ἔχει ἤδη διαπράξῃ ὁ ἁμαρτωλὸς πρὶν ἢ ἔλθῃ εἰς τὸ ἐξομολογητήριον, καὶ διὰ τὰς ὁποίας μετανοῶν ζητεῖ συγχώρησιν.

Ἡ ἄφεσις πρέπει βεβαίως νά παρέχεται ὑπὸ τοῦ Πνευματικοῦ διὰ τῆς ἀπαγγελίας πρὸς τὸν ἐξομολογούμενον τῶν κεκανονισμένων καὶ ἐν τῷ ἱερῷ Εὐχολογίῳ ἀναγραφομένων λόγων· διότι οὗτοι εἶναι οἱ οὐσιαστικοὶ τύποι τοῦ Μυστηρίου τῆς ἱερᾶς Μετανοίας, μόνη δὲ ἡ θέλησις τοῦ Πνευματικοῦ ἵνα συγχωρήσῃ εἰς τὸν μετανοοῦντα δέν ἀρκεῖ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν τοῦ Μυστηρίου. — Οἱ λόγοι οἱ τυπικοὶ οὗτοι εἶναι οἱ ἑξῆς. — *Τέκνον μου πνευματικὸν* (λέγει τὸ ὄνομα τοῦ ἐξομολογούμενου) *ὅσα ἐξεῖπες τῇ ἐμῇ ἐλαχίστη ταπεινότητι (...)* ὁ Θεὸς *συγχωρήσει σοι ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι*.

Ἡ ἄφεσις δεῖν νά δίδηται εἰς αὐτόν τοῦτον τὸν ἐξομολογούμενον, προσωπικῶς παριστάμενον πρὸ τοῦ ἐξομολογούντος αὐτὸν πνευματικοῦ. — Ὁ πνευματικός δύναται καὶ ὀφείλει νά συγχωρήσῃ εἰς τὸν μετανοοῦντα χριστιανόν, ὅταν οὗτος ἐξομολογῆται μετὰ ταπεινότητος, καὶ ἄνευ περιστροφῶν, καὶ ὁμολογῆ εὐλικρινῶς ὅτι μετανοεῖ, καὶ ὅτι ἔχει

σταθεράν ἀπόφασιν νὰ διορθωθῆ καὶ νὰ ἀπόσχη τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. — Καὶ φαίνεται ὅτι λέγει τὴν ἀλήθειαν ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ὁμολογεῖ μετὰ συγκινήσεως καὶ δακρυῶν καὶ πόνου ψυχῆς, καὶ τὰ βαρύτερα καὶ τὰ ἀποτροπαιότερα ἁμαρτήματα. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος καὶ πρὶν ἢ ἔτι προσέλθῃ εἰς τὸν πνευματικὸν ἔπαυσεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκτελῆ τὴν ἐξομολογουμένην ἁμαρτίαν· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος προσέρχεται εἰς τὸ ἐξομολογητήριον οὐχὶ πιεζόμενος ὑπὸ τινος, ἢ ἐξαναγκασόμενος ὑπὸ περιστάσεων ἀνεξαρτήτων τῆς θελήσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ αἰσθημάτων εὐσεβῶν, καὶ ἐκ πεποιθήσεως ὅτι λαμβάνων τὴν ἄφεσιν θ' ἀνακουφισθῆ ἀπὸ τοῦ βάρους τῆς ἁμαρτίας· τὴν ὁποῖαν ἔχει διαπράξει.

Ὁ πνευματικὸς δύναται ν' ἀρνηθῆ τὴν ἄφεσιν εἰς τὰς ἐξῆς περιστάσεις:

α'.) Ὅταν ὁ ἐξομολογούμενος εἰς αὐτὸν ἁμαρτωλὸς δὲν παρουσιάσῃ προφανῆ σημεῖα μετανοίας, ἦτοι ἐὰν μηδὲν συναινῆ εἰς τὸ νὰ βελτιωθῆ καὶ ν' ἀλλάξῃ ζωὴν· ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμη ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ φανῆ συμπαθῆς, καὶ νὰ συγχωρήσῃ εἰς αὐτὸν ἅπαξ καὶ δίς, ἀλλ' ἐν ἐπιμόνῳ ἐπαναλήψῃ τῆς αὐτῆς ἁμαρτίας, νὰ προσπαθῆσῃ διὰ μικρᾶς ἀναβολῆς κατ' ἀρχάς, μεγαλυτέρας δὲ ἀναβολῆς ἐν δευτέρᾳ ἐξομολογήσει, νὰ φέρῃ αὐτὸν εἰς συναιθήσειν τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς.

β'.) Ὅταν ὁ ἐξομολογούμενος δὲν θέλῃ νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν βλάβην, τὴν ὁποῖαν ἔχει τυχὸν προξενήσει κατὰ τῶν ἀγαθῶν, καὶ κατὰ τῆς ὑπολήψεως τῶν πλησίον του.

γ'.) Ὅταν δὲν θέλῃ ν' ἀρνηθῆ τὰ μίση, ὅταν ἀρνηθῆ νὰ συγχωρηθῆ πρὸς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔχει τυχὸν ἀδικήσει αὐ-

τὸν οὕτως ἢ ἄλλως, καὶ ὅταν ἀρνηται νὰ συμφιλωθῆ πρὸς τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ.

δ'.) Ὅταν δὲν θέλῃ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ συμβουλὰς καὶ τὰ μέσα τὰ ὁποῖα ὁ πνευματικὸς προτείνει ὡς χρήσιμα εἰς τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν του, καὶ ὡς ἱκανὰ νὰ προφυλάξωσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κινδύνου νὰ περιπέσῃ καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν εἰς τὰς αὐτὰς ἁμαρτίας τὰς ὁποίας ἔχει ἤδη ἐξομολογηθῆ.

ε'.) Ὅταν δὲν θέλῃ νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τῆς τοκογλυφίας ἀπὸ τῶν δεισιδαιμονιῶν, ἀπὸ τέχνης ἢ ἐμπορίας ἀθεμίτου, καὶ ἐν γένει ἀπὸ παντὸς κακοῦ καὶ προφανῶς ζημιοῦντος τοὺς ἄλλους ἔργου.

ς'.) Ὅταν δὲν θέλῃ νὰ παράσῃ δημοσίαν ἱκανοποίησιν εἰς σκάνδαλον τὸ ὁποῖον αὐτὸς δημοσίᾳ προὐκάλεσε, καὶ νὰ ἐξαλείψῃ διὰ τῆς ἱκανοποιήσεως ταύτης αὐτὸ τοῦτο τὸ σκάνδαλον.

ζ'.) Ὅταν ὁ ἐξομολογούμενος δὲν θέλῃ ν' ἀποσπασθῆ καὶ ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τῆς αἰτίας τῆς ἁμαρτίας, αἰτίας τὴν ὁποίαν δύναται, ἀλλὰ δὲν θέλει νὰ ἐγκαταλείπῃ.

Ὁ πνευματικὸς ὅταν ἴδῃ ὅτι συμφέρεσι εἰς τὸν ἐξομολογούμενον νὰ μὴ λάβῃ ἀμέσως τὴν ζητούμενην ἄφεσιν, δύναται ν' ἀναβάλῃ ταύτην, καὶ νὰ μὴ παράσῃ ταύτην ἀμέσως εἰς τὸν μετανοοῦντα ἁμαρτωλόν. Ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται εἰς αὐτὸν ν' ἀναβάλῃ τὴν ἄφεσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον. — Πάντοτε ἢ ἀναβολὴ δέον νὰ ἔχῃ οὐχὶ ἄλλον σκοπὸν παρὰ μόνον νὰ δοθῆ καιρὸς εἰς τὸν ἐξομολογούμενον διὰ τῆς ἀναβολῆς, νὰ αἰσθανθῆ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ μεγαλύτεραν κατάνυξιν. Καὶ τὴν κατάνυξιν ταύτην ἀποκτᾷ ὁ μετανοῶν ἁμαρτωλὸς διὰ τῆς ἐκτελέσεως κατὰ τὰς ὀριζομένας ταύτας

ἡμέρας ρητοῦ τινος κανόνος, προσευχῆς ἢ ἐλεημοσύνης, ἢ ἄλλων φιλανθρωπῶν ἔργων.

᾽Οφείλει δὲ νὰ προσῆχη ὁ πνευματικὸς νὰ μὴ κάμνη συγνήν χρῆσιν τοῦ μέτρου τούτου τῆς ἀναβολῆς τῆς ἀρέσεως, καὶ νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνῃ τοῦτο συχνὰ καὶ μάλιστα ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἐπὶ τῶν ἰδίων προσώπων, διότι οὕτω δύναται ἀκουσίως νὰ γίνηται πρόξενος κακοῦ· διότι πιθανὸν ἐκ τῆς χρήσεως ταύτης τοῦ μέτρου τούτου νὰ παραγῶν ἔν τῷ μετανοοῦντι θρησκευτικῇ ψυχρότητι καὶ ἀδιαφορίᾳ. Βεβαίωτατα ἐπὶ τοῦ προκειμένου μόνῃ ἢ πείρα εἶναι ὁδηγός, καὶ μόνον πεπειραμένος καὶ ψυχολογῶν πνευματικὸς δικαιούται καὶ δύναται νὰ προβαίνει δικαιολογημένως καὶ λογικῶς εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ μέτρου τούτου.

6. Καθῆκον ἐχεμυθίας

Ἐὸ πνευματικὸς εἶναι ὑπόχρεως αὐστηρότατα, νὰ φυλάττῃ τὸ μυστικὸν τῆς ἔξομολογήσεως, ἤτοι νὰ μὴ λέγῃ εἰς κανένα ἀπολύτως ὅσα ἐν τῇ ἔξομολόγησει ἀκούει παρὰ τῶν ἔξομολογοαμένων εἰς αὐτὸν χριστιανῶν ἄνευ ρητῆς ἐντολῆς καὶ ἀδείας τοῦ ἔξομολογουμένου τούτου. — Τοῦτο εἶναι τὸ καθῆκον τῆς ἐχεμυθίας.

Ἡ ἐχεμυθία αὕτη εἶναι ὑποχρεωτικὴ καὶ ἐπιβεβλημένη εἰς τὸν πνευματικόν. α'.) Πάντοτε ὅταν πρόκηται περὶ προσώπων πραγμάτων ἢ γεγονότων, τὰ ὅποια ὁ πνευματικὸς γινώσκει ὡς ἀνακοινωθέντα εἰς αὐτὸν ὑπὸ τύπον ἔξομολογήσεως. β'.) Καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις, καὶ τότε ἀκόμη, ὅτε ὁ πνευματικὸς εἶναι βέβαιος ὅτι μὴ λέγων τὴν ἔξομολόγησιν τοῦ ἁμαρτωλοῦ, δύναται νὰ προσενηύσῃ εἰς αὐτὸν

μεγαλειέραν ζημίαν, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι βέβαιος ὅτι ὁ ἔξομολογηθεὶς εἰς αὐτὸν χριστιανὸς δὲν θὰ ἐμάνθανε ποτέ, ὅτι ἡ ἔξομολόγησις αὐτοῦ δὲν ἐτηρήθη μυστική, ἀλλὰ τὸ ἀπόρητον αὐτῆς παρεβιάσθη καὶ τὰ ἔξομολογημένα ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ.

Ὑπὸ τὴν σφραγίδα ταύτην τῆς ἐχεμυθίας τοῦ μυστηρίου τούτου ὑπάγονται πάντα τὰ ἔξομολογημένα ἁμαρτήματα, ἑλαφρὰ ἢ βαρέα, παρελθόντα ἢ ἐνεστώτα, κρύφια ἢ φανερά. Καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ὅποια ἔξομολογεῖται ὁ ἁμαρτωλὸς ὡς αἰτίαν τῶν ἁμιριῶν αὐτοῦ. — Ὅταν π. χ. εἰς ἔξομολογεῖται ὅτι μισεῖ τὸν ἀδελφόν του διότι ἔχει φονεύσῃ ἄνθρωπον, ὁ πνευματικὸς δὲν δύναται νὰ διακοινώσῃ εἰς οὐδένα τὸ αἷτιον τοῦ μίσους τούτου, — τὸν φόνον τοῦ ἀνθρώπου — ἢ ὅταν ἡ σύζυγος ἔξομολογεῖται, ὅτι δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἀνέχηται τὸν σύζυγον της, διότι ἔχει διαπράξῃ ἔγκλημα· ὁ πνευματικὸς εἶναι ὑπόχρεως εἰς οὐδένα νὰ εἴπῃ τὸ ἔγκλημα τοῦτο.

Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ εἶναι διαρκῶς προσεκτικὸς ὅπως μὴ διαφύγῃ αὐτὸν οἷα δήποτε ὁμολογία ἢ ἔκφρασις ἐκ τῆς ὁποίας ὁ ἀκούων δύναται νὰ ἐννοήσῃ ἔξομολογημένην εἰς τὸν πνευματικὸν ἁμαρτίαν. Πολὺ δὲ περισσότερον ὀφείλει νὰ προσέχη μὴ διαφύγῃ αὐτόν, καὶ τὸ ἐλάχιστον σημεῖον, τὸ ὅποῖον δύναται νὰ προζαλέσῃ καὶ ἀπλήν ὑπόνοιαν ἢ περὶ τοῦ ἔξομολογηθέντος τὸ ἁμάρτημα χριστιανοῦ ἢ περὶ τοῦ ἔξομολογημένου ἁμαρτήματος. Καὶ πρὸ τοῦ Δικαστηρίου ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ τηρήσῃ τὴν ἐχεμυθίαν τῆς ἔξομολογήσεως, δηλῶν ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ καταθέσῃ ὅ,τι γινώσκει περὶ τῆς ὑποθέσεως εἰς ἣν καλεῖται μάστις, διότι γινώσκει τοῦτο ἕξ ἔξομολογήσεως.

Εἰς τὴν ὑποχρέωσιν τῆς ἐχεμυθίας ὑπάγεται καὶ πᾶς ἱερεὺς ὁ ὁποῖος ἐλλείψει πνευματικοῦ ἐδέχθη τὴν ἐξομολόγησιν Χριστιανοῦ τινος.

Ἐὰν, ὡς συμβαίνει ἐνίοτε, οἱ γονεῖς, ἢ ἄλλοι ἐρωτῶσι τὸν Πνευματικὸν ἐὰν ἔδωκε τὴν ἄφεσιν εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν, ἢ εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοὺς τεταγμένους, ὁ πνευματικὸς οφείλει ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὸν ἐρωτῶντα: «Ἐρωτήσατε αὐτοὺς τοὺς ἰδίους».

Ἐνίοτε ὁ Πνευματικὸς εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην, καὶ ὑποχρεοῦται μάλιστα νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν ἐξομολογούμενον ἁμαρτωλὸν καὶ αὐτὴν τὴν θεϊαν κοινωνίαν, χωρὶς νὰ δώσῃ εἰς αὐτόν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, διὰ νὰ μὴ δοθῇ ἀφοριμὴ νὰ ὑπομιασθῶσι τὸν χριστιανὸν τοῦτον ὅτι ἔχει ἐξομολογηθῆ βαρεῖαν ἁμαρτίαν, οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ ἢ οἱ προϊστάμενοι αὐτοῦ, ὅταν οὗτος διατελῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν ἄλλου.

Περὶ τῶν θελόντων νὰ εἰσελθῶσιν εἰς τὴν ἱερωσύνην θεωροῦμεν καλὸν καὶ συντελεστικὸν εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἐχεμυθίας, τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει ἡ ἐξομολόγησις, καὶ πρὸς ἀποφυγὴν σχετικῶν σκανδάλων, ἵνα οἱ τοιοῦτοι, πρὶν ἢ εἰσεῖτι διαδοθῇ ἡ πρόθεσις αὐτῶν, προσέρχονται πρὸς τὸν οἰκεῖον ἀρχιερεῖα, πρὶν ἢ ὑποβάλωσιν αἴτησιν περὶ χειροτονίας καὶ ἐξομολογῶνται πρὸς αὐτόν ἅπ' εὐθείας τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Οὕτως αὐτὸς ὁ ὑπέχων τὰς εὐθύναις τῆς χειροτονίας δύναται νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ ἀξίου ἢ μὴ εἰς χειροτονίαν. Καὶ ἐὰν ἁμαρτία τις ἐξομολογημένη εἶναι κώλυμα τῆς ἱερωσύνης, ὁ ἀρχιερεὺς ἐγκαίρως θὰ γνωρίσῃ τοῦτο εἰς τὸν ἐξομολογούμενον καὶ θ' ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ μυστηρίου. Οὐδεὶς δὲ θὰ λαμβάνῃ γνῶσιν περὶ τοῦ κωλύματος τούτου. Ἐν ᾧ ἐὰν ἀπορριφθῇ ὁ χριστιανὸς ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης μετὰ

τὴν ὑποβολὴν τῆς αἰτήσεως ἕνεκα ἔξομολογηθέντος ὑπ' αὐ-
τοῦ ἁμαρτήματος, θὰ δοθῇ ἀφορμὴ εἰς σχόλια περὶ τῶν
προκυψάντων ἐκ τῆς ἔξομολογήσεως κωλυμάτων, καὶ θὰ κα-
ταστραφῇ οὕτω ἡ ἐπιβεβλημένη ἐν τῷ ἱερῷ μυστηρίῳ τῆς
Μετανοίας ἔγεμνθία.

**γ'. Σφάλματα εἰς ἃ συνήθως περιπίπτει ὁ
λειτουργὸς τοῦ ἱεροῦ Μυστηρίου τῆς
Μετανοίας.**

Ὁ λειτουργὸς τοῦ ἱεροῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας εἶ-
ναι καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος. Πανταχοῦ δὲ, καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι
τοῖς θείοις, ὅπου ὁ ἄνθρωπος παρεμβαίνει, παρουσιάζονται
προφανῆ σημεῖα, μεγάλα ἢ μικρά, τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυ-
ναμίας. Ὅθεν καὶ τὰ ἱερότερα πράγματα ἐμπιστευόμενα
εἰς ἀνθρωπίνης χειρὸς περιβάλλονται ὑπὸ σφαλμάτων, τὰ
ὅποια δὲν προσκολλῶνται μὲν εἰς τὴν φύσιν τῶν θείων,
παρακολουθοῦσιν ὅμως αὐτὰ εἰς τὴν ἐνάσκησιν, τὴν χρῆσιν,
καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν.

Καὶ τὸ ἱερόν Μυστήριον τῆς Μετανοίας, ἐν ᾧ ἐκπροσωπεῖ-
ται ἡ θεία Δικαιοσύνη, ἀλλ' ὑπὸ ἀνθρώπου ἀσθενοῦς, οἷος
εἶναι ὁ ἱερεὺς, εἶναι ἀδύνατον ἢ δύσκολον πολὺ νὰ ἐτε-
λῆται ὅπως ὁ θεὸς ἰδούτης αὐτοῦ, καὶ ἡ Ἐκκλησία καθώ-
ρισεν. Ἡ ἀνθρωπίνη ἀσθένεια προφανῆ παρουσιάζει τὰ
σημεῖα τῆς παρουσίας αὐτῆς ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ. Καὶ
ὁ ἱερεὺς ὀφείλει νὰ προσπαθῇ ὅπως τὰ ἴδια σφάλματα, τὰ
ὅποια ἐπιδροῦν ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ μυστηρίου ἀπο-
βαίνωσιν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ὀλιγότερα. Τούτου ἕνεκα
ἐφιστῶμεν τὴν προσοχὴν τοῦ Πνευματικοῦ εἰς τὰ σπου-

δαιότερα σφάλματα ταῦτα, καὶ συνιστῶμεν εἰς αὐτὸν νὰ προσέχη, νὰ κρίνη καὶ διορθῶνῃ τὰ λοιπὰ ὅσα κατὰ διαφόρους ἔξομολογήσεις ἐμφανίζονται εἰς τὴν ἀντίληψίν του.

Πρώτιστα πάντων ἁμαρτάνει ὁ Πνευματικὸς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τὸ ἱερὸν μυστήριον τῆς Μετανοίας ὡς ἐπάγγελμα βιοποριστικόν, καὶ διεξάγη τοῦτο οὐχὶ ὡς μέσον σωτήριον ὑπὲρ τοῦ ἔξομολογουμένου Χριστιανοῦ, ἢ ὡς μέσον δι' οὗ παρέχεται εἰς τὸν Χριστιανὸν ἡ θεία χάρις, ἀλλ' ὡς μέσον δι' οὗ δύναται ὁ πνευματικὸς νὰ ἀποκτήσῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον χοῦμα. — Μεγαλύτεραν ἁμαρτίαν δὲν διαπραττεῖ ὁ ἱερεὺς. — Ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει νὰ γινώσκῃ ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτὸν τὸ ὑψηλότερον καὶ ἀγιότερον τῶν ἔργων αὐτῆς, τὴν κατὰ Χριστὸν ἠθικὴν ἀναγέννησιν καὶ ἀναμόρφωσιν καὶ διαπαιδαγώγησιν τοῦ Χριστιανοῦ. — Ὅ,τι ἐπιτελεῖ ὁ κατηχητής, καὶ ὁ λειτουργὸς τοῦ Μυστηρίου ἐν τῷ ἀγίῳ Βαπτίσματι, ὅ,τι ἐπιτελεῖ ὁ κήρυξ τοῦ Εὐαγγελίου ἐνώπιον πάσης τῆς Ἐκκλησίας, ταῦτα ἐπιτελεῖ ὁ Πνευματικὸς δι' ἕκαστον Χριστιανὸν ἰδιαιτέρως. Ἐκεῖνοι, ὁ κατηχητής δὴλον ὅτι καὶ ὁ κήρυξ διδάσκουσι καὶ σώζουσιν οὐχὶ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον ἀλλ' ἐν συνόλῳ τὴν Ἐκκλησίαν, ἤτοι τὸ ἐνώπιον αὐτῶν Ἐκκλησιασμα, προβάλλοντες ἐνώπιον αὐτοῦ τὰς γενικὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Πνευματικὸς λαμβάνει πρὸς διόρθωσιν ἕνα ἕκαστον Χριστιανὸν ἰδιαιτέρως, καὶ διδάσκει λοιπὸν τὸ πρόσωπον τοῦτο. Ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ ὁ ἠθικῶς πάσχων ἁμαρτωλὸς Χριστιανὸς διανοίγει καὶ ἐκθέτει τὰ βάθη τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ, καὶ ὁ πνευματικὸς ἀνιχνεύει τὰς ἐλλείψεις, τὰς κακὰς ἔξεις, τὰς ὀλεθρίας ἁμαρτίας, καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐκριζώνῃ πάντα ταῦτα

ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας τοῦ μετανοοῦντος Χριστιανοῦ· καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀντεισάγει ἀντὶ τῶν κακιῶν τούτων τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ καθήκοντα τὰ χριστιανικά, ἀναπλάσσειν οὕτω κατὰ Χριστὸν ἓνα ἕκαστον, καὶ οὕτω συντελῶν εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν τῆς ὅλης Ἐκκλησίας ἐκ μελῶν τὰ ὁποῖα ἔχουσι τελείαν κατὰ Χριστὸν διαμόρφωσιν. — Ὁ κατηχητὴς καὶ ὁ βαπτιστὴς ἐξαγνίζει ἐφάπαξ τὸν Χριστιανόν· ὁ πνευματικὸς ἐξαγνίζει αὐτὸν ὡς ἀεὶ ἐν ἁμαρτήσῃ καὶ προσέλθῃ πρὸς αὐτόν. Ἐχων λοιπὸν ὁ πνευματικὸς τοιαύτην ἀποστολὴν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὸ μέγεθος τῆς ἁμαρτίας, τὴν ὁποίαν διαπράττει, ὅταν ἐπιτελῇ ἄνευ ζήλου, ἄνευ προθυμίας, ἀμελῶς καὶ κερδοσκοπικῶς οὕτως εἰπεῖν τὸ ἔργον λειτουργοῦ τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας.

Ἄμαρτάνει ὁ πνευματικὸς, ὁ ὁποῖος θεωρῶν βιοποριστικὸν ἔργον, τὸ ἔργον τοῦ πνευματικοῦ, ἐπιθυμεῖ νὰ ἴδῃ προσερχομένους πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἔξομολογητηρίῳ ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους· ἢ ἀποβλέπων εἰς ἄλλο ὑλικὸν κέρδος τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ κακὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, ἐὰν εἰρήσκετο ἐκτὸς τοῦ ἔξομολογητηρίου· ἢ θέλων νὰ ἐκτελέσῃ οἷαν δήποτε ἄλλην ἐργασίαν ἄσχετον πρὸς τὸ ἔργον τοῦ ἔξομολογητοῦ, ἐπισπεύδει τὴν ἔξομολόγησιν καὶ δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἔξομολογούμενον νὰ ἔξομολογηθῇ πάντα τὰ ἁμαρτήματα τὰ ὁποῖα βαρύνουν τὴν συνείδησιν του, ἀλλὰ βιάζει αὐτὸν νὰ τελειώσῃ ὅπως ὅπως τὴν ἔξομολόγησιν του.

Ἄμαρτάνει θανασίμως ὁ πνευματικὸς, ὁ ὁποῖος φρονεῖ ὅτι εἶναι ἀρχετὴ μόνη ἢ ἄρεσις εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μυστηρίου τούτου, καὶ περιορίζεται λοιπὸν εἰς τὸ ν' ἀναγνώσῃ ἀπλῶς, καὶ ἀσυνειδήτως σχεδὸν τὴν εὐχὴν τὴν συγχωρητικὴν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἔξομολογουμένου, χωρὶς οὐχὶ μό-

νον νὰ μὴ ἐνθαρρύνῃ τὸν ἑξομολογούμενον εἰς τὸ νὰ ὁμολογήσῃ τὰ ἁμαρτήματά του, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ δεχθῇ νὰ ἀκούσῃ οὐδεμίαν ἑξομολόγησιν τοῦ μετανοοῦντος. — Ὁ τοιοῦτος πνευματικὸς διαστρέφων τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας, δὲν εἶναι ἄξιος οὐχὶ μόνον τὸ ἔργον τοῦ ἑξομολογητοῦ νὰ ἐπιτελῇ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν γένει ἱερωσύνην νὰ χειρίζεται. Ὁ δὲ οἰκεῖος Ἐπίσκοπος ὑπέχει μεγίστην εὐθύνην ἐπιτρέπων ἢ ἀνεχόμενος τοιαύτην διαστροφήν τοῦ Μυστηρίου.

Ἀμαρτάνει θανασίμως ὁ πνευματικὸς, ὁ ὁποῖος ἐκτελῶν τὸ ἱερὸν Μυστήριον τοῦτο ἐν μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἣν ὥραν τελεῖται ἡ θεία Λειτουργία, ἢ ἄλλη οἷα δήποτε Ἐκκλησιαστικὴ Ἀκολουθία, δέχεται τοὺς ἑξομολογουμένους ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαζομένων, περιφρονῶν οὕτως ἀμφοτέρω τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν τελούμενα μυστήρια, ἢ καὶ τὴν ἀκολουθίαν, ἐξαναγκάζων τὸν δυστυχῆ ἑξομολογούμενον ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ νὰ μὴ δύνῃται νὰ συνέλθῃ εἰς ἑαυτόν, καὶ ἀποσπάσῃ ὀλόκληρον τὴν προσοχὴν του ἀπὸ τῶν ἔξω, καὶ συγκεντρώσῃ ταύτην εἰς τὴν συνείδησιν του, οὐδὲ νὰ κοινωνήσῃ ἐντελῶς τῆς χάριτος ἀμφοτέρων τῶν μυστηρίων, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ ν' ἀποκρύψῃ πάντα τὰ ἁμαρτήματα αὐτοῦ, περιοριζόμενος ἀπλῶς εἰς μίαν ἀόριστον καὶ ἐντελῶς ἀσήμαντον, καὶ ἄσχετον πρὸς τὴν ἑξομολόγησιν φράσιν: — *Εἶμαι ἁμαρτωλὸς ἔχω κάμει κάθε ἁμαρτίαν.* — Τὸ νὰ λέγῃ ὁ χριστιανὸς ὅτι εἶναι ἁμαρτωλὸς, καὶ ὅτι ἔχη κάμῃ ὅλας τὰς ἁμαρτίας, χωρὶς νὰ κατονομάσῃ ἐκάστην ἁμαρτίαν ὅχι μόνον ἑξομολόγησις δὲν δύναται νὰ ὀνομασιθῇ ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀληθῆς συν-

τριβή καὶ μετάνοια, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἐμπαιγμὸς αὐτόχρημα τοῦ ἱεροῦ Μυστηρίου.

Ἄμαρτάνει ὁ πνευματικὸς ἐκεῖνος θανασίμως, ὁ ὁποῖος λησμονῶν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ μυστηρίου, τὸ ὁποῖον ἐπιτελεῖ, καὶ τὴν ἱερότητα τοῦ τόπου, καὶ τὴν διάθεσιν τὴν ψυχικὴν τοῦ μετανοοῦντος ἁμαρτωλοῦ, παρεκτρέπεται εἰς ἐρωτήσεις ἀσκοποῦς, καὶ ἐνίοτε εἰς ἐρωτήσεις ἀσεβεῖς, καὶ ἐν τέλει χωρὶς νὰ χρονοτριβήσῃ ἔστω καὶ δι' ὀλίγην ὥραν εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ μυστηρίου, παρέχει τὴν ἄφεσιν εἰς τὸν ἐκπλήκτον ἐπὶ τοιαύτῃ ἀσεβείᾳ δυστυχῆ ἁμαρτωλὸν χριστιανόν.

Ἄμαρτάνει θανασίμως ὁ πνευματικὸς, ὁ ὁποῖος ὅταν καθορίσῃ ἱκανοποιητικὸν τῆς θείας δικαιοσύνης κανόνα εἰς τὸν μετανοοῦντα χριστιανόν, δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν διὰ τοῦ κανόνος τούτου ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ μετανοοῦντος, καὶ εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, πρὸς τὸν πάσχοντα, πρὸς τὸν δυστυχῆ· ἀλλὰ καθορίζει τοιοῦτον κανένα, ὥστε παρέχει τὸ ἐνδόσιμον εἰς τὸν κανονιζόμενον νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι ὁ ἐπιβαλλόμενος εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ κανόνος σκοπὸν ἔχει οὐχὶ τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ ὠφέλειαν, ἀλλὰ τὴν ὑλικὴν ὠφέλειαν αὐτοῦ τούτου τοῦ κανονίζοντος αὐτὸν πνευματικοῦ. Τοῦτο παράγει ἀληθῆ ἀνασιτάωσιν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἐξομολογουμένου, καὶ καταστρέφει ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τῇ καρδίᾳ τούτου πᾶσαν εὐσεβείαν καὶ ἀληθῆ μετάνοιαν. — Ὁ πνευματικὸς δέον νὰ ἔχη πάντοτε ὑπ' ὄψει, ὅτι κατ' οὐδένα λόγον ἐπιτρέπεται εἰς αὐτὸν νὰ φρονῇ, ἢ νὰ δίδῃ εἰς τὸν ἐξομολογούμενον νὰ ὑποθέτῃ, ὅτι τὸ ἱερὸν μυστήριον τῆς μετανοίας εἶναι ἀπλοῦν παιγνίδιον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει ἄλλον σκοπὸν, καὶ δι' οὐδὲν ἕτερον εἶναι διατεταγμένον ἢ διὰ νὰ συναθροίσῃ ἐξ αὐτοῦ χρήματα ἢ ὑλικὰς ἄλλας ὠφε-

λείας ὁ ἐπιτελῶν τοῦτο πνευματικός, ἢ ἄλλος ἱερεὺς ἐκτάκτως, ὡς εἶδομεν ἄνωτέρω, δυνάμενος νὰ ἐκτελέσῃ τοῦτο.

Ὁ πνευματικός πρωτίστως ὀφείλει, ἐὰν σέβηται ἑαυτὸν καὶ ἔχῃ φόβον Θεοῦ, καὶ εὐσέβειαν ἐπαρκῆ ἐν τῇ ψυχῇ του, νὰ προσπαθήσῃ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις ταύτας, καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων τούτων παντὶ σθένει. Ἐὰν δὲ δὲν δυνηθῇ νὰ κατανικήσῃ τὰς ἀδυναμίας αὐτοῦ ταύτας, ὀφείλει νὰ φανῇ τοῦλάχιστον κατὰ τοῦτο εὐσυνείδητος, καὶ ἀναγνωρίζων τὴν καταστροφὴν τὴν ὁποίαν διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ ταύτης καὶ εἰς ἑαυτὸν, καὶ εἰς τὸν ἔξομολογούμενον χριστιανὸν προξενεῖ, νὰ σπεύσῃ νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὸν Ἐπίσκοπον αὐτοῦ τὴν παραίτησιν ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ ἔργου τοῦ ἔξομολογητοῦ.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Ἐπίσκοπος καθήκον ἔχει νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῶν ἱερέων αὐτοῦ ἐκείνων, εἰς οὓς ἔχει ἀναθέσει τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου τῆς Μετανοίας, καὶ νὰ ἀφαιρῇ ἀπὸ τούτων ἄνευ ἀναβολῆς τὴν δεδομένην εἰς αὐτοὺς ἐντολὴν τῆς ἔξομολογήσεως τῶν χριστιανῶν, ἐὰν βλέπῃ αὐτοὺς νὰ ἐπιμένωσιν ἀδιόρθωτοι εἰς τὰ σφάλματα ταῦτα.

Β'. ΕΚΕΙΝΟΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΟΠΟΙΟΥ Η ΧΑΡΙΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ
ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ ΕΝΕΡΓΕΙ

Ἦτοι

Περὶ τῶν διαφόρων τάξεων τῶν μετανουμένων
καὶ τοῦ τρόπου διὰ τοῦ ὁποίου ὁ πνευ-
ματικὸς ἐξομολογεῖ τὸν ἀνήκοντα
εἰς ἐκάστην τάξιν, καὶ ἐξοικονο-
μεῖ τὰ κατ' αὐτόν.

Μέχρι τοῦδε εἶδομεν τὰς γενικὰς ἀρχὰς αἱ ὁποῖαι δεόν
νὰ ὀδηγῶσι τὸν πνευματικὸν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ ἱεροῦ
Μυστηρίου τῆς ἐξομολογήσεως, καὶ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοι-
κήσει τῶν ψυχῶν· πρὸς δὲ ἐξητάσαμεν ποῖός τις ἀπαιτεῖται
νὰ εἶναι ὁ πνευματικὸς, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἐμ-
πιστευθῆ τοιοῦτον θεῖον καὶ ἀγιώτατον ἔργον. Ἦδη θὰ
ἐξετάσωμεν τὸ δεύτερον στοιχεῖον τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου τῆς
Μετανοίας, ἦτοι ἐκεῖνον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ χάρις τοῦ Μυστη-
ρίου ἐνεργεῖ, καὶ θὰ ἐξετάσωμεν αὐτὸν ὁποῖός τις εἶναι κατὰ
τὰς διαφόρους τάξεις, εἰς ἃς θὰ κατατάξωμεν αὐτόν, ἐν
σχέσει πάντοτε πρὸς τὸ ἔργον τοῦ πνευματικοῦ. — Καὶ ἵνα
βοηθηθῆ καλύτερον ὁ πνευματικὸς ἐν τῷ δυσκόλῳ ἀλλά
λίαν καρποφόρῳ λειτουργήματι τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου τού-
του, θέλομεν ἐξετάσει, πῶς εἶναι δυνατόν, ἐφαρμόζων τὰς
γενικὰς ἀρχὰς, τὰς ὁποίας ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐσπουδά-
σαμεν, νὰ δύνηται νὰ ποδηγετῆ τοὺς ἀνθρώπους ἐκάστης

τάξεως· καὶ θέλομεν ἀναπτύξει τὰ ἰδιαίτερα σημεῖα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει προσιδιάζουσιν εἰς διαφόρους περιστάσεις, καὶ τὰ ὅποια ἀπαιτεῖται νὰ γινώσκη ὁ πνευματικός.

Βεβαίως ὄχι μόνον δυσχερὲς ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον σχεδὸν εἶναι νὰ περιλάβωμεν ἐνταῦθα ὅλας ἐν γένει τὰς τάξεις τῶν ἀνθρώπων, ἐνώπιον τῶν ὁποίων δυνατὸν νὰ εἴσθῃ ὁ πνευματικός κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν, οὐδὲ ὅλας ἐκεῖνας τὰς περιστάσεις, ἃς δύναται νὰ παρουσιάσῃ ἡ ἐξομολόγησις τῶν μετανοούντων. Ἀλλὰ θὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει μόνον τὰς κυριωτέρας τῶν τάξεων τούτων, καὶ τὰς συχνότερον παρ' ἡμῖν ἀπαντώσας περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι αἱ δυσχερέστεραι ἐν τῇ πνευματικῇ ταύτῃ διευθύνσει.— Ὅσα θὰ εἴπωμεν περὶ τούτων θὰ εἶναι ἀρχετὰ νὰ ὑποδείξωσι καὶ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ πνευματικός κανονίζει τὴν μέθοδον αὐτοῦ εἰς ἄλλας περιστάσεις, περὶ ὧν εἶναι ἀδύνατον νὰ περιλάβωμεν ἐνταῦθα ἰδιαιτέρως, ἀλλὰ τὰς ὁποίας πεπειραμένος καὶ ζηλωτῆς πνευματικός δύναται νὰ ἐξοικονομῇ κατὰ τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθειμένας γενικὰς ἀρχάς.

1. Τάξις τῶν πειραζομένων ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας.

Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ὑπάγονται ἐκεῖνοι, οἵτινες δὲν ἀποφεύγουν τὸν κίνδυνον τοῦ πειρασμοῦ τῆς ἁμαρτίας, οὐδὲ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, οὐδὲ ἀποδιώκουσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ἀφορμὴν τῆς ἁμαρτίας.—Τοὺς ἀνθρώπους τούτους χαρακτηρίζει ἀσθένεια χαρακτῆρος καὶ θελήσεως. Ἐὰν ὅμως ἡ θέλησις τῶν μετανοούντων χριστιανῶν τούτων δὲν ἔχει ἐξασθενήσει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ γίνηται ἐντελῶς νευρόσπαστον τῶν παθῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ πνευματικός

δύναται νὰ ἀναπτύξῃ πρὸς τὸν ἑξομολογούμενον τοῦτον τὰ σωματικά καὶ ψυχικά κακὰ τῆς ἁμαρτίας, νὰ ἐξεγείρῃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν συνείδησιν τοῦ ἐγώ, καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ταλαντευομένην θέλησιν τοῦ ἁμαρτωλοῦ εἰς τὸ ν' ἀποσπασθῇ αὕτη ἀπὸ τῶν αἰτίων, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν προσεκτικὸν ν' ἀποφεύγῃ πάντα κίνδυνον, ὃ ὁποῖος προκαλεῖ καὶ υποβοηθεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ προᾶξιν τῆς ἁμαρτίας. — Ἐὰν δὲ πάλιν ἡ ἁμαρτία ἔχει ἐντελῶς ἀποπνίξει τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἔχῃ ἀποβῆ εἰς αὐτὸν μακρὰ συνήθεια, ὃ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ προβῆ μὲ πολλὴν περίσκεπιν καὶ φρόνησιν, καὶ οὐχὶ ἀποτόμως εἰς ν' τὸ ἀποσπάσῃ τὸν δυστυχῆ ἁμαρτωλὸν ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ ζυγοῦ τῆς ἁμαρτίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχει ὑποδουλωθῆ. Ἡ σύνεσις ὑποδεικνύει εἰς τὸν πνευματικὸν τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἀναλόγως πάντοτε εἰς τὴν ἁμαρτίαν, θὰ μεταχειρισθῇ. — Ἐὰν πρόκηται περὶ ἁμαρτίας, ἡ ὁποία ἐξαρτᾶται ἀπολύτως ἀπὸ τοῦ μετανοοῦντος (οἷα εἶναι ἡ κλοπῆ, ῥαδιουργία, συκοφαντία, καὶ αἰ ὅμοιοι) ὃ πνευματικὸς ἐξασφαλίζει πρῶτον ἀπὸ τὸν ἑξομολογούμενον, ὅτι θὰ παύσῃ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ κατόπιν ἀπαγγέλλει ἐπὶ τοῦ ἑξομολογούμενου τὴν ἄφεσιν. Ἐὰν πρόκηται περὶ ἁμαρτίας ἡ ὁποία δὲν ἐξαρτᾶται ἀπολύτως ἀπὸ μόνης τῆς θελήσεως τοῦ μετανοοῦντος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ προσώπων ἄλλων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἡ ἀπότομος ἀπομάκρυνσις ἠδύνατο νὰ προξενήσῃ σκάνδαλον, ὃ πνευματικὸς βαίνει μετὰ περισκέψεως, ἀρκούμενος εἰς τὴν βαθμιαίαν ὀλιγόστευσιν τοῦ κακοῦ, μέχρις οὗ ἀποκοπῇ ἐντελῶς. — Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξῷ, μέχρις οὗ κατορθώσῃ τὸ σωτήριο ἀποτέλεσμα τοῦτο, ὃ πνευματικὸς δὲν ἀφίνει τὸν ἁμαρτωλὸν μόνον, εἰς τὰς

ιδίας του δυνάμεις, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ νουθετῇ καὶ συμβουλεύῃ αὐτὸν τὰς καλυτέρας συμβουλίας. Μόνον ὅταν πρόκηται ὁ ἔξομολογούμενος νὰ συμφιλιωθῇ πρὸς ἐχθρούς, ὁ πνευματικὸς ἔχει καθήκον νὰ ἐπιμένῃ καὶ νὰ μένῃ ἄκαμπτος, καὶ νὰ μὴ χορηγῇ τὴν ἄφρασιν μηδὲ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐτοιμοθανάτους, τοὺς μὴ θέλοντας μηδὲ κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην στιγμήν τῆς ἐπι γῆς ζωῆς αὐτῶν νὰ συμφιλιωθῶσι πρὸς τοὺς ἐχθρούς αὐτῶν. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δικαιούται ὁ πνευματικὸς νὰ φανῇ ἐνδοτικὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους τούτους, τοὺς ὁποίους ἔχει τόσον πολὺ δηλητηριάσῃ τὸ μῖσος, ὥστε νὰ μὴ συλλογίζονται τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης.— Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν πνευματικὸν ἀπολύτως, νὰ συγχωρῇ ἔξομολογούμενον χριστιανόν, ὁ ὁποῖος ἀρνεῖται νὰ συγχωρήσῃ καὶ συμφιλιωθῇ πρὸς τὸν πλησίον του· οὐδὲ δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοιοῦτον χριστιανὸν νὰ μεταλάβῃ τὰ ἄχραντα μυστήρια· διότι ὁ χριστιανὸς οὗτος ἐπιμένει εἰς ἁμαρτίαν, ἣτις εἶναι αὐτὴ κατ' ἑαυτὴν ἄρνησις καὶ ἀπόρριψις τοῦ γνωρίσματος, τὸ ὁποῖον καθώρισεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἵνα διακρίνονται δι' αὐτοῦ οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἄλλοπίστων. Ἄμαρτάνει δὲ θανασίμως ὁ πνευματικὸς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ἀσυγγνώστου ἀνοχῆς αὐτοῦ, συντελεῖ εἰς τὸ νὰ διαιωνίζονται μῖση καὶ πᾶθη, τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον δικαιούται καὶ δύναται νὰ περιστείλῃ καὶ διακόψῃ, ἀλλὰ καὶ ὀφείλει νὰ πράξῃ τοῦτο ἐξ ὀνόματος Ἐκείνου, τοῦ ὁποῖου τὸ ἅγιον ὄνομα πάντες φέρομεν.

Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ συνιστᾷ καὶ νὰ λαμβάνῃ ὑπόσχεσιν, τῆς ὁποίας τὴν εἰλικρίνειαν ἢ πείρα δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ, ὅτι ὁ πρὸς αὐτὸν ἔξομολογούμενος ἁμαρτωλὸς θ' ἀποφύγῃ μετὰ περισκέψεως πᾶσαν περίστασιν, σῆσιν ἢ

συναναστροφὴν, ἐν αἷς ὑπάρχει προφανῆς ὁ κίνδυνος τῆς ἁμαρτίας.

2. Τάξις τῶν ἐκ συνηθείας καὶ κατ' ἐπανάληψιν τὰς αὐτὰς ἁμαρτίας ἁμαρτανόντων.

Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι διαπορεύουσιν ἐπανειλημμένως καὶ συγγὰ τὰς ἰδίας ἁμαρτίας, ἀποκτῶσι μίαν συνήθειαν καὶ δὲν αἰσθάνονται καμμίαν ἐντύπωσιν ἐκ τῆς ἁμαρτίας τὴν ὁποίαν ἁμαρτάνουν, καὶ ἐπομένως εὐκόλως περιπίπτουν εἰς αὐτὰς. Οὗτοι λοιπὸν εἶναι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν τάξιν ταύτην.

Ἐναφορικῶς εἰς τὴν ἐξομολόγησιν, διακρίνομεν τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐκ συνηθείας, καὶ ἐκεῖνους οἱ ὁποῖοι ἁμαρτάνουν ἐπανειλημμένως τὴν αὐτὴν ἐκ συνηθείας ἁμαρτίαν. — Οἱ πρῶτοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι πρώτην φορὰν ἐξομολογοῦνται τὴν ἁμαρτίαν, τῆς ὁποίας ἔχουσιν ἤδη ἀποκτήσει τὴν συνήθειαν. Οἱ δεῦτεροι εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀφ' οὗ ἐξομολογήθησαν ἐν ἁμάρτημα, τοῦ ὁποίου εἶχον ἀποκτήσει τὴν συνήθειαν, ἐπανεπέσαν καὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ἁμάρτημα.

Ὁ πνευματικὸς εὐρισκόμενος πρὸ τοιούτων μετανοούντων χριστιανῶν δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ τηρῇ πάντοτε καὶ πρὸς πάντας τὸν αὐτὸν κανόνα. Καὶ ὅταν δὲν ἀπαγγέλλῃ τὴν ἄφεσιν εἰς τοὺς τοιούτους πρὶν ἢ ὁ χρόνος ἀποδείξῃ τὴν διαγωγὴν αὐτῶν καὶ ὅταν ἄνευ ὄρου παρέχῃ πάντοτε εἰς τοὺς τοιούτους ἐξομολογουμένους τὴν ἄφεσιν, καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις σφάλλεται. Ἐν τῇ πρώτῃ περιστάσει ὁ πνευματικὸς ζητεῖ ν' ἀποδειχθῇ ἡ διάθεσις τοῦ ἐξομολογουμένου, τὴν ὁποίαν ἔχει, νὰ μετανοήσῃ ἀληθῶς

καὶ εὐκρινῶς διὰ τοῦ χρόνου, καὶ ἀναβάλλει νὰ δώσῃ τὴν ἄφεσιν μέχρις οὗ ἀκριβῶς πεισθῇ ὅτι ὁ ἕξομολογηθεὶς ὁ ὁποῖος ἠμάρτανεν ἐκ συνηθείας, καὶ ὁ ὁποῖος ἕξομολογεῖτο καὶ πάλιν ἠμάρτανε τὴν αὐτὴν ἁμαρτίαν, ἥλλαξε βίον, καὶ ἀφῆκεν ἔντελῶς τὴν ἁμαρτίαν, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὁποίας διαρκῶς διετέλει. Ἀληθῶς ἡ ἀναβολὴ τῆς ἀφέσεως, εἶναι ἀσφαλὲς εἰς τινὰς περιστάσεις μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου δύναται τις νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν πρὸς μετάνοιαν ψυχικὴν διάθεσιν τοῦ ἕξομολογημένου, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἄλλο πλεον πρόχειρον μέσον· ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ μόνον μέσον τοῦτο οὐδὲ τὸ μᾶλλον πρόχειρον. Ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου δύναται στιγμιαίως νὰ μεταβληθῇ, καὶ τὴν μεταβολὴν ταύτην, ἡ ὁποία εἶναι ἔργον τῆς θείας χάριτος, δύναται πνευματικὸς πεπειραμένος καὶ εὐσεβὴς νὰ διακρίνῃ πάραυτα, καὶ νὰ παρᾶσχῃ τὴν ἄφεσιν εἰς τὸν οὕτως ἀληθῶς μετανοήσαντα.

Ἡ συνήθεια τῆς ἁμαρτίας ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὁποίας διετέλει ὁ ἕξομολογούμενος ἁμαρτωλός, δὲν πρέπει ν' ἀποτρέψῃ τὸν πνευματικὸν ἀπὸ τοῦ νὰ δώσῃ τὴν ἄφεσιν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔντελου καὶ αἰφνηδίας μεταβολῆς. —

Ἡ θέλησις ἔχει πολλὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν ἐκ συνηθείας ἁμαρτίαν. Ὅταν λοιπὸν ἡ θέλησις ἐνδυναμωθῇ ὑπὸ τῆς θείας χάριτος, καὶ μεταβληθῇ ἔντελῶς, καὶ ἀποφασίσῃ ν' ἀφήσῃ τὴν ἁμαρτίαν, τὴν ὁποίαν ἡ συνήθεια ὑπεστήριξε, ἡ συνήθεια οὐδεμίαν ἐπίδρασιν δύναται νὰ ἔχῃ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, διότι ἡ ἰσχὺς καὶ δύναμις τῆς συνηθείας ἔντελῶς ἐξατιμίζεται ὑπὸ τῆς ὀδύνης τὴν ὁποίαν ἠσθάνθη ὁ μετανοῶν ἁμαρτωλός, καὶ ὑπὸ τῆς ὀριστικῆς ἀποφάσεως τὴν ὁποίαν λαμβάνει νὰ μὴ ἁμαρτήσῃ τοῦ λοιποῦ τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην.

Ἄλλ' ἔχει ὁ πνευματικὸς ὑποψίαν ὅτι ὁ μετανοῶν ἁμαρτολόγος πιθανὸν νὰ ὑποπέσῃ καὶ πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν ἁμαρτίαν. Ἡ ὑποψία αὕτη δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν πνευματικὸν ἀπὸ τοῦ νὰ χορηγήσῃ τὴν ἄφεσιν εἰς τὸν ἔξομολογούμενον, διότι ἡ ὑπόνοια αὕτη ἀποβλέπει εἰς τὴν διαγωγὴν τὴν ὁποίαν θὰ δείξῃ ὁ ἔξομολογούμενος κατόπιν τῆς ἔξομολογήσεως. Καὶ ὁ πνευματικὸς πρόπει νὰ στηρίξῃ τὴν ἄφεσιν μόνον εἰς τὸ ὅτι ἀκούει καὶ βλέπει κατὰ τὴν ὄραν τῆς ἔξομολογήσεως εἰς τὸν μετανοοῦντα χριστιανόν.

Εἰς τὴν δευτέραν περιπτώσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πνευματικὸς χωρὶς πολὺ νὰ σκεφθῆ, παρέχει ἀμέσως τὴν ἄφεσιν εἰς τὸν ἐκ συνηθείας ἁμαρτάνοντα, ὡσάκις οὗτος προσέρχεται εἰς αὐτὸν καὶ ἔξομολογεῖται, σφάλλεται ἐπ' Ἰησοῦ ὁ πνευματικὸς. Ὁ πνευματικὸς δύναται νὰ συγχωρῇ εἰς πάντα ἔξομολογούμενον χριστιανόν τὰς ἔξομολογούμενας ὑπ' αὐτοῦ ἁμαρτίας, ὅταν βλέπῃ νὰ ἔχῃ οὗτος εἰλικρινῆ διάθεσιν πρὸς μετάνοιαν, καὶ ἡ ψυχικὴ διάθεσις αὕτη φανερὰ γίνεται εἰς τὸν πνευματικόν, ὅταν βλέπῃ τὸν ἔξομολογούμενον νὰ ἔξομολογῆται μὲ πόνον ψυχῆς εἰλικρινῆ, καὶ μὲ ἀληθῆ ἀπόφασιν νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ τοῦ λοιποῦ πλέον τὰς ἰδίας ἁμαρτίας. Ἄλλ' ἰδοὺ ἀκριβῶς ὁ κόμβος τοῦ ζητήματος. Πῶς δύναται νὰ πιστεύσῃ ὁ πνευματικὸς ὅτι τοιαύτη ψυχικὴ διάθεσις ὑπάρχει εἰς χριστιανόν ἔξομολογούμενον, ὁ ὁποῖος χριστιανὸς ἔχει ἤδη συνηθίσῃ εἰς μίαν ἁμαρτίαν, ὁμολογεῖ ὅτι θ' ἀποσπασθῇ ἀπ' αὐτὴν, καὶ ἐν τούτοις μόλις ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ ἔξομολογητήριον ἐπαναπίπτει καὶ πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὅταν ἐμφανισθῇ εἰς τὸ ἔξομολογητήριον, ἔξομολογεῖται πάντοτε τὰ ἴδια, καὶ πάντοτε ἐπαναλαμβάνει ὅτι θὰ παύσῃ πλέον νὰ ἁμαρτάνῃ τὴν

ιδίαν ἁμαρτίαν, καὶ ὁμως δὲν ἀποφασίζει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὁμολογίαν ταύτην; — Ἡ τοιαύτη ἀδυναμία τοῦ ἐξομολογουμένου ἀποδεικνύει δύο τινα, ἢ ἀσθενῆ θέλησιν, ἢ θέλησιν εἰς τὸ νὰ ἐξαπατᾷ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν πνευματικόν.

Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ μὴ ἀπομακρύνῃται ἀπὸ τῶν πράξεων τῆς ζωῆς, ἀλλὰ νὰ ἐκλαμβάνῃ τὸν ἄνθρωπον ὁποῖος οὗτος εἶναι, καὶ οὐχὶ ὅπως θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι, ἢ ὁποῖος ὀφείλει νὰ εἶναι.

Ἴνα ἐκτιμῆσῃ ὁ πνευματικὸς τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν ἐκείνου τοῦ χριστιανοῦ, ὁ ὁποῖος ἐκ συνηθείας ἁμαρτάνει, ἀνάγκη νὰ ὑπολογίσῃ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τοῦ μετανοοῦντος τούτου, τὰς περιστάσεις εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκεται οὗτος, τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκτελεῖ τὴν ἁμαρτίαν, τὴν δύναμιν τὴν ὁποίαν ἔχει ἀποκτήσῃ ἐπὶ τοῦ ἁμαρτολοῦ τούτου ἢ συνηθεία, τὴν δύναμιν καὶ τὴν συχνότητα τῶν πειρασμῶν, οἱ ὁποῖοι προκαλοῦν εἰς τὸν χριστιανὸν τοῦτον τὴν ἁμαρτίαν καὶ πόσας φορὰς ἐπαναλαμβάνει τὴν ἁμαρτίαν αὐτήν. — Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἁμαρτάνει ἐκ παλαιότερας συνηθείας, καὶ ἐπομένως εἶναι δυσκολώτερος εἰς διόρθωσιν· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀπὸ χαρακτῆρος ἀποκλίνει περισσότερον εἰς τὸ κακόν· ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρὶν ἢ ἁμαρτήσῃ ἔδειξε πολλὴν ἀντίστασιν κατὰ πολυαρίθμων καὶ συγχρόνων πειρασμῶν· πάντες οὗτοι εἶναι ἄξιοι μεγαλυτέρας συγγνώμης· διότι εἰς τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν, καὶ εἰς τὰς περιστάσεις αἱ ὁποῖαι προηγέθησαν τῆς ἁμαρτίας εὐρίσκει τις ὀλιγοτέραν κακὴν θέλησιν, ὀλιγοτέραν τάσιν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ περισσότερας εὐκολίας εἰς τὴν ἁμαρτίαν παρ' ὅσας εὐρίσκει τις εἰς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι εὐρέθησαν εἰς περιστάσεις ὅπως διαφοροῦς, καὶ μᾶλλον εὐνοϊκὰς εἰς τὸ ἀγαθόν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἁμαρτίαν, ἣ ὁποία μολύνει μόνον τὴν ψυχὴν, χωρὶς νὰ θίξῃ τὸ σῶμα, ὁποία εἶναι ἐν συναίσθημα, μία κακὴ ἰδέα, μία πονηρὰ σκέψις, εἰς τὰς τοιαύτας ἁμαρτίας εὐρίσκεται ὀλιγώτερον κακὸν ἢ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς πράξεις. — Πάλιν μεταξὺ τῶν ἐξωτερικῶν ἁμαρτιῶν, ἣ διὰ λόγων μόνον ἁμαρτία εἶναι μικρότερα τῆς ἁμαρτίας εἰς τὴν ὁποίαν λαμβάνει μέρος ἡ χειρονομία καὶ οὕτω καθέξης. — Ἐπομένως ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ὑπολογίξῃ τὴν ὑπάρχουσαν ἐν τῇ ἐξομολογούμενῃ ἁμαρτίᾳ κακίαν, καὶ ἀναλόγως τῆς ποσότητος καὶ ποιότητος τῆς κακίας ταύτης νὰ κανονίξῃ καὶ τὰς συμβουλὰς καὶ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ.

Ἐὰν ὁ πνευματικὸς παρατηρήσῃ ὅτι ὁ διαπράττων τὴν ἐκ συνηθείας ἁμαρτίαν ἁμαρτάνει ἐξ ἀφορμῶν ἢ ἄλλων περιστάσεων ἐξωτερικῶν, ἥτοι ξένων ὄλως πρὸς αὐτόν, καὶ ὅτι ὁ δεσμὸς ὁ ὁποῖος συνδέει τὸν ἐξομολογούμενον ἁμαρτωλὸν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν δύναται ἄνευ δυσκολίας, ἄνευ στενοχωρίας καὶ ζημίας ἄλλης νὰ καταστραφῇ, καὶ προτείνει τοῦτο εἰς αὐτόν, ὁ δὲ ἐξομολογούμενος δυσκολεύεται νὰ ἱποσχεσθῇ ὅτι θ' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῆς αἰτίας τοῦ κακοῦ, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦτου, ὀφείλει νὰ διακόψῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μυστηρίου, καὶ νὰ δηλώσῃ μετὰ πατρικῆς στοργῆς καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἐξομολογούμενον τοῦτον, ὅτι ὀφείλει νὰ ἀποσπασθῇ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἀφορμῆς τῆς ἁμαρτίας, καὶ εἶτα νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἐξομολόγησιν αὐτοῦ. — Ἐὰν ἡ ἐκ συνηθείας ἁμαρτία ἀφορμὴν ἔχει δεσμὸν ὁ ὁποῖος εἶναι δύσκολον νὰ διαλυθῇ ἀποτόμως ἕνεκα διαφόρων λόγων, οἱ ὁποῖοι θὰ εἶναι ἐπιζήμιοι εἰς τὸν πλησίον, τότε ὁ πνευμα-

τικὸς δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν ἔξομολογούμενον ἁμαρτωλὸν τοῦτον νὰ συνεχίσῃ τὴν ἔξομολόγησιν αὐτοῦ, καὶ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτὸν κανόνα προφυλακτικὸν κατὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ διὰ συμβουλῶν καὶ λόγων, τοὺς ὁποίους ἡ πείρα καὶ ἡ εὐσέβεια θὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τὸν πνευματικόν, νὰ προκαλέσῃ ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τῇ ψυχῇ τοῦ μετανοοῦντος, τὴν συντριβήν. Εἰς τρόπον ὥστε ὁ μὲν πνευματικὸς θὰ εἶναι πεπεισμένος ὅτι οὕτω ἢ μὲν διάθεσις τοῦ ἔξομολογούμενου, νὰ μετανοήσῃ ἀληθῶς, ἔχει ἐξασφαλισθῆ, ὁ δὲ ἔξομολογούμενος ἀτηγλαγμένος ἀπὸ τοῦ βάρους τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῆς στενοχωρίας τῆς ἔξομολογήσεώς, καὶ μὴ ἀνησυχῶν πλέον περὶ τοῦ πῶς θὰ δυνηθῆ νὰ δικαιολογήσῃ τὰς πράξεις αὐτοῦ, θὰ περιορισθῆ καλύτερον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κανόνος εἰς ὃν ἔχει ὑποβληθῆ ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ, καὶ εἰς τὸν ἔξαγνισμὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διὰ τῶν δακρύων, τὰ ὁποῖα θὰ παραγάγῃ εἰς αὐτὸν ἢ ὀδύνη τὴν ὁποῖαν θὰ αἰσθανθῆ συναισθανόμενος τὴν ἁμαρτίαν τὴν ὁποῖαν ἁμαρτάνει, καὶ τὸν φόβον τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐξαφθείσεως ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας.

Τέλος ἵνα κρίνῃ ὁ πνευματικὸς πότε ἀποβαίνει, ἁμαρτία ἐκ συνηθείας, πρέπει νὰ ἐξετάσῃ τὴν φύσιν τῆς ἁμαρτίας, τὰς συνηθείας ὑπὸ τὰς ὁποίας ζῆ ὁ μετανοῶν χριστιανός, τὴν συχνότητα τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἁμαρτίας. Ἐν γένει πρὸς ὄρισμὸν τοῦ εἶδους τούτου τῆς ἁμαρτίας, ὁ πνευματικὸς δύναται νὰ τηρῆ καὶ ἐφαρμόζῃ τὸν ἑξῆς κανόνα:— Ὅσον περισσοτέρας φορὰς ἐπαναλαμβάνεται μία ἁμαρτία ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, ἐπὶ τοσοῦτον εἰκολώτερον ἀποβαίνει αὕτη ἐκ συνηθείας ἁμαρτία. Ὅστε ἡ συχνότερα ἐπανάληψις ἁμαρτήματός τινος, μάλιστα ἐν ὀλίγῳ χρονικῷ

διαστήματι, δύναται νὰ παραγάγη ταχύτερον τὴν συνήθειαν τοῦ ἁμαρτήματος ἢ ἡ ἐπανάληψις τοῦ αὐτοῦ ἁμαρτήματος ἐν μακροτέρῳ χρονικῷ διαστήματι.

3. Τάξις τῶν εὐσεβῶν

Ἡ θέσις τοῦ πνευματικοῦ πρὸ τῆς τάξεως ἐκείνης τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἐκτελοῦν εὐόχως τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα, καὶ προσέρχονται ταπεινῶς εἰς τὴν ἱερὰν ἔξομολόγησιν εἶναι πολὺ εὐκόλος· διότι εὐρισκόμενος ὁ πνευματικὸς συχνὰ πρὸ τῶν ψυχῶν τούτων καὶ μελετῶν ταύτας, δύναται ἐπιτυχῶς καὶ νὰ κρίνῃ περὶ αὐτῶν, καὶ τὴν πνευματικὴν θεραπείαν νὰ κανονίζῃ ἀνάλογον πρὸς τὰς ψυχικὰς δυνάμεις αὐτῶν, βέβαιος πάντοτε ὅτι οἱ λόγοι αὐτοῦ θ' ἀκούονται καὶ θὰ ἐκτελῶνται ἀκριβῶς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τούτων.— Ἄλλ' ἀπαιτεῖται προσοχὴ εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ ὁ πνευματικὸς τοὺς ἀληθῶς εὐσεβεῖς, ἀπὸ τῶν ὑποκρινομένων τὴν εὐσέβειαν, ἢτοι ἐκείνων οἱ ὅποιοι στηρίζουσι ταύτην ἐπὶ μόνων τῶν ἐξωτερικῶν τύπων, καὶ ἀγνοοῦσιν ἐντελῶς ἢ προσποιοῦνται ὅτι ἀγνοοῦσιν ὅτι ἡ θρησκεία συνίσταται κυρίως εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ χριστιανοῦ συμφῶνως πρὸς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ.

Ἐναφορικῶς λοιπὸν εἰς τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν εὐσεβῶν προσώπων ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν, α'.) ὅτι ἡ χριστιανικὴ τελειότης συνίσταται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον. Ἡ ἀγάπη δ' αὕτη πραγματοποιεῖται διὰ τῆς ἐνασκήσεως τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν, αἱ ὅποιοι εἶναι ποικίλοι τρόποι νὰ συγκρατῶσι καὶ θερμαίνωσι τὴν ἀγάπην ταύτην. β'.) Ὅτι οἱ εὐσεβεῖς χριστιαν

νοί, επομένως ὀφείλουσι νὰ ἐργάζωνται πάντοτε ἐντὸς τῶν κανόνων τῶν ἀρετῶν τούτων συμφώνως, πρὸς τὴν κατάστασιν καὶ τὰς συνθήκας τοῦ βίου εἰς ἃς εὐρίσκονται. — Τὰ δὲ ἔξωτερικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὴν ψευδευλάβειαν, καὶ τὰ ὁποῖα συνήθως ἀπαντῶσιν εἰς τινὰς γυναῖκας ἰδίως, δὲν πρέπει νὰ εὐχαριστῶσιν αὐτούς. γ'.) Ὅτι ὀφείλει ὁ πνευματικὸς νὰ ὀδηγῇ τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν τελειότητα βαθμηδόν· διότι τοῦτο εἶναι σύμφωνα πρὸς τοὺς φυσικοὺς καὶ ψυχικοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἔθετο ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἡ ἀνάπτυξις ἢ σωματικὴ καὶ πνευματικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐπέρχεται βαθμηδόν. Τὸ νὰ θέλῃ δὲ ὁ πνευματικὸς νὰ ἴδῃ διὰ μιᾶς τοὺς εἰς αὐτὸν πρὸς ἔξομολόγησιν προσερχομένους καθαρούς, τελείους, ἁγίους, εἶναι πόθος λίαν ὑπερβολικὸς. δ'.) Ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δὲν δύνανται νὰ ποδηγετηθῶσι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον· ὁ πνευματικὸς δὲν πρέπει ποτὲ νὰ λησιμονῇ ὅτι ἡ ἀγιότης δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ πάντοτε καὶ εἰς πάντας, ὅτι ὑπάρχουσι τόσα εἶδη ἀγιότητος, ὅσοι καὶ οἱ ἅγιοι, ὅτι οἱ ἅγιοι δὲν ὁμοιάζουσι πρὸς ἀλλήλους εἰ μὴ μόνον κατὰ τὴν προσπάθειαν τὴν ὁποῖαν ἕκαστος καταβάλλει εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει, ἥτοι τῆς εὐαγγελικῆς τελειότητος. ε'.) Ἐν τῇ ποδηγετήσει τῶν χριστιανῶν τῆς τάξεως ταύτης, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ὑπολογίζῃ ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος, τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου, καὶ τῆς καταστάσεως ἐν γένει ἐκάστου, καὶ νὰ προσαρμόσῃ εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας διαφόρους κανόνας τῆς πνευματικῆς ζωῆς, διότι ὁ Κύριος ἀποβλέπει οὐχὶ εἰς τὰ μέσα δι' ὧν ἀνέρχεται τις πρὸς αὐτὸν ἀλλ' εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς, ἥτις πρὸς τοῦτο ἀφοσιούται εἰς τὸν Θεόν· ἢ δὲ τοιαύτη ἀφοσίωσις τε-

λειοποιεῖ πάντα, καὶ προσαρμόζεται ἅψ' ἑαυτῆς πρὸς πάσας τὰς ἀπαιτήσεις ἐκάστης καταστάσεως.

Ἡ χριστιανικὴ τελειότης, ἂν καὶ συνίσταται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν ἀγάπην, ἐν τούτοις ἵνα δυνηθῆ ὁ πνευματικὸς νὰ ποδηγητήσῃ καλῶς τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἐκ τῆς τάξεως ταύτης ἐξομολογουμένων χριστιανῶν, καλὸν εἶναι νὰ διακρίνη τρεῖς βαθμοὺς ἐν τῇ ἀγάπῃ ταύτῃ. α'.) Τὴν ἑναρξιν τῆς ἀγάπης· β'.) τὴν πρόοδον τῆς ἀγάπης· γ'.) τὴν τελείαν ἀγάπην. — Ὅθεν ὑπάρχουσι τρεῖς βαθμιῶδες ἀγιότητος, ἐν αἷς δύνανται νὰ εὐρεθῶσιν αἱ χριστιανικαὶ ψυχαί.

α'.) Εἰς τὴν βαθμιῶδα τῆς ἑναρξεως τῆς ἀγάπης, εὐρίσκονται ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι μὲν ἐντὸς αὐτῶν ἀναμφιβόλως τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, ἀλλὰ τὰ πάθη αὐτῶν εἶναι ἀκόμη πολὺ ζωηρά, καὶ μάχονται διαρκῶς ἵνα προσπατήσωσι τὴν ἀγάπην καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐναντίον τῶν συγνῶν προσβολῶν τῶν ἀτάκτων ὁρέξεων, αἱ ὁποῖαι διεγείρονται ἐντὸς αὐτῶν. — Τὸ γνῶρισμα τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τοὺς ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ διατελοῦντας, εἶναι ἡ ζωηρότης τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα διεγείρονται ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν, καὶ ἡ μεγίστη δυσκολία τὴν ὁποίαν ἔχουν εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσωσιν ἀρετὰς διὰ τὰς ὁποίας δεικνύουν πολλὴν ἀποστροφὴν. Οἱ πνευματικοὶ λοιπὸν ὀφείλουσι νὰ ἐπιστῶσι τὴν προσοχὴν τῶν εἰς τὰ πάθη ταῦτα, καὶ νὰ δαμάζωσι ταῦτα μεταχειριζόμενοι ἐπιχειρήματα ἐκ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, κατὰ τοῦ ὁποῖου τὰ πάθη ἐπαναστασιοῦσι. β'.) Ἐν τῇ καταστάσει τῆς προόδου ἐν τῇ ἀγάπῃ περιλαμβάνονται ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐν μέρει κατορθώσῃ νὰ χαλαρώσωσι τὴν μεγάλην δυνάμιν τῶν παθῶν, καὶ οἱ ὁποῖοι ἐπομένως εὐκόλως δύνανται ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ θανασίμων ἁμαρ-

τημάτων, καὶ ἀσκοῦνται μὲ θάρρος εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν
χριστιανικῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ἀπομακρύνονται
εὐκόλως καὶ ἀπὸ τῶν ἐλαφρῶν παραπτωμάτων, καὶ δὲν
ἔχουσιν ἀκόμη δαμάσει ἐπαρκῶς τὰς ὀρέξεις αὐτῶν, τοῦ-
ταντίον αἰσθάνονται νὰ διεγείρονται ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν μέ-
γιστα δυσκολίαι, καὶ ἀποστροφὴ κατὰ τῆς ἐνασκήσεως ὑπ'
αὐτῶν τῶν ἀρετῶν. — γ.) Ἡ κατάστασις τῆς τελείας ἀγά-
πης προσιδιάζει εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἤδη νικήσῃ τὰ
πάθη αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι εὐκόλως ἀποσπῶνται ἀπὸ πάσης ἁμαρ-
τίας καὶ ἀπὸ τῆς ἐλαφροτέρας ἔτι, οἱ ὁποῖοι ἐνασκοῦσιν εὐκό-
λως πᾶσαν ἀρετὴν, καὶ ἰδίᾳ τῆς ἀγάπης. Βεβαίως ταῦτα
πάντα δὲν ἀποτελοῦσι τὴν ἀπόλυτον τελειότητα τοῦ ἀνθρώ-
που καὶ τὴν νέκρωσιν τῶν παθῶν. Διότι ὁ ἐν τῇ καταστά-
σει ταύτῃ εὐρισκόμενος χριστιανὸς ἔχει μὲν κατορθώσει νὰ
μὴ ὑποτάσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς τὰ πάθη αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν
ἔχει ἐξαφανίσῃ τελείως ἐν ἑαυτῷ καὶ τὰ ἐλαφρὰ σκιρτήματα
τῶν παθῶν, δύναται ὁμως νὰ περιορίσῃ μόλις ἀναφαινό-
μενα τὰ σκιρτήματα ταῦτα, καὶ νὰ καταστῇ εὐκόλως κύριος
αὐτῶν, ὑποτάσσων ταῦτα τελείως εἰς τὴν θέλησιν τῆς ἀρε-
τῆς. — Εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην ἀνταποκρίνονται οἱ εὐ-
συνειδήτως ἐνασκοῦντες τὴν μοναχικὴν ἐκείνην ζωὴν, κατὰ
τὴν ὁποίαν ἡ ψυχὴ ἀποκτήσασα ἤδη τὴν νίκην κατὰ πάσης
ἁμαρτίας, καὶ ἐπομένως τὴν γαλήνην καὶ εἰρήνην, ἐνοῦται
εὐκόλως πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῶν δεσμῶν τῆς ἀγίας ἀγάπης.

Δυστυχῶς παρ' ἡμῖν τὸ ἱερὸν μυστήριον τῆς Μετα-
νοίας, καὶ ἐπομένως ἡ ἐξομολόγησις, συνεδέθη καὶ συνεσχε-
τίσθη παρὰ τῷ χριστιανικῷ πληρώματι πρὸς τὸ ἱερὸν Μυ-
στήριον τῆς Θείας Κοινωνίας. Τούτου ἕνεκα καὶ οἱ εὐσε-
βέστεροι, οἱ θέλοντες νὰ εἶναι πιστοὶ τηρηταὶ τῶν θρησκευ-

τικῶν διατάξεων προσέρχονται τετράκις τὸ πολὺ δι' ὅλου τοῦ ἔτους εἰς ἔξομολόγησιν καὶ θεῖαν Μετάληψιν. Τὰ ἐν τῷ μεταξύ δὲ τῶν τεσσάρων τούτων ἐποχῶν τοῦ ἔξαγνισμοῦ τῆς ψυχῆς ἐκάστου ἕξ αὐτῶν διαστήματα εἶναι τοσαῦτα, καὶ ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων τόσον ἀσθενής, ὥστε εἶναι ἀδύνατον ὁ προσερχόμενος οὕτως εἰς τὴν ἔξομολόγησιν νὰ συγκρατῇ ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ, οὔτε τὰς ἐν τῷ μεταξύ διαπρατιομένας ἁμαρτίας, οὔτε τὴν ἕξ αὐτῶν ἐντύπωσιν. Εἰς τοὺς ἕκ χαρακτῆρος λοιπὸν εὐσεβεῖς ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ὑποδεικνύῃ τὸ καθήκον, τὸ ὁποῖον ἔχει ὁ χριστιανὸς ἵνα, ὡσάκις ἁμαρτήσῃ, προσέρχεται εἰς τὸ ἱερὸν ἔξομολογητήριον, καὶ ἔξομολογῆται τὸ ἁμάρτημά του, καὶ λαμβάνῃ τὴν ἄφεσιν· ὅτι τὸ ἁμάρτημα ἀφιέμενον ἄνευ ἔξομολογήσεως ἀποκτᾷ ἀνίατον χαρακτῆρα· ὅτι τὸ Μυστήριον τῆς Μετανοίας καὶ τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας εἶναι δύο κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων μυστήρια· καὶ ὅτι ἡ θεία ἔξομολόγησις ἢ ὁποῖα προηγεῖται τῆς θείας Κοινωνίας, δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ μυστήριον ἐκεῖνο, ἀλλὰ συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἔξαγνίσῃ τὸν χριστιανὸν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ νὰ καθιστᾷ αὐτὸν ἄξιον νὰ δέχεται ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὸν Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν.

Διὰ νὰ παιδαγωγῆσῃ ὁ πνευματικὸς τὰς εὐσεβεῖς ψυχάς, τὸ πρῶτον πράγμα τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ πράξῃ εἶναι νὰ καθάρσῃ αὐτάς ἀπὸ τῆς σκωρίας τῶν ἁμαρτημάτων. Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς χριστιανοὺς τούτους μεγάλην ἀποστροφὴν κατὰ τῆς ἁμαρτίας· νὰ ἐξετάσῃ τὰ πάθη καὶ τὰς κρίσεις αὐτῶν, καὶ τὰ ἕξ αὐτῶν προσερχόμενα ἀποτελέσματα· νὰ προσπαθῇ ὥστε ὁ ἔξομολογούμενος χριστιανὸς οὗτος νὰ ἔξομολογηθῇ καὶ παρουσιά ἐνώ-

πιον αὐτοῦ πᾶσαν τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, τὰ ἁμαρτήματα, τὰς ἀρετὰς του, τοὺς πειρασμούς του, καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ἀγαθὸν ἢ κακὸν συμβαίνει ἐν αὐτῷ. Καὶ τὴν τοιαύτην ἔξομολόγησιν ὀφείλει νὰ ἐπιτύχῃ ἐπιδεξίως καὶ χωρὶς νὰ θελήσῃ νὰ κατορθώσῃ διὰ μιᾶς πάντα, ἀλλ' ἐπωφελοῦμενος τῶν περιστάσεων, τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ μετανοῶν διὰ παρουσιάζῃ εἰς αὐτόν, ἢ ὅταν δικαιολογῇ τὰς ἁμαρτίας του, ἢ ὅταν ἐπερωτᾷ τὸν πνευματικόν, ἢ ὅταν ἐξηγῇ διαφόρους ἐκδηλώσεις τῆς συνειδήσεώς του. — Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ προβαίῃ μετ' ἐπιφυλάξεως εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἐκ τῆς τάξεως ταύτης τῶν χριστιανῶν ἔξομολογεῖται, καὶ νὰ προβαίῃ βαθμηδόν, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν σπουδαιότερων, ἀπὸ τῶν κινδυνωδεστέρων, καὶ ἀπὸ τῶν συχνότερων, ἔξετάζων μετὰ συνέσεως τὸν μετανοοῦντα εὐσεβῆ χριστιανὸν τοῦτον, μὴ ἐκδηλῶν τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν καὶ κρίσιν, μάλιστα ἐν τοῖς ἀγιωτέροις ζητήμασι, καὶ ἔξετάζων πῶς ὁ χριστιανὸς οὗτος φέρει τὰς δοκιμασίας τὰς ὁποίας ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει, ἵνα ἐξακριβώνωνται καὶ βεβαιώνωνται οἱ ἐργάται τῆς ἀρετῆς.

Δύο ὑπερβολὰς ὀφείλει νὰ ἀποφεύγῃ ὁ πνευματικὸς ἐν τῇ ἔξομολογήσει τῆς τάξεως ταύτης τῶν χριστιανῶν. — Ἡ πρώτη εἶναι ὅταν ἀποφεύγῃ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὸν ἔξομολογούμενον χριστιανὸν τῆς τάξεως ταύτης, κανὸνὰ σωματικῶν ἀσκήσεων. — Ἀναμφιβόλως ἡ χριστιανικὴ τελειότης συνίσταται εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἀρετὰς ἀλλ' ἵνα φθάσῃ τις εἰς τὴν τελειότητα ταύτην, ὀφείλει νὰ νεκρώσῃ τὴν σάρκα, καὶ τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις, αἵτινες εἶναι μέγα κώλυμα εἰς τὴν τελειότητα αὐτήν, διότι ὅταν τὸ σῶμα ἐπαναστατῇ τὸ πνεῦμα δυσκόλως δύναται νὰ ἀνθίσταται καὶ νὰ θριαμ-

βεύη. Εἰς τὸν καθορισμὸν λοιπὸν τῶν τοιούτων κανόνων ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ προσέχη, α') ἵνα οἱ ἐπιβαλλόμενοι κανόνες οὗτοι συνδέωνται πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διάθεσιν τοῦ μετανοοῦντος. β'). Ἴνα προσαρμόζονται εἰς τὰς συνθήκας τῆς ζωῆς τοῦ μετανοοῦντος, ἥτοι εἰς τὴν ἡλικίαν, εἰς τὴν κατάστασιν αὐτοῦ, εἰς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, εἰς τὴν ὑγίαν αὐτοῦ. γ'). Ἴνα ἐκλέγη καὶ ἐπιβάλλῃ τοιούτους κανόνας, οἱ ὅποιοι νεκροῦσι τὸ σῶμα, χωρὶς νὰ προσβάλλωσι τὴν ὑγίαν καὶ νὰ ἐξασθενίζωσι τὸ πνεῦμα. — Δευτέρα ὑπερβολὴ τὴν ὁποίαν ὀφείλει ν' ἀποφεύγῃ ὁ πνευματικὸς εἶναι, ὅταν ἐπιβάλλῃ εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον κανόνας σωματικούς πολλοὺς καὶ αὐστηροὺς καὶ συγχρόνους, τοὺς ὁποίους διὰ νὰ ἐκτελέσῃ ὁ χριστιανὸς εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἔχη συνεπείας ὀλθηρίας ὅχι μόνον εἰς τὸ σῶμα ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ.

4. Τάξις ἐτοιμοθανάτων.

Ὅταν ὁ πνευματικὸς καλῆται νὰ ἐξομολογήσῃ χριστιανὸν ἐτοιμοθάνατον, ὀφείλει νὰ μὴ ἀπευθύνῃ πρὸς αὐτὸν μικρολόγους ἐρωτήσεις περὶ τοῦ ποσοῦ καὶ τῶν περιστάσεων τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ ἐξομολογουμένου. Ἐχὼν πάντοτε ὑπ' ὄψει ὅτι εὐρίσκειται πρὸ ἀνθρώπου διανύοντος τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἐπομένως δὲν ἔχει εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον πρὸς τακτικὴν καὶ ἡρεμὴν ἐξομολόγησιν τοῦ κύπτοντος ἤδη ὑπὸ τὴν χεῖρα τοῦ θανάτου, ὀφείλει νὰ ἀσχοληθῇ καλῶτερον εἰς τὸ νὰ διαθέσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀσθενοῦς εἰς μετάνοιαν, καὶ καὶ νὰ καταστήσῃ ταύτην δεκτικὴν τῆς ἀφέσεως, ἢ νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς καθ' ὀλοκληρίαν δικαιολογίας τῶν

ἀμαρτημάτων. Ἄλλαις λέξεσιν — Ὁ πνευματικὸς δέον νὰ μένη εὐχαριστημένος, ἐὰν ὁ ἀσθενὴς ἀποκτήσῃ δυνάμεις εἰς τὸ ν' ἀποτελειώσῃ τὴν ἔξομολόγησιν αὐτοῦ. Ἴδιὰ δὲ ὅταν πρόκειται περὶ ἀσθενῶν μόλις ἀναπνεόντων, εἶναι ἀνάγκη νὰ περιορισθῇ εἰς μίαν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἔξομολόγησιν.

Ἡ ἔξομολόγησις ἐτοιμοθανάτων ἐπιβάλλει πάντοτε σχεδὸν τὴν ἄφεσιν. Μόνον ἐν ἣ περιπτώσει ὁ ἐτοιμοθάνατος μεθ' ὅλην τὴν ἐπιμονὴν τοῦ πνευματικοῦ, ἔξακολουθεῖ νὰ ἀρνηθῆται νὰ συγχωρήσῃ εἰς ἀνθρώπους πρὸς τοὺς ὁποίους διατελεῖ ἐν ἐχθρότητι, καὶ κατὰ τῶν ὁποίων αἰσθάνεται μῖσος, ἢ ἐν ἣ περιπτώσει, ἂν καὶ δύναται νὰ ἐπανορθώσῃ ἀδίχημα τὸ ὅποιον ἔχει διαπράξῃ ἀρνηθῆται νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν συμβουλήν ταύτην τοῦ πνευματικοῦ, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει, ἀφ' οὗ καταβάλλῃ καὶ τὴν τελευταίαν προσπάθειαν, νὰ παράσῃ μὲν εἰς αὐτὸν τὴν ἄφεσιν διὰ τὰ λοιπὰ ἀμαρτήματα, ν' ἀρνηθῇ δὲ εἰς τὸν πείσιμονα καὶ ἀμετανόητον τοῦτον ἐμπαθῆ χριστιανὸν τὴν ἄφεσιν διὰ τὰ ἀμαρτήματα αὐτοῦ ταῦτα κατὰ τῆς ἀγάπης, τῶν ὁποίων αὐτὸς οὗτος ἀρνεῖται τὴν διόρθωσιν.

Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ παράσῃ τὴν ἄφεσιν, α'.) εἰς τὸν ἐτοιμοθάνατον ὁ ὁποῖος ἔχει τὰς αἰσθήσεις αὐτοῦ ἐν καλῇ καταστάσει, πλήρη καὶ ἀκλόνητον τὴν συνείδησιν, ἀλλ' ὁ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ ὁμιλῇ, ἐὰν δίδῃ σημεῖα τινα εἰς τὸν πνευματικόν, ἐκ τῶν ὁποίων οὗτος δύναται νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ὁ ἐτοιμοθάνατος ποθεῖ τὴν μετάνοιαν καὶ ζητεῖ τὴν ἄφεσιν. β'.) Ὅταν ὁ μὲν ἐτοιμοθάνατος ἔχῃ ἀποβάλλῃ τὰς αἰσθήσεις αὐτοῦ, ἀλλ' οἱ παρεσιῶτες βεβαιώσιν, ὅτι ὁ ἀσθενὴς, πρὶν ἢ ἀποβάλλῃ τὰς αἰσθήσεις, εἶχε

ζητήσει τὸν πνευματικόν, καὶ εἶχε ζητήσει τὴν συγχώρησιν, ἢ ὅτι διὰ σημείων καὶ λόγων ἠδυνήθη νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν θέλησιν καὶ ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ταύτην. Αἱ μαρτυρίαι αὗται δύνανται νὰ ὄσιν ἐπαρκεῖς εἰς βεβαίωσιν τῆς πρὸς μετανοίαν ψυχικῆς διαθέσεως τοῦ ἐτοιμοθανάτου.

Ἐὰν δὲν εἶναι πρόχειρος πνευματικὸς ἵνα δεχθῆ τὴν ἔξομολόγησιν ἐτοιμοθανάτου, ὁ δὲ καιρὸς δὲν ἐπιτρέπη ἀναβολὴν μέχρις οὗ προσκληθῆ ὁ πνευματικὸς, εὐρίσκειται δὲ πλησίον καὶ μόνον ἀπλοῦς ἱερεὺς, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει εἰδικὴν ἄδειαν τοῦ οἰκείου Ἐπισκόπου νὰ ἔξομολογῆ καὶ νὰ παρέχῃ τὴν ἄφεσιν, ὁ ἱερεὺς οὗτος ὀφείλει νὰ δεχθῆ τὴν ἔξομολόγησιν τοῦ ἐτοιμοθανάτου, νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν κατὰ τὸν ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς Μετανοίας ἐν τῷ ἱερῷ Εὐχολογίῳ ἀναγεγραμμένον τύπον καὶ ν' ἀναγγείλῃ τὸ πρᾶγμα κατόπιν ἀμέσως εἰς τὸν Ἐπίσκοπον αὐτοῦ.

Ὁ πνευματικὸς καλούμενος νὰ ἔξομολογήσῃ ἐτοιμοθάνατον ὁ ὁποῖος ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας δὲν προσῆλθεν εἰς ἔξομολόγησιν, καὶ ὁ ὁποῖος πιεζόμενος ὑπὸ δεινῶν τῆς νόσου στενοχωριῶν, ἠναγκάθη ἐπὶ τέλος ν' ἀνομολογήσῃ τὴν ἀνάγκην τῆς ἔξομολογήσεως, παρὰ τὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου εὐρισχόμενος, ὀφείλει νὰ προσπαθήσῃ διὰ πάσης δυνάμεως οὐχὶ περὶ τῆς ἀκριβοῦς καὶ λεπτομεροῦς ἔξομολογήσεως τοῦ τοιούτου ἀσθενοῦς, ἀλλὰ νὰ ἐξεγείρῃ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ τοιούτου ἀσθενοῦς, τὴν συντριβὴν ἐκείνην, ἣτις γεννᾷ τὴν ἀληθῆ μετάνοιαν. Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ ὁ πνευματικὸς μετὰ πραότητος ἀλλὰ καὶ αὐστηρότητος.

Ὅταν ὁ ἐτοιμοθάνατος ἀσθενὴς ἔχῃ προκαλέσῃ ἐν τῇ ζωῇ του μέγα σκάνδαλον, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ λαμ-

βάνη ὑπ' ὄφει του τὰ ἐξῆς, καὶ νὰ ἐνεργῇ ἀναλόγως, α'.) ὅτι ἔνεκα τοῦ προξενηθέντος ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς δημοσία σκανδάλου ὁ κόσμος νομίζει ὅτι ὁ ἀσθενῶν ἐπιμένει ἀκόμη εἰς αὐτό, ἐπομένως τὸ μόνον πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖται παρ' αὐτοῦ εἶναι ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τῆς ἀφορμῆς τοῦ σκανδάλου, καὶ δὴ τὸ ταχύτερον, ἵνα καὶ τὸ ταχύτερον ἐνωθῇ πρὸς τὰ ἄχραντα μυστήρια. β'.) Ἐὰν τὸ σκάνδαλον προῆλθεν ἀπὸ ζωῆς ἀκολάστου, ὁ ἀσθενῶν δεῖν νὰ πεισθῇ ἵνα ὁ ἴδιος αὐτὸς, ἐὰν εἶναι δυνατόν, ὁμολογήσῃ πρὸς τοὺς περιεστῶτας καὶ δηλώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ σκανδάλου. Ἐὰν τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, τότε ὀφείλει νὰ δηλώσῃ, ἔστω καὶ διὰ σημείων, εἰς τρίτον πρόσωπον ἢ καὶ εἰς τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ τὴν θέλησίν του, καὶ δι' αὐτοῦ ζητήσῃ τὴν διόρθωσιν τοῦ σκανδάλου, καὶ τὴν αἴτησιν συγγνώμης παρὰ τῶν γινωσκόντων τὸ σκάνδαλον.

Εἶπομεν ἀνωτέρω περὶ τοῦ ἐτοιμοθανάτου ἐκείνου τοῦ ὁποίου τὴν καρδίαν μαστίζει καὶ τυραννεῖ μῖσος καὶ ἔχθρα κατ' ἄλλου. Ἐπαναλαμβάνομεν καὶ πάλιν ὅτι προκειμένου περὶ τοιοῦτων ἀσθενῶν, οἱ ὁποῖοι μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης καθ' ἣν ἐτοιμάζονται εἰς ἄλλην ζωὴν, δὲν ἔχουσι συμφιλιοθῆ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, ἀλλὰ διατελοῦσιν ὑπὸ τὸ κράτος μίσους, διχονοίας, ἢ ἔριδος πρὸς ἄλλους, ὁ πνευματικὸς α'.) ἀφίνει τὸν ἀσθενῆ νὰ ἀνακουφισθῇ, λαμβάνει μέρος εἰς τὴν θλίψιν του, καὶ προσπαθεῖ οὕτω νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἄφεσιν, ἢ νὰ κατορθώσῃ ὅπως οὗτος ζητήσῃ τὴν ἄφεσιν ὑπαγορεύων εἰς αὐτὸν τὰ συντελεστικώτερα εἰς ταύτην μέσα. β'.) Προσπαθεῖ ἵνα ὁ ἀσθενῶν, ἐὰν εἶναι δύσκολος ἢ ἀδύνατος ἢ ἄμεσος πρὸς τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ συμφιλίωσις, δηλώσῃ τοῦλάχιστον εἰς τοὺς παρε-

στῶτας τὰ αἰσθήματά του τῆς ἀγάπης ὑπὸ τῶν ὁποίων κατεχόμενος ζητεῖ τὴν συνδιαλλαγὴν πρὸς ἐκείνους, κατὰ τῶν ὁποίων ἔχει λυπηθῆ, ἢ οἱ ὅποιοι ἔχουσι λυπήσῃ αὐτόν. — γ'.) Ἐὰν ὁ ἀσθενῶν φοβῆται μήπως ἐρεθισθῆ καὶ πάλιν ἐκ τῆς παρουσίας ἀνθρώπων κατὰ τῶν ὁποίων ἔχει ἤδη ὀργισθῆ, δύναται γ' ἀναθέσῃ εἰς τὸν πνευματικὸν ἢ εἰς ἕτερον πρόσωπον νὰ μεταβῆ εἰς ἐκείνους καὶ γνωρίσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν μεταβολὴν τῶν πρὸς αὐτοὺς αἰσθημάτων τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ζητήσῃ ἐκ μέρους αὐτοῦ συγχώρησιν. Τοῦτ' αὐτὸ δύναται νὰ γίνῃ καὶ ὅταν ὁ καιρὸς ἐπέιγῃ καὶ ἀποβῆναι ἀδύνατος ἢ προσωπικὴ συμφιλίωσις τοῦ θνήσκοντος πρὸς τὸν ἀπόντα ἐχθρὸν αὐτοῦ.

δ. Τάξις τῶν παιδῶν καὶ τῶν νέων

Ἀφ' ἧς στιγμῆς τὸ παιδίον ἀρχεται νὰ διακρίνῃ τὸ κακὸν ἀπὸ τοῦ καλοῦ, καὶ ψεύδεται, καὶ ἀπατᾷ, ἢ μήτηρ ἢ ὁ πατήρ ὀφείλουσι νὰ ὀδηγῶσιν αὐτὸ πρὸς τὸν Πνευματικὸν ἐξηγουῦντες πρότερον εἰς αὐτὸ τὸ μυστήριον τῆς ἐξομολογήσεως, καὶ τὸ καθῆκον τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς Χριστιανός, νὰ εἴπῃ μὲ ἐμπιστοσύνην καὶ εἰλικρίνειαν εἰς τὸν πνευματικὸν, πᾶν ὅ,τι ἔχει πράξῃ ἢ εἴπῃ, διὰ νὰ ζητήσῃ καὶ λάβῃ παρ' αὐτοῦ τὴν συγχώρησιν. Τὸ τότε ἀκριβῶς τὸ παιδίον ἐμφανίζεται ἐνώπιον τοῦ Πνευματικοῦ διὰ νὰ ἐξομολογηθῆ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῆ ἀκριβῶς, καθ' ὅσον ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἐκ τῆς ἡλικίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ζωηρότητος τοῦ πνεύματος, ἐκ τῆς ἀνατροφῆς, ἐκ τῶν περικεκλόντων τὸν παῖδα ἀνθρώπων, ἐκ τῶν διαφορῶν περιστάσεων ἐπὶ τέλους εἰς ἃς πιθανὸν νὰ εἴρεθῆ.

Ὁ Πνευματικὸς βλέπων ἐνώπιον αὐτοῦ ἐμφανιζόμενον

ἐν τῷ ἔξομολογητηρίῳ καὶ γονυπετοῦντα παῖδα, πρέπει νὰ ἔχη ἐν νῷ, ὅτι ἔχει ἐνώπιον αὐτοῦ βλαστὸν εὐλύγιστον, κηρὸν εὐμάλακτον, τὸν ὁποῖον δύναται εὐκόλως νὰ μετασηματίσῃ ὅπως θέλει, καὶ εὐθὺν καὶ τοξοειδῆ νὰ καταστήσῃ αὐτόν. Ὅφείλει λοιπὸν νὰ μεταχειρισθῆ αὐτόν ἐπιτηδείως, καὶ νὰ προσπαθήσῃ διὰ καταλλήλου διαπαιδαγωγήσεως νὰ μορφώσῃ αὐτόν εἰς χριστιανὸν τέλειον, καὶ καταστήσῃ αὐτόν μέλος ὑγιές καὶ ἀναπόσπαστον τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄμαρτάνουσι μεγάλως οἱ πνευματικοὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι φρονοῦσιν ὅτι ἡ ἡλικία αὕτη θεμέλιον ἔχει τὴν ἀθωότητα, καὶ πεποιθίζουσι τὴν ἔξομολόγησιν αὐτῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ τῶν νέων, εἰς μόνην τὴν συγχωρητικὴν εἰχὴν λησιμονοῦντες ὅτι τὸ μυστήριον τοῦτο ἄλλον ἔχει σκοπὸν, καὶ ὅτι ἡ ἄφρασις τῶν ἁμαρτιῶν ἐπέρχεται κατόπιν μακροῦς ἄλλης ἐργασίας, ἣτις ἀποτέλεσμα ἀσφαλές ἔχει τὸ ὅτι μεταβάλλει τελείως τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς τοῦ μετανουῶντος ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ ἀγαθόν.— Ἐχει δὲ ἀνυπολογίστους ὀλεθρίας συνεπειάς ἡ ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ περιφρόνησις τῆς ἡλικίας ταύτης. Ὁ πνευματικὸς μὴ ἐποφελούμενος τῆς ἀκάκου ταύτης ἡλικίας, εἰς τὸ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν παῖδα χριστιανὸν προληπτικὰ κατὰ τῆς ἁμαρτίας διδάγματα καὶ μῖσος καὶ ἀποστρέφῃν πρὸς πᾶσαν παράβασιν τῶν ἐντολῶν καὶ παραγγελημάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ αἰσθάνηται ἐγκαίρως διὰ τὰς τυχόν παραβάσεις ταύτας, εἰς τὰς ὁποίας ὡς ἄνθρωπος δυνατὸν νὰ περιπέσῃ, ἀληθῆ μετάνοιαν καὶ ψυχικὴν συντριβὴν, ἀφίνει καὶ παρέρχεται ἄκαρπος ἢ καλυτέρα ἐποχὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς.— Θὰ ἐνθυμῶνται βεβαίως πολλοὶ τίνος γέλωτος ἐγένετο πρόξενος ὁ πνευματικὸς ὁ ὁποῖος, ἰν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ χρονοτριβῆς, συνήθροίζεν αὐτοὺς

παίδας ὄντας, ἡλικίας 14 καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν, ἀνὰ 5 ἢ 8 καὶ ἄνευ διδασκαλίας, ἄνευ ὑποδείξεως τινος περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτέλεσεως τοῦ μυστηρίου τῆς ἐξομολογήσεως διέτασεν αὐτοὺς ἀπλῶς νὰ κλίνωσι τὴν κεφαλὴν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνεγίνωσκε τροχάδην τὴν συγγορητικὴν εὐχὴν, μεθ' ἣν ἀπέλυεν αὐτοὺς, αὐτὸς μόνος ἀσυνειδήτως ἤσυχος ὅτι ἔξετέλεσε τὸ καθήκον του. Ἄλλ' οἱ οὕτως ἀσεβῶς ἀπολυόμενοι χριστιανοὶ παῖδες ἀπῆρχοντο ἔχοντες μεστὴν ἀσεβείας τὴν ψυχὴν, καὶ χειρίστην τὴν ἐντύπωσιν περὶ ἐκείνου, εἰς ὃν ἡ Ἐκκλησία εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὸ μέγα ἔργον τοῦ ἐξομολογητοῦ. — Βεβαίως οἱ Χριστιανοὶ παῖδες, ἐντελῶς διάφορον φανταζόμενοι τὴν ἐξομολόγησιν, θὰ ἐγέλων καὶ θὰ ἐνέπαιζον τὸν τρόπον τῆς τοιαύτης διεξαγωγῆς τοῦ μυστηρίου. Ἄλλ' οὕτω δυστυχῶς, χωρὶς νὰ θέλωσιν ἐπηρεαζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀσεβείας τοῦ ἀπροσέκτου καὶ ἀμελοῦς πνευματικοῦ ἐκείνου, ἐγίνοντο σὺν τῷ χρόνῳ ἀσεβεῖς, ψυχροὶ, καὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν καθηκόντων καὶ ὑποχρεώσεων, καὶ ἀπεμακρύνοντο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. — Καὶ ὅμως δὲν δύναται παρὰ νὰ θεωρηθῆ ἀκούσιος μὲν, ἀλλὰ πραγματικὸς πρῶτος παρὰ τῆς τοιαύτης θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς καταστροφῆς ὁ τῆς πρώτης ἐκείνης ἡλικίας ἀμελής, καὶ ἐντελῶς ἀσυνειδήτος πνευματικὸς.

Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ἐφιστᾷ περισσοτέρως προσοχὴν εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν γινούσιν ἀκανόνιστα καὶ πολλὰ συγχρόνως πάθη, τῆς ὁποίας τὸν νοῦν σκοτίζει τοῦ σώματος ἡ εὐφροσύνη, καὶ διαθερμαίνει τοῦ αἵματος ἡ ζοηρὰ κυκλοφορία, καὶ τὴν ὁποίαν δι' ἰδιαιτέρας ἀγάπης προσελκύει πρὸς ἑαυτὸν ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης.

Ἐν τῇ ἔξομολογήσει τῆς ἀνάγκης ταύτης ἡλικίας, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ εἶναι περισσότερον διδάσκαλος καὶ πατήρ παρὰ κριτὴς καὶ ἰατρός, καὶ νὰ περιορίξῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ εἰς τὴν καθοδήγησιν τοῦ παιδὸς εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ εἰς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ παραγγέλματα τῆς Ἐκκλησίας. Νὰ εἶναι δὲ βέβαιος ὅτι ὁ παῖς, τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζει διανοητικὴ ἀθωότης καὶ εὐπιστία, θὰ ἐνστερνισθῇ τοὺς λόγους τούτους· καὶ τὰ σπέρματα ταῦτα διδασκαλίας θείας θὰ βλαστήσωσι ταχέως, καὶ θὰ ριζοβολήσωσιν ἐντὸς τῆς καρδίας τοῦ παιδός, ἢ ὁποία εἶναι ἀκόμη παρθένος καὶ ἄγνή.

Καὶ ἐν πρώτοις ὁ πνευματικὸς ἐμπνέει εἰς τὸν ἔξομολογούμενον παῖδα ἀγάπην καὶ σεβασμὸν καὶ πλήρη ὑπακοὴν εἰς τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀγάπης ταύτης τῶν αἰσθητῶν καὶ ὁρατῶν γονέων ἀνάγει τὸν παῖδα εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Οὐρανίου Πατρός.—Τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀγάπης στρέφει κατόπιν πρὸς τοὺς οἰκειοὺς καὶ τοὺς ἰδίους ἀδελφοὺς τοῦ παιδός. Καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς τοὺς οἰκειοὺς καὶ ἀδελφοὺς ἀγάπης ἐπεκτείνει τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς συμπολίτας, καὶ συμπατριώτας, τοὺς ὁμοεθνεῖς, καὶ πρὸς τὴν ὅλην ἀνθρωπότητα, πρὸς ἣν πᾶς ἄνθρωπος καὶ δὴ χριστιανὸς συνδέεται, καὶ πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἀδελφότητα, πρὸς ἣν πᾶν μέλος τῆς Ἐκκλησίας συνδέεται διὰ δεσμῶν πνευματικῶν ποικίλων καὶ ἐντελῶς ἀδελφικῶν.

Ὁ Πνευματικὸς διδάσκει τοὺς ἔξομολογούμενους παῖδας, ὅτι ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῶν εἶναι καθήκον, τὸ ὁποῖον στηρίζεται ἐπὶ ρητῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐγκολῆς ὁ ὁποία εἶναι μία τῶν δέκα ἐντολῶν, καὶ ὅτι ἡ τήρησις τῆς ἀγάπης ταύτης συνεπάγεται εὐδαιμονίαν καὶ μα-

κροβιότητα ἐπὶ τῆς γῆς. Ὅτι ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήγοντος τούτου πρέπει νὰ ἐκδηλώνηται πρὸς τοὺς γονεῖς διὰ λόγων ἀγάπης καὶ στοργῆς, δι' ἐξυπηρέτησεως αὐτῶν μετ' ἀφοσιώσεως, δι' ἀνοχῆς μεθ' ὑπομονῆς τῶν ἀδυναμιῶν αὐτῶν, τῶν ιδιοτροπιῶν, τῶν σφαλμάτων καὶ τῶν ἀτελειῶν αὐτῶν· ὅτι ἡ ἀγάπη αὕτη ἐπιβάλλει εἰς τὰ τέκνα νὰ μὴ ἐπιχαίρωσιν εἰς τὰ δυστυχήματα τῶν γονέων αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ συμπάσχωσι μετ' αὐτοὺς καὶ νὰ μὴ εὐχῶνται ποτὲ κακὸν κατ' αὐτῶν, νὰ μὴ διακόπτωσι ποτὲ δι' οἷον δῆποτε λόγον τὰς πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῶν σχέσεις καὶ συναναστροφάς· ὅτι ὀφείλουσι νὰ δεικνύωσι πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῶν σέβας πολὺ, καὶ ν' ἀναγνωρίζωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐξουσίαν τὴν ὁποίαν ἐπὶ τῶν ἰδίων τέκνων ἔχει δώσει εἰς αὐτοὺς ὁ Θεός. Καὶ ὅτι δέον τὸ σέβας τοῦτο πρὸς τοὺς γονεῖς νὰ εἶναι οὐχὶ μόνον ἐξωτερικόν, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικόν καὶ ὅτι ὄχι πράξις ἢ λόγος, ἀλλὰ καὶ πᾶν συναίσθημα ἢ σκέψις ἥτις δύναται νὰ ὀλιγοστεύσῃ τὸ ὀφειλόμενον τοῦτο σέβας πρὸς τοὺς γονεῖς εἶναι ἁμαρτήμα· ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὀργίζονται κατὰ τῶν γονέων των, οὔτε νὰ κατηγορῶσιν αὐτοὺς· ὅτι ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ ὑποτάσσονται τυφλῶς εἰς αὐτοὺς, ἐκτὸς ὅταν γονεῖς ἀσεβεῖς ἢ ἀνηθικοὶ προσπαθοῦν νὰ ὠθήσωσιν αὐτοὺς εἰς πράξεις ἀσεβεῖς καὶ ἀνηθίκους, ἐναντίας εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅτι ὀφείλουσι νὰ περιποιῶνται καὶ περιθάλλωσιν ὅταν δύνανται, τοὺς ἔχοντας ἀνάγκας γονεῖς αὐτῶν.

Καὶ ὅταν ὁ παῖς ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἐξομολόγησιν, καὶ ἐξομολογήτῃ τὰ αὐτὰ καὶ πάλιν ἁμαρτήματα, ὁ πνευματικὸς δὲν πρέπει νὰ φέρῃται ἀποτόμως πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ πάντοτε μετὰ μεγαλυτέρας ἀγάπης, χωρὶς ἐπιτιμήσεων καὶ

μορφῶν, ἀλλὰ μετὰ πατριζῆς ἀνοχῆς ὀφείλει νὰ προσπαθῆ νὰ ἐμπνέῃ ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν παῖδα, καθιστάμενος οὕτως ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ὁ ἐμπιστος αὐτοῦ φίλος, καὶ σύναμα ὁ φύλαξ αὐτοῦ ἄγγελος, δεχόμενος τὰς ἐκμυστηρεύσεις αὐτοῦ, καὶ προφυλάττων αὐτὸν ἀπὸ μεγαλυτέρων κακῶν, καὶ ὀδηγῶν αὐτὸν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος, ἀπὸ τοῦ ὀβελίου πιθανόν· ν' ἀπεπλάνησεν αὐτὸν στιγμιαία φυσικὴ ὁρμή.

Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει του τοὺς ἐξῆς κανόνας ἐν τῇ ἐξομολογήσει τῶν παιδῶν: Ὅτι δεόν νὰ προκαλέσῃ τὴν ὑπὸ τῶν παιδῶν ἐξομολόγησιν τῶν σφαλμάτων, τὰ ὅποια ἐνθυμοῦνται· κατόπιν ἐρωτᾷ αὐτοὺς καταλλήλως διαφόρους ἐρωτήσεις ἐπὶ τῶν σημείων τὰ ὅποια κρίνει ἀναγκαῖα νὰ διασαφηνισθῶσι, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς περισκέψεως, καὶ προχωρῶν πάντοτε βαθμηδόν. Ἄφ' οὗ ἄφ' ἑαυτοῦ ἐξομολογηθῆ ὁ παῖς, ἐὰν ὁ πνευματικὸς εἶναι ἐπιδέξιός καὶ προσεκτικός, θὰ δυνηθῆ νὰ γνωρίσῃ ἐὰν ὁ ἐξομολογούμενος παῖς εἶναι μοχθηρός, καὶ τίνα εἰλικρίνεια ἔχει ἐν τῇ ἐξομολογήσει αὐτοῦ, καὶ θὰ δυνηθῆ οὕτω νὰ ρυθμίσῃ τὰ λοιπά. Ἐν γένει δὲ πρέπει νὰ τηρήσῃ τὴν ἐξῆς περίπου μέθοδον, α'.) — Ἐρωτᾷ ἐν ἀρχῇ τοὺς παῖδας περὶ διαφόρων σημείων τῆς ζωῆς αὐτῶν, ἀορίστως ἐντελῶς, καὶ χωρὶς νὰ θίξῃ ὀρισμένας περιστάσεις, ἢ ὀρισμένας κακίας. — π. χ. — *Ἔχετε ἀκούσῃ ποτὲ κακοὺς λόγους;* — *Ἔχετε εἰπῆ ποτὲ τοιούτους;* — *Ἔχετε σκεφθῆ ποτὲ κακὰς σκέψεις;* — *Ἔχετε παίξῃ ποτὲ αἰσχροὶα παιγνίδια;* — *Ἐκάμετε ποτὲ κακὴν τινα πράξιν;* Καὶ ἄφ' οὗ ἀποκριθῆ ὁ ἐξομολογούμενος παῖς εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα, ὁ πνευματικὸς χωρεῖ μακρότερον· ἐνίοτε δὲ εὐρί-

σκεται εἰς θέσιν νὰ μὴ προχωρήσῃ πέραν τούτων, διότι ὀφείλει νὰ προσέξῃ πολὺ νὰ μὴ ἀπευθύνῃ πρὸς τοὺς παῖδας ἐρωτήσεις ἀσυνέτους περὶ πραγμάτων, τὰ ὅποια ἡ ἡλικία τοῦ παιδὸς δὲν ἐπιτρέπει νὰ γινώσκῃ οὗτος. β'.) Ὅταν ὁ παῖς ἐξομολογῆται βαρὺ τι ἁμάρτημα, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ μὴ ἐπιμείνῃ ἄμέσως εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ φανεράν εἰς τὸν παῖδα τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἁμαρτήματος, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ πτοήσῃ τὸν παῖδα, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μὴ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἰδιαιτέρως εἰς τὸ ἁμάρτημα τοῦτο. Διότι μία τοιαύτη προσοχὴ ἔχει ἐν ἑαυτῇ καὶ πολὺν καὶ μέγαν τὸν κίνδυνον. Ὁ πνευματικὸς λοιπὸν ὀφείλει νὰ περιμένῃ τὸ τέλος τῆς ἐξομολογήσεως, καὶ κατόπιν νὰ νουθετήσῃ τὰ δέοντα, ὥστε νὰ μὴ φανῇ ὅτι αἱ συμβουλαι αὐτοῦ ἀποβλέπουν εἰς τὸ ἁμάρτημα τὸ ὁποῖον ὁ παῖς ἔχει ἐξομολογηθῆ, ἀλλὰ συμβουλευὼν περὶ πολλῶν πραγμάτων, νὰ δώσῃ καὶ τὴν ἀπαιτουμένην συμβουλὴν διὰ τὸ ἁμάρτημα τὸ ὁποῖον ἔχει ἁμαρτήσῃ ὁ παῖς, καὶ τὸ ὁποῖον ὁ πνευματικὸς θέλει νὰ διορθώσῃ. γ'.) Ἐὰν ὁ ἐξομολογούμενος παῖς ἀποφύγῃ ν' ἀπαντήσῃ εἰς τινὰς ἐρωτήσεις, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει, ἐὰν μὲν ἀρνῆται ἀπολύτως, νὰ προσποιηθῆ ὅτι δὲν ἤκουσε τὴν ἀρνησιν, καὶ νὰ ἐρωτήσῃ αὐτὸν ἐν νέου, *ποσάκις ἤμαρτες τὸ ἁμάρτημα τοῦτο*; Ἐὰν καὶ πάλιν ἀποφύγῃ ἀπολύτως ν' ἀπαντήσῃ, ὁ πνευματικὸς τότε προσποιεῖται ἀδιαφορίαν, δὲν ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐρώτησιν, καὶ δέχεται ὡς ὁμολογίαν τὴν ὑπεκφυγὴν. Ἡ πείρα δὲ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει πάντοτε σχεδὸν ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. δ'.) Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει ν' ἀναζητήσῃ τὰς αἰτίας τοῦ ἁμαρτήματος τοῦ ἐξομολογομένου ἀνηλίκου· ἐὰν ὁδηγὸς τοῦ ἁμαρτήματος εἶναι σύντροφός τις

ἐκ τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς τάξεως, ἢ πρόσωπα συγνάζοντα εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, ἢ κατὰ τὰς διακοπὰς μαθημάτων ἢ κατ' ἄλλας ὥρας καὶ εἰς ἄλλας συναναστροφάς. Καὶ ἀφοῦ βεβαιωθῆ περὶ τῆς αἰτίας τῆς ἁμαρτίας τὴν ὁποίαν ἔχει ἔξομολογηθῆ πρὸς αὐτὸν ὁ ἀνήλικος, πρέπει νὰ γινώσκῃ ὅτι ὁ καλύτερος καὶ καταλληλότερος, καὶ ὁ πρακτικώτερος τρόπος νὰ διατηρήσῃ καὶ προφυλάξῃ τὴν ἀθωότητα τοῦ παιδίου εἶναι, νὰ προσπαθῆσῃ διὰ συμβουλῶν νὰ πείσῃ αὐτὸ ὅτι ἔχει καθήκον χάριν τῆς ψυχικῆς καὶ σωματικῆς του σωτηρίας ν' ἀποκαλύψῃ αὐτὸ τοῖτο εἰς τοὺς γονεῖς του ἢ εἰς τοὺς κηδεμόνας του ἢ εἰς τοὺς κυρίους του τὸν παρακινουῦντα καὶ ὀδηγοῦντα αὐτὸν εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις ὄχι μόνον δὲν συντελοῦν εἰς τὴν διόρθωσιν καὶ ἠθικοποίησιν τοῦ παιδὸς αἱ ἀπαρέσκευαι, καὶ ἐπιτιμήσεις, καὶ τὰ ὅμοια μέτρα τοῦ πνευματικοῦ, ἀλλὰ καὶ διεγείρουσιν ἐν αὐτῷ τὸ πείσμα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὠθεῖ τὸν παῖδα εἰς τελείαν καταστροφήν.

Παρατηροῦμεν προσέτι τὰ ἑξῆς: Οἱ περισσότεροι παῖδες δὲν ἔχουσιν ἰδέαν σαφῆ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἀκριβῶς δὲν γινώσκουν τί εἶναι ἁμαρτία, ἢ μᾶλλον ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας ἰδέαν τινα ἀτελῆ καὶ συγκεχυμένην, ἢ ὁποία ρίπτει τὴν συνείδησιν αὐτῶν βεβαιότατα εἰς κίνδυνον. — Παρατάσσουν εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν ἑλαφρὰ ἁμαρτήματα καὶ βαρεῖας ἁμαρτίας. Αἴτιοι τῆς τοιαύτης συγχύσεως εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον οἱ γονεῖς, οἱ ὁποῖοι διὰ νὰ ἀποτρέψουν τὰ τέκνα αὐτῶν ἀπὸ συνήθων καὶ ἀσημάντων κακιῶν, ἀπειλοῦσιν αὐτὰ ὅτι θὰ κολασθῶσιν ὁμοίως εἰς μικρὰ καὶ εἰς μεγάλα ἁμαρτήματα. — Ὁ πνευματικὸς καθήκον ἔχει ὄχι μόνον ν' ἀποφύγῃ τοιαύτην τινα διδασκαλίαν τῶν ἔξομολογουμένων

παιδων, ἀλλὰ τοῦναντίον εὐρισκόμενος εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὀμιλήσῃ περὶ τοιούτων εἰς τὸν παῖδα, ὀφείλει νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς περὶ τούτων ἐσφαλμένας ἰδέας τοῦ παιδὸς καὶ νὰ διδάξῃ αὐτόν, ἀναλόγως τῆς ἰκανότητός του τί εἶναι ἁμαρτία, καὶ νὰ τῷ εἴπῃ ὅτι πᾶσα ἁμαρτία ἔχει τιμωρίαν ὅταν δὲν συγχωρηθῇ, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἁμαρτία δὲν καταδικάζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν αἰώνιαν κόλασιν. — Ἐν γένει πρέπει νὰ ἔχῃ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ πνευματικός, ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ ἡλικίᾳ εἶναι ἀνάγκη ν' ἀπομακρῶν ὁ παῖς ἰδέας σαφεῖς καὶ νὰ συγκρατῇ εἰς τὴν μνήμην τοῦ παιδὸς ὀρισμοὺς ἀκριβεῖς οἱ ὁποῖοι νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ πᾶσαν ὑπερβολήν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ποδηγέτησιν τῶν νέων ἐν τῇ ἐξομολογήσει, ὁ πνευματικός δεόν νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει πάντοτε τὰ ἑξῆς τρία. — Νὰ συνειθίσκῃ αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ μὴ ἀφίνωνται νὰ νικῶνται ὑπὸ τῶν παθῶν των. — Ν' ἀπομακρύνῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν κινδύνων — Νὰ ὀδηγῇ αὐτοὺς εἰς τὴν κλήσιν εἰς τὴν ὁποίαν καλεῖ αὐτοὺς ὁ Θεός. — Καὶ πρῶτον κατορθώνει νὰ καθιστᾷ τοὺς νέους ἱκανοὺς ὥστε νὰ μὴ ὑποτάσσωνται εἰς τὰ πάθη αὐτῶν, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ. Πρὸς τοῦτο, θ' ἀναζητήσῃ ν' ἀνεύρῃ ποῖον πάθος κυριαρχεῖ ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τῇ καρδίᾳ τοῦ ἐξομολογουμένου. Εὐθὺς ὡς ἀνεύρῃ τοῦτο, καθιστᾷ εἰς τὸν ἐξομολογούμενον νέον καταληπτὴν καὶ ψηλαφητὴν οἷτως εἶπεν τὴν ἀνάγκην νὰ φανῇ ἀνώτερος τοῦ πάθους τούτου, ὑποδεικνύων εἰς αὐτόν τὰ κατάλληλα πρὸς τοῦτο μέτρα, ἀνάλογα πάντοτε πρὸς τὰ διάφορα πάθη ταῦτα. — Λίδει δὲ εἰς τὸν ἐξομολογούμενον νέον νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι ἀπὸ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ταύτης δύναται νὰ προῖδῃ ἕκαστος καὶ νὰ προλάβῃ καταπνίγων τὰ πάθη ταῦτα

ἐγκαίρως, καὶ μὴ δίδων εἰς αὐτὰ καιρὸν νὰ αὐξηθοῦν καὶ καταστοῦν μάστιγες αὐτοῦ δι' ὅλης του τῆς ζωῆς. — Μεταξὺ τῶν νέων ὁ εἰς εἶναι κοινωνικὸς, ἀγαπητὸς, ὄνειρεύεται πάντοτε ἡδονὰς καὶ διασκεδάσεις, καὶ ἐπιδιώκει τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῶν· ἂν μὴ καταβληθῆ ἐγκαίρως ἢ προσήκουσα φροντίς νὰ μετριασθῶσιν ἐνωρίς αἱ ὄρμαι καὶ κλίσεις αὗται, ταχέως ὁ νέος οὗτος θὰ κρημνισθῆ εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς ἠθικῆς ἀπωλείας. Ὁ ἄλλος εἶναι ὀρμητικὸς, ζωηρὸς, εὐερέθιστος καὶ θυμώδης, ἐξοργιζόμενος καὶ περιπίπτων εἰς παραφορὰν διὰ τὰ ἐλάχιστα πράγματα· ἂν μὴ ἐγκαίρως χαλιναγωγηθῆ, θὰ πέσῃ εἰς τὰς περισσότερον ἐπικινδύνους ὑπερβολάς. Οὗτος πάλιν εἶναι χαλαρὸς, ὀκνηρὸς, δὲν ἔχει τὸ θάρρος καὶ τὴν δύναμιν νὰ πράξῃ μόνος του τίποτε, εἶναι ἀναποφάσιτος καὶ δειλός· ἂν μὴ λοιπὸν κατορθώσῃ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν θέλησιν του καὶ ἐξουδετερώσῃ τὰ ἐλαττώματα ταῦτα, θ' ἀποβῆ ἐνωρίς, ὅταν γίνῃ ἐνήλικος, θῆμα τῆς ἀργίας καὶ τοῦ φόβου πρὸς τὴν γνώμην τοῦ κόσμου. — Ἄλλος πάλιν εἶναι ἕπουλος, κρημίνους, ὄχι πολὺ ὀμιλητικὸς, ἀποφεύγει τὰς συναναστροφάς καὶ τὰς διαχύσεις· ἂν μὴ δοθῆ εἰς αὐτὸν ἢ προσήκουσα διεύθυνσις, ἂν μὴ ὁ πνευματικὸς δώσῃ εἰς αὐτὸν νὰ ἐννοήσῃ τὴν κατάστασίν του καὶ μὴ προσπαθῆσῃ ὥστε ὁ δυστυχὴς νέος οὗτος νὰ ἐννοήσῃ τὸν χαρακτῆρά του, εὐκόλως δύναται νὰ παρασυρθῆ ὑπὸ τῶν κακῶν συναναστροφῶν εἰς τὴν διαφθοράν. — Ἐκεῖνος δὲ πάλιν ὁ νέος διατελεῖ διαρκῶς ὑπὸ τὴν βίασιν καὶ τὸν ὀδυνηρὸν δεσμὸν τοῦ φθόνου καὶ τῆς ζηλοτυπίας εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε ἂν μὴ ἐγκαίρως διαπαιδαγωγηθῆ, θ' ἀποβῆ ἀσφαλῶς σκωφάντης καὶ μέγας ἁμαρτωλός. — Ἡ νεανίς δὲ πάλιν αὕτη ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἐπιδεικνύει ματαιότητα

τοςαύτην, ὥστε ἐὰν μὴ ἐθισθῆ ἔνωρις εἰς τὴν ταπεινοφρο-
 σύνην, θὰ ἐκτραπῆ ἅμα ἠλικιωθῆ εἰς σοβαροτάτας ὑπερ-
 βολίας.— Ἄλλη δὲ νεᾶνις ἀρέσκειται εἰς μόνας τὰς κοσμικὰς
 διασκεδάσεις· ἐὰν λοιπὸν δὲν περιορισθῆ ἐγκαίρως ὁ τοι-
 οὔτος ὄργανισμὸς αὐτῆς, θὰ κατανήσῃ ἀφεύκτως θῦμα τῶν
 παθῶν.— Ἐν ὀλίγοις κατὰ τὴν πρώτην ἠλικίαν ἕκαστος
 αἰσθάνεται νὰ ἐξεγείρωνται ἐν ἑαυτῷ τὰ διάφορα πάθη,
 καὶ ὁ πνευματικὸς ὡς καλὸς γεωργὸς ὀφείλει νὰ προσπαθῆ
 ἵνα διὰ παντὸς τρόπου καταπνίξῃ αὐτά, καὶ περιορίσῃ ἐφ'
 ὅσον δὲν ἔχουσιν ἀναπτυχθῆ καὶ κατακλύσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ
 παιδός.— Διότι, ἐὰν μὴ ἐξ αὐτῶν τῶν πρώτων ἐτῶν νεκρω-
 θῶσι ταῦτα, καὶ μὴ περισταλῶσιν, ἐὰν μὴ ὁ πνευματικὸς
 ἐπαγρυπνήσῃ ἐπὶ τῶν πρώτων ἐκδηλώσεων αὐτῶν, ταχέως
 αὐξάνουσι καὶ διαστρέφουσι τὴν ψυχὴν τῆς νεανικῆς ἠλι-
 κίας. Ἄλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο καὶ πολλὴν ποικιλίαν ἔχει, καὶ
 πολὺ δύσκολον εἶναι, καὶ πολλὴν τέχνην καὶ πείραν ἀπαι-
 τεῖ.— Ἀπαιτεῖται ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ εἰς τὸ νὰ παρα-
 κολουθῆ ὁ πνευματικὸς τὰς σκέψεις τῆς νεότητος. Ἀπαιτεῖ-
 ται νὰ ἔχη ἀγάπην πρὸς τὸν τέκνον καὶ σύνεσιν ἱκανὴν διὰ
 νὰ γινώσκῃ πότε πρέπει νὰ κρύπτηται, καὶ πότε νὰ περιμένη
 νὰ εὔρη εὐνοϊκὴν τινα περίστασιν. Ἀπαιτεῖται δεξιότης νὰ
 ἐπωφελῆται τῶν περιστάσεων διὰ τῶν ὁποίων προδίδον-
 ται τὰ πάθη. Ἀπαιτεῖται πείρα ἵνα ὑποδεικνύῃ τὰ κατάλ-
 ληλα μέτρα, τὰ ὅποια εἶναι ἀδύνατον λεπτομερῶς νὰ ὑπο-
 τυπωθῶσι καὶ ὑπαχθῶσιν εἰς γενικοὺς κανόνας, διότι πα-
 ραλλάσσουν ταῦτα ἀναλόγως πάντοτε τῶν διαφόρων συν-
 θηρῶν, ὑφ' ἃς διατελεῖ οὗτος ἢ ἐκεῖνος ὁ νέος.— Ἀπαι-
 τοῦνται ἐν γένει πᾶσαι ὁμοῦ αἱ ἀνωτέρω ἰδιότητες, ἵνα δυ-
 νηθῆ ὁ πνευματικὸς νὰ κανονίσῃ τὸν ζῆλον αὐτῶν συμ-

φώνως πρὸς τὸν χαρακτῆρα, καὶ τὴν κρᾶσιν τοῦ ἕξομολογουμένου νέου, καὶ συμφώνως πρὸς τὰς πολλὰς καὶ διαφόρους περιστάσεις εἰς τὰς ὁποίας ἕκαστος εὐρίσκεται.

Δεύτερον καθήκον τοῦ πνευματικοῦ εἶναι ν' ἀπομακρύνῃ, ἐφ' ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτοῦ, τοὺς πολυαριθμούς κινδύνους τῆς ἐποχῆς, οἱ ὅποιοι ἐπικρέμανται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν νέων τούτων ἁμαρτωλῶν. — Τοὺς κινδύνους τούτους δὲν δυνάμεθα ν' ἀπαριθμήσωμεν οὐδὲ διὰ γενικῶν γραμμῶν νὰ περιγράψωμεν. Εἶναι τόσοι πολλοὶ καὶ τόσοι παικίλοι, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπαχθοῦν εἰς συστηματικὴν κατάταξιν. — Βιβλία ἐπίφογα καὶ θεάματα ἀνάγωγα καὶ ἀνήθικα, συναναστροφὰ κακὰ καὶ ὑποπτοὶ, ὁμιλίαι πρὸς ὑπερήτας κακῶς ἀνατεθραμμένους, εἰκονογραφίαι αἰσχραὶ, ἀπομόνωσις ἐπίμονος ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῶν, καὶ τὰ παρόμοια, εἶναι ὀλίγοι ἐκ τῶν πολλῶν κίνδυνοι, τοὺς ὁποίους συχνότερον διέογεται ἡ νεότης, καὶ οἱ ὅποιοι ἔχουσιν ἄφρευκτον συνέπειαν πάντοτε τὴν ἠθικὴν καταστροφὴν αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ πάντων καὶ νὰ προσπαθῇ ν' ἀποτρέψῃ καὶ νὰ σώσῃ τὸν εἰς ἕξομολόγησιν προσερχόμενον πρὸς αὐτὸν νέον ἀπὸ τῶν κακῶν συναναστροφῶν, καὶ νὰ ἀναλαμβάνῃ μετὰ δραστηριότητος τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο καταβάλλει πολλὴν σύνεσιν καὶ πολλὴν ἀγάπην καὶ πολλὴν γλυκύτητα. Ὅφείλει νὰ κάμνῃ διακρίσιν μεταξὺ συναναστροφῶν καὶ συναναστροφῶν καὶ νὰ ἐντείνῃ τὴν προσοχὴν του, ὅταν ἴδῃ ἕξομολογούμενον ἄθῶον νέον νὰ συνάπῃ δεσμοὺς πρὸς ἐπικινδύνους συντρόφους καὶ πρὸς ὑποπτα πρόσωπα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αὐστηρότης εἶναι ἡ καλυτέρα ἀπόδειξις τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ἔχῃ πρὸς

τὸν ἔξομολογούμενον νέον. — Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ἔχη ἐν νῷ ὅτι μία τοιαύτη συναναστροφή θὰ εἶναι πρόχειρος ἀφορμὴ ἁμαρτίας εἰς τὸν παῖδα, καὶ ὅτι ὁμιλίαι ἀπροεπεῖς καὶ ἄσεμνοι καὶ συχνὰ ἐπαναλαμβανόμεναι, θὰ ἐξωθήσωσι τὸν νέον εἰς τὸν κίνδυνον τῆς ἐν λόγοις καὶ ἔργοις ἁμαρτίας. — Ὅμοίως ὀφείλει ὁ πνευματικὸς μετὰ γλυκύτητος, ἀλλὰ καὶ μετὰ πειθοῦς ν' ἀποτρέπη τοὺς νέους ἀπὸ συναναστροφῶν συνηλικιωτῶν αὐτοῦ ἀσεβῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἐκτελοῦν τὰ θρησκευτικὰ τῶν καθήκοντα, καὶ ἀπὸ ἀναγνώσεων βιβλίων ἀντιθρησκευτικῶν. Διότι δὲν ἔχουσι τὰς ἀπαιτούμενας γνώσεις καὶ τὴν ἀπαιτούμενην ὄριμον κρίσιν νὰ μὴ ἐπηρεασθῶσιν ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως τοιούτων ἔργων.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς κλίσεως τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ ἔξομολογούμενος νέος, καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν σταδίου πρὸς πορισμὸν τῶν διὰ βιωτικὰς ἀνάγκας ἀπαιτουμένων, καὶ χρησιμοποίησιν ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν ὑπὲρ τῆς πολιτείας εἰς ἣν ἀνήκει, ὁ πνευματικὸς, α΄.) ὀφείλει νὰ μὴ σπεύσῃ νὰ ἀποφανθῇ καὶ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ὁ εἰς αὐτὸν ἔξομολογούμενος νέος ἔχει προορισθῇ εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ στάδιον. — Ἐξετάζει πρῶτον τὸν χαρακτῆρα, τοῦ ἔξομολογούμενου τούτου, τὰς ὁρέξεις καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, τὰς ἄλλας περιστάσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας διατελεῖ, καὶ κρίνει ἐὰν εἶναι κατάλληλος εἰς τὸ στάδιον εἰς τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἀποκλίνει. Ἄλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται χρόνος πολὺς. β΄.) Ἴνα ποδηγηθῇ ἀσφαλῶς τὸν ἔξομολογούμενον νέον δὲν ὀφείλει νὰ ἐξετάσῃ ποῖον εἶναι τὸ τελειότερον στάδιον, διότι τότε βεβαίως ἔπρεπε νὰ καταλαμβάνωσιν ὅλοι τὰ ὑψηλότερα καὶ πνευματικώτερα ἀξιώματα καὶ στάδια, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἐξετάσῃ ποῖον εἶναι τὸ στάδιον εἰς ὃ ἔχει προο-

ρίση ὁ Θεὸς τὸν ἔξομολογούμενον, καὶ τὸ ὁποῖον εἶνα τὸ καλύτερον δι' αὐτόν. Καὶ πρὸς τοῦτο, ὡς προεῖπωμεν ὁ πνευματικὸς ἐξετάζει καὶ μανθάνει τὸν χαρακτήρα τοῦ, μετανοοῦντος, τὰς ὁρέξεις αὐτοῦ, καὶ τὰς ἄλλας περιστάσεις τὰς ὁποίας εἴπομεν ἄνωτέρω. γ'.) Ὁ Θεὸς διὰ τριῶν τρόπων καθορίζει τὸ στάδιον τοῦ ἀνθρώπου· ἢ 1) διὰ θαυματουργοῦ ἀπ' εὐθείας προσκλήσεως, ὡς ἐν τῇ προσκλήσει τοῦ Ἀποστόλου Παύλου· ἀλλὰ τοιαύτη πρόσκλησις εἶναι ἔκτακτος καὶ δὲν πρέπει ν' ἀναζητηται ἐν τοῖς κατ' ἡμᾶς χρόνοις. 2) Δι' ἐμπνεύσεως, ὅτε ἐν καιρῷ προσευχῆς ἢ ἐν ἄλλῃ ὥρᾳ ὁ Κύριος δίδει εἰς τὴν ψυχὴν γλυκεῖάν τινα κλίσιν εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς ζωῆς, ἢ τιαν κλίσιν σταθεράν, ἡρεμιον, πραεῖαν, διανυγῆ, ἐνιαίαν. 3) Διὰ τῆς σκέψεως, ὅταν ἔχη ἡσυχον τὸ πνεῦμα ὁ νέος καὶ ἐξετάξῃ ποῖον στάδιον θὰ ἦτο καλύτερον ἵνα ἔξασφαλίσῃ εἰς αὐτὸν βίον ἠθικόν, ἄνετον, χρήσιμον εἰς τὴν ἰδίαν σωτηρίαν καὶ ἀποφυγὴν τῆς ἁμαρτίας. Συνήθως οἱ δύο τρόποι οὗτοι εὐρίσκονται ἠνωμένοι. Ἐμπνευσις καὶ νοῦς ὁμοῦ ἐργαζόμενοι δύνανται νὰ δηλώσουν καὶ ἀσφαλῶς νὰ ὑποδείξουν εἰς ἕκαστον νέον τὸ στάδιον τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ προτιμήσῃ καὶ ἐκλέξῃ. — Ἐν γένει ὁ χριστιανὸς νέος ὀφείλει ν' ἀποφύγῃ τὰ στάδια ἐκεῖνα, ἅτινα ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν ἀποδιώκουν τὴν θεῖαν χάριν καὶ ἐξωθοῦσι καὶ ὑποβοηθοῦσιν οὕτως ἢ ἄλλως εἰς ἁμαρτίαν. δ'.) Ὁ πνευματικὸς δεόν νὰ ἔχη πάντοτε ἐν νῷ ὅτι εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ σταδίου, ἢ προσευχῆ εἶναι ἀναγκαιοτάτη καὶ χρησιμοτάτη. Ταύτην λοιπὸν συνιστᾷ ἐνθέρμως εἰς τὸν ἔξομολογούμενον νέον, καὶ προτρέπει τοῦτον νὰ παρακαλέσῃ τὸν Θεὸν διὰ προσευχῆς νὰ ὑποδείξῃ εἰς αὐτὸν τὸ στάδιον ἐν

τῷ ὁποίῳ θὰ δυνηθῆ νὰ εὐδοκιμήσῃ. Συνιστᾶ εἰς αὐτὸν νὰ μὴ σπεύσῃ ἀλλὰ νὰ προβῆ λελογισμένως, καὶ ἀφ' οὗ προσευχηθῆ νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην καὶ τὴν βοήθειαν τῶν αὐτοῦ γονέων καὶ φίλων. Καὶ ἀφ' οὗ μετὰ τὴν προσευχὴν ταύτην καὶ τὴν μελέτην, καὶ τὰς συμβουλὰς τῶν γονέων καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ τῶν εὐλογοῦντων ὁ νέος ἐκλέξῃ τὸ στάδιον εἰς ὃ θὰ ἀφοσιώσῃ ὁλόκληρον τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ὁ πνευματικὸς χρησιμεύει αὐτῷ, ὡς ὁ ὁδηγὸς ἄγγελος, καθοδηγῶν αὐτὸν εἰς τὴν ἐνάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐκλέξῃ, καὶ ὑποδεικνύων εἰς αὐτὸν τὴν ἀσφαλεστέραν εἰς εὐδοκίμῃσιν παντὸς ἐπαγγέλματος ὁδόν, τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, τὴν ὁδὸν τῶν διαταγμάτων τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἐὰν ὁ νέος, ἔχων ἤδη σχηματίσῃ πεποιθήσιν περὶ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ εἰς ὠρισμένον στάδιον κλίσεως, καὶ τοῦ εἰς ταύτην καταλλήλου σταδίου, εὐρίσκειται ἐνώπιον προσκομιμάτων, τὰ ὁποῖα οἱ γονεῖς ἀδικαιολογητῶς προβάλλουσιν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς κλίσεώς του, καὶ ὁ παῖς ἔξομολογούμενος ζητῆ τὴν παρέμβασιν τοῦ πνευματικοῦ εἰς τὴν εὐόδωσιν τῆς γνωστῆς ἤδη εἰς αὐτὸν κλίσεως ταύτης, ὁ πνευματικὸς ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ψυχολογικῆς μελέτης τὴν ὁποίαν ἔχει κάμῃ ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ παιδός, γινώσκει ἤδη καλύτερον ἴσως τῶν γονέων τὴν κλίσιν ταύτην τοῦ παιδός, ὀφείλει νὰ ἐπιμείνη παρ' αὐτοῖς εἰς τὸ νὰ μὴ παρεμβάλλωσι τὰ προσκόμματα ταῦτα, ἀλλὰ τοῦναντίον νὰ διευκολύνωσι τὴν εὐόδωσιν τῆς κλίσεως τοῦ παιδός, βεβαιῶν αὐτοὺς ὅτι ὁ ἐκδηλωθεὶς εἰς αὐτοὺς πόθος οὗτος τοῦ παιδός δὲν εἶναι ἐπιπόλαιος, ἀλλὰ σύμφωνος καὶ πρὸς τὸν χαρακτῆρα, καὶ πρὸς τὴν ὅλην φύσιν τοῦ παιδός.

6. Τάξις τῶν γυναικῶν.

Αἱ γυναῖκες συνήθως δεικνύουσιν εὐκολότερον ἀπλᾶ σημεῖα μετανοίας ἢ πραγματικὴν καὶ ἀληθῆ μετάνοιαν· διότι ἀφ' ἑνὸς ἢ μεγάλη αὐτῶν εὐαισθησία καθιστᾷ εὐκολωτέρας εἰς αὐτὰς τὰς ἔξωτερικὰς ἐκδηλώσεις· καὶ διότι ἀφ' ἑτέρου ἐκ φύσεως ἐλαμβάνουν συνήθως τὴν εὐαισθησίαν ταύτην, ὡς προᾶξιν θελήσεως σταθεροῦς καὶ ἀποφασιστικῆς εἰς ἀληθῆ μετάνοιαν. Ὁ Πνευματικὸς λοιπὸν ὀφείλει νὰ εἶναι πολὺ προσεκτικὸς, διὰ νὰ δυνηθῆ νὰ κρίνῃ περὶ τῶν πραγματικῶν ψυχικῶν διαθέσεων τῶν ἔξομολογουμένων εἰς αὐτὸν γυναικῶν. Ἡ γυνὴ φυσικῶς δοκιμάζει μεγαλυτέραν ἢ ὁ ἀνὴρ στενοχωρίαν εἰς τὸ νὰ ἔξομολογηθῆ τὰς ἁμαρτίας αὐτῆς, καὶ ἐξ ἄλλου ἢ γυνὴ ἔχει περισσοτέραν ἢ ὁ ἀνὴρ ἐπιτηδειότητα καὶ εἰξεύρει καλύτερον ἢ ὁ ἀνὴρ νὰ συγκρούη τὰς ἀδυναμίας αὐτῆς. Ὁ Πνευματικὸς λοιπὸν ὀφείλει νὰ μεταχειρισθῆ πολλὴν ἐπιτηδειότητα, ἔχων βοηθὸν τὴν πείραν, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἔξομολόγησιν τῶν σφαλμάτων τῆς γυναικός, καὶ μάλιστα ὅταν ὑποπτεύῃ καὶ εἶναι σχεδὸν βέβαιος, ὅτι ἡ συνείδησις τῆς ἔξομολογουμένης δὲν εὐρίσκεται ἐν καλῇ καταστάσει. Καὶ ἡ προσπάθεια αὕτη καθίσταται ἀναγκασιότερα ὅταν ἡ ἔξομολογουμένη γυνὴ εἶναι κόρη καὶ νεάνις.

Εἴτε ἐξ ἐντροπῆς, εἴτε ἐκ ψυχικῆς αὐτῶν καταστάσεως αἱ γυναῖκες προσπαθοῦσι ν' ἀποφεύγωσι τὴν ὁμολογίαν τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων. Καὶ ἐν ᾧ περιμένει ὁ πνευματικὸς ν' ἀκούσῃ ἔξομολόγησιν τῶν ἁμαρτημάτων παρὰ τῆς ἐνώπιον αὐτοῦ εὐρίσκομένης Χριστιανῆς, ἀκούει κατακλυσμὸν ὀλόκληρον λέξεων καὶ ὁμιλιῶν διαφόρων καὶ ἐντελῶς

ἀσκέτων πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν, διὰ τῶν ὁποίων προσ-
παυθῶσι νὰ ὑποκρύψωσιν ἐπιμελῶς τὰ ἁμαρτήματά των.—
Ὁ Πνευματικὸς ἀκούων λοιπὸν τοιαύτην πολυλογίαν, δὲν
πρέπει ν' ἀπατηθῆ, ἀλλὰ γινώσκων ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν
τῆς πολυλογίας ταύτης, προσπαθεῖ ποτὲ μὲν δι' ἠπιότητος,
γλυκύτητος καὶ ἀγάπης, ποτὲ δὲ δι' αὐστηρότητος νὰ ἐπα-
ναγάγῃ τὴν ἐξομολογουμένην εἰς τὴν ἀπαιτουμένην ἐν τόσῳ
σοβαρῶ στιγμῇ, βραχυλογίαν καὶ εἰς τὴν δι' αὐτῆς μετὰ
πόνου ψυχῆς, καὶ συντριβῆς καρδίας ἐξομολόγησιν τῶν
ἁμαρτημάτων τὰ ὁποῖα ἔχει διαπραξῆ.

Ἀπαιτεῖται πολλὴ σύνεσις εἰς τὰς ἐρωτήσεις, τὰς ὁποίας
ὁ Πνευματικὸς ἀπευθύνει πρὸς γυναῖκας ἐξομολογουμένας,
καὶ δὴ νεάνιδας. Πρέπει ν' ἀποφεύγῃ πᾶσαν πρὸς αὐτὰς
οἰκειότητα, ὁμιλῶν πάντοτε πρὸς αὐτὰς ἐπιφυλακτικώτατα
σοβαρότατα, καὶ αὐστηρότατα, ἀποφεύγων πᾶσαν μικρολο-
γίαν, ἀποφεύγων νὰ ὁμιλῇ πρὸς αὐτὰς περὶ πραγμάτων,
τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν πρὸς τὸ τελούμενον μυ-
στήριον, καὶ λαμβάνων ὅλας τὰς προφυλάξεις ἐκεῖνας τὰς
ὁποίας ὑποδεικνύει ἡ φρόνησις, ἵνα ἡ ἀγιότης τοῦ μυ-
στηρίου τούτου προφυλαχθῆ.

Τὸ μυστήριον τῆς ἐξομολογήσεως παντὸς χριστιανοῦ, καὶ
ἰδίᾳ τῶν γυναικῶν, δεόν νὰ γίνηται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Μόνον
εἰς περιστάσεις ἐξαιρετικὰς καὶ πρὸ πάντων ὅταν ὑπάρχῃ
ἀσθένεια, ἐπιτρέπεται καὶ ἡ ἐκτὸς τοῦ ὁρισμένου ἐξομολο-
γητηρίου ἐξομολόγησις. Ἀλλὰ πάντοτε ὁ πνευματικὸς ὀφεί-
λει νὰ φροντίσῃ ὥστε νὰ περιαφθῆ εἰς τὸν τόπον, τὸν ἐκτὸς
τοῦ ναοῦ, ἔνθα πρόκειται νὰ γίνῃ ἡ ἐξομολόγησις, μορφῇ
ἀγιότητος, ζητῶν καὶ τοποθετῶν ἐνώπιον τοῦ ἐξομολογου-

μένου την ἱερὰν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος, τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, ἀνάπτων κηρία, καὶ λοιπὰ τοιαῦτα.

Ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει νὰ εἶναι πάντοτε ἐπιφυλακτικὸς, ν' ἀποφεύγῃ τὰς συχνὰς ἐπισκέψεις εἰς οἰκογενείας τῶν ὁποίων εἶναι ὁ πνευματικὸς, ἵνα μὴ ἐπέλθῃ ἡ οἰκειότης ἐκείνη, ἡ ὁποία καθιστᾷ δύσκολον τὴν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸ καθ' ἡμέραν ἢ καὶ πολὺ συχνὰ βλεπόμενον πρόσωπον.

Ὁ Πνευματικὸς δύναται καὶ ὀφείλει νὰ ἐνασπῇ ἐπιρροὴν σωστικὴν διὰ τῶν γυναικῶν ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες παραμελοῦσι ἢ δὲν ἐκτελοῦσιν ἐντελῶς τὰς θείας ἐντολάς, καὶ τὰ θρησκευτικὰ παραγγέλματα, συνιστῶν εἰς αὐτὰς νὰ γίνωνται κήρυκες τῶν παραγγελμάτων τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἀνδρας ἐκείνους, τοὺς ὁποίους δύναται νὰ διευθίῃ ἢ ἀγάπῃ αὐτῶν καὶ βεβαιῶν αὐτὰς ὅτι διὰ τῆς προσπαθείας ταύτης τὴν ὁποίαν καταβάλλουσι νὰ σώσωσι καὶ σώξουσιν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀσεβείας τὸν ὑπ' αὐτῶν ἀγαπώμενον ἄνδρα, ἐπιτελοῦσιν ἔργον ἅγιον δυνάμενον ποικιλοτρόπως νὰ ὠφελήσῃ αὐτάς.

7. Τάξις τῶν μεμνηστευμένων καὶ ἐγγάμων.

Βεβαίως αἱ σχέσεις μεταξὺ νέου καὶ νεάνιδος, οἱ ὁποῖοι μείετῶσιν ἀδισιάκτως νὰ συνάψωσιν ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ γάμον, καὶ θεμιταὶ καὶ τίμηται εἶναι. Ἄλλ' αἱ σχέσεις αὗται δεόν νὰ λαμβάνωσι νόμιμον χαρακτήρα. Καὶ ὁ χαρακτήρ οὗτος, εἶναι ἡ προπαρασκευάζουσα τὸν γάμον μνηστεία. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει σκοπὸν νὰ μνηστευθῇ μίαν νεάνίδα ὀφείλει πρῶτον νὰ εἶναι ἐλεύθερος νὰ διαθέσῃ τὸν ἑαυτὸν του κατὰ βούλησιν, ἢ ἐὰν δὲν εἶναι τοιοῦτος, ὀφείλει νὰ ἐξασφαλίσῃ πρότερον τὴν συγκατάθεσιν καὶ ἄδειαν ἐκείνων

ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἡ φύσις καὶ ὁ νόμος ἔχουσι θέσῃ αὐτόν. Διότι ἄλλως ἀμαρτάνει θανασίμως ἐκθέτων τὴν τιμὴν τῆς νέας, τὴν ὁποίαν μνηστεύεται, χωρὶς νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐκ τῶν προτέρων τὴν νόμιμον τέλεισιν τοῦ γάμου.

Ὁ Πνευματικὸς λοιπὸν ὀφείλει πρὸ παντός νὰ ἐξετάζῃ ἐὰν ἡ μνηστεία ἐγένετο ἐξ ἐλευθέρας βουλήσεως τῶν μνηστευομένων, ἢ ἐν γνώσει καὶ ἀδείᾳ τῶν γονέων ἢ τῶν κηδεμόνων αὐτῶν· καὶ ἐὰν τοιοῦτό τι δὲν ὑπάρχῃ, καθήκον ἔχει νὰ φροντίσῃ ὅπως αἱ σχέσεις, τὰ ὁποίας οἱ ἐξομολογούμενοι ἔχουσι συνάφῃ ἢ λάβωσι νόμιμον σύστασιν, ἢ διακοπῶσιν· ἢ ἐν ἀνάγκῃ νὰ διαλυθῶσιν. Ὅφειλει δὲ πρὸς τοῦτοις νὰ ἐξετάζῃ, ἐὰν ὁ μνηστήρ δὲν ἔχῃ μνηστευθῆ πρῶτον πρὸς ἄλλην ἢ ἐὰν ἐξήσκησε βίαν οἰανδήποτε πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς μνηστείας.

Μετὰ τὴν σύναψιν τῆς μνηστείας, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ συνιστᾷ εἰς τοὺς μνηστευθέντας ν' ἀποφεύγῃσι πάσῃ δυνάμει πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ προσβάλῃ τὴν ἀγνότητα αὐτῶν· ὀφείλει συνεχῶς νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὴν συμβουλὴν καὶ εἰς τοὺς ἠρραβωνισμένους, καὶ εἰς τοὺς κηδεμονεύοντας αὐτοὺς, ὅτι ἔχουσι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προσπαθῶσιν ὥστε νὰ μὴ ἀναβληθῇ ὁ γάμος πέραν τοῦ ὀρισμένου πρὸς τέλεισιν αὐτοῦ χρόνου.

Ἐὰν ὁ ἐξομολογούμενος ἐξομολογηθῇ ὅτι ὁ γάμος αὐτοῦ μετὰ τοῦ προσώπου τὸ ὁποῖον ἔχει ἠρραβωνισθῆ, δὲν εἶναι ἀρεστὸς εἰς αὐτόν, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν εἰς τὸ νὰ μεταπέισῃ αὐτόν νὰ μεταβάλῃ αἰσθηήματα καὶ γνώμην. Ἐὰν δὲ ἴδῃ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ὀφείλει νὰ συντελέσῃ εἰς διάλυσιν τῆς μνηστείας· διότι ὅσον μέγα κακὸν καὶ ἄν εἶναι ἡ διάλυσις αὐτῆ, εἶναι πολλῶ

μεγαλύτερον τὸ νὰ ζῶσιν ἐν γάμῳ τρέφοντες πρὸς ἀλλήλους διαρκῆς μῖσος καὶ ἀποστροφὴν. Ἐὰν ὅμως ὁ πνευματικὸς ἐννοήσῃ ὅτι τὸ αἷτιον τῆς ἐπιθυμίας νὸ διαλυθῆ ὁ ἄρραβὼν εἶναι λόγος ὑλικός, ἢ λόγος ἄλλος οὐχὶ οὐσιαστικὸς, ὀφείλει νὰ μὴ χορηγήσῃ ἄφεςιν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ συνιστῶν εἰς τὸν ἔξομολογούμενον ἁμαρτωλὸν τὸ ὑπ' αὐτοῦ σκοπούμενον ἁμάρτημα ν' ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπ' αὐτοῦ, ἐπιβάλλων εἰς αὐτὸν καὶ στέρησιν τῆς θείας κοινωνίας μέχρις οὗ μεταμεληθῆ.

Αἱ ἐπισκέψεις τοῦ μνηστῆρος πρὸς τὴν μνηστὴν αὐτοῦ ἐπιτρέπονται α'.) Νὰ λαμβάνωσι χώραν παρόντων τῶν γονέων, ἢ πλησιεστέρου τινος συγγενοῦς μεγαλυτέρου τὴν ἡλικίαν. β'.) Ἐὰν δὲν προκαλῶσι σκάνδαλα.

Ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει νὰ εἶναι αὐστηρότατος πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν μητέρα, ὑποχρεῶνων αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ ἐπαγρυπνῶσι διαρκῶς ἐπὶ τῶν ἡρραβωνισμένων τέκνων αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ νὰ μὴ ἀφίνωσι ποτὲ τούτους μόνους, καὶ ὑποδεικνύων εἰς αὐτοὺς τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους προκαλεῖ ἡ ἀπομόνωσις, νὰ καθιστᾷ αὐτοὺς ὑπευθύνους ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων διὰ τὰ ἐξ ἀμελείας δυστηγήματα, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν νὰ συμβοῦν ἰδίως εἰς τὴν ἡρραβωνισμένην κόρην των.

Ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει νὰ συνιστᾷ εἰς μὲν τὸν μνηστῆρα σέβας καὶ ἀγάπην εἰλικρινῆ καὶ ἄδολον πρὸς τὴν μνηστὴν αὐτοῦ, εἰς ταύτην δὲ προσοχὴν μεγάλην καὶ πᾶσαν προφύλαξιν εἰς ζητήματα τιμῆς, καὶ ἀβρότητα πρὸς τὸν μνηστῆρά της, ἵνα μὴ ἐπέλθωσι καταστροφαὶ ἀνυπολόγιστοι καὶ ἀδιόρθωτοι.

Ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει νὰ συνιστᾷ εἰς τοὺς ἡρραβωνι-

σμένους νά ἔξομολογῶνται καί μεταλαμβάνωσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων, πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου τοῦ γάμου.

Οἱ νεόνυμφοι χρήζουσι συμβουλῶν ἵνα προφυλαχθῶσιν ἀπὸ ἁμαρτημάτων τὰ ὁποῖα προσβάλλουν τὴν ἀγιότητα τοῦ ἱεροῦ Μυστηρίου τοῦ γάμου. Μὴ γινώσκοντες ἀκριβῶς τὰ ἑαυτῶν καθήκοντα περιπίπτουσιν εἰς ἁμαρτίας, αἱ ὁποῖαι ἐνίοτε εἶναι βαρεῖαι, ἐξ ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως ἐκλαμβάνοντες παράνομον πρᾶγμα ὡς ἐπιτρεπόμενον, ἢ ἄλλως ταῦναντίον ἐκ ψευδοῦς ἀντιλήψεως ἐκλαμβάνοντες νόμιμον ὅ,τι ἀκριβῶς ἀντίκειται εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. Ὁ Πνευματικὸς λοιπὸν καθήκον ἔχει νά ὑποδείξῃ εἰς τοὺς νεόνυμφους τὰ καθήκοντα αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους, πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀποφεύγων ὅμως ν' ἀριθμῆσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὰ ὁποῖα δύνανται νά περιπέσωσι.

Πρὸς τοὺς ἐγγάμους τὸ καθήκον τοῦ Πνευματικοῦ εἶναι μέγα διότι τὰ καθήκοντα τὰ ὁποῖα βαρύνουν τοὺς ἐγγάμους εἶναι πολλά, καὶ ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νά γινώσκῃ καλῶς αὐτὰ, ἵνα ἐπαγρυπνῇ προσηκόντως ἐπὶ τῆς τηρήσεως αὐτῶν. Ὄφείλει δὲ μὲ πολλὴν τέχνην καὶ εὐπρέπειαν νά συγκρατῇ καὶ ποδηγετῇ τὸ ἀνδρόγυνον εἰς τὴν ἔξομολογήσει, εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος, καὶ ν' ἀπομακρύνῃ διὰ νουθεσιῶν καταλλήλων, καὶ παραινήσεων τὴν ἁμαρτίαν ἀπὸ τῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας ἡ ἀγάπη ἐτέθη θεμέλιος λίθος διὰ τῆς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὅταν ἡ ἀγάπη διαρραγῇ παρασύρει εἰς τὸν ὄλεθρον καὶ ὄλην τὴν οἰκογένειαν.

Ὅσα ὀφείλει ὁ πνευματικὸς νά συμβουλεύῃ εἰς τοὺς ἐγ-

γάμους ἰδία νέους εἶναι πάρα πολλὰ καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ περιλάβωμεν πάντα ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ τούτῳ. Ὅπως δῆποτε ὅμως ἀνάγκη ν' ἀναγράψωμεν τὰ σπουδαιότερα, ὁ δὲ πνευματικὸς ἄς στηρίξῃ ἐπ' αὐτῶν πᾶσαν εὐρύτεραν αὐτοῦ συμβουλὴν, καὶ ἄς ἀρύεται ἐξ αὐτῶν πᾶν ὅ,τι ὀφείλει νὰ συμβουλεύσῃ καὶ νὰ διδάξῃ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἐξομολογήσεως.

Οἱ σύζυγοι ὀφείλουσι κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον πρὸς ἀλλήλους. 1) Ἀγάπην χριστιανικὴν 2) Φροντίδα σωματικὴν καὶ πνευματικὴν 3) Συνοικισμὸν καὶ συζυγικὴν πίστιν.

1) Ἀγάπην χριστιανικὴν.— Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ πληροφορηθῇ ἐὰν ὁ σύζυγος ἀντὶ τῆς ἀγάπης τὴν ὁποίαν καθῆκον ἔχει νὰ αἰσθάνηται πρὸς τὴν σύζυγόν του αἰσθάνεται ἀδιαφορίαν ἢ μῖσος ἢ περιφροσύνην πρὸς αὐτὴν καὶ ἐὰν συνεπείᾳ τῶν αἰσθημάτων τούτων ὑβρίζει αὐτήν, καὶ ὀργίζεται καὶ παραφέρηται κατ' αὐτῆς, ἢ τύπη αὐτήν, ἢ εὐχεται τὸν θάνατον αὐτῆς, ἢ τὴν κατηγορεῖ εἰς ἀνθρώπους ξένους τῆς ἰδίας οἰκογενείας, ἢ καὶ εἰς μέλη τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ.— Πᾶσαι αἱ πράξεις αὗται εἶναι ἁμαρτήματα τὰ ὁποῖα δύνανται κατὰ τὴν βαρύτητα καὶ σπουδαιότητα τὴν ὁποίαν ἔχουν νὰ ἐπιφέρουν καὶ ἀνάλογα ἀποτελέσματα.— Ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν σύζυγον φυσικῶς ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὴν σύζυγον.

2) Φροντίδα σωματικὴν.— Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ἐρωτᾷ καὶ τὸν σύζυγον καὶ τὴν σύζυγον ἐὰν τυχὸν δὲν φροντίζωσιν ἕκαστος καθ' ἑνὲν ἔχει ὑποχρέωσιν περὶ τῆς διατροφῆς καὶ συντηρήσεως καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν ἰδρύσῃ, ἢ ἐὰν τυχὸν δὲν περιποιῶνται ἀλλήλους ἐν τυχούσῃ ἀσθενείᾳ τοῦ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, ἢ τέλος ἐὰν δὲν ἐπαρκῆ ἔκα-

στος ἕξ αὐτῶν εἰς οἷαν δῆποτε ἄλλην ἀνάγκην σωματικὴν εἰς τὴν ὁποίαν δυνατὸν νὰ εὐρεθῇ ὁ εἷς ἕξ αὐτῶν.

Φροντίδα πνευματικὴν. Ἐὰν ὁ εἷς ἕκ τῶν συζύγων ἀντὶ διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος νὰ φροντίξῃ νὰ φέρῃ τὴν σύζυγον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν διαφορῶν τοῦ χριστιανοῦ θρησκευτικῶν καθηκόντων, ἀποτρέπῃ τοῦναντίον τὸν ἄλλον ἀπ' αὐτῶν διὰ συμβουλῶν καὶ παραδείγματος κακοῦ. — Ἐὰν ὁ σύζυγος, βλέπων τὴν σύζυγον νὰ παραμελῇ τὰ καθήκοντα αὐτῆς πρὸς τὰ ἴδια αὐτῶν τέκνα καὶ πρὸς τὴν ὅλην οἰκογένειαν, δὲν φροντίξῃ νὰ καθιστᾷ εἰς αὐτὴν καταληπτὰ τὰ καθήκοντα αὐτῆς ταῦτα, καὶ τὴν πείθῃ νὰ ἐκτελῇ καὶ πάλιν αὐτὰ διὰ λόγων συνετῶν. — Ἐὰν ὅτιαν ἀσθενῇ ὁ εἷς ἕκ τῶν συζύγων ὁ ἕτερος δὲν φροντίξῃ νὰ παρέχῃ εἰς τὸν ἀσθενῆ, ἢ ὅπως δῆποτε πάσχοντά σύζυγον τὰς παρηγορίας τῆς θρησκείας.

3. Συνοικισμὸν καὶ πίστιν συζυγικὴν. — Ἐὰν ὁ σύζυγος ἔχῃ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τῆς συζύγου ἄνευ νομίμου ἀποφάσεως. Ἐὰν διὰ περιφρονήσεως ἢ δι' ἀσυνέτου διαγωγῆς διδῷ εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ ἀφορομὴν ζηλοτυπίας, ἢ δι' ἀφηγήσεων ἢ διὰ λόγων καὶ πράξεων ἄλλων μηδαμῶν παρέχῃ εἰς αὐτὴν ὑποψίαν ὅτι δὲν τηρεῖ τὴν συζυγικὴν πίστιν ἔάν ἀδίκως καὶ ἀνυποστάτως κατηγορῇ τὴν σύζυγον αὐτοῦ ὡς ἄπιστον.

Ἡ σύζυγος ἔκτος τῶν ἀνωτέρω ὀφείλει πρὸς τοῦτοις ἀγάπην μετὰ σεβασμοῦ πρὸς τὸν σύζυγόν της ὑπακοήν, ὑποτασσομένη καὶ ὑπακούουσα εἰς αὐτὸν ὡς εἰς σύζυγον, ὡς εἰς ἀνώτερον, καὶ προϊστάμενον αὐτῆς ἐκτελοῦσα εὐχαρίστως ὅλα ἑκεῖνα, ὅσα αὐτὸς ὡς ἔχον δικαίωμα τῆς διευθύνσεως λέγει εἰς αὐτὴν, ἥτοι ὅσα ἢ ὑλικὴ κυβέρνησις τοῦ οἴκου, ἢ ἀ-

νατροφή τῶν τέκνων, καὶ τὰ χρηστὰ ἤθη ἀπαιτοῦσι παρὰ τοῦ συζύγου. Ἡ σύζυγος ὀφείλει νὰ μὴ σπαταλᾷ τὰ ἀγαθὰ τοῦ οἴκου της παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ συζύγου της, δαπανῶσα αὐτὰ ἀσκόπως, καὶ πρὸς ἀπλὴν ἱκανοποίησιν τῆς ματαιότητος αὐτῆς. Ἡ σύζυγος ὅταν βλέπῃ τὸν σύζυγόν της νὰ ὀργίζεται καὶ παραφέρεται κατ' αὐτῆς δὲν πρέπει νὰ ὀργίζεται καὶ αὐτὴ καὶ ν' ἀπαντᾷ μὲ ὀργὴν ἐξωθοῦσα αὐτὸν εἰς βλασφημίας διὰ τῆς ἀντιστάσεώς της, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀντιτάξῃ σιωπῆν, ἢ διὰ γλυκύτητος ν' ἀπομακρύνῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὸν κεραυνόν. Ἐν γένει ὀφείλει νὰ δεικνύῃ πάντοτε ὑπακοήν, καὶ ἂν ποτε φρονῇ ὅτι αἱ διαταγαὶ τοῦ συζύγου δὲν στηρίζονται ἐπὶ τοῦ δικαίου, δύναται οἷχί δι' ἀντιλογίας καὶ ἀντιστάσεως, ἀλλὰ διὰ συνειδήσεως ὑπομονῆς καὶ ἀναβολῆς τῆς ἀντιρροήσεως εἰς κατάλληλον ὥραν νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ὄντως ὀρθὸν καὶ δίκαιον. Πάντοτε ὁ πνευματικὸς ὅταν ἐξομολογῇ ἐγγάμους δὲν πρέπει ν' ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τῆς σκέψεώς του ὅτι ὁ κυριώτερος δεσμὸς ὁ συνιστῶν τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου εἶναι ἡ ἀγάπη καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐκφάνσεις· καὶ ὅτι ἐπομένως πᾶσαι αὐτοῦ αἱ συμβουλαὶ δέον νὰ στρέφονται εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, εἰς τὴν ἀγάπην, διὰ διαφορῶν ὅμως ὁδῶν, ἀναλόγων πάντοτε πρὸς τὰ ἐξομολογούμενα πρόσωπα, πρὸς τὴν κοινωνικὴν αὐτῶν θέσιν, τὴν διανοητικὴν κατάστασιν καὶ πρὸς τὰς περιστάσεις εἰς τὰς ὁποίας διατελοῦσι.— Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁ πνευματικὸς θ' ἀποτρέψῃ ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς οἰκογενείας πάντα κίνδυνον, καὶ θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν οἰκιακὴν εἰρήνην, ἣτις εἶναι ἡ ἀγκυρα σωτηρίας ἐν τῷ πελάγει τῶν κοινωνικῶν καὶ ἀνθρωπίνων παθῶν, εἰς ἃ εἶναι ἐκτεθειμένοι πάντες

σγεδὸν ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι ζητοῦσι νὰ εὕρωσι τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐν τῷ ἀγίῳ ζυγῷ τοῦ Γάμου.

8. Τάξις τῶν γονέων.

Ὁ Πνευματικὸς ὅταν ἐξαμολογῇ Χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τέκνα, προσέχει πολὺ εἰς τὸ νὰ ἐξακριβώσῃ ἐὰν ἐκτελῶσι τὰ καθήκοντά των πρὸς τὰ τέκνα των. — Πρὸς τοῦτο ὑποβοηθεῖ τὴν μνήμην αὐτῶν εἰς τὸ ν' ἀναπολῶσιν ἐν αὐτῇ καὶ νὰ ἐξαμολογῶνται ἐὰν παρέλειψάν ποτε, καὶ πόσα ἐκ τῶν καθηκόντων αὐτῶν ὡς γονέων δὲν ἐξετέλεσαν.

Ἐάν, καὶ κατὰ πόσον ἐφρόντισαν α'.) περὶ τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν τῶν τέκνων των — β'.) περὶ τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν αὐτῶν.

α'.) Περὶ τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν. — Ἐὰν οἱ γονεῖς ἐφρόντισαν ἐν πάσῃ περιστάσει ν' ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ βλάψῃ τὴν ὑγίαν αὐτῶν, καὶ νὰ παράσχωσιν εἰς αὐτὰ πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν ζωὴν αὐτῶν.

Ἐὰν παρημέλησαν τι, οὐσιῶδες ἢ μὴ, χρήσιμον ὅμως πάντοτε εἰς τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμβρύου. — (Ἡ ἀμέλεια αὕτη εἶναι ἀμάρτημα μέγα, ἐὰν εἶναι ἐκουσία, καὶ ἔχη σοβαρὰς συνεπείας. — Ἡ φυσικὴ ζωὴ τοῦ ἐμβρύου ἐπιβάλλει εἰς τοὺς γονεῖς μεγάλας ὑποχρεώσεις. Ἡ μήτηρ ὀφείλει νὰ φροντίσῃ διηνεκῶς περὶ τῆς ἰδίας ὑγείας, διὰ νὰ διατηρήσῃ ἐν καλῇ καταστάσει τὴν ὑγίαν τοῦ ἰδίου τέκνου, καὶ τῷ παράσχη ἐκ τῆς κοιλίας αὐτῆς κράσιν ἰσχυράν. — Πόσον ἔνοχοι εἶναι αἱ μητέρες, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐγκυμοσύνης αὐτῶν διαπράττουν πᾶν εἶδος ἀσυνεσίας, ὡς ἐν παραδείγματι, τρέχουσι, πηδῶσιν, ἐργά-

ζονται βαρείας ἐργασίας, φέρουσι βαρύτατα βάρη, περιπατοῦσιν ἐκτεταμένους περιπάτους, παραδίδονται εἰς τὴν ὀργὴν, εἰς τὴν νευρικὴν παραφορὰν, τρώγουσι βλαβεράς τροφάς, κινδυνεύουσιν οὕτω νὰ ὑποστῶσιν ἀποβολὴν τοῦ ἐμβρύου.— Ἐπίσης ἔνοχοι εἶναι οἱ πατέρες ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι μετὰ σκληρότητος ὀλεθρίας εἰς τε τὴν μητέρα καὶ τὸ ἔμβρυον, τὸ ὅποῖον ἐν γαστροῖ φέρει, προξενουσι λύπην εἰς τὴν σύζυγον αὐτῶν, βασανίζουσιν αὐτὴν, τύπτουσι καὶ πολλαχῶς ἄλλως κακομεταχειρίζονται αὐτήν).

Ἐὰν συνειτέλεσαν ὅπως δήποτε ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν ἔκτρωσιν τοῦ ἐμβρύου. Ἡ προῆξις αὕτη εἶναι θανάσιμον ἁμάρτημα ἴσον πρὸς τὸν φόνον.

Ἐὰν μετὰ τὴν γέννησιν ἐξ ἀμελείας αὐτῶν ἔπαθόν τι τὰ ἴδια τέκνα γενόμενά ἀνάπηρα ἢ ἄλλως πως μεταμορφωθέντα. (Οἱ γονεῖς θανασίμως ἁμαρτάνουσιν ὅταν ἐξ ἀμελείας ἢ ἐκ σφάλματος αὐτῶν ἐκθέτωσι τὰ ἴδια τέκνα εἰς τὸν κίνδυνον νὰ ριφθῶσιν εἰς τὸ πῦρ ἢ εἰς τὸ ὕδωρ, ἢ νὰ ὑποστῶσιν ἄλλας ἐπικινδύνους πτώσεις, ἢ ὅταν παράφοροι ἐξ ὀργῆς ἢ ἐξ ἀντιπαθείας κακοποιῶσιν αὐτὰ φρικτῶς, καὶ προξενῶσιν εἰς αὐτὰ παραμορφώσεις φοβεράς, αἵτινες μαστίζουσιν αὐτὰ δι' ὅλης αὐτῶν τῆς ζωῆς).

Ἐὰν μήτηρ καλῶς ἔχουσα ἀρνῆται νὰ θηλάσῃ τὸ ἴδιον τέκνον, καὶ παραδίδῃ αὐτὸ ἀνευ ἀνάγκης εἰς τροφούς. Καὶ ὁ πατὴρ εἶναι ἐπ' ἴσης ἔνοχος ἐὰν ἀνέχηται τὴν τοιαύτην παρὰ φύσιν διαγωγὴν τῆς μητρὸς, καὶ δὲν ἐπιβάλλῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτίστου τούτου μητρικοῦ καθήκοντος.

Ἐὰν οἱ γονεῖς ἀρνῶνται νὰ παράσχωσι πᾶσαν προφύλαξιν ἀπὸ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν ἀνάλογον πάντοτε πρὸς τὴν κατάστασιν καὶ ἀνατροφὴν αὐτῶν. (Γονεῖς

οἵτινες δὲν παρέχουσιν εἰς τὰ τέκνα των, οἰκίαν, κλίνην, ἐνδυμασίαν καὶ τροφήν καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ἀπαιτεῖ ἡ διατήρησις τῆς σωματικῆς αὐτῶν εὐεξίας ἀναλόγως τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν καταστάσεως, καὶ τῶν οἰκονομικῶν αὐτῶν πόρων ἐγκληματοῦσι. Καὶ ἰδίᾳ ἐκεῖνοι οἵτινες ἐκ φιλαργυρίας τρέφουσι τὰ τέκνα αὐτῶν ἀνεπαρκῶς, καὶ συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ὑποφέρωσι ταῦτα στερούμενα τῶν ἀναγκασιούτων αὐτοῖς ἐνδυμασιῶν, καὶ λοιπῶν χρειωδῶν).

Ἐὰν γονεῖς ἀντὶ ἐργαζόμενοι ν' ἀποταμιεύωσι περιουσίαν χάριν τῶν τέκνων των διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ μέλλοντος αὐτῶν, τοῖναντίον δι' ὀκνηρίας ἀνυποφόρου, διὰ σπαταλῆς ἀνηθίκου, διὰ τυχηρῶν παιγνιδίων ὀλεθρίων, δι' ἀπολαύσεως ἡδονῶν ὑλικῶν, καταστρέφωσι καὶ πᾶν ὅ,τι εἶναι εἰς τὴν διατροφήν αὐτῶν ἀναγκαῖον. (Τοῦτο εἶναι θανάσιμον ἁμάρτημα. Διότι οἱ γονεῖς οὕτω διάγοντες γίνονται ἡ αἰτία τῆς πτωχείας τῶν ἰδίων τέκνων, καὶ πολλῶν ἄλλων κακῶν, ἅτινα ἀπορρέουσιν ἐκ τῶν στερήσεων).

Ἐὰν οἱ γονεῖς ἀμελῶσι νὰ διδάξωσι τὰ ἴδια τέκνα ἐπάγγελμά τι ἢ ἐνάσκησιν μιᾶς τέχνης συμφώνου πάντοτε εἰς τὴν κατάστασιν καὶ τὴν κλίσιν αὐτῶν, ἢ νὰ χρηγηθῶσιν αὐτοῖς, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰ θήλα ἐξ αὐτῶν, προικὰ τινα ἐπαρκῆ εἰς αὐτά. Ἡ ὑποχρέωσις αὕτη τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἰδίων τέκνων βαρύνει μεγάλως τοὺς γονεῖς.

Ἐὰν ἀντὶ ν' ἀγαπῶσι τὰ ἴδια τέκνα ἀγάπην τὴν ὁποίαν καὶ ἡ φύσις αὕτη ἐμπνέει, καὶ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς εἶναι τὸ πρότυπον, μισοῦσιν αὐτά.

Ἐὰν κακοποιῶσι καὶ τύπτωσιν ἢ διώκωσιν ἀπὸ τῶν οἰκιῶν αὐτῶν ἀνευ λόγου νομίμου.

Ἐὰν ἔχωσι παροργισθῆ κατά τῶν ἰδίων τέκνων ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ν' ἀποκληρώσωσιν αὐτὰ ἄνευ νομίμου λόγου.

Ἐὰν ἔχωσι προτιμήσιν ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ τέκνου αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς προτιμήσεως ταύτης παρέχουσιν αὐτῶ περισσότερα δωρήματα ἢ εἰς τὰ ἄλλα. (Οἱ γονεῖς ὀφείλουσι εἶρ' ὅσον εἶναι δυνατόν αὐτοῖς νὰ ἀγαπῶσιν ἐξ ἴσου τὰ τέκνα αὐτῶν πάντα. Ἐὰν κατά περίστασιν δὲν δύνανται ν' ἀποβάλωσι τὸ αἰσθημα προτιμήσεως πρὸς τινὰ ἐξ αὐτῶν, δὲν ἐπιτρέπεται εἰς αὐτοὺς νὰ ἐπιδειξῶσι τὴν προτιμήσιν ταύτην. — Οἱ γονεῖς οἱ ἔχοντες τοιαύτας προτιμήσεις γίνονται αἴτιοι πολλάκις ζηλοτυπίας μεταξὺ τῶν τέκνων, ἡτις ἀποβαίνει πηγὴ μίσους, διχονοίας καὶ πολλῶν ἄλλων ἁμαρτιῶν).

Ἐὰν ἔχωσιν ἀδικήσῃ τινὰ τῶν τέκνων αὐτῶν, εἴτε παρέχοντες πλείονας ὀφειλείας εἰς τινὰ ἐξ αὐτῶν, ἢ ἄλλως ὅπως δήποτε ἀδικοῦντες αὐτά. Καὶ ἰδίᾳ οἱ εἰς πλείονας τοῦ ἐνὸς γάμου ἐρχόμενοι, οἱ ἀδικοῦντες καὶ σφετεριζόμενοι τὰς περιουσίας τῶν ἐκ προγενεστέρων γάμων τέκνων.

β'. Περὶ τῶν Πνευματικῶν αὐτῶν ἀναγκῶν.

Ἡ ὑπὲρ τῆς φυσικῆς εὐδαιμονίας μέριμνα, ἐξισοῦται τελείως πρὸς τὴν μέριμναν τὴν ὁποίαν ὀφείλουσιν οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τῶν τέκνων αὐτῶν. Αὕτη μάλιστα δεῖν νὰ εἶναι μεγαλυτέρα ἀπ' ἐκείνην. Καὶ ὁ πνευματικὸς ἐρωτᾷ καὶ φροντίζει νὰ μανθάνῃ.

Ἐὰν οἱ γονεῖς φροντίζωσι νὰ βαπτίζωσιν ἐγκαίρως τὰ ἀρτιγέννητα τέκνα αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐκθέτωσι ταῦτα εἰς τὸν ψυχικὸν κίνδυνον ν' ἀποθάνωσιν ἀβάπτιστα, καὶ ἀκοινωνητα, καὶ ἄνευ τῆς χάριτος τοῦ Παναγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον λαμβάνουσι διὰ τοῦ ἁγίου Χρισματος. Γονεῖς οἵτινες

ἀναβάλλουσι τὸ βάπτισμα τῶν ἰδίων βρεφῶν, καὶ γίνονται παραίτιοι τοῦ θανάτου αὐτῶν ἄνευ τῶν ἀνωτέρω θρησκευτικῶν δωρεῶν, λογίζονται πρόξενοι θανάτου ψυχικοῦ εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν.

Ἐὰν οἱ γονεῖς παρέχωσιν εἰς τὰ ἴδια τέκνα ἐκτὸς τῆς σωματικῆς τροφῆς καὶ τὴν πνευματικὴν, διδάσκοντες αὐτὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ παραγγέλματα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐπαγρυπνοῦντες, ἵνα ἐκεῖνοι, εἰς οὓς ἐμπιστεύονται τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν ἀθῶων τούτων παίδων, διδάσκωσιν ὄντως αὐτὰ πᾶν ὅ,τι καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον οὐχὶ μόνον πολίτην ἀγαθόν, ἀλλὰ τέκνον τῆς Ἐκκλησίας εὐσεβὲς καὶ Χριστιανὸν ἄδολον καὶ πιστόν. Γονεῖς παραδίδοντες τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς διδασκάλους ἀσεβεῖς καὶ ἀνηθικούς, ἢ μηδεμίαν φροντίδα ἐπιδεικνύοντες ὑπὲρ τῆς τοιαύτης μορφώσεως τῶν τέκνων, τὰ ὁποῖα ἐδώρησεν εἰς αὐτοὺς ὁ Θεὸς, ἁμαρτάνουσι θανασίμως.

Ἐὰν οἱ γονεῖς παραδίδοντες τὰ ἴδια τέκνα εἰς ὑπηρεσίαν ἔξω τοῦ ἰδίου οἴκου παρὰ κυρίους ξένοις, ἢ καὶ φίλοις αὐτῶν, δὲν φροντίζωσι νὰ ἐξακριβιώνωσι πρότερον τὸ ποιὸν καὶ τὸ θρησκευτικὸν καὶ τὸ ἠθικὸν τῶν κυρίων τούτων, ἀλλὰ παραδίδωσιν αὐτὰ εἰς κυρίους κακοὺς, πλησίον τῶν ὁποίων διατρέχει κίνδυνον ὄχι μόνον ἢ θρησκευτικῆς κατάστασις αὐτῶν ἀλλὰ καὶ ἢ ἐν γένει ἠθικῆ αὐτῶν. Οἱ τοιοῦτοι γονεῖς, λησιμονοῦντες ὅτι διατηροῦσι πάντοτε οὐ μόνον τὰ δικαιώματα αὐτῶν πλήρη ἀλλὰ καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐπαγρυπνῶσιν ἐπὶ τῆς ἠθικῆς τῶν εἰς ὑπηρεσίαν ξένην διατελούντων ἰδίων τέκνων, ἁμαρτάνουσι βαρέως.

Ἐὰν ὁ γονεὺς βλέπων γεννομένης ἐν τοῖς ἰδίοις τέκνοις κακὰς κλίσεις, καὶ ἐπιθυμίας κακὰς, δὲν φροντίζῃ νὰ διορ-

θώνη τὰς κλίσεις ἐκείνας καὶ καταστρέφῃ τὰς ἐπιθυμίας ταῦ-
τας ἀμαρτάνει θανασίμως.

Ἐὰν οἱ γονεῖς ἀκούσωσι τὰ ἴδια τέκνα νὰ ὑβρίζωσι τὸν
Θεόν, ἢ μάθωσιν ὅτι ταῦτα προσέβαλον οὕτως ἢ ἄλλως
τὸν Δημιουργόν, καὶ ἀμελῶσι νὰ διορθώσωσι ταῦτα, ἀμαρ-
τάνουσι θανασίμως ὡς ὁ Ἥλει ἐκεῖνος, ὅστις καὶ ἐτιμωρήθη
δι' οἰκτροῦ θανάτου, διότι βλέπων ἀμαρτάνοντα τὰ τέκνα
αὐτοῦ, δὲν προσεπάθησε ν' ἀποσπάσῃ ταῦτα ἀπὸ τῆς
ἀμαρτίας.

Ἐὰν οἱ γονεῖς ἔχωσι τοιαύτην τυφλὴν ἀδυναμίαν πρὸς
τὰ ἴδια τέκνα, ὥστε ἐπιτρέπουσιν αὐτοῖς νὰ ζῶσι κατὰ τὴν
θέλησιν αὐτῶν, μὴ τολμῶντες μήτε νὰ ἐπιτιμῆσωσι μήτε νὰ
συμβουλευσωσιν αὐτά. — Τὸ ἀμάρτημα τοῦτο εἶναι βαρὺ,
διότι ἡ τοιαύτη τυφλὴ ἀγάπη τῶν γονεῶν γίνεται αἰτία ἀνυ-
πολογίστου διαφθορᾶς τῶν ἰδίων τέκνων.

Ἐὰν οἱ γονεῖς, θέλοντες νὰ συμβουλευσωσι καὶ καθο-
δηγήσωσι τὰ ἴδια τέκνα φέρωνται πρὸς ταῦτα μετὰ πάθους,
μετὰ ἰδιοτροπίας, μετὰ σκληρᾶς αὐστηρότητος. Ὁ γονεὺς
ὀφείλει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει τοῦ ὅτι τὸ τέκνον τοῦ δέον νὰ συν-
αισθάνηται πάντοτε ὅτι ὁ γονεὺς ἐλέγχει καὶ ἐπιτιμᾷ αὐτὸ
ἀπὸ μόνης καθαρᾶς πρὸς αὐτὸ πατρικῆς ἀγάπης. Ἐὰν ὁ
παῖς ἐννοήσῃ ὅτι ὁ γονεὺς δὲν ἐμπνέεται εἰς τὰς ἐπιπλήξεις
τὰς ὁποίας ἀπευθύνει πρὸς αὐτὸν ὑπ' ἀληθοῦς ἀγάπης, ἀλλ'
ὑπὸ μίσους καὶ ἀντιπαθείας πρὸς αὐτὸν, ἀντὶ νὰ διορθωθῇ
φθείρεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ καταστρέφεται ταχύτερον.

Ἐὰν ὁ γονεὺς δὲν φροντίξῃ ν' ἀπομακρύνῃ τὰ τέκνα
αὐτοῦ ἀπὸ συναναστροφῶν ἐπιβλαβῶν, ἀπὸ φοιτήσεων εἰς
μέρη ἐπιλήψιμα, ἀπὸ ἀναγνώσεων βιβλίων ἀνηθίκων καὶ
ἐπιζημιῶν εἰς τὴν τελείαν μόρφωσιν τῶν τέκνων, ὁ γονεὺς

οὗτος ἀμαρτάνει θανασίμως γινόμενος ὡς ἐκ τῆς ἀπρονοησίας αὐτοῦ αἴτιος τῆς διαφθορᾶς τοῦ ἰδίου τέκνου.

Ἐὰν ὁ γονεὺς ἐπιβάλλῃ εἰς τὸ ἴδιον τέκνον γ' ἀσπασθῆ ἐπάγγελμα βίου ἐναντίον τῆς γνωστῆς ἤδη εἰς αὐτὸν κλίσεως τοῦ τέκνου, ἢ ἐναντίον διαταγῆς καὶ διαγνώμης ἰατροῦ ἢ τοῦ πνευματικοῦ βεβαιούντων ὅτι ὁ παῖς εἶναι ἀνίκανος νὰ ἐνασκήσῃ ἐπιτυχῶς καὶ ἀκινδύνως τὸ ἐπάγγελμα εἰς ὃ προορίζεται.

Ἐὰν οἱ γονεῖς ζῶσι βίον ἄσωτον, ἀνήθικον, γίνονται πρόξενοι σκανδάλου εἰς τὰ ἴδια τέκνα, βλασφημοῦντες ὑβρίζοντες καὶ κακολογοῦντες ἐνώπιον αὐτῶν, ἢ διατάσσοντες εἰς αὐτὰ πράγματα, ἐντελῶς ἐναντία εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ἢ εἰς τὰ παραγγέλματα τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐὰν οἱ γονεῖς δὲν φροντίζωσι νὰ παρέχωσιν εἰς τὰ ἀσθενούντο τέκνα αὐτῶν οὐχὶ μόνον τὰς σωματικὰς ἀλλὰ καὶ τὰς πνευματικὰς καὶ θρησκευτικὰς βοηθείας, καὶ καταλείπωσιν αὐτὰ γ' ἀποθνήσκωσιν ἄνευ τῶν ἱερῶν μυστηρίων, καὶ ἐὰν μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν δὲν φροντίζωσι περὶ τῶν κεκανονισμένων μνημοσύνων. Ἀμαρτάνουσι θανασίμως οἱ οὕτω φερόμενοι γονεῖς.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἔκνομα τέκνα, εἰς τὰς δυστυχεῖς ἐκεῖνας ὑπάρξεις αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται τὰς συγγελείας τῆς ἁμαρτίας τῶν γονέων παρατηροῦμεν ὅτι α'. νόθα τέκνα λέγονται ὅσα τέκνα γεννῶνται ἐκτὸς γάμου β'. οἱ γονεῖς ὑποχρεοῦνται πάντοτε νὰ παρέχωσιν εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν διατροφὴν, ἢτοι τροφήν, ἐνδύματα, οἰκίαν, τὰ ἀπολύτως δῆλον ὅτι ἀναγκαῖα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ἡ ὑποχρέωσις αὕτη ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ νόθα τέκνα, κατὰ νόμον ἐπιβαρύνει μόνην τὴν τεκοῦσαν ταῦτα μητέρα, ἀλλ' ὁ ἠθικὸς νόμος δὲν

ἀπαλλάσσει ἀπὸ τῆς εὐθύνης ταύτης καὶ τὸν πατέρα, οὕτινος τὴν ἐντελῆ ἐγκατάλειψιν τῶν τέκνων τούτων δὲν δύναται παρὰ τὴν θεωρήσῃ ἔγκλημα συνεπαγόμενον ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, κανονίζοντα τὸν πατέρα διὰ διπλὴν ἁμαρτίαν, ἥτοι καὶ διότι ἄνευ γάμου ἐγέννησε τὰ τέκνα ταῦτα καὶ διότι ἐγκατέλιπε ἀστόργως εἰς τὴν δυστυχῆ μητέρα ὄλον τὸ βάρος τῆς διατροφῆς, συντηρήσεως καὶ σωματικῆς καὶ πνευματικῆς μορφώσεως τῶν τέκνων τούτων.

9 Τάξις τῶν προϋδταμένων καὶ ὑφίσταμένων.

Ὁ Δημιουργὸς τοῦ παντός προνοῶν περὶ τῆς συντηρήσεως τῶν πλασμάτων αὐτοῦ, διέταξεν οὕτω τὰ πάντα, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴ μένη ἀντάρκης, ἀλλ' ἕκαστος νὰ ἔχη ἀνάγκην τοῦ ἑτέρου, οὗτος νὰ συμπληροῖ ἐκεῖνον, καὶ ἐκεῖνος νὰ βοηθῇ τὸν ἄλλον. Περιέβαλε τὸν ἄνθρωπον δι' ἀναγκῶν ποικίλων, εἰς τὰς ὁποίας μὴ δυνάμενος ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ ἐπαρκεῖ, λαμβάνει βοηθὸν εἰς ταύτας ἕτερον ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος χρηρῆσι πάλιν τῆς βοηθείας τοῦ πρώτου διὰ νὰ ἰκανοποιήσῃ τὰς ἰδίας τοῦ ἀνάγκας. Οὕτως ἄνθρωποι καὶ ἀδελφοὶ ὁμότιμοι οἱ πάντες ἄνθρωποι, κατατάσσονται ἀναλόγως εἰς τάξεις κοινωνικὰς, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστη ἐκπληροῖ ὀρισμένον σκοπὸν, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων οὐδεμίᾳ δύναται νὰ περιφρονήσῃ τὴν ἑτέραν, διότι ἀλληλοβοηθοῦνται πᾶσαι. Ὁ πλούσιος συναγεῖ χρημάτων καὶ ἐξυπηρετεῖ διὰ τῶν χρημάτων τούτων τὸν ἄπορον καὶ ἐνδεῆ, ὁ ὁποῖος πάλιν παρέχει εἰς τὸν πλούσιον ἀντὶ τῶν χρημάτων τούτων ὑπηρεσίας, εἰς τὰς ὁποίας ἐκεῖνος ἀδυνατεῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ ἑαυτόν. Οὕτω δημιουργεῖται κοινωνικὴ τις διαφορὰ, ἣν εἰδίσθημεν νὰ χαρακτηρίζωμεν διὰ τῶν λέξεων

προϊστάμενος καὶ ὑφιστάμενος, κύριος καὶ ὑπηρέτης.— Ἐν ταῖς ἀπολιτίστοις κοινωνίαις, ἡ διάκρισις αὕτη εἶναι ζωηρὰ καὶ ἡ ἀντίθεσις μεγάλη, ὁ δὲ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ προσπαθῇ διὰ διδασκαλίας ἀδιαλείπτου νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἰσοπέδωσιν τὸν μὲν κύριον κατὰ τὸν μέτρον τοῦ ὑπηρέτου, τὸν δὲ ὑπηρέτην μὴ ἀπελπίζων ἀλλ' ἀνηψῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ συνειδήσει. Ἀμφοτέρους δὲ πείθων ὅτι εἶναι ἀδελφοὶ ὁμότιμοι ἀλλήλοῦς πηρετούμενοι. Ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ἐπιδείξῃ ἰδιαιτέραν φροντίδα εἰς ἐκάστην ἐκ τῶν τάξεων τούτων. Καί,

α'. Περὶ τῶν ὑφισταμένων.

Ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει νὰ γινώσκῃ ὅτι ἡ θρησκεία ὅπως καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος ἀναγνωρίζει τὴν διαβάθμισιν ταύτην τῶν κοινωνικῶν τάξεων, καὶ ἐπομένως ἐξομολογῶν ὑφιστάμενόν τινα ὀφείλει νὰ ἐρωτήσῃ αὐτὸν ἐὰν ἔχη εἰς τὸν προϊστάμενον αὐτοῦ τὴν προσήκουσαν ἀγάπην, τὸ προσήκον σέβας, τὴν ὀφειλομένην ὑπακοὴν εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἀνατεθειμένην εἰς αὐτὸν ὑπηρεσίαν.— Εἶναι ἀδιάφορον εἰς τὸν ὑφιστάμενον ἐὰν ὁ προϊστάμενος εἶναι καλὸς ἢ κακός, πιστὸς ἢ ἀπιστος, ἠθικὸς ἢ ἀνῆθικος. Ἄρχεὶ νὰ μὴ θέλῃ ν' ἀνατρέψῃ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ καὶ τὴν θρησκευτικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν. Ἀναφορικῶς εἰς τὰ καθήκοντα τὰ ὁποῖα ἔχει ἀνάλαβη ὑπὸ τὸν προϊστάμενον τούτον ὁ ὑφιστάμενος ὀφείλει νὰ εἶναι πιστὸς καὶ εὐσυνείδητος.

β'. Περὶ τῶν προϊσταμένων.

Οἱ προϊστάμενοι ἔχουσι μεγαλύτερα καθήκοντα πρὸς τοὺς ὑφισταμένους· διότι καὶ ἡ κοινωνικὴ αὐτῶν κατάστασις ἐπιβάλλει εἰς αὐτοὺς μεγαλύτερας ὑποχρεώσεις, ἐκ τῆς εὐσυν-

ειδήτου ἐκπληρώσεως τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται κατὰ μέγαν λόγον, καὶ τῶν ὑφισταμένων ἢ πίσις.

Ὁ Πνευματικὸς ἐξομολογῶν χριστιανὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει ἐμπιστευθῆ ἢ ἐνάσκησις ποιᾶς τινος πολιτικῆς ἐξουσίας, ἢ ὅποια ἔχει τεταγμένους ὑπ' αὐτὸν ἑτέρουσ ἀνθρώπους, ὀφείλει νὰ θεωρήσῃ τούτον ὑπόχρεων ν' ἀπονέμῃ εἰς τὸν ὑποτεταγμένον εἰς αὐτὸν ἀγάπην, εὐαρέσκειαν, μέριμναν ὕλικήν, μέριμναν πνευματικὴν, παρέχοντα ἑαυτὸν παράδειγμα ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς ζωῆς.

Οἱ ἄρχοντες, ἔχοντες παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν νὰ διοικῶσι τοὺς λαοὺς, τοὺς ὑποτεταγμένους εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν, ἁμαρτάνουσι θανασίμως ἀναλόγως τοῦ ποιῶν τῆς παραβάσεως τῶν καθήκοντων αὐτῶν, 1) Ἐὰν μὴ διδάσκωσι τοὺς ὑπ' αὐτοὺς λαοὺς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ παραγγέλματα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἂν μὴ ζῶσιν αὐτοὶ κατὰ τὰς ἐντολὰς ταύτας, ἵνα χρησιμεύσωσι παράδειγμα καλὸν τοῖς ὑπηκόοις αὐτῶν. 2) Ἐὰν μὴ πράττωσι πᾶν, ὅ,τι δύνανται ὅπως διατηρῶσιν εἰρηνεύοντας τοὺς ὑπ' αὐτοὺς λαοὺς, καὶ ἔὰν μὴ ὑπερασπίζωσιν αὐτοὺς ἀπὸ πάσης ἀδικίας. 3) Ἐὰν μὴ μεριμνῶσι περὶ τῆς αὐστηρᾶς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης μὴ διορίζοντες πρὸς τοῦτο δικαστὰς νομομαθεῖς, ἀμερολήπτους, ἀκεραίους καὶ εὐσεβεῖς, ἵνα ρυθμίζωσι καὶ λύωσι κατὰ τοὺς κεμένους νόμους πάσας τὰς μεταξὺ τῶν ὑπηκόων ἐγειρομένας διαφορὰς. — Ἐν πᾶσι τούτοις οἱ ἄρχοντες οἵτοι ἁμαρτάνουσι θανασίμως καὶ ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ φαίνεται αὐστηρὸς ἐκτελεστῆς τοῦ ἐμπειστευμένου καθήκοντος, ἵνα καὶ αὐτοὺς ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τοῦ καθήκοντος, ἐπανάγῃ εἰς αὐτήν.

γ'. Περὶ τῶν ὑπηρετῶν.

Ὁ Πνευματικὸς εὐρισκόμενος ἐνώπιον προσώπου ἐκ τῆς τάξεως ταύτης ὀφείλει ν' ἀναπτύξῃ πολλὴν τὴν πατρικὴν στοργὴν, ἵνα ἐνισχύσῃ τοὺς χριστιανοὺς τούτους εἰς τὴν ἐγκατέρευσιν καὶ τὴν ὑπομονὴν, χωρὶς νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ὑπερφροσύνην καὶ αὐθάδειαν αὐτῶν. Γινώσκων ὅτι οἱ ὑπηρετῆται ὀφείλουσιν εἰς τοὺς κυρίους αὐτῶν σέβας, ὑπακοήν, ὑπηρεσίαν καὶ πίστιν, καθήκοντα τὰ ὁποῖα καὶ ἡ θρησκεία ἐπιβάλλει εἰς αὐτούς, καὶ τὸ φυσικὸν δίκαιον καθορίζει ὑποχρεοῦνται νὰ ἐρωτᾷ τοὺς ἔξομολογουμένους, πῶς ἔχουσιν, ἐνασκήσει τὰ καθήκοντα ταῦτα.

Σέβας. — Μήπως ἀντὶ νὰ τιμᾶτε καὶ ἀπενέμητε σέβας εἰς τοὺς κυρίους ὑμῶν περιφρονεῖτε αὐτούς; (Ἐὰν ἡ περιφρόνησις εἶναι βαρεῖα, ἁμαρτία θανάσιμος· ἐὰν εἶναι ἕλαφρά χρηρίζει ἀπλῆς συμβουλῆς καὶ ὁδηγίας).

Μήπως ἐπετρέπατέ ποτε εἰς ἑαυτοὺς νὰ παροργισθῆτε κατὰ τῶν κυρίων ὑμῶν, ἐκστομίσαντες κατ' αὐτῶν λόγους ἀδικίας, καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ ἔχητε δικαίαν τινα ἀφορμὴν εἰς τοῦτο;

Μήπως ἀπεκαλύψατέ ποτε εἰς ξένους τὰ ἐλαττώματα τῶν κυρίων ὑμῶν, ἢ ἀπόκρυφα τῶν οἰκογενειῶν πλησίον τῶν ὁποίων ὑπηρετεῖτε, καὶ τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ προσβάλλωσι τὴν τιμὴν αὐτῶν;

Ὑπακοή. — Μήπως παρηκούσατέ ποτε εἰς τοὺς κυρίους ὑμῶν ὅταν διατάσσωσιν ὑμᾶς πράγματα δίκαια καὶ λογικά, ἢ μήπως ἀντὶ νὰ ὑπακούσητε εἰς αὐτούς μετ' ἀγάπης ἐπράξατε τοῦτο μετὰ δυσθυμίας καὶ μεμψιμοιρίας;

Ἐὰν οἱ κύριοι ὑμῶν διέταξαν ὑμᾶς πράγματα ἄδικα καὶ παράνομα, πράγματα τὰ ὁποῖα εἶναι ἐναντία εἰς τὸν νό-

μεν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ παραγγέλματα τῆς Ἐκκλησίας, ἀπεφύγετε νὰ ἐκτελέσητε ταῦτα ὡς ὀφείλετε; ἢ μήπως μὴ τολμῶντες νὰ παρακούσητε συντελέσετε εἰς τὰς ἐκτρόπους αὐτῶν θελήσεις, καὶ ἐγένεσθε συνένοχοι καὶ συνεργοὶ τῶν ἐγκλημάτων αὐτῶν;

Ἄπιστία.—Μήπως ἐγένεσθέ ποτε ἔνοχοι ἀπιστίας πρὸς τοὺς κυρίους ὑμῶν, ἀδικοῦντες ἐκουσίως αὐτοὺς ἢ υποζέπτοντες ἀπ' αὐτῶν πράγματα ἀνήκοντα εἰς αὐτούς; καὶ ἀπατῶντες αὐτοὺς διὰ τῆς ὑποβολῆς ψευδῶν λογαριασμῶν διαχειρίσεως χρηματικῆς τὴν ὁποίαν ἐνεπιστεύθησαν εἰς ὑμᾶς;

Μήπως δυνάμενοι νὰ προλάβητε κλοπὴν τινα κατὰ τοῦ κυρίου ὑμῶν ἐπετρέψατε εἰς ἄλλους συναδέλφους συνυπηρέτας ὑμῶν νὰ διαπράξωσι ταύτην κατὰ τοῦ κυρίου ὑμῶν;

Μήπως ἐξ ἀμελείας ἐζημιώσατε ἢ κατεστρέψατε ἐμπεισιτευμένα εἰς ὑμᾶς συμφέροντα τοῦ κυρίου ὑμῶν;

Ἐπηρεσία.— Ἄντι νὰ εἶσθε ἐργατικοὶ καὶ δραστήριοι ὑπὲρ τῶν ὑποθέσεων τῶν κυρίων ὑμῶν μήπως διεθέσατε τὸν καιρὸν τῆς ὑπηρεσίας ὑμῶν εἰς ἀπολαύσεις ἐκτρόπους, εἰς ἀργίαν ἀγονον, καὶ εἰς παίγνια μετὰ τῶν συνυπηρετῶν ὑμῶν;

Μήπως ἐχρησιμοποίησατε τὸν καιρὸν ὑμῶν ὑπὲρ ἰδίων ὑποθέσεων ἢ ὑπὲρ ὑποθέσεων ξένων ἐναντίων εἰς τὰ συμφέροντα τῶν κυρίων ὑμῶν;

Εἰς πάντα ταῦτα ὁ πνευματικὸς κριτὴς ἅμα καὶ πατὴρ ὀφείλει νὰ χορηγῇ ὄχι μόνον τὰς προσηκούσας συμβουλίας, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνάλογα ἐπιτίμια, ὅπως ὁ ἐξομολογούμενος συναισθανθῇ τὸ διαπραττόμενον ὑπ' αὐτοῦ ἀδίκημα, καὶ ἐπανορθώσῃ αὐτὸ βελτιούμενος αὐτὸς οὗτος.

δ'. Περὶ τῶν κυρίων

Παρ' ἡμῶν ἰδίᾳ ἡ τάξις αὕτη τῶν χριστιανῶν, μὴ ἔχουσα τὴν ἀπαιτουμένην χριστιανικὴν διαπαιδαγώγησιν, φαντάζεται ἑαυτὴν μὲν ὑπέροχον ἐν παντί, τοὺς δὲ ὑπηρετοῦντας αὐτῇ ὄντα εὐτελεστέρας δημιουργίας, ἀνάξια τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας καὶ τιμῆς. Ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει λοιπὸν τὴν ἀντιχριστιανικὴν ταύτην ἑπαρσιν νὰ πατάξῃ τελεσφόρως, προσπαθῶν ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ πείσῃ τοὺς χριστιανοὺς τούτους, ὅτι δὲν διαφέρουσι τὸ παράπαν ἀπὸ τῶν ὑπηρετῶν, ἀλλ' ὅτι εἶναι ὁμοίτιμοι πρὸς αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐπέχουσι θέσιν πατρὸς εἰς αὐτούς· καὶ ὅτι ἐπομένως ὀφείλουσι νὰ ἐκπληρῶσι πρὸς τοὺς ὑπηρετάς τούτους ἐν τινι μέτρῳ, τὰ αὐτὰ καθήκοντα περίπου, τὰ ὅποια καὶ οἱ γονεῖς πρὸς τὰ ἴδια τέκνα. Ὄφείλουσι λοιπὸν ἀγάπην πρὸς αὐτούς, φροντίδα σωματικὴν καὶ ψυχικὴν, καὶ ἀκριβῆ τήρησιν πάντων ἐκείνων τὰ ὅποια ἔχουσιν ὑποσχεθῆ· εἰς αὐτούς.

Ἀγάπην.— Ὁ Πνευματικὸς λοιπὸν ἐρωτᾷ τοὺς ἑξομολογουμένους κυρίους μήπως ἀντὶ νὰ ἔχωσιν ἀγάπην καὶ στοργὴν πρὸς τοὺς ὑπηρετάς αὐτῶν, τρέφωσι μῖσος πρὸς αὐτούς, ἀδικῶσι καὶ κακοποιῶσι καὶ μάλιστα ἀδικαιολογητῶς αὐτούς;

Μήπως ἐν στιγμῇ ὀργῆς ἔχωσιν εἰπῆ ὕβριστικούς λόγους κατ' αὐτῶν, ἢ πράγματα ἄλλα δυνάμενα νὰ λυπήσωσιν αὐτούς;

Φροντίδα πνευματικὴν.— Μήπως ἠρνῆθησαν εἰς αὐτοὺς ὄχι μόνον νὰ διδάξωσιν αὐτοὺς τὰ καθήκοντα αὐτῶν τὰ θρησκευτικά, καὶ τὰς κυριωτέρας ὑποχρεώσεις αὐτῶν τὰς ἠθικάς, ἀλλὰ καὶ θέλοντας νὰ ἐκτελῶσι τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα παρεκώλυσαν αὐτούς;

Μήπως παρημέλησαν νὰ ἐπαγοῦπνῶσιν ἐπὶ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς ἀμελείας αὐτῶν ταύτης προῆλθεν εἰς τοὺς ὑπηρετάς τούτους βλάβη τις ἠθικῆ; Ἡ μήπως ἐν τῇ ἀσυγγνώστῳ ἀδιαφορίᾳ αὐτῶν ἐξηνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἐργάζωνται ἐν ἡμέραις ἐοσπῶν, ἐν ὥρᾳ τῆς θείας λειτουργίας; Ἡ ἐξηνάγκασαν αὐτοὺς θέλοντας νὰ νηστεύσωσιν ἐν ἡμέραις νηστείας, νὰ καταλύσωσι τὰς νηστείας ταύτας, καὶ λησιμονήσωσιν οὕτως, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτῶν παρὰ τοιούτοις ἀσεβεστάτοις κυρίοις, ὅτι εἶναι χριστιανοί, ἔχοντες ἄλλον Κύριον, ὑπέροτερον τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς Κυρίου, ὅστις ἄξιόι παρὰ τῶν δούλων αὐτοῦ ὠρισμένα καθήκοντα, καὶ σαφῆ δείγματα ἀγάπης εἰλικρινοῦς καὶ ἀδόλου;

Μήπως ἀντὶ νὰ ὀδηγῶσι τοὺς ὑπηρετάς τούτους εἰς τὸ ἀγαθὸν ὀδήγησαν αὐτοὺς ἄκοντας εἰς τὸ κακόν, γινόμενοι αὐτοὶ οὗτοι ἀφορμὴ καὶ αἰτία ἄμεσος τῆς διαφθορᾶς αὐτῶν;

Μήπως βλέποντες τοὺς ὑπηρετάς αὐτῶν ἀδικοῦντας, οἷαν δήποτε ἀδικίαν, δὲν ἐφρόντισαν νὰ ἀποτρέψωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀδικίας ταύτης;

Φροντίδα σωματικῆν.— Μήπως ἐν τῷ φοβερῷ αὐτῶν ἐγῶισμῷ οἱ κύριοι ποιῶνται διακρίσεις ἐν τῇ τροφῇ αὐτῶν, αὐτοὶ μὲν ἐσθλόντες καὶ τρεφόμενοι πολυτελῶς, τοὺς δὲ ὑπηρετάς αὐτῶν τρέφοντες διὰ τροφῶν εἰτελῶν, ὡς ὄντα εἰτελέστερα αὐτῶν; Ἡ μήπως ἐκ φιλαργυρίας ἀρνοῦνται εἰς αὐτοὺς ἐνδύματα πρόσφορα εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν, καὶ ἀνάλογα πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν;

Μήπως ἐπιβάλλωσιν εἰς αὐτοὺς ἐνίοτε ἐκτάκτους καὶ βαρείας ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι συμφώνως πρὸς τὰς συμφωνίας αὐτῶν δὲν ἐπιβαρύνουσιν αὐτούς;

Μήπως παρημέλησαν νὰ περιποιηθῶσιν αὐτοὺς ἀσθενοῦντας, ἢ ἐδίωξαν αὐτοὺς ἀσθενήσαντες ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτῶν ; Ἡ μήπως ἀπέφυγαν νὰ παρέχωσιν εἰς αὐτοὺς ὅταν ἡσθένησαν τὰς παρηγορίας τῆς θρησκείας, καὶ τὴν ἐνάσκησιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν καθηκόντων ;

Ἀκρίβεια εἰς τὴν τήρησιν τῶν συμπεφωνημένων.

Μήπως ἀπέφυγον οἱ κύριοι νὰ ἐκτελέσωσι τὰς πρὸς τοὺς ὑπηρετάς αὐτῶν ὑπαρχούσας συμφωνίας, καὶ νὰ πληρώσωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν συμπεφωνημένην μισθοδοσίαν ;

Μήπως ἐποφελήθησαν τῆς δυστυχοῦς καταστάσεως ὀρφανοῦ καὶ ἀπροστατεύτου ὑπηρετοῦ, ἵνα μὴ πληρώσωσιν εἰς αὐτὸν τὸν μισθὸν τοῦ ὁποῖον εἶναι ἄξιος, καὶ τὸν ὁποῖον θὰ ἐπλήρωνον ἐὰν ὁ δυστυχὴς εἶχε προσιάτην νὰ μεριμνήσῃ περὶ τῆς συμφωνίας ταύτης ;

Μήπως πρὶν ἢ λήξῃ τὸ συμπεφωνημένον χρονικὸν διάστημα τῆς ὑπηρεσίας ἀπέβαλον ἄνευ λόγου τὸν ὑπηρετὴν ἵνα μὴ πληρώσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν συμπεφωνημένην ἐτίσιαν ἀμοιβήν ;

Πάντων τούτων ἡ ἐξακρίβωσις ἐπιβεβλημένη εἰς τὸν πνευματικὸν, ὑποχρεοῖ τούτον, ἵνα προσπαθήσῃ νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς γινόμενα, συμβουλεύων, ἐπιτιμῶν, κανονίζων, κατὰ τὸ προσήκον μέτρον τοὺς ὅπως δῆποτε τοιαύτην τινὰ ἁμαρτίαν ἐξομολογουμένους, ἁμαρτίαν, ἢ ὁποῖα ἀντίκειται εἰς τὸν περὶ ἀγάτης Χριστιανικὸν νόμον.

10. Τάξις τῶν Δικαστικῶν.

Ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ πολιτεία ἢ ἡ κοινωνία ἀναθέτει τὴν ἐκπροσώπησιν καὶ ἀπονομὴν τῆς Δικαιοσύνης, συνάπτει εἶδος συμβολαίου πρὸς τὸν ἐντολέα αὐτοῦ, διὰ τοῦ

ὁποίου ὑποχρεοῦται νὰ εἶναι, καὶ νὰ φαίνεται πάντοτε δίκαιος, ἐκτελῶν ἀκριβῶς τὸ ἐμπειστευμένον εἰς αὐτὸν καθήκον.

Ἄμαρτάνουσι δὲ βαρέως ὅσοι ἐπίζητοῦσιν ἢ ἀναλαμβάνουσι τὸ δικαστικὸν ἀξίωμα ἐν πλήρει συνειδήσει τῆς ἀνικανότητος αὐτῶν· ὅσοι ἄνευ νομίμου λόγου ἀποφεύγουσιν ἢ ἀναβάλλουσι τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης· ὅσοι ἐκδίδουσιν ἀποφάσεις ἐκ μίσους, ἢ δι' ἐκδίκησιν, ἢ διὰ φιλοδοξίαν, προσωποληπτοῦντες ὑπὲρ προσώπων· ὅσοι λαμβάνοντες χρήματα ὡς δῶρον ἐκδίδουσιν ἀποφάσεις εἰς οὐσίαν ὑπὲρ τούτου ἢ κατὰ προτίμησιν ὑπὲρ ἐκείνου.

Ὁ δικαστὴς ὁ ταῦτα ἔξομολογούμενος ὑποχρεοῦται ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ εἰς τὸ νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ ἀδίκημα, τὸ ὁποῖον ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν καθηκόντων του διέπραξε.

Ὁ Διηγόρος ἁμαρτάνει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον σοβαρῶς, ὅταν γινώσκων τὴν ἀνικανότητά αὐτοῦ, ἀναλαμβάνῃ νὰ διεξαγάγῃ ὑποθέσεις ὑπερβαίνουσας τὰς ἐαυτοῦ δυνάμεις· ὅταν ὑπερασπίσῃ ὑπόθεσιν τὴν ὁποίαν εἰξεύρει ὅτι εἶναι ἀδικος· ὅταν ἀναλαμβάνῃ νὰ ὑπερασπισθῇ ἀθῶόν τινα, προσέρχεται εἰς τὸ δικαστήριον ἐντελῶς ἀμελέτητος, ἢ χωρὶς νὰ περισυλλέξῃ ὅλα τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς ἀποδείξεις ἐκείνας, ἐξ ὧν δύναται ν' ἀποδειχθῇ ἡ ἀθώότης τοῦ ἀθῶου· ὅταν χῶρησι καὶ ὑπὲρ τοῦ δικαίου ἀκόμη ἀποδείξεις ψευδεῖς· ὅταν ὁ πελάτης αὐτοῦ ἐμπιστευθῆται εἰς αὐτὸν μυστικόν τι, αὐτὸς δὲ ἀνακοινώσῃ αὐτὸ εἰς τοὺς ἀντιδίκους, ἢ εἰς ἀνθρώπους δυναμένους νὰ βλάψωσιν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὸν ἐμπιστευθέντα εἰς αὐτὸν πελάτην· ὅταν ἀπαιτῇ καὶ λαμβάνῃ δικαιώματα ὑπέρογκα καὶ ἔκνομα.

Ὁ Πνευματικὸς ἐπιβάλλει κανόνα ἀνάλογον πρὸς τὴν

σοβαρότητα τοῦ ἁμαρτήματος, καὶ προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τὸν Δικηγόρον νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ ἀδίκημα, τοῦ ὁποίου ἐγένετο αἴτιος.

Ὁ Συμβολαιογράφος ἁμαρτάνει, ὅταν μὴ ἔχον πείραν ἀρεκίην, καὶ μὴ γινώσκων ἀκριβῶς τοὺς νομίμους ὅρους τῶν συμβολαίων, ἐνασκή τὸ καθήκον αὐτοῦ γινόμενος αἴτιος οὕτω ἀνυπολόγιστων ζημιῶν ὅταν παραβιάξῃ καὶ διαδίδῃ μυστικά τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτόν ὅταν ἔξ ἀμελείας αὐτοῦ καταστρέφονται πρωτότυπα ἐγγράφων, ἢ ἀρνήται νὰ παραλάβῃ καὶ περισώσῃ τοιαῦτα ἐγγράφα ὅταν ἐν τῇ συντάξει διαθηκῶν παραλείπῃ ἔξ ἀμελείας τὰς νομίμους διατυπώσεις, ἔξ ὧν διακινδυνεύει τὸ κύρος τῶν διαθηκῶν. Καὶ ὁ συμβολαιογράφος ἐν ταῖς περιστάσεσι ταύταις καὶ ταῖς ὁμοίαις ταύταις εἶναι ἐπόχρεως νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ ἀδικήματα, τὰ ὁποῖα ἔξ αἰτίας αὐτοῦ ἔχουσι διαπραχθῆ ἢ ἐκ συνεργείας αὐτοῦ ἔχουσι προκληθῆ.

Οἱ δικαστικοὶ κλητῆρες ἁμαρτάνουσι μὴ τηροῦντες ἔξ ἀμελείας ἢ ἀπροσεξίας τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαιτημένας διατυπώσεις, καὶ μάλιστα ὅταν δωροδοκῶνται ὑφ' ἑνὸς τῶν ἀντιδίκων πρὸς ζημίαν τοῦ ἑτέρου, ἢ ὅταν μεταχειρίζονται ἀδικίας ἢ ἀπειλὰς διὰ νὰ ἐκβιάσωσι χρήματα, ὅταν κοινοποιῶσιν ἀποφάσεις ἢ ἐπιδίδωσιν ἐπιταγὰς, ἢ ὅταν ὑπερβαίνωσι τὴν ἐντολήν, ὁ ὁποῖα ἔχει δοθῆ εἰς αὐτοὺς εἰς τὴν νόμιμον κατάσχεσιν ἰδιωτικῆς περιουσίας.

Οἱ δικαστικοὶ γραμματεῖς ἁμαρτάνουσι ὅταν παραβιάζωσι τὰ μυστικά τῆς ἐπιτηρείας, καὶ καθιστῶσι γνωστὰς τὰς ἀποφάσεις πρὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῶν ἢ ὅταν δὲν συμμορφῶνται πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς δικαιοσύνης ἢ ὅταν δὲν ἀναγράφουσιν ἀκριβῶς τὰς καταθέσεις τῶν μαρτύρων ἀλλ'

ἢ προσθέτουσί τι ἐπὶ πλέον εἰς ταύτας ἢ ἀφαιρουσί τι ἀπ' αὐτῶν.

Ἐπειδὴ αἱ ἁμαρτίαι πᾶσαι, αἱ ἀνωτέρω ἀναφερόμεναι καὶ αἱ ὅμοιαι εἰς ταύτας εἶναι ἀδικήματα κατὰ τοῦ πλησίον δὲν δύνανται νὰ τύχωσιν ἀφέσεως, ἐὰν μὴ ὅπως δήποτε, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν, ἱκανοποιηθῶσιν οἱ ὑπὸ τῶν ἔξιμολογομένων ἁμαρτωλῶν τούτων οὕτως ἀδικηθέντες. Καὶ ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ἐργασθῆ ἐκθύμως εἰς τοῦτο.

II Τάξις τῶν ἐν φυλακαῖς.

Ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ ἐκείνων τῶν ἁμαρτωλῶν οἱ ὅποιοι θέλουσι νὰ ἔξιμολογηθῶσι, καὶ οἱ ὅποιοι ἔχουσι προφυλακισθῆ ἢ ἔχουσι καταδικασθῆ εἰς φυλακὴν.

α'. Οἱ κατηγορούμενοι δι' ἐν οἷον δήποτε παράπτωμα ἢ ἐγκλημα δύνανται καὶ ὅταν ἀκόμη ἔξιμολογῶνται ν' ἀρνηθῶσι τὸ πταῖσμά των, ἐὰν ὁ πνευματικὸς ἐρωτᾷ αὐτοὺς ἀκαταλλῆλως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀπαντῶσι ἢ διὰ διαφορομένων λέξεων καὶ ἐννοιῶν, ἢ διὰ ρητῆς ἀρνήσεως· διότι ὁ πνευματικὸς ὅταν ἐρωτᾷ ἀκαταλλῆλως δὲν δικαιούται νὰ περιμένῃ οὐδεμίαν ἀπάντησιν· β'. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη ἐρωτηθῆ καταλλῆλως δυνατόν ν' ἀρνηθῆ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ πταῖσμα ἢ τὸ ἐγκλήμα του ὅταν τοῦ ἐγκλήματος ἢ ποιῆ εἶναι βαρεῖα. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ὑπάρχει τόσον σκληρὸς νόμος ὁ ὅποιος ὑποχρεοῖ τὸν ἄνθρωπον νὰ προκαλῆ αὐτὸς μόνος καθ' ἑαυτοῦ τὴν τιμωρίαν τὴν ὁποίαν ὁ νόμος διὰ τὸ διαπραχθέν ἀδίκημα ὀρίζει.

Εἰς τὴν ἔξιμολόγησιν τῆς τάξεως ταύτης ὁ πνευματικὸς προσαρμύζει τοὺς ἑξῆς κανόνας: α'. Ἐὰν ὁ κατηγορούμενος δὲν θέλῃ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ πταῖσμα, τὸ ὅποῖον θὰ ἐξέ-

θετεν αὐτὸν εἰς βαρεῖαν ποινήν, δὲν δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ αὐτὸν ὁ πνευματικὸς εἰς τοῦτο, ἀλλ' ὀφείλει ν' ἀφήσῃ αὐτὸν ἀρχοῦμενος εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ. β'. Ἐὰν ἔχῃ ἀποδώσῃ ψευδῶς ἐγκλημά τι εἰς ἄθῳον, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν ἔξομολογούμενον ν' ἀναίρεσῃ τὴν φοβερὰν συγκοφαντίαν ἐκείνην, ὅταν ὑπάρχωσι διδόμενα νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι ὁ δικαστὴς θὰ δώσῃ πίστιν εἰς τὴν ἀναίρεσιν ταύτην· ὁ φόβος μήπως ἐπαυξηθῇ διὰ τῆς ἀναίρεσεως ταύτης ἢ ποινή, δὲν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης τὸν ἔξομολογούμενον, καὶ μάλιστα ὅταν πρόκηται διὰ τῆς σιωπῆς του νὰ καταδικασθῇ ἀντὶ τοῦ ἐνόχου ὁ ἄθῳος. — Ἀλλὰ ἐὰν ὅλα τὰ ἔνδικα στάδια ἔχουσιν ἐκπνεύσῃ, καὶ ἡ ἀναίρεσις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ληφθῇ πλέον ὑπ' ὄψει, εἶναι ἀναμφελὲς νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην ὁ πνευματικὸς εἰς τὸν ἔξομολογούμενον· δύναται ὅμως νὰ συμβουλεύσῃ αὐτὸν ἀπλῶς νὰ ἀνομολογήσῃ τὰ ἀληθῆ συμβάντα δημοσίᾳ, εἴτε ἵνα καθησυχάσῃ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, εἴτε διότι ἡ ταιαύτη ὁμολογία ἡδύνατο ν' ἀποβῇ ὠφέλιμος. Ἐὰν ὅμως ὁ ἔξομολογούμενος φοβῆται μὴ προκαλέσῃ καθ' ἑαυτοῦ διὰ τῆς ταιαύτης ὁμολογίας βαρεῖαν ποινήν, ὁ πνευματικὸς διδάσκει αὐτὸν ποῖον εἶναι τὸ καθήκον αὐτοῦ καὶ ἀφήνει αὐτὸν εἴτα ἐλεύθερον νὰ πράξῃ ὅ,τι ἡ συνείδησις αὐτοῦ τῷ ὑπαγορεύει. γ'. Ὅταν ὁ ἔξομολογούμενος ἐγκληματίας περιορίζεται εἰς τὸ νὰ ἔξομολογῆται ἀπλῶς καὶ μόνον ὅτι εἶναι ἄθῳος, καὶ προσπαθῇ νὰ πείσῃ περὶ τούτου μόνον τὸν πνευματικόν, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει δεξιῶς νὰ ἐπαναγάγῃ τὸν ἔξομολογούμενον εἰς τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς ἔξομολογήσεως, ἥτοι νὰ συμβουλεύῃ αὐτὸν νὰ ἔξομολογῆται τὰ ἁμαρτήματα αὐτοῦ, καὶ ταῦτα μόνον, διότι τοῦτο εἶναι

ἐξομολόγησις. Πείθει δὲ αὐτὸν εἰς τὴν ὀρθὴν ταύτην ἐπιτέλεισιν τῆς ἱεραῆς ἐξομολογήσεως διὰ τρόπου ἡπίου καὶ πατρικοῦ. δ'. Ὁ Πνευματικὸς δεόν νὰ προσέχη νὰ μὴ ἀναλαμβάνη νὰ μεσιτεύσῃ παρὰ δικασταῖς ὑπὲρ οἷον δήποτε κατηγορουμένου· οὐδὲ δύναται ν' ἀναλάβῃ, σθηρίζομενος ἐπὶ τῆς ὁμολογίας τοῦ καταδίκου, νὰ κηρύξῃ αὐτὸν ἀθῶον μετὰ θάνατον αὐτοῦ· διότι οὕτω δύναται νὰ προκαλέσῃ φανερόν σκάνδαλον. ε'. Ὅταν ζητήσωσι τινες ἐκ τῆς τάξεως ταύτης τῶν ἐν φυλακαῖς κρατουμένων νὰ ἐξομολογηθῶσιν, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει κατὰ πρῶτον νὰ ἐξετάσῃ αὐτοὺς, ἐὰν ἡ ψυχὴ καὶ ἡ καρδία αὐτῶν εἶναι προητοιμασμένη εἰς ἀληθῆ καὶ εἰλικρινῆ μετάνοιαν, καὶ θὰ προσπαθήσῃ μετὰ πολλοῦ ζήλου, καὶ μετὰ περισσοτέρας περὶ αὐτῶν ἢ περὶ τῶν ἄλλων μερίμνης, νὰ ὀδηγήσῃ τὰς ψυχὰς αὐτῶν εἰς τὸν ἀπαιτούμενον διακαῆ πόθον τῆς μετανοίας καὶ διορθώσεως. Δὲν εἶναι σπάνιον, πολλοὶ τοιοῦτοι ἐξομολογούμενοι νὰ ἐξομολογῶνται ἀπλῶς καὶ μόνον, ἵνα ἀποκτήσωσι τὴν ἐκτίμησιν περὶ τῆς δηθεν ἀθωότητος αὐτῶν ἔστω καὶ μόνον τοῦ Πνευματικοῦ. Τοῦτο συμβαίνει ἰδίως εἰς τοὺς προπεφυλακισμένους, περὶ ὧν δὲν ἔχει ἀκόμη ἀποφανθῆ τὸ δικαστήριον. Οἱτοὶ κυριώτατον μέλημα ἔχουσι νὰ προσπαθῶσι ν' ἀποκτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν, ἐπιτυγχάνοντες ν' ἀπολυθῶσιν ἀπὸ τῶν φυλακῶν καὶ εἶναι ἔτοιμοι, ἄνευ τύψεως συνειδήσεως ν' ἀρηθῶσι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐξομολογήσει τὸ πταίσμά των, εἴτε διὰ νὰ πιστευθῶσιν ὅτι εἶναι θήματα συκοφαντίας, εἴτε διότι ἐλπίζουσιν ὅτι ὁ πνευματικὸς ἱερεὺς πιθανὸν ἐπηρεαζόμενος ὑπὸ τῆς ὑπὸ τύπον ἐξομολογήσεως διαβεβαιώσεως αὐτῶν, καὶ ἐκ τοῦ πόθου νὰ σώσῃ ἀθῶον δηθεν, νὰ μὴ τηρήσῃ τὸ μυστικόν

τῆς ἔξομολογήσεως, καὶ ὅτι πιθανὸν νὰ διαβειωθῇ περὶ τῆς ἀθωότητος τοῦ ἔξομολογουμένου τοὺς δυναμένους νὰ πράξωσι τι ὑπὲρ αὐτοῦ.— Ὁ πνευματικὸς λοιπὸν, ἅμα ἐννοήσῃ τὰς τοιαύτας διαθέσεις τοῦ ἔξομολογουμένου, ὀφείλει νὰ πείσῃ τοῦτον περὶ τῆς ἐπιβεβλημένης εἰς αὐτὸν, ὡς πνευματικὸν ἀπαράβατου ὑποχρεώσεως νὰ τηρῇ μυστικά καὶ ἐντελῶς προπεφυλαγμένα ὅσα ἐν τῇ ἔξομολογήσει ἀκούσει καὶ νὰ βειωθῇ αὐτὸν ὅτι οὐδὲν ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα λέγονται ἐν τῇ ἔξομολογήσει δύναται νὰ βλάβῃ τὸν ἔξομολογουμένον, ἀλλ' οὐδὲ νὰ παράσῃ εἰς αὐτὸν ἄλλην ὠφέλειαν ἐκτὸς ἐκείνης τὴν ὁποίαν ὑπόσχεται εἰς τὸν εἰλικρινῶς μετανοοῦντα καὶ ἔξομολογουμένον τὸ ἱερὸν μυστήριον τῆς Μετανοίας. Ἐὰν δὲ ὁ πνευματικὸς βλέπῃ ὅτι ἡ ἔξομολογήσις τοῦ ἐνώπιον αὐτοῦ ἱσταμένου κατηγορουμένου εἶναι εἰλικρινής, καὶ ὅτι οὐδένα σκοπὸν πλάγιον ὑποκρύπτει, ἢ ὅτι οὔτε θέλει νὰ ὑποκριθῇ οὔτε θέλει νὰ ἐξαπατήσῃ, θὰ ἔχῃ τὴν ὑπομονὴν ν' ἀκούσῃ αὐτὸν μέχρι τέλους, καὶ θὰ καταβάλλῃ πᾶσαν προσπάθειαν νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὸν Θεὸν τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἔξομολογουμένου, ἐὰν οὗτος εἶναι μέγας ἐγκληματίας· ἢ νὰ διορθώσῃ τὰ σφάλματα τοῦ ἔξομολογουμένου, ἐὰν οὗτος εἶναι ἀπλῶς ἀνάγωγος καὶ ἄνευ ἀνατροφῆς. 5'. Προσκαλοῦμενος ὁ πνευματικὸς νὰ ἔξομολογήσῃ κατάδικον εἰς θάνατον ἔχει τὴν ἔξουσίαν καὶ ὀφείλει νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ μετὰ τὴν ἔξομολογήσιν ἄφεσιν ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος ἢ πταισματος, τὸ ὁποῖον ἔχει ἔξομολογηθῆ εἰς αὐτόν, ἢ τὸ ὁποῖον διὰ λήθη, ἢ δι' ἄλλον λόγον ἀνεξάρτητον τῆς θελήσεως αὐτοῦ ἔχει παραλείψει νὰ ἔξομολογηθῇ. Ὁ πνευματικὸς πρέπει νὰ ἔχῃ ἐν νῷ πάντοτε ὅτι ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ καθήκοντος τούτου, ἀπαιτεῖται νὰ ἔχῃ

τὴν καρδίαν αὐτοῦ πλήρη ἀγάπης καὶ ὑπομονῆς. Καὶ κατ' ἀρχὰς προτρέπει τὸν ἔξομολογούμενον κατάδικον νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν θεϊὰν εὐσπλαγγίαν καὶ ἀγαθότητα, διότι δι-ετήρησεν αὐτὸν μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης, καὶ περιέμεινεν οὕτως εἰπεῖν αὐτὸν μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν καιρὸν νὰ μετανοήσῃ. Προφανῆς ἀπόδειξις ὅτι ὁ Θεὸς θέλει νὰ τὸν σώσῃ παρέχων οὕτως εἰς αὐτὸν τὰ μέσα τῆς σωτηρίας· καὶ ὅτι θ' ἀποθάνῃ ἔχων ἐλευθέραν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς ἁμαρτίας, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἔξομολογήσεως καὶ ἀφέσεως θὰ συντρίβῃ, συμμορφούμενος πρὸς τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠνωμένος διὰ τῆς κοινωνίας τῶν ἀχράντων μυστηρίων πρὸς τὸν σωτήριον θάνατον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μετὰ τὴν εἰσῆγησιν ταύτην ἐνθαρρύνει τὸν καταδικασθέντα νὰ ἔξομολογηθῇ εἰλικρινῶς. Ἐρωτᾷ αὐτὸν κατόπιν ἐπιδεξίως περὶ τῶν ἁμαρτημάτων τὰ ὁποῖα βεβαίωτατα ἔχουσι διαπραχθῆ ὑπ' αὐτοῦ. Ἐρωτᾷ ἰδιαίτερος ἕαν, ὡς συμβαίνει συνήθως, ἔχῃ μῖσος κατὰ τινος, καὶ ἰδίᾳ κατ' ἐκείνων οἵτινες ὑπῆρξαν οἱ νόμιμοι ἀπαιτηταί τῆς καταδικῆς αὐτοῦ, καὶ οἵτινες ἐδίκασαν καὶ κατεδίκασαν αὐτὸν ἢ κατὰ τῶν κατ' αὐτοῦ μαρτυρησάντων κ.λ.π. Καλὸν θὰ ἦτο ἕαν ὁ πνευματικὸς ἔχων τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸν, διέκοπτεν ἐπὶ τινὰ λεπτὰ τὴν ἔξομολόγησιν, καὶ ἐπανελάμβανε αὐτὴν καὶ πάλιν, ἵνα διδῇ ἀφορμὴν εἰς τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον νὰ συναισθανθῇ τὴν θέσιν αὐτοῦ, καὶ μετανοήσῃ ἀληθῶς καὶ εἰλικρινῶς. ζ.) Ἐὰν ὁ ἔξομολογούμενος ἐμμένῃ εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς ἁμαρτίας, ὁ πνευματικὸς φροντίζει νὰ μὴ ἀποθαρρύνῃ αὐτόν· προσεύχεται ὁ ἴδιος, καὶ παρακαλεῖ καὶ τὸν κατάδικον νὰ προσενηθῇ. Ἀποφεύγει

νά ὁμιλήσῃ ἀμέσως εἰς τὸν κατάδικον περὶ τῆς ἔξομολογήσεως, ἂν ἔχῃ καιρὸν διαθέσιμον, ἵνα μὴ ἐκπλήξῃ τὸν ἔξομολογούμενον. Προσπαθεῖ ἐπιμόνως νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν δυστυχῆ καρδίαν ταύτην σκέψεις σοβαράς, ἀλλ' εἰρηνικὰς, καὶ πρὸ πάντων τὴν ἰδέαν τῆς αὐστηρότητος τῆς θείας δικαιοσύνης, ἣ ὁποία παροτρυνομένη ὑπὸ τῆς ἀπείρου ἐκπλαγχνίας καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου, παράγῃ καὶ χορηγῆ εἰς τὸν διὰ τῆς ἔξομολογήσεως ὑποτασσόμενον εἰς τὴν θείαν ταύτην δικαιοσύνην, τὴν πλήρη συγχώρησιν. —

Ἐὰν ὁ κατάδικος ἐμμένῃ νὰ μὴ θέλῃ νὰ μετανοήσῃ, ὁ πνευματικὸς λέγει εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη δικαιοσύνη δὲν δύναται νὰ παρακολουθήσῃ αὐτὸν καὶ ἐκτὸς τῆς αἰλῆς Αὐτῆς, καὶ ὅτι πρέπει λοιπὸν νὰ φροντίσῃ ν' ἀποφύγῃ τὸν αἰώνιον θάνατον. Μετὰ τὰς νοουθεσίας ταύτας ἢ ἄλλας ὁμοίας πρὸς αὐτάς, τὰς ὁποίας πάσας ὑπαγορεύει εἰς τὸν πνευματικὸν ὁ ζῆλος αὐτοῦ, καὶ ἡ πατρικὴ αὐτοῦ στοργή, ὁ πνευματικὸς ἀφίνει τὸν ἁμαρτωλὸν εἰς ἑαυτόν, ἵνα λάβῃ καιρὸν νὰ μελετήσῃ οὗτος πᾶν ὅ,τι ἔχει ἀκούσῃ ἤδη παρὰ τοῦ πνευματικοῦ· οὐδόλως δ' ἀπίθανον ἐπανερχόμενος νὰ εὔρῃ αὐτὸν μεταβεβλημένον. — Ἐν ἐναντία περιπτώσει ὁ πνευματικὸς ἐξακολουθεῖ προσευχόμενος, καὶ παρακινῶν καὶ τὸν κατάδικον εἰς προσευχὴν, καὶ ἰκετεύων τοῦτον ἐπιμόνως καὶ μετ' ἀγάπης εἰς τὸ νὰ μετανοήσῃ, μὴ ἐγκαταλείπων αὐτὸν μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ ἀναπνοῆς. Ἐὰν κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ὁ κατάδικος μετανοήσῃ καὶ ζητήσῃ νὰ ἔξομολογηθῇ, ὁ πνευματικὸς ζητεῖ παρὰ τοῦ Δημίου νὰ ἐπιτρέψῃ τὸν καιρὸν τῆς ἔξομολογήσεως, καὶ ἔξομολογῆ τὸν κατάδικον. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ πνευματικὸς ζητεῖ μετὰ δεξιότητος νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ κατα-

δίκου την αἰτίαν τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης αὐτοῦ πιθανὸν νὰ εἶναι βαθὺ μῖσος κατὰ τινος, καὶ τότε προσπαθεῖ νὰ πολεμήσῃ καὶ κατανικήσῃ τὸ μῖσος τοῦτο· πιθανὸν αἰτία τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης νὰ ἦτο ἡ ἀπελπισία, καὶ τότε ὁ πνευματικὸς ὑπενθυμίζει εἰς τὸν ἔξομολογούμενον κατὰδικον τὴν ἄπειρον εὐσπλαγγίαν τοῦ Θεοῦ ἢ τέλος αἰτία τῆς ἐπιμονῆς του πιθανὸν νὰ εἶναι ἡ ἀπιστία, καὶ τότε δι' ὀλίγων λέξεων ὁ πνευματικὸς ὑποδεικνύει εἰς τὸν κατὰδικον ὅτι ἡ πίστις ἡμῶν ἀπορροεῖ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀλάθητος, καὶ μηδὲ ἀπατάται μηδὲ ἀπατᾷ· ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς τὰ μυστήρια τῆς πίστεως ἡμῶν, ἀποθανῶν καὶ ἀναστὰς διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Ἐφ' ὃν ἅπαξ γνωσθῇ ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν τόσον πεισιμόνος ἠγορεῖτο νὰ ἔξομολογηθῇ ὁ κατὰδικος, ὁ πνευματικὸς εὐρίσκει ὅ,τι θέλει καὶ ὅ,τι ὀφείλει νὰ εἴπῃ καὶ σώξῃ οὕτω μίαν ψυχὴν.

12 Τάξις ἐπιστημόνων καὶ ἐπαγγελματιῶν.

Ἐκαστος ἄνθρωπος ἔχει ἐκτὸς τῶν γενικωτέρων καὶ εἰς πάντας τοὺς χριστιανοὺς προσιδιαζουσῶν ἁμαρτιῶν, καὶ ἰδιαιτέρας ἁμαρτίας, αἱ ὁποῖαι πηγάζουσιν ἐκ τῶν διαφορῶν καθηκόντων τῆς ἐπιστήμης ἢ τοῦ ἐπαγγέλματος τὸ ὁποῖον ἕκαστος ἐνασχέτῃ, καὶ ὁ πνευματικὸς γινώσκων ποῖαι παραβάσεις τοῦ καθηκόντος γεννῶσι τὴν ἁμαρτίαν, ὀφείλει νὰ ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐπὶ τῶν καθηκόντων τούτων, καὶ ρυθμίζει τὰ τῆς ἔξομολογήσεως συμφώνως πρὸς τὰς ἀποκρίσεις τὰς ὁποίας δίδει ὁ ἔξομολογούμενος εἰς ἐρωτήσεις τοῦ πνευματικοῦ.

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ ἴατρος ἔχων καθῆκον νὰ ἐπισκέπτεται πάντα ἀσθενῆ,

καὶ νὰ παρέξη εἰς αὐτὸν, ὅταν ὑπ' αὐτοῦ προσκαλῆται, τὴν ἰατρικὴν αὐτοῦ συνδρομὴν ἀμαρτάνει. α'. Ὅταν καλούμενος νὰ μεταβῆ ὡς ἰατρὸς πρὸς πάσχοντα, ἀρνήται νὰ μεταβῆ, ἢ διότι βαρύνεται, ἢ ἐκ μίσους καὶ ἐχθρότητος πρὸς τὸν πάσχοντα, ἢ διότι ὁ πάσχων, ἂν καὶ βαρέως ἀσθενῆς, εἶναι πτωχός. β'. Ὅταν ἀναδέχεται νὰ θεραπεύσῃ ἀσθενεῖαν, τῆς ὁποίας οὐδεμίαν γνῶσιν ἔχει, καὶ ἐν ᾧ κυριεύεται ὑπὸ δειλίας πρὸ τῶν δυσχερειῶν τῆς νόσου ἐξακολουθεῖ νὰ ἰατρῆναι τὸν ἀσθενῆ. γ'. Ὅταν ἐθισκόμενος ἐν δυσκόλῳ θέσει καὶ ἀπορῶν περὶ τοῦ τί νὰ ἀποφασίσῃ ὑπὲρ τοῦ ἀσθενοῦς, προτιμᾷ ν' ἀφήσῃ ν' ἀποθάνῃ ὁ ἀσθενής, ἢ νὰ πάθῃ ἄλλην σωματικὴν τινα βλάβην, παρὰ νὰ προσκαλέσῃ εἰς συμβούλιον ἐπιστημονικὸν ἢ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν καὶ συμβουλὴν συναδέλφου ἄλλου περισσότερον ἱκανοῦ ἢ αὐτός, καὶ περισσότερον ἐμπείρου ἢ αὐτός. δ'. Ὅταν προσκαλούμενος ὑπὸ ἐνὸς πλουσίου ἀσθενοῦς ἐλαφρῶς πάσχοντος, καὶ ὑπὸ ἐνὸς πτωχοῦ βαρέως πάσχοντος προτιμᾷ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν πλούσιον, διότι ἐλπίζει ὅτι θὰ λάβῃ περισσότερα καὶ ἐγκαταλείπει τὸν πτωχὸν εἰς τὴν τύχην του. ε'. Ὅταν ἐξ ἀμελείας καὶ ἀπροσεξίας χρησθῆναι φάρμακα εἰς τὸν ἀσθενῆ, τὰ ὁποῖα δὲν ἀπαιτεῖ ἡ ἀσθένεια τοῦ πάσχοντος, καὶ τὰ ὁποῖα λαμβανόμενα ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς προκαλοῦν προφανῆ κίνδυνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ. ς'. Ὅταν ὁ ἰατρὸς βλέπων τὸν ἀσθενῆ ἕτοιμον εἰς θάνατον δὲν συνιστᾷ εἰς τοὺς ἀρμοδίους συγγενεῖς νὰ φροντίσωσιν ὅπως ὁ ἐτοιμοθάνατος ἐπιτελέσῃ ἐγκαίρως τὰ θρησκευτικὰ αὐτοῦ καθήκοντα, τὰ ἐφόδια εἰς ἄλλην ζωὴν. ς'. Ὅταν διαγινώσκων ὅτι τὸ νόσημα τοῦ πάσχοντος εἶναι μεταδοτικόν, δὲν συνιστᾷ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ὑγιεῖς νὰ λάβωσι τὰ

κατάλληλα μέτρα, ἵνα προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τῆς εἰς αὐτοὺς μεταδόσεως τοῦ νοσήματος ἐκεῖνου.

Ὁ Φαρμακοποιός. α'. Ὄταν μὴ ἐκτελῇ μετὰ προσοχῆς καὶ ἀκριβείας τὰς ἰατρικὰς συνταγὰς. β'. Ὄταν ἐξ ἀπροσεξίας ἀσυγχωρήτου ἐκτελέσῃ ἄλλα ἀντ' ἄλλων, καὶ προσθέσῃ φάρμακον δυνάμενον νὰ βλάψῃ ἢ καὶ ἐντελῶς καταστρέψῃ τὴν ζωὴν ἢ τὴν ὑγίειαν τοῦ πάσχοντος. γ'. Ὄταν θέλων νὰ ὠφελῆθῃ χρήματα περισσότερα, δὲν δίδῃ ἀκριβῶς τὸ ὑπὸ τῆς συνταγῆς τοῦ ἱατροῦ ἀναγραφόμενον ποσὸν τοῦ φαρμάκου, ἢ ἀκριβῶς τὸ ὀριζόμενον ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ φάρμακον, διότι εἶναι δαπανηρόν. δ'. Ὄταν ἵνα ὠφελῆθῃ πολλὰ χρήματα ὑπερβαίῃ τὴν νενομισμένην ἐν τῷ τιμολογίῳ ἀξίαν τῶν φαρμάκων. ε'. Ὄταν ἐν γνώσει τῆς πενίας τοῦ ἀσθενοῦς, ὁ ὁποῖος κινδυνεύει ν' ἀποθάνῃ, καὶ ἐλπίζει τὴν τελείαν ἴασιν ἐκ μόνου τοῦ ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ διατασσομένου φαρμάκου, ὁ φαρμακοποιὸς μὴ ἐλπίζων νὰ λάβῃ χρήματα ἀρνῆται νὰ ἐκτελέσῃ τὴν συνταγὴν. ς'. Ὄταν ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἀρνεῖται νὰ ἐξυπνήσῃ καὶ ἐκτελέσῃ ἐπείγουσαν συνταγὴν.

Ὁ Διδάσκαλος ἢ Καθηγητὴς, ὁ ἀνάλαβὸν τὴν ἐπιστημονικὴν διαμόρφωσιν καὶ διάπλασιν τοῦ νοῦ καὶ τοῦ ἤθους τῶν παιδῶν καὶ νέων ἀμαρτάνει. α'. Ὄταν ἐπιτελῇ τὸ ἐμπειπιστευμένον αὐτῷ καθῆζον ἀμελῶς καὶ ἐλλιπῶς, καὶ ἐν γνώσει τῆς ἀνικανότητος αὐτοῦ. β'. Ὄταν ἐν τῇ ἐνασχόσει τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἀποβλέπων εἰς πρόσωπα, καὶ ἐπιδιώκων ὠφελείας ὑλικὰς ἢ καὶ προαγωγίην, προτιμᾷ τὰ τέκνα τῶν ἰσχυρῶν καὶ πλουσίων ἀπὸ τῶν τέκνων τῶν πτωχῶν καὶ ἰδιωτῶν. γ'. Ὄταν ἐκ προσωπικῆς συμπαιδείας ἢ ἀντιπαιδείας ἐπιδεικνύῃ ἰδιαίτεραν ἀγάπην πρὸς τοῦτον, καὶ

μῖσος καὶ ἀποστροφὴν πρὸς ἐκεῖνον, ἐκεῖνον μὲν τὸν μαθητὴν ἄν καὶ ἀνάξιον ἐπαινῶν καὶ βραβεύων, τοῦτον δὲ ἄν καὶ ἱκανὸν παιδεύων καὶ ἐπιπλήττων. δ'. Ὄταν ἐξ ἀστοργίας καὶ ἀσυγγνώστου ἀδικίας βαθμολογῇ τοὺς μαθητὰς ἐπιζημίως πρὸς τὸ μέλλον αὐτῶν. ε'. Ὄταν ἀπροσέκτως ὁμιλῶν καθιστᾷ ὑποπτον εἰς τοὺς παῖδας τὴν πίστιν, καὶ διασαλεύῃ τὸν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ὀφειλόμενον σεβασμὸν τῶν παιδῶν. ς'. Ὄταν διὰ τοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ παραδείγματος ἐπιδραῖ ὀλεθρῶς ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς θρησκευτικότητος τῶν παιδῶν καὶ τῆς κοινωνίας.

Τὰ αὐτὰ δέον νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν ὁ πνευματικὸς καὶ περὶ παιδαγωγῶν καὶ περὶ παιδονόμων.

Αἱ μαῖται ἁμαρτάνουσι *α'*. Ὄταν γινώσκουσαι τὴν ἀνικανότητα αὐτῶν ἐνασκῶσι τὸ καθήκον τοῦτο ἐπιζημίως εἰς τὴν ἐμπιστευομένην εἰς αὐτὰς γυναῖκα. *β'*. Ὄταν, ἐπιστήμονες οὖσαι, προσκαλούμεναι εἰς τοκετὸν ἀρνῶνται νὰ προσέλθωσιν, ἢ ἐπιβραδύνωσιν ἀδικαιολογητῶς. *γ'*. Ὄταν μεταβαίνουσαι ἀπὸ τοκετοῦ εἰς τοκετὸν δὲν λαμβάνωσι τὰ κατάλληλα καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ἐπιβαλλόμενα μέτρα ἀπολύμαντικά, πρὸς πρόληψιν ἐνδεχομένης μεταδόσεως νοσημάτων. *δ'*. Ὄταν διαγινώσκουσαι τὸ σοβαρὸν τῆς θέσεως τῆς τικτούσης, ἀποφεύγωσι νὰ ζητήσωσι τὴν παρέμβασιν ἰατροῦ εἰδικοῦ ἢ ἐν ἀνάγκῃ καὶ ἀπλοῦ ἐπιστήμονος ἰατροῦ. *ε'*. Ὄταν σινιστῶσι τὴν πρόσληψιν ἰατροῦ ἀνικάνου καὶ ἀκατάλληλου ἐκ συμπαθείας ἢ ἄλλης ὑποχρέωσεως, καὶ ἐκθέτωσιν οἴτω εἰς προφανῆ κίνδυνον καὶ τὴν τίττουςαν καὶ τὸ ἔμβρυον, ἐν ᾧ τὸν κίνδυνον τοῦτον ἠδύναντο νὰ προλάβωσι καὶ νὰ ἐξουδετερώσωσιν ἐὰν προσεκόλουν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸν κατάλληλον καὶ ἀνεγνωρισμένης ἐπιστήμης, πεί-

ρας, και ικανότητος ιατρον. **η'**. Όταν δι' όμιλιών άσυνέτων και άκαιρών, ή δια σχημάτων και μορφασιμών άναρμόστων, παρέχουσιν άφορμήν εις την τίκτουσαν να έννοήση τó κρίσιμον τής θέσεως αὐτῆς, και καταστρέφουσιν οὕτω τó θάρρος αὐτῆς επιδεινώνουσαι την κατάσταση τής τικτούσης. **ζ'**. Όταν μετá τόν τοκετόν παραμελῶσι την άκριβῆ εκτέλεσιν τών υπό τής επιστήμης καθοριζομένων μέσων άπολυμάσεως και άντισηψίας και λοιπών σχετικῶν εις την ύγιειαν τοῦ παιδός, και τής λεχούς. **η'**. Όταν δημοσιεύουσιν όσα έν τη ένασκήσει τών καθηκόντων αὐτῶν άκούωσι λεγόμενα έν τῷ οίκῳ τής πελάτιδος αὐτῶν, προκαλοῦσαι οὕτω κοινωνικά σκάνδαλα. **θ'**. Όταν δημοσιεύουσιν όσα σχετικά εις τó έπάγγελμα αὐτῶν γινώσκουσι μυστικά, καθιστάμεναι οὕτως ὄργανα και εργατίδες σκανδάλων κοινωνικῶν, και ζημιῶν μεγάλων και άνεπανορθῶτων.

Οί λοιποί έπαγγελματίαι άμαρτάνουσι. **α'**. Όταν έξ άγνοίας τοῦ έργου, ὅπερ επαγγέλλονται, γίνονται πρόξενοι βλάβης ήθικῆς ή ύλικῆς τοῦ εμπιστευομένου εις αὐτούς. **β'**. Όταν έν γνώσει, και εκ προθέσεως μάλιστα, θέλοντες γ' άποκτήσωσιν ύλικόν οἶον δήποτε κέρδος, νοθεύωσι τó έργον αὐτῶν, και εξαπατῶσι τόν εμπιστευόμενον εις αὐτούς, διαπράττοντες οὕτω έργον χειρότερον τοῦ έργου τοῦ ληστρικοῦ. **γ'**. Όταν ζυγίζωσι τά έμπορεύματα αὐτῶν και μεταχειρίζονται μέτρα έλλιποβαρή και καταδολερεύοντα οὕτω τοὺς πελάτας αὐτῶν. **δ'**. Όταν λάθρα εισάγωσιν έμπορεύματα ή άλλα ήδη χρήσιμα εις τó έργον αὐτῶν, υποκλέπτοντες οὕτω ὄχι μόνον την κυβέρνησιν τοῦ τόπου άλλα και τοὺς συναλλαττομένους πρὸς αὐτούς. **ε'**. Όταν ένασκοῦντες έπάγγελμα και άνεγνωρισμένοι επαγγελματίαι άρνῶνται εκ πά-

θους ἢ μίσους καὶ ἐξ ὀκνηρίας τὴν ἔγκαιρον ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων τὰ ὁποῖα ἀπέναντι τῆς κοινωνίας ἐν ἧ ἑξῶσιν ἔχουσιν ὡς ἐπαγγελματῖαι ἀναλάβῃ.

Ταῦτα πάντα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, ἔχοντες ὑπ' ὄψει οἱ πνευματικοί, καὶ εὐρισκόμενοι πρὸ προσώπου μιᾶς τοιαύτης τάξεως ἐν τῷ ἔξομολογητηρίῳ, μετὰ τὴν γενικότεραν, καὶ εἰς πάντα χριστιανὸν προσιδιάζουσαν ἔξομολόγησιν, ἄρχονται κανονίζοντες τὰς ἐρωτήσεις αὐτῶν, σχετικὰς πρὸς τὸ ἔργον τοῦ ἔξομολογουμένου, καὶ πρὸς τὰς ἐκ τοῦ ἔργου τὸ ὅποιον ἕκαστος ἐπαγγέλλεται σχετικὰς ἁμαρτίας, καὶ προσπαθοῦσι διὰ νουθεσιῶν καταλλήλων, καὶ διὰ πατρικῆς ἡμέρου ἐκτιμήσεως, καὶ διὰ κανονίσματος ἀναλόγου πρὸς τὸν ἔξομολογούμενον, καὶ ὀρισμένως δι' ἐλεημοσύνης γ' ἀποσπάσῃ τοὺς εἰς τὴν ἔξομολόγησιν προσερχομένους ἐπιστήμονας ἢ ἐπαγγελματίας ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς σοφίης εἰς ἣν ἄκοντες ἴσως εἰσῆλθον. Τὸ κανόνισμα δι' ἐλεημοσύνης δέον γὰρ ὀρίζεται γενικῶς μὲν εἰς ὅλους τοὺς ἐπιστήμονας, ἀνάλογον πάντοτε πρὸς τὸ ἔξομολογούμενον ἁμάρτημα. Εἰς δὲ τοὺς ἀπλουτέρους καὶ εἰσεβεστερέους τῶν ἔξομολογούμενων ἐπαγγελματιῶν ὀρίζεται ἐλεημοσύνη ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐπιτελέσεως θρησκευτικῆς τινος διατυπώσεως.

Ὁ πνευματικὸς ἔχων ἐνώπιον αὐτοῦ ἔξομολογούμενον ἐπιστήμονα, οὗ τὴν διανοητικὴν μόρφωσιν συναισθάνεται ἀνωτέραν τῆς ἑαυτοῦ, ὀφείλει γ' ἀποφεύγειν ἐπιμελῶς καὶ ἐπιμόνως πᾶσαν θεολογικὴν ἢ ἡθικολογικὴν συζήτησιν πρὸς αὐτούς, ὑποδεικνύων ἀξιοπρεπῶς εἰς αὐτούς, ὅτι τὸ ἔξομολογητήριον δὲν εἶναι διδασκαλεῖον Θεολογίας, ἢ ἁμβων Ἐκκλησιαστικῶς, ἀλλὰ δικαστήριον ψυχῶν ἁμαρτωλῶν, οἱ ὁποῖοι ταπεινοῦνται ἐκεῖ ἐνώπιον τοῦ ἀοράτως πα-

ρισταμένου Θεοῦ, καὶ ἔξαιτοῦνται ἐν ταπεινώσει ψυχῆς τὴν ἄφρασιν τῶν ἐν κατανώξει καὶ ἀληθεῖ μετανοίᾳ ἑξομολογουμένων ὑπ' αὐτῶν πρὸς τὸν πνευματικὸν ἁμαρτημάτων, ἀπὸ τῆς ἐνοχῆς τῶν ὁποίων κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Σωτῆρος οἱ μετανοοῦντες καὶ ἑξομολογούμενοι ἀπαλλάσσονται δι' εὐχῆς τοῦ πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο τεταγμένου ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου ἱερέως. Ὅφείλει δὲ ὁ πνευματικὸς νὰ παραπέμπῃ τούτους, πρὸς λίαν τῶν ἀποριῶν αὐτῶν εἰς τοὺς διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας, ἢ εἰς τὸν Ἐπίσκοπον τῆς περιφερείας, ὅστις ὀφείλει νὰ δίδῃ λόγον τῆς πίστεως ἡμῶν παντὶ τῷ αἰτουμένῳ. Οὕτω δὲ αὐτὸς μὲν ἀπαλλάσσεται ἀπὸ ἀνίσου συζητήσεως, τοὺς δὲ παρουσιαζομένους πρὸς αὐτὸν μετὰ τοῦ ὄγκου τῶν γνώσεων ταπεινώνει, δεικνύων εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἐκεῖ ἐν τῷ ἑξομολογητηρίῳ ὑπεροχὴ γνώσεως δὲν χωρεῖ, ἀλλὰ μόνῃ ἢ ὑπεροχῇ τῆς ἀρετῆς, καὶ ὅτι ἐκεῖ πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶναι τοῦ αὐτοῦ φυχράματος, διατελοῦντες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἁμαρτίας, ἥτις δέον νὰ πιέσῃ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν ἑξομολογουμένων, καὶ ἀφ' ἧς ἢ ἀπαλλαγὴ δέον μόνῃ, ἀμιγῆς ἀπὸ πάσης ἄλλης σκέψεως ν' ἀπασχολῇ αὐτοὺς, σοφοὺς ἢ ἀμαθεῖς, ἐπιστήμονας ἢ ἐπαγγελματίας. — Ὁ Πνευματικὸς οὐδέποτε πρέπει ν' ἀποδειλιᾷ εὐρισκόμενος ἐν τῷ ἑξομολογητηρίῳ πρὸ προσώπων τοιοῦτων, ἄλλως εἶναι ἀνάξιος τοῦ ἀξιώματος τοῦ πνευματικοῦ· ἀλλ' εὐρισκόμενος ἐν τῇ ἑξομολογήσει πρὸ τοιούτων ὑπερόχων προσώπων, πρέπει νὰ συναισθάνηται τὴν ἰδίαν ὑπεροχὴν, κατὰ τὴν ὄραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν εἶναι αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἐκεῖ, ἀλλ' ὁ τὴν θεῖαν Δικαιοσύνην καὶ τὴν Θεῖαν Ἀγάπην ἐκπροσωπῶν ἱερεὺς, πατὴρ ἅμα καὶ διδάσκαλος, λατρὸς ἅμα καὶ κρι-

τής. Οὕτω καθιστᾷ εἰς πάντας οὐ μόνον ἑαυτὸν σεβαστόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐπιβλητικούς, καὶ τὴν ἐπιδοκομένην ψυχικὴν σωτηρίαν τῶν ἑξομολογουμένων βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ.

13 Τάξις τῶν δεισιδαιμόνων.

Παρατηρητέον ὅτι θανασίμως ἁμαρτάνει ὁ χριστιανὸς α'. ὅταν ἀρνούμενος ἐντελῶς, ἢ μὴ θεωρῶν ἱκανὴν καὶ ἰσχυρὰν τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπικαλεῖται εἰς βοήθειαν αὐτοῦ τὸν δαίμονα ἢ ποιεῖται χρῆσιν πραγμάτων ἱερῶν, ὀρισμένον ἔχοντων σκοπόν, ὡς περιάπτα καὶ φυλακτάρια. Τοῦτο εὐκόλως δύνανται νὰ ἐννοήσωσι καὶ μᾶλλον ἀμόρφωτοι. β'. Ὅταν διαπράττη πράξεις τῶν ὁποίων προφανῶς ὁ σκοπὸς καὶ ἡ αἰτία εἶναι ἡ δεισιδαιμονία.

Πρὸς ἀκριβῆ διαγνώσιν τῆς δεισιδαιμονίας παραθέτομεν τὰς ἑξῆς τρεῖς παρατηρήσεις πρὸς ὁδηγίαν τοῦ πνευματικοῦ. — α'. Δεισιδαιμονία εἶναι ὅταν περιμένη τις ἐν ἀποτελέσματι ἀπὸ ἐνὸς αἰτίου ἢ ἐνὸς πράγματος, τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν σχέσιν ἢ ἀναλογίαν ἔχει πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖον περιμένει, ἀλλὰ τοῦναντίον ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ εἶναι ἀνίκανον νὰ παραγάγῃ τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ὁποῖον προσδοκᾷ. — π. γ. Τὸ νὰ περιμένη τὸν θάνατον ἐνός τῶν 13 προσώπων ἅτινα παρεκάθησαν ὁμοῦ ἐν τῇ αὐτῇ τραπέζῃ. — Ὁ ἀριθμὸς 13 οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει οὔτε ἀναλογίαν πρὸς τὸν θάνατον, οὔτινος ἄλλα τὰ αἴτια καὶ ἄλλη ἢ φύσις. β'. Δεισιδαιμονία εἶναι νὰ περιμένη τις ἀποτελέσματι ἐκ τινος αἰτίας, τῇ δυνάμει περιστάσεών τινων, ἀληθῶν ἢ ψευδῶν τὰς ὁποίας συνάπτει καὶ συνδέει πρὸς τὴν αἰ-

τίαν, χωρίς αὐται νὰ ἔχωσιν οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς αὐτήν π. γ. ἐὰν βροχῇ νεκρὸς ἢ βροχῇ θὰ παραταθῇ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας.—Βρέχει— Τὸ αἴτιον τῆς βροχῆς οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὸν βρεχόμενον νεκρόν, ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται ὑπὸ τῆς δεισιδαιμονίας ἢ παρὰ τὰς τῆς βροχῆς, ἣς τὴν αἰτίαν συνδέει καὶ συνάπτει πρὸς τὴν τυχαίαν περίστασιν τοῦ ὅτι ἐβράχῃ ὁ νεκρός. γ'. Δεισιδαιμονία εἶναι νὰ περιμένῃ τις ἀποτελεσματικὴν ἐκ τινος αἰτίας, ἀνομιᾶς εἰς τὸν νὰ παραγάγῃ ταῦτο, ἀλλ' εἰς τὴν ὁποίαν ὁ δεισιδαίμων ἀποδίδει κάτι τὶ τὸ ἀλάθητον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει π. γ. ὅταν τις προσευχῆται ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν προσευχὴν, ἄσχετον ἐντελῶς πρὸς τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ, καὶ ἐπαναλαμβάνῃ ταύτην ὠρισμένας φορές καὶ εἰς ὠρισμένας ὥρας, περιμένων ἐκ μόνης τῆς ἀπαγγελίας τῶν εἰρημένων ἐκείνων λέξεων τῆς προσευχῆς ὠρισμένην χάριν ἢ βοήθειαν, καὶ νομίζων ὅτι μόναι αἱ λέξεις ἐκεῖναι ἔχουσι τὴν δύναμιν ταύτην.

Ἐὰν ὁ πνευματικὸς ὀφείλῃ νὰ μὴ φανῇ εὐκόλος εἰς τὸ ν' ἀποδεχθῇ ὅτι ὑπάρχουσι πράξεις τινες, πράξεις δεισιδαιμονίας, πολὺ περισσότερον ὀφείλει νὰ μὴ φανῇ ὅτι ἀπιστεῖ εἰς τὴν ὑπαρξίν τῶν πράξεων τούτων, νομίζων ὅτι οὕτω θὰ δυνηθῇ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνασχῶσι ταύτας, ἢ ἀπὸ τοῦ νὰ πιστεύωσιν εἰς ταύτας. Ἐὰν ὡς ἐν παραδείγματι μετανοῶν τις, ἐξομολογῆται ὅτι πιστεύει εἰς τὰς μαγείας καὶ γοητείας τούτου ἢ ἐκείνου, ὁ πνευματικὸς δὲν πρέπει ν' ἀποκριθῇ ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ἴδιον τῶν φρονίμων ἀνδρῶν νὰ τὰ πιστεύωσιν, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν ἀπλοϊκῶν γυναικῶν, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀποκριθῇ εἰς τὸν ἐξομολογούμενον ταῦτα δεισιδαίμονα, ὅτι ὁ χριστιανὸς δὲν πρέπει νὰ δίδῃ εἰς ταῦτα σπουδαιότητα, οὔτε πρέπει νὰ πι-

στεύη αὐτὸς ὁ ἑξομολογούμενος εἰς ὅσα διηγείται. Οὔτε πρέπει ν' ἀποκριθῆ ὅτι ἀληθῶς ὁ ἔχθρος ὁ ψυχικὸς τοῦ χριστιανοῦ μεταχειρίζεται ἐνίοτε ἀνθρώπους τινας ὄργανα αὐτοῦ ἵνα ἀπατᾷ, ἀλλ' ὅτι ὁ χριστιανός, ὁ ἔχων προστάτην τὸν Κύριον, καὶ φύλακα πιστὸν τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, δὲν πρέπει νὰ φοβῆται, οὔτε νὰ ἐπιζητῇ πράγματα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα δεικνύουσιν δυσπιστίαν εἰς τοὺς προστάτας αὐτοῦ.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πεποίθησιν τὴν ὁποίαν ἔχουσι τινες εἰς τὰ ὄνειρα, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ βεβαιώσῃ τὸν ἑξομολογούμενον ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀποδίδῃ τις πάνποτε πίστιν εἰς αὐτά. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι δυσδιάκριτα τὰ προφητικὰ ὄνειρα τῆς ψυχῆς, ἀπὸ τῶν ὁνείρων τῶν συνδεομένων πρὸς τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ στομάχου, ὁ χριστιανὸς πρέπει νὰ εἶναι πολὺ προσεκτικὸς, καὶ νὰ μὴ ἐξαρτᾷ ἑαυτὸν ἀπὸ τοιούτων ὁνείρων, διότι οὕτω δημιουργεῖ αὐτόχρημα τὴν δυστυχίαν αὐτοῦ.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἀπατεῶνας ἐκείνους καὶ γόητας, τοὺς μηδεμίαν πίστιν ἀληθῆ ἔχοντας, ἐμπαίζοντας δὲ καὶ περιφρονοῦντας Θεὸν καὶ ἀνθρώπους, ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει νὰ φανῆ αὐστηρότατος πρὸς αὐτοὺς, αὐστηρότατα καὶ κατὰ γράμμα ἐφαρμοζὼν κατ' αὐτῶν τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν προσπαθοῦσι νὰ ἐξαπατῶσι καὶ αὐτὸν τὸν Πνευματικὸν λέγοντες, ὅτι δὲν ἐξέρχονται τῶν ὁρίων τῆς εὐσεβείας, καὶ ὅτι αὐτοὶ μεταχειριζόμενοι ἀνάγνωσιν ψαλμῶν, ἢ ἀναγράφοντες ὀρισμένας εὐχὰς, ἀντεπεξέρχονται θριαμβευτικῶς κατὰ τῶν ποικίλων ἀσθενειῶν τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλ' ἀκριβῶς εἰς τοῦτο ἔγκειται τὸ κακόν. Ὅταν τις πάσῃ ἢ αἰσθάνηται ἐν αὐτῷ ἀνάγκην τινα, προσέρχεται πρὸς τὸν δυνάμενον νὰ βοηθήσῃ αὐτόν, ἐκθέτει εἰς αὐτόν

σαφῶς καὶ ἀκριβῶς τὸ ἴδιον πάθος, καὶ ἐξαιτεῖται παρ' αὐτοῦ τὴν θεραπείαν αὐτοῦ. Ἐκεῖνος δὲ διατάσσει τὰ κατάλληλα καὶ ἀνάλογα πρὸς τὸ νόσημα ἢ πρὸς τὴν ἀνάγκην μέσα θεραπείας— Ἄλλὰ τίνα σχέσιν ἔχουσι πρὸς τοιαῦτα σωματικὰ ἢ ψυχικὰ νοσήματα οἱ ψαλμοὶ τοῦ Δαυὶδ, ὡς ἐν παραδείγματι, οἱ ὅποιοι ἔχουσι ποιηθῆ πρὸς περιστάσεις ἄλλας, ἢ τὸ ἵνα δοξολογηθῇ ὁ Θεὸς, ἢ ἵνα ἐξιλεωθῇ ὁ Θεὸς πρὸς βοήθειαν καὶ καταπολέμησιν τῶν ἐχθρῶν τοῦ Δαυὶδ, ἢ πρὸς ἄλλας παρομοίας αἰτίας; Τίνα σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ νόσημα ἢ πρὸς οἴαν δῆποτε ἄλλην ἀνάγκην τοῦ ἀνθρώπου, τροπαρίου ποιηθέν πρὸς δόξαν Θεοῦ, ἢ πρὸς εὐφημίαν ἁγίου τινος; Ἡ τίνα δύναμιν σωστικὴν δύνανται νὰ ἔχωσι τὰ γράμματα τροπαρίου ἢ ἄλλων ἱερῶν ρητῶν ἀναγραφόμενα ἐπὶ χάρτου καὶ προσδενόμενα ὡς περίαπτα ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ πάσχοντος; Δὲν εἶναι πάντα ταῦτα βλασφημία κατὰ τῆς Δυνάμεως τοῦ Μεγάλου Θεοῦ ἡμῶν; Καὶ δὲν ἀρνεῖται αὐτὴν τὴν δύναμιν τῆς θεότητος ὁ τοιαῦτα τίνα ἐργαζόμενος;

Εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν δὲν δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν ἔργα, εἰς ἃ καὶ ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ μέχρι σήμερον δὲν δύναται νὰ προσδώσῃ δικαιολογίαν τίνα, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἐπιστήμη δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ τὴν ὑπαρξίν, καὶ τὰ ὅποια παρουσιάζουσιν ἀποτελέσματα ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ τοιαῦτα, ὥστε ἀσφαλῶς παρέχουσι τὰ διδόμενα ἐξ ὧν βεβαιοῦται ἡ ὑπαρξὶς αἰτίας τινος πνευματικῆς, ἢ ὅποια ἀόρατος ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ἡ ὅποια ἐξέρχεται ἔξω τῶν στενῶν σωματικῶν ὁρίων, καὶ ἀνέρχεται εἰς ἀόρατον ὀρίζοντα, καὶ δυνειδύουσα εἰς τὰ βάθη τῶν πραγμάτων καὶ ὑπερνικῶσα διαστάσεις καὶ ἐμπόδια ὑλικὰ διαβλέπει πράγματα μὴ προ-

σιτὰ εἰς τὴν σωματικὴν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὄρασιν, Τοιαῦτα φαινόμενα εἶναι, τὰ φαινόμενα τοῦ μαγνητισμοῦ, τοῦ ὑπνωτισμοῦ, καὶ τὰ παρόμοια. Εἰς πάντα ταῦτα ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει νὰ συνιστᾷ τοῖς περὶ τούτων ἔξομολογούμενοις πολλὴν προσοχὴν, καὶ ν' ἀπαγορεύῃ τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἂν μὴ παρίσταται καὶ ἐποπτεῖα γνώστης τῶν τοιούτων ἰατροῦ.

Ὁ Πνευματικὸς μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀνωτέρω, εἰς μὲν τὰ θύματα τῆς ἀγυρτείας δέον νὰ φανῇ ἐπεικίης, καὶ νὰ προσπαθῆσῃ μετὰ πολλῆς στοργῆς, καὶ μετὰ πολλῆς πατριζῆς ἀγάπης ν' ἀποσπάσῃ αὐτοὺς ἀπὸ προλήψεων, αἱ ὁποῖαι μόνον ψυχικῶς βλάπτουσιν ἐκείνον ὁ ὁποῖος διατλεῖ ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, διότι ἀποδίδει πίστιν εἰς πράγματα ἄβηγα καὶ τὰ ὁποῖα φθείρονται, εἰς πράγματα μηδαμινὰ καὶ εὐτελῆ, καὶ σχεδὸν περιφρονεῖ, καὶ εἰς οὐδὲν λογίζεται τὴν πίστιν ἢ ὁποῖα ὀφείλεται εἰς τὸν παντοδύναμον Θεόν· εἰς δὲ τοὺς ἀγύρτας, τοὺς μάγους, τοὺς γόητας, ὀφείλει νὰ φανῇ αὐστηρὸς, δίκαιος, ἐπίμονος εἰς τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας κανόνων, καὶ νὰ παράσῃ τότε μόνον συγχώρησιν, ὅταν ἴδῃ, μετὰ πάροδον χρόνου, τὴν ἀληθῆ μετάνοιαν καὶ ἐπιστροφὴν τοῦ μάγου εἰς τὴν ἀληθῆ Χριστιανικὴν ὁδόν, καὶ ὅταν πεισθῇ ὅτι οὗτος ἔχει ἐγκαταλίπει ἐντελῶς τὸ ὀλέθριον βιοποριστικὸν ἔργον τοῦτο.

14. Τάξις τῶν μὴ ἐκτελούντων τὰ Θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα.

Μία τῶν δέκα ἐντολῶν εἶναι καὶ ἡ τήρησις καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν ἡμερῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀφιερωμέναι εἰς τὸν

Θεόν, κατὰ τὰς ὁποίας πρέπει τὸ μὲν σῶμα ν' ἀναπαύεται ἀπὸ τῆς ἐργασίας, ἡ δὲ ψυχὴ δέον ν' ἀσχολῆται εἰς πράγματα τὰ ὁποῖα κυρίως ἀρέσκουσιν εἰς τὸν Θεόν, καὶ τὰ ὁποῖα γίνονται πρόξενα τῆς σωτηρίας αὐτῆς.

Πᾶσα παράβασις τῆς ἐντολῆς ταύτης, καὶ πᾶσα ἐνασχόλησις καὶ ἐργασία ἢ ὁποῖα ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἑορτῆς, εἶναι ἁμάρτημα σοβαρόν.

Ὁ Χριστιανὸς ἔχει καθῆκον κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἑορτῶν, καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὰς Κυριακάς, νὰ μεταβαίνη εἰς τὴν θεῖαν λειτουργίαν, καὶ νὰ δοξολογῇ τὸν Θεόν καὶ νὰ εὐχαριστῇ αὐτόν, διὰ τὰ ἀγαθὰ καὶ διὰ τὰς δοκιμασίας αὐτῆς, τὰς ὁποίας ἔδωκεν εἰς αὐτὸν καθ' ὅλην τὴν ἑβδομάδα, καὶ νὰ ἐνθυμῆται κατὰ τὴν θεῖαν λειτουργίαν τὴν μεγάλην θυσίαν, τὴν ὁποίαν χάριν τῆς ἀνθρωπότητος ὑπέστη ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ.

Ἀμαρτάνει λοιπὸν μεγάλως ὁ χριστιανὸς ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν Κυριακὴν ἢ τὴν ἑορτήν, ἂν καὶ δὲν ἐργάζεται, δὲν μεταβαίνει εἰς τὴν θεῖαν λειτουργίαν, ἀλλὰ διέρχεται τὴν ὥραν ἐκείνην; ἢ ὁποῖα εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὴν κοινὴν τῶν Χριστιανῶν προσευχὴν, ἐν τοῖς καφρανεύοις ἢ ἐν ἄλλοις δυσωνύμοις τόποις, ἐξυβρίζων οὕτω ἀντὶ νὰ δοξάζῃ τὸν Θεόν.

Ἀμαρτάνει μεγάλως ὁ Χριστιανὸς, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰς ἁγίας ἡμέρας τῶν ἑορτῶν καὶ μάλιστα κατὰ τὰς Κυριακάς, χρηματίζεται ἐμπορευόμενος καὶ ἀδικῶν, καὶ μάλιστα ἀδελφὸν αὐτοῦ τῇ πίστει.

Ὁ χριστιανὸς ὀφείλει κατὰ τὰς εἰς τὸν Θεὸν ἀφιερωμένας ἡμέρας, νὰ ἐπιτελῇ ἔργα θεάρεστα, φιλάδελφα, χριστιανικά. Ἐάν τις εἶναι ἀσθενὴς ἐν τῷ χωρίῳ του ἢ ἐν τῇ

πόλει ὀφείλει κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, νὰ ἐπισκέπτηται αὐτὸν καὶ τὸν παρηγορῇ.— Ὑπάρχον ἴσως ὀρφανά, χήραι, ἢ πτωχοί, οἱ ὅποιοι χηρῶσι βοήθειάς τινος, ἢ γεωργικῆς τινος ἐργασίας εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἐπαρκοῦσιν ἀφ' ἑαυτῶν· ὁ χριστιανὸς ὁ δυνάμενος, πράττει θεάρεστον ἔργον ἐὰν ἔλθῃ ἐπίκουρος εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους ἀδελφούς, ἐργαζόμενος κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ὑπὲρ τοιούτων δυστυχῶν.

Ἄμαρτάνει ὁ χριστιανὸς, ὅστις παρεξηγῶν τὸν φιλάνθρωπον καὶ εὐαγγελικὸν τοῦτον σκοπὸν, ἀντὶ νὰ ἐργάζεται κατὰ τὰς ἁγίας ἑορτάς, ὑπὲρ πτωχῶν καὶ ἐνδεῶν ἐργάζεται εἰς ἀγροὺς, καὶ εἰς πλήρωσιν ἀναγκῶν τῶν εἰσπορούντων, οἱ ὅποιοι ἔχουσι λίαν ἐλαφρὰν τὴν συνείδησιν, καὶ καταχρῶνται τοῦ φιλάνθρωπου τούτου καὶ χριστιανικοῦ σκοποῦ τῆς ἐν ἑορταῖς ὑπὲρ τῶν ἐνδεῶν ἐργασίας, ἐπωφελοῦμενοι αὐτοὶ τοῦ τοιούτου ἐθίμου, καὶ ἐπιτυγχάνοντες νὰ καλλιεργήσωσιν ἄνευ δαπάνης τὰ κτήματα αὐτῶν.

Ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ κοινωνῇ τῶν ἀχράντων μυστηρίων ὅσον τὸ δυνατόν συχνότερον, ἀλλ' ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ὀφείλει νὰ μεταλαμβάνῃ **τουλάχιστον** τετρακτὸς τοῦ ἔτους. Ἄμαρτάνει δὲ θανάσιμος ὁ μὴ προσερχόμενος οὕτως εἰς τὴν θείαν Τράπεζαν.

Ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ ἑξομολογῆται συνεχῶς, ὁσάκις ἁμαρτήσῃ καὶ οὐχὶ μόνον ὁσάκις πρόκειται νὰ κοινωνήσῃ. Διότι ὀφείλει ἅμα ἁμαρτήσῃ νὰ συνδιαλλαγῇ τὸ ταχύτερον πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον διὰ τῆς ἁμαρτίας ἔχει ἐξοργίσῃ, καὶ ν' ἀπαλλαγῇ διὰ τῆς ἀφέσεως ἀπὸ τοῦ βάρους τῆς ἁμαρτίας τὴν ὁποίαν ἔχει διαπράξῃ. Οὕτω δὲ θὰ ἐξοι-

κειωθῆ βαθυηδὸν εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσῃ εἰλικρινῆ καὶ διαρκῆ Μετάνοιαν.

Ὁ χριστιανὸς ἀμαρτάνει θανασίμως ἀμελῶν τοῦ καθήκοντος τούτου καὶ προσερχόμενος ἅπαξ μόνον τοῦ ἔτους ἢ ἀκόμη βραδύτερον εἰς τὴν ἱερὰν ἑξομολόγησιν, ἀμελέητος, ἄνευ προπαρασκευῆς, καὶ ἑξομολογούμενος δι' ἀοριστολογιῶν καὶ ἀσαφειῶν ἀμαρτήματα γενικὰ χωρὶς νὰ καθορίζονται ἀκριβῶς ὑπ' αὐτοῦ.

Ὁ χριστιανὸς ὀφείλει ἅπαξ τοῦλάχιστον τοῦ ἔτους νὰ ἐπιτελῆ κατ' οἶκον ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν τὸ ἱερὸν εὐχέλαιον, καὶ ἀμαρτάνει μὴ ἐκτελῶν τὸ καθήκον τοῦτο, ἐὰν μὴ ἔχῃ ἄλλο ἀκούσιον κώλυμα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τούτου.

Πολλάκις προσέρχονται εἰς τὴν ἱερὰν ἑξομολόγησιν χριστιανοὶ οἱ ὁποῖοι δηλώνουσι ὅτι εὐρεθέντες εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν περίστασιν, ἠσχίθησαν εἰς τὸν Θεόν, ἢ καθὼς κοινῶς λέγεται, ἐτάχθησαν νὰ κάμωσι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο· ἢ ζητοῦσι τὴν συμβουλήν τοῦ πνευματικοῦ ἐὰν πρέπη νὰ ταχθῶσι εἰς τὸν Θεὸν ἢ εἰς τινὰ ἅγιον νὰ ἐκτελέσωσι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ τάγμα.

Ὁ Πνευματικὸς δεόν νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει, ὅτι τὸ νὰ ταχθῆ τις εἶναι τίποτε. Τὸ πᾶν εἶναι νὰ δυνηθῆ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ τάγμα τὸ ὁποῖον ἔχει ταχθῆ, ἄλλως ἀμαρτάνει. Καὶ τοῦτο πρὸ παντὸς πρέπει νὰ συλλογίζηται ὁ χριστιανός. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξετασθῆ πρῶτον κατὰ πόσον εἶναι εἰλικρινῆς ὁ σκοπὸς ἐκείνου, ὁ ὁποῖος τάσσεται, καὶ δευτέρον κατὰ πόσον εἶναι δυνατὸν εἰς αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὸ τάγμα.

Ὅταν οἱ ἑξομολογούμενοι λέγωσι, ὅτι ἔχουσι ταχθῆ ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας, πρέπει νὰ ἐξετασθῆ, διὰ νὰ ἔχῃ τὸ τάγμα κῦρος, ἐὰν ἐγένετο τοῦτο ἐν ἐποχῇ, κατὰ τὴν ὁποίαν

ὁ ἔξομολογούμενος εἶχεν ἀρκοῦσαν ἡλικίαν, ὥστε νὰ ἔχη θέλησιν ἀνεξάρτητον, καὶ ἰδέαν σαφῆ περὶ τῆς ὑποχρεώσεως, τὴν ὁποίαν ἀνελάμβανε διὰ τοῦ τάγματος.

Τάγμα, τὸ ὁποῖον σκοπὸν ἔχει βλάβην σωματικὴν, δὲν εἶναι ἀποδεκτὸν εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει νὰ συνιστᾷ εἰς τὸν ἔξομολογούμενον ὅτι τοῦτο εἶναι ἀπαράδεκτον εἰς τὸν Θεόν. Τὸ τάγμα δέον νὰ εἶναι ὄχι μόνον εὐσεβές, ἀλλὰ καὶ νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀγάπης. Καὶ ὁ πνευματικὸς πρὸς τοιοῦτον τάγμα, ἔχον βάσιν καὶ σκοπὸν τὴν ἀγάπην, ὀφείλει νὰ προτρέπη καὶ νὰ παρακινῇ τοὺς τοιούτους ἔξομολογούμενους, οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦσι νὰ πράξωσιν ἀγαθὸν τι ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας. Τοιοῦτο τάγμα, εὐεργετικὸν καὶ φιλάνθρωπον, εἶναι εὐπρόσδεκον εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τάσσεται οὕτως, ἐξαγνίζεται ἀληθῶς καὶ ἀγιάζεται διὰ τῆς ἀγάπης.

Πολλάκις δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐκτελέσῃ τις τάγμα, τὸ ὁποῖον ὅτε ἐτάσσετο ἦτο δυνατόν εἰς αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον σήμερον διὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν λόγον δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ. Ὁ Πνευματικὸς ἐπιτρέπει τὴν μεταβολὴν τοῦ τάγματος ἐκείνου εἰς ἄλλο ἢ ὅμοιον ὅπως διηποτε πρὸς τὸ πρῶτον, ἢ καλύτερον τοῦ πρώτου, ἢ ὀφελιμότερον καὶ χρησιμότερον εἰς τὸν πλησίον.

Τάγματα τὰ ὁποῖα σκοποῦσι τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τῶν χριστιανῶν ἢ τὰ ὁποῖα συνιστῶσι πράξιν ἀντιζειμένην εἰς τὴν θέλησιν τῶν γονέων ἢ τῶν κηδεμόνων καὶ ἐπιμελητῶν τῶν ἔξομολογούμενων, ἢ τὰ ὁποῖα γίνονται πρόσκομμα εἰς τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν αὐτῶν πρὸς τὰ πρόσωπα μεθ' ὧν κατὰ συνθήκας ἱεράς συζῶσιν, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει ν' ἀποδοκιμάζῃ καὶ ν' ἀποκρούῃ, ὡς ἀν-

κείμενα εἰς τὸ θεῖον νόμον τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἀγάπης.

Τὰ τάγματα τὰ ἔχοντα βάσιν τὴν ἀποδημίαν εἰς προσκύνησιν ἱερῶν εἰκότων, ἵνα ἐξ αὐτῶν καὶ μόνον ἀρυσθῶσιν οἱ ἐξομολογούμενοι βοήθειαν καὶ θεραπείαν νοσημάτων, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει διὰ τρόπου πατρικοῦ καὶ διὰ λόγων πειστικῶν ν' ἀποκρούῃ, διδάσκων ὅτι τὴν ζητούμενην χάριν δὲν παρέχει ἡ εἰκὼν, ἀλλ' αἱ πρεσβείαι τοῦ εἰκονιζομένου ἁγίου πρὸς τὸν Κύριον, καὶ ὅτι ἐπομένως πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὁ χριστιανὸς, ἔχων πίστιν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ προσλαμβάνων συνεπικούρους τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας, δύναται νὰ ἐπιζαλεσθῇ τὴν βοήθειαν καὶ πρεσβείαν παντὸς ἁγίου, καὶ λάβῃ τὴν ζητούμενην χάριν, καὶ ὅτι ἡ τοιαύτη πίστις εἰς ὀρισμένην ἱερὰν εἰκόνα δὲν εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν ὀρθόδοξον χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Ἐκτὸς ἐὰν πρόκηται περὶ τοπικῆς ἐκδηλώσεως τῆς θείας χάριτος.

Ἐν γένει ὁ Πνευματικὸς, εὐρισκόμενος ἐνώπιον τοιούτων χριστιανῶν ἐν τῇ ἐξομολογήσει, ὀφείλει νὰ διδάσκῃ αὐτοὺς ὅτι ἔχουσι καθῆκον ν' ἀνυψῶνται ἀπὸ τῶν ὑλικωτέρων εἰς τὰ πνευματικώτερα ἢ χρηστότερα ὅτι ἡ θρησκεία ἡμῶν εἶναι θρησκεία πνευματικὴ, ἐξαγνίζουσα τὴν ψυχὴν τοῦ Χριστιανοῦ, καὶ ἀπαλλάσσουσα αὐτὸν ἀπὸ προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν, καὶ ὀδηγοῦσα αὐτὸν ὑπὸ τὸν χρηστὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ.

15. Τάξις τῶν ἐχόντων μῖσος κατὰ τοῦ πλησίον.

Ὁ χριστιανὸς διὰ νὰ εἶναι χριστιανὸς, καθὼς θέλει αὐτὸν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὀφείλει νὰ ἔχη

τὴν ἀγάπην ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ἀγάπην πρὸς πάντας ἀνεξαίρετος, καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, ἦτοι πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἢ ἔχουσι λυπηθῆ ὑπ' αὐτοῦ, ἢ ἔχουσι λυπήσῃ αὐτόν, καὶ τοὺς ὁποίους ὀφείλει ν' ἀγαπᾷ ὁ χριστιανὸς ὡς ἀνθρώπους, ὡς πλάσματα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Δημιουργοῦ, καὶ νὰ φέρῃται πρὸς αὐτούς, ὡς καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς τῆς αὐτῆς τάξεως ἀνθρώπους. Πρὸς τοὺς τοιοῦτους δὲν ἀπαιτεῖται νὰ ἔχη ὁ χριστιανὸς ἰδιαιτέραν ἀγάπην ὡς ἔχει πρὸς τοὺς ἰδιαιτέρους αὐτοῦ φίλους, ἀλλ' ἀπαιτεῖται νὰ μὴ τρέφῃ μῖσος κατ' αὐτῶν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Τὸ μῖσος συνίσταται εἰς τὸ νὰ θέλῃ τις νὰ βλάψῃ ὅπως δῆποτε τὸν πλησίον αὐτοῦ. — Ἐχθρὸν δὲ λέγοντες ἐννοοῦμεν ἐκεῖνον τὸν ὅποιον ἔχει τις ἀδίκως λυπήσῃ, καὶ διὰ τὸν ὅποιον αἰσθάνεται ἀποστροφὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐπιθυμίαν νὰ λυπήσῃ ἢ ἀδικήσῃ αὐτόν.

Τὸ πρὸς τὸν πλησίον πταῖσμα εἶναι δύο εἰδῶν. — Ὑβρις καὶ ἀδικία. — Ὑβρις εἶναι ὅταν χωρὶς νὰ παραβιάσωμεν τὸ δίκαιον τοῦ πλησίον προξενῶμεν εἰς αὐτόν θλίψιν τινα, οὕτως ὥστε νὰ αἰσθανθῆ ἕξ αὐτῆς ὀργὴν τινα. Ἀδικία εἶναι ὅταν μετὰ τῆς ὕβρεως καταπατῆ τις συγχρόνως καὶ τὸ δίκαιον τοῦ πλησίον. — Ἡ ὕβρις προσβάλλει καὶ πλήττει τὴν ἀγάπην· ἡ ἀδικία προσβάλλει καὶ πλήττει τὴν δικαιοσύνην. Ἡ κοινὴ ἀγάπη, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν ν' ἀπονέμωμεν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, συνίσταται εἰς τὸ νὰ μὴ ἐξαιρῶμεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν συνήθων καὶ κοινῶν πράξεων τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον, ἦτοι ἀπὸ τοῦ χαιρετισμοῦ, ἀπὸ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τὸν Θεὸν προσευχῆς, ἀπὸ τῆς συμπαθείας, ὅταν δυστυχῶσι κ. τ. ὅ. Ἡ ἰδιαιτέρα ἀγάπη συνίσταται εἰς τὸ ν' ἀγαπῶμεν τινα ἰδιαζόντως ὑπὸ

τινα τίτλον, ὡς φίλον, π. χ. ὡς σύζυγον, ὡς ἀδελφόν, καὶ ν^ο ἀγαπῶμεν αὐτὸν δι' ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως τοιαύτης, ἢ ὅποια καθιστᾷ τὸν ἀγαπῶντα μέτοχον καὶ κοινωνὸν πάντων τῶν συναισθημάτων καὶ αἰσθημάτων τοῦ ἀγαπωμένου.

Οὐδεὶς δύναται ν^ο ἀρνηθῆναι εἰς ἐχθρὸν προσευχὴν ἢ ἐλεημοσύνην, οὔτε ἀνταλλαγὴν χαιρετισμοῦ, οὔτε ἀπόκρισιν εἰς τὰς ἐρωτήσεις αὐτοῦ, οὔτε βοήθειαν εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὔτε ἄλλα ἀνάλογα πράγματα, τὰ ὅποια εἶναι συνήθεις ἐνδείξεις τῆς ἀγάπης· δὲν δύναται ὁ χριστιανὸς ν^ο ἀρνηθῆναι εἰς αὐτὸν συγγνώμην, τὴν ὅποιαν ζητεῖ, οὐδὲ ν^ο ἀποκρούσει ἱκανοποιήσιν τὴν ὅποιαν προσφέρει διὰ τινος ἀδικίαν, τὴν ὅποιαν αὐτὸς διέπραξε καθ' ἡμῶν, οὔτε ν^ο ἀπόσχη νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, ὅταν βλέπῃ αὐτὸν κινδυνεύοντα, οὔτε ν^ο ἀποφύγῃ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν συμβουλὴν τινά, οὔτε προσκαλούμενος νὰ μὴ δεχθῇ τὴν συναναστροφὴν αὐτοῦ, ἐκτὸς ἐὰν φοβῆται νέας διενέξεις ἐξ αὐτῆς, οὔτε ν^ο ἀπαιτήσῃ μεγαλύτεραν ἀπὸ τῆς δικαίας ἱκανοποιήσεως, οὔτε νὰ αἰσθάνηται χαρὰν ὅταν βλέπῃ αὐτὸν δυστυχοῦντα, οὔτε νὰ μὴ ἐμποδίξῃ αὐτήν, ὅταν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τὴν δυστυχίαν νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ὅταν μάλιστα ἡ δυστυχία αὕτη εἶναι βαρεῖα, καὶ τὴν ὅποιαν δύναται ἐγκαίρως προλαμβάνων νὰ παρακλύσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του.

Ὅταν ὁ προσερχόμενος εἰς ἐξομολόγησιν χριστιανὸς ἐξομολογῆται, ὅτι ἔχει μῖσος κατὰ τινος, ἢ ὅταν ὁ πνευματικὸς ἐξάγῃ τοῦτο ἐκ τῶν ζητημάτων, τὰ ὅποια προτείνει πρὸς τὸν ἐξομολογούμενον, ἢ ὅταν ἔχη ὑποψίαν ὅτι οὗτος ἔχει περιπέσει εἰς τὸ ἁμάρτημα τοῦτο, ἢ ὅταν ὁ πνευματικὸς

ἐξομολογῆ εἰς πόλιν ἢ εἰς χωρίον, ὅπου εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ἀμάρτημα τῆς ἐχθρότητος ἐπιπολάζει, ὀφείλει νὰ ἐρωτήσῃ κατ' ἀρχὰς τὸν ἐξομολογούμενον ἀπὸ πόσου χρόνου τὸ μῖσος βασιλεύει εἰς τὴν καρδίαν του, ἵνα ἐκτιμήσῃ προσηκόντως τὸν ἀριθμὸν τῶν διαπραχθέντων ὑπ' αὐτοῦ ἀμαρτημάτων. Κατόπιν ὁ πνευματικὸς προσπαθεῖ νὰ διαφωτίσῃ τὸν ἐξομολογούμενον καθιστῶν εἰς αὐτὸν καταληπτὸν τὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀξιοῖ ὁ θεῖος νόμος, ἀκροᾶται τοῦ ἐξομολογουμένου μετὰ γλυκύτητος, δίδων εἰς αὐτὸν καιρὸν ν' ἀνοίξῃ τὴν καρδίαν του εἰς αὐτὸν καὶ νὰ παραπονεθῇ δι' ἀδικίας τὰς ὁποίας ἔχουν κάμῃ εἰς αὐτόν· κατόπιν μὲ πολλὴν ἐπιδεξιότητα φαίνεται ὅτι ἀποκλίνει πρὸς αὐτόν, λέγει εἰς αὐτόν ὅτι ἐὰν ὄντως τοιαύτη ἦτο ἡ περίστασις, ἔχει δίκαιον νὰ αἰσθανθῇ ζωηρῶς τὰς ὕβρεις, καὶ ὅτι ὄντως διὰ τῶν ὕβρεων τούτων αὐτὸς ἠδικήθη· καὶ ἐὰν ὁ ἐξομολογούμενος ἐνθαρρυνόμενος ἐκ τούτου προβῇ εἰς ἐξομολογήσεις σαφεῖς καὶ ὀρισμένας περὶ τῆς ἐντάσεως καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ μίσους, τὸ ὁποῖον ἐνυπάρχει ἐντὸς τῆς καρδίας του, ἐὰν ἐξομολογηθῇ π. γ. ὅτι ὑπὸ τοῦ μίσους κατεχόμενος ἠγχιθῆ νὰ πάθῃ κακὸν τι ὁ ἐχθρὸς του, καὶ ποῖον κακόν, ἐὰν εἶπε λόγους δυναμένους νὰ βλάψωσι τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἐχθροῦ του, ἐὰν ἔπραξεν ἢ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἢ δι' ἄλλου κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του κακὸν τι διὰ νὰ ἐκδικηθῇ, ἐὰν ἠρνήθη εἰς αὐτόν τὰς κοινὰς ἐνδείξεις τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, χαιρετισμὸν, ὁμιλίαν, κ. λ. π. ὁ πνευματικὸς ὑπενθυμίζει εἰς τὸν ἐξομολογούμενον τοῦτον διὰ ζωηρῶν λέξεων τὴν ἀπόλυτον ὑποχρέωσιν τὴν ὁποίαν ὡς χριστιανὸς ἔχει ν' ἀγαπᾷ τὸν πλησίον αὐτοῦ οἷος δῆποτε καὶ ἂν εἶναι οὗτος, καὶ ἐπὶ πᾶσι προβάλλει εἰς αὐτόν τὸ παρά-

δειγμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ ὑπέφερε πολλὰ καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Ἐὰν μετὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτην ὁ ἔξομολογούμενος δὲν προβάλλῃ οὐδεμίαν δικαιολογίαν ἢ ἀντιλογίαν, ὁ πνευματικὸς στηρίζει αὐτὸν διὰ λέξεων ἀγάπης καὶ αἰσθήματος πατρικοῦ, εἰς τὸ νὰ λάβῃ ἀπόφασιν ἀκλόνητον γὰ καταλίπῃ τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, καὶ νὰ ἐγκολπωθῇ τὴν ἀγάπην, ἀγάπην καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς του.

Ἐὰν βλέπῃ τὸν ἔξομολογούμενον ὅτι εἰλικρινῶς μετανοεῖ, χορηγεῖ εἰς αὐτὸν ὁ πνευματικὸς τὴν ἄφεσιν.

Ὁ πνευματικὸς χρηθεῖ πολλῆς τῆς φρονήσεως καὶ πείρας ὅταν ἔχῃ ἐνώπιόν του ἔξομολογουμένους, εἰς τὴν καρδίαν τῶν ὁποίων κυριαρχεῖ τὸ πάθος τοῦτο τοῦ μίσους. Οὐδὲν ἄλλο πάθος ζητεῖ μετὰ τὸσαύτης ἐπιμονῆς νὰ καλύπτηται ὑπὸ περισσοτέρων προφάσεων. Ὁ τοιοῦτος διαβεβαιοῖ, ὅτι τὸ μῖσος ἐσβέσθη ἐν τῇ καρδίᾳ του, ὅτι τὰ πάντα ἀναθέτει εἰς τὸν Θεόν, ὅτι δὲν θέλει τὸ κακὸν τοῦ ἐχθροῦ, τοῖναντίον εὔχεται εἰς τὸν Θεόν, νὰ δίδῃ εἰς τὸν ἀδικήσαντα αὐτόν, τὰ ἀγαθὰ του κ. λ. π. Καὶ κατόπιν;— (ἅς ἀφῶμεν αὐτὸν νὰ ὁμιλήσῃ)— τί λέγει;— "Ὅτι συγχωρεῖ τὸν ἐχθρόν του ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅτι ὁ ὁ ἐχθρὸς του δὲν εἶναι ἄξιος τῆς συγγνώμης ταύτης.— Τὸν προσέχω καλὰ καὶ φυλάττωμαι μὴ τὸν ἀπαντήσω, διότι δὲν εἴξεύρω τί θὰ συμβῇ, ὅταν τὸν ἴδω.— Καὶ εἰς προχωρήσῃ ὁ πνευματικὸς ἀκόμη περισσότερον, εἰς ἐρωτήσῃ τὸν ἔξομολογούμενον τοῦτον, εἰς ὁμιλήσῃ πρὸς τὸν ἐχθρόν του, εἰς τοῦλάχιστον τὸν χαιρετίσῃ;— ὁ ἔξομολογούμενος θ' ἀπαντήσῃ δειλῶς—ὄχι.— Καὶ εἰς ἂν ὁ πνευματικὸς ἐπιμένῃ ἐπὶ πλέον ἐρωτῶν, θὰ εὔρῃ ὅτι ὁ ἔξομολογούμενος ὅταν συν-

αντᾶ καθ' ὃδὸν τὸν ἐχθρόν του μεταπηδᾷ καὶ βαδίζει διὰ τοῦ ἀντιθέτου μέρους μέχρις οὗ διέλθῃ ἐκεῖνος. Καὶ ἐὰν ἐπιμείνῃ ὁ πνευματικὸς περισσότερον ἀκόμη, θ' ἀνακαλύψῃ ὅτι ὁ ἔξομολογούμενος διεμήνυσεν εἰς τὸν ἐχθρόν του, ὁ ὁποῖος ἠθέλησε γὰρ συμφιλιωθῆναι πρὸς αὐτόν, ὅτι ὑπάρχουσι δικαστήρια, καὶ ὅτι ἐὰν θέλῃ τὴν εἰρήνην ὀφείλει νὰ καταβάλῃ γενναῖον τίμημα. — Ἐν βραχυλογία θὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἔξομολογουμένου, τὸ μῖσος εἶναι ζωηρόν, ἰσχυρόν, πείσμον, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἔξομολογούμενος ἀντὶ τὰ μεταβάλλῃ διαθέσεις, δὲν ἔχει προπαρασκευασθῆναι οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον εἰς μετάνοιαν. Αἱ παρατηρήσεις αὗται προσιδιάζουσι περισσότερον εἰς τὰς γυναῖκας, τῶν ὁποίων τὸ μῖσος εἶναι πονηρότερον, μᾶλλον ἰοβόλον, μᾶλλον ἐπιμονον.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν δυσκολίαν τὴν ὁποίαν ἔχουσι τινες νὰ ὁμιλήσωσιν αὐτοὶ πρῶτον εἰς τὸν ἐχθρόν των, ἢ νὰ χαιρετίσωσιν αὐτοὶ πρῶτοι αὐτόν, φοβούμενοι, ὡς λέγουσι, μὴ ἐκ τούτων προκύψῃ μεγαλύτερον κακόν, καὶ μήπως ὁ ἐχθρὸς αὐτῶν ἀποβῆ περισσότερον ἀλαζόν, ὁ πνευματικὸς ἐξετάζει ἐπιμελῶς καὶ μετὰ προσοχῆς τὰς προφάσεις ταύτας, μήπως κρύπτωσιν, ὡς ἐνίοτε συμβαίνει, μῖσός τι ἐν αὐταῖς. Ἐὰν ἐννοήσῃ ὅτι ὁ μετανοῶν ὁμιλεῖ καὶ ἐνεργεῖ εὐλοκρινῶς, καὶ ὅτι εἶναι διατεθειμένος νὰ πράξῃ πᾶν ὅ,τι ὀφείλει, ἀλλ' ὅτι ὄντως εἶναι πιθανὸν ὁ ἐχθρὸς ν' ἀποκριθῆ κακῶς καὶ μισαδέλφως εἰς τοὺς λόγους τοῦ μετανοῦντος, ἐὰν οὗτος ἄρξῃται φιλίως πρὸς αὐτόν φερόμενος, δὲν ὠθεῖ τὰ πράγματα, ἀρκεῖται εἰς ταῦτα νὰ μένωσιν ὅπως ἔχουσι, παραγγέλλων εἰς τὸν ἔξομολογούμενον ν' ἀπέχη ἀπὸ τῶν πράξεων τούτων, ἀλλὰ μόνον ἐφ' ὅσον χρόνον θεωρεῖ τὴν συμ-

φιλίωσιν δύσκολον καὶ ἀνωφελῆ, ὀφείλει ὁμοίως αὐτὸς οὗτος ὁ πνευματικὸς νὰ ἐνεργῇ (ἐπιτηδείως παρὰ τῷ ἀντιθέτῳ καὶ νὰ προλαμβάνῃ, καὶ νὰ ἐπιτυχάνῃ τὴν συμφιλίωσιν, διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τῶν ἐμπεπιστευμένων εἰς αὐτὸν χριστιανῶν πᾶν σκάνδαλον δυνάμενον νὰ ἔχῃ ἀνυπολογί-
στους ἠθικὰς καὶ ψυχικὰς συνεπείας.

Ἄλλὰ τί ποιητέον, ἔάν ὁ ἐξομολογούμενος ἐπιμένῃ μὴ θέλων νὰ συγχωρήσῃ κατ' οὐδένα λόγον τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ; — Ἡ περίστασις, ὁμολογοῦμεν τοῦτο, εἶναι λίαν δυσχερῆς. Καὶ ὅταν πρόκηται περὶ καρδιῶν τινῶν ἀπεσκληρωμένων ἐν τῷ μίσει, τὰ συνήθη μέσα τῆς χάριτος ἀποβαίνουσιν ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὁ καλὸς πνευματικὸς δὲν ἀποθαρσύνεται ποτέ. Ἐάν ἔχῃ ζῆλον ἀληθῆ ἀπευθίνει προσευχὴν ἐγκάρδιον τότε πρὸς τὸν Κύριον λέγων: — Σῶσον τὴν ψυχὴν τοῦ ἀδελφοῦ μου, τὴν ὁποίαν ἐκτιμῶ ὡς τὴν ἑαυτοῦ, διότι ἀμφοτέρω ἐχουσιν ἀγορασθῆ ἀντὶ τῆς τιμῆς τοῦ αὐτοῦ αἵματος. Λέγει ἔπειτα μετ' εὐλικρινείας καὶ γλυκύτητος εἰς τὸν ἐξομολογούμενον ποῖον εἶναι τὸ χρέος του, ἀπὸ τοῦ ὁποίου μὴδ' αὐτὸς ὁ πνευματικὸς, μὴδ' ἄλλος τις δύναται νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ, μὴδὲ ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ, ἔάν μὴ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀπαρνηθῆ τὸ μῖσός του, καὶ ὑποχρεοῖ αὐτὸν νὰ προσευχηθῆ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας μίαν προσευχὴν, ἢ νὰ ἐκτελέσῃ μίαν ἱερὰν πράξιν βίβασιν ἔχουσαν τὴν φιλανθρωπίαν, ἵνα ὁ Κύριος φωτίσῃ αὐτόν. — Ὁ ἴδιος δὲ ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ παρακαλέσῃ τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς δεινῶς κινδυνευούσης ψυχῆς ταύτης τοῦ ἐν τῷ μίσει ζῶντος δυστηχοῦς ἐξομολογούμενου. Καὶ ἐν πᾶσι τούτοις ὁ πνευματικὸς φροντίζει νὰ προπέμπῃ τὸν ἐξομολογούμενον ἀπευθύνων πρὸς αὐτὸν λόγους, θάρρους, ἀγάπης, πατρικῆς στορ-

γῆς, ἐλπίζων πάντοτε ὅτι ἡ θεία χάρις δύναται νὰ παραγάγῃ τὴν μεταβολὴν καὶ ἐν ταῖς μᾶλλον ἐπιμόνοις καρδίαις.

Ἐτέρα παρατήρησις ἐπ' ἴσης λίαν ἐνδιαφέρουσα.— Ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει νὰ μὴ ἀπαιτῇ πράγματα τὰ ὅποια δὲν εἶναι ἀπαραίτητα καὶ τὰ ὅποια εἶναι δυσσετέλεστα, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας, τὴν ὁποίαν καθιστᾷ ἔτι μεγαλύτεραν ἢ ἀναπτυσσομένη πάντοτε μικροφιλοτιμία.— Ἐάν, ὡς ἐν παραδείγματι, ὁ ὕβρισθεις καὶ ὁ ὕβριστας συγκατατεθῶσι ν' ἀποβάλωσιν ἐντελῶς τὸ μῖσος ἀπὸ τῶν καρδιῶν αὐτῶν, καὶ νὰ φέρονται πρὸς ἀλλήλους εἰς τὸ ἐξῆς μετὰ τῶν συνήθων δειγμάτων φιλίας, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐπαναλάβωσι τὴν προτέραν πρὸς ἀλλήλους οἰκειότητα, δὲν πρέπει νὰ ἐπιμένῃ ὁ Πνευματικὸς εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο, ἀφ' οὗ δὲν ὑπάρχει πλέον μῖσος μεταξὺ αὐτῶν. Ἐκτὸς ἐὰν πρόκηται περὶ σκανδάλου.

Ὡσαύτως, ἐὰν πρόκηται περὶ ἑξομολογουμένου λίαν πείσμονος, δύναται νὰ παρατηρήσῃ εἰς αὐτὸν ὁ πνευματικὸς ὅτι πρὸς πλήρωσιν τῆς ἐντολῆς, δὲν εἶναι ἐπ' ἀνάγκης νὰ μὴ ἀναφερθῇ εἰς τὰ δικαστήρια, ἀρκεῖ νὰ ἐκθέσῃ τὰ πράγματα ἐν ἀληθείᾳ χωρὶς νὰ τὰ αὐξομειώσῃ καὶ νὰ δηλώσῃ εἰλικρινῶς ἐὰν ἔδωκε ποτε ἀφορμὴν τινα εἰς τὸν ὕβριστὴν νὰ παροργισθῇ.— Παρατηρητέον προσέτι ὅτι ἀφ' οὗ ἔχει ὑποβληθῇ πρὸς τὰ Δικαστήρια ἀγωγή, καὶ ἔχουσι προσαχθῇ ἐκεῖ ἀποδείξεις, ὁ ὕβρισθεις δὲν πρέπει νὰ προβαίῃ εἰς ἀντεδικήσεις, ἢ νὰ προσπαθῇ νὰ ἐπιβαρύνῃ τὴν ποιήνῃ διότι τοῦτο ἀποδεικνύει ἐνυπόχρον καὶ ληληθότως ἐνεργοῦν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ὕβρισθέντος μῖσος.

16. Τάξις τῶν προκαλούντων σκάνδαλον.

Σκάνδαλον εἶναι, ἄμεσος ἢ ἕμμεσος ἀφορμὴ, τὴν ὁποίαν

δίδει τις εἰς ἄλλον ν' ἁμαρτήσῃ οἷαν δῆποτε ἁμαρτίαν.— Τὸ σκάνδαλον ἄμεσον ἢ ἔμμεσον βλάπτει τὴν ἀγάπην, καὶ τὸ ἄμεσον σκάνδαλον βλάπτει προσέτι τὴν ἀρετὴν ἐκείνην, ἐναντίον τῆς ὁποίας γίνεται τὸ ἁμάρτημα.— Σκάνδαλον λοιπὸν εἶναι πᾶς λόγος ἢ πᾶσα πράξις, οἱ ὁποῖοι ἀφ' ἑαυτῶν ἢ ἐκ τῶν περιστάσεων δύνανται νὰ ὀδηγήσωσι τὸν πλησίον εἰς τὸ κακόν. Καὶ τὸ σκάνδαλον εἶναι τοσοῦτο μεγαλύτερον, ὅσον μεγαλύτερα εἶναι ἢ ἐξ αὐτοῦ προξενουμένη ἁμαρτία.— Καὶ ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ἐρωτήσῃ τὸν ἐξομολογούμενον· εἰάν ποτε ἔγεινεν αἴτιος εἰς τὸ ν' ἁμαρτήσῃ ὁ πλησίον του εἴτε διὰ τῶν συμβουλῶν του, εἴτε διὰ τῶν παρακλήσεών του, διὰ τῶν κολακειῶν του, τῶν σκωμμάτων του, προχαλῶν αὐτὸν ὡς ἐν παραδείγματι εἰς τὸ νὰ ὀρκισθῇ, νὰ βλασφημησῇ, νὰ μεθυσθῇ, νὰ κλέψῃ, ἢ νὰ παραβῇ παράγγελμά τι τῆς Ἐκκλησίας, ἢ νὰ πράξῃ πράγμα τι ἀπηγορευμένον ὑπὸ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Πρέπει δὲ νὰ ἔλῃ ὑπ' ὄψιν ὁ πνευματικὸς ὅτι τὸ σκάνδαλον εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον μεγαλύτερον, ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τὸ ἁμάρτημα τὸ δι' αὐτοῦ διαπραττόμενον, καὶ ὀφείλει ἀναλόγως τῆς ἁμαρτωλοῦ πράξεως νὰ φανῇ αὐστηρότερος, καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ πείσῃ τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος προξενεῖ τὸ σκάνδαλον ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῆς συνηθείας αὐτοῦ ταύτης, γνωρίζων αὐτῷ τὸ μέγεθος τῆς εὐθύνης τὴν ὁποίαν ἔχει ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἢ ὁποία βαρύνει ἐπὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Διότι καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος καταστρέφεται σωματικῶς καὶ ψυχικῶς, καὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ, ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς σωτηρίας τοῦ ὁποίου ὀφείλει νὰ φροντίζῃ, καταστρέφει, παρασύρων εἰς τὸν ὄλεθρον καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν διαφθορὰν καὶ ἐξαχρῶσιν.

Ἐνίοτε καὶ διὰ πράξεων, αἱ ὁποῖαι αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς δὲν εἶναι κακαί, προξενοῦνται σκάνδαλα. Καὶ ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ συνιστᾷ εἰς τοῦ ἔξομολογουμένους ν' ἀπέχονται ἀπὸ τῶν πράξεων τούτων, ἵνα μὴ σκανδαλίζωνται οἱ ἀδελφοὶ π. χ. Τὸ νὰ φάγη τις κρέας ἐν ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἐπιτρέπεται τοῦτο, ἁμαρτία δὲν εἶναι, ἀλλὰ νὰ φάγη κρέας ἐνώπιον ἀνθρώπων ἐν ἡμέραις νηστησίμοις καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι νηστεύουσι, καὶ νὰ σκανδαλίση τούτους, εἶνε ἁμάρτημα σοβαρὸν, καὶ εἶναι προτιμώτερον νὰ μὴ φάγη κανεὶς ποτέ κρέας παρὰ νὰ σκανδαλίση τὸν ἀδελφόν του.

Ὅταν ἀγαθὴ τις πράξις δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ, ὀφείλομεν νὰ τὴν παραλείπωμεν, ἐὰν βλέπωμεν ὅτι ὁ πλησίον, ἐξ ἀσθενείας πνευματικῆς, θὰ λάβῃ ἀφορμὴν νὰ ὑβρίσῃ τὸν Θεόν. Οὕτως ἡ ἔγγαμος γυνὴ δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ ἀσκήσεις ἢ τάγμα τι, ὅταν ἡξερῆ ὅτι ὁ σύζυγος αὐτῆς θὰ λάβῃ ἀφορμὴν ἐκ τούτων νὰ ὑβρίσῃ ἢ βλασφημήσῃ τὸν Θεόν. Ἐκτὸς ἐὰν πρόκηται περὶ θρησκευτικοῦ καθήκοντος ἐπιβεβλημένου, οἷον ἡ ἔξομολόγησις, ὁ κατὰ Κυριακὴν ἐκκλησιασμός, ἡ θεία κοινωνία καὶ τὰ ὅμοια, τότε ὀφείλει ν' ἀδιαφορήσῃ εἰς τὰς ἀνοήτους καὶ ἀσεβεῖς παρορμήσεις τοῦ συζύγου καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ρητὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν ἐκ τινος ἀγαθῆς πράξεως προξερῆται φαρισαϊκὸν σκάνδιλον, τὸ ὁποῖον γεννᾶται οὐχὶ ἐξ ἀσθενείας χαρακτῆρος ἢ ἐξ ἀγνοίας, ἀλλὰ μόνον ἐκ τῆς μοχθηρίας τοῦ σκανδαλιζομένου, ὁ ἔξομολογούμενος δὲν ἔποχρεοῦται ν' ἀπέχῃ ἀπὸ τῆς πράξεως ἐκείνης, οὐδὲ δύναται νὰ ὑποβληθῇ εἰς οὐδεμίαν θυσίαν οὔτε ὑλικὴν οὔτε πνευματικὴν.

Ἐξετάζοντες λεπτομερέστερον τὰ τῶν σκανδάλων, παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῶν

γυναικῶν, ὁ ὁποῖος ἀποβαίνει συχνότατα ἀφορμὴ ἠθικῶν καταστροφῶν, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ εἶναι οὔτε πολὺ αὐστηρὸς οὔτε πολὺ χαλαρὸς. — Ὅφείλει νὰ προσέχη νὰ ἐξακριβῶνῃ ἐκ διαφόρων περιστάσεων καὶ λόγων τῆς ἐξομολογουμένης, ἐὰν ὁ στολισμὸς αὐτῆς γίνεται ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ ν' ἀρέσκη εἰς τὸν πολὺν κόσμον, καὶ νὰ προκαλῆ οὕτως ἀληθῆς σκάνδαλον. Ὅφείλει νὰ συνιστᾷ ἀπλότητα ἐν πᾶσι, κοσμιότητα καὶ σεμνοπρέπειαν ἐν τῇ ἐνδυμασίᾳ, τὴν ἀποφυγὴν τῶν ἐπαράτων ψιμιθῶν, τὰ ὁποῖα καταστρέφουσι ὄχι μόνον τὸ σῶμα ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν, καταστρέφουσι τὴν λεπτότητα τοῦ δέρματος καὶ τὴν ὑγίειαν ἰδίᾳ τῶν ὀδόντων, καὶ ἐπιφέρουσι ποικίλας ἄλλας ἀλλοιώσεις. Γυνὴ ἐκδοτος εἰς τὰς ἀσχημίας ταύτας ἐξυβρίζει αὐτὸν τὸν Θεόν, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον διαφθείρει μεταβάλλουσα καὶ ἀληθῶς ἀσχημίζουσα τὴν μορφὴν αὐτῆς.

Ἐνοχοὶ σκανδάλου εἶναι ἐπ' ἴσης, ὅσοι δημοσίᾳ ἄνευ νομίμου λόγου ἐργάζονται κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς, ὅσοι δημοσίᾳ παραβαίνουσι τὰς νηστείας, καὶ ἰδίᾳ ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι ὄντες ἀρχηγοὶ οἰκογενειῶν παραβαίνουσι τὰς νηστείας καὶ γίνονται οὕτω πρόξενοι διασαλεύσεως τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τῶν ἰδίων τέκνων. — Ὅσοι ἔχουσι ἐκτεθειμένας εἰς τὴν θεὰν πάντων εἰκόνας ἀσέμνους, ἀγάλματα ἢ φωτογραφίας. Ὅσοι συνδέτουν ἄσηματα ἄσημα καὶ ἄδουσι ταῦτα δημοσίᾳ ὅσοι δημοσιεύουσιν ἢ συντελοῦσιν εἰς τὴν διάδοσιν ἀνηθίζων συγγραμμάτων ὅσοι ἔχουσι τὴν κακὴν ἐξιν νὰ βλασφημῶσι, καὶ μάλιστα ἐὰν εἶναι προϋστάμενοι ἐν τέλει οἱ γονεῖς οἱ ὁποῖοι ἀπρόσεκτοι καὶ ἀδιαφοροὶ ὄντες εἰς τὴν προχωροῦσαν ἡλικίαν τῶν τέκνων αὐτῶν, ἐπιτρέπουσι νὰ κατακλίνωνται ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ

κλίνη πλησίον ἀλλήλων ἀδελφοὶ ἐτερογενεῖς, ἢ τὴν ἐν τῷ αὐτῷ λουτρῷ εἴσοδον πρὸς λουσίαν ἀδελφῶν ἀρρένων καὶ θηλέων. Οἱ γονεῖς ὀφείλουσι νὰ ἐνθυμῶνται πάντοτε ὅτι αἱ ἐντυπώσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας παραμένουσιν ἐπὶ μακρὸν ἀνεξάλειπτοι.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς ἐνεργείας τὰς ὁποίας ὀφείλει ὁ πνευματικὸς νὰ καταβάλλῃ ὅπως ὁ ἐξομολογούμενος χωρισθῆ ἀπὸ τοῦ σκανδαίου, παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς: α'. Ἐὰν τὸ σκάνδαλον προέρχηται ἐκ διαγωγῆς κακῆς, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ προσπαθήσῃ νὰ διευθύνῃ τὴν διαγωγὴν ταύτην εἰς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν ὀδηγῶν τὸν παρεκτροπόμενον εἰς τὰ ἀξιώματα τοῦ Εὐαγγελίου, ἀναλόγως τῆς διαγωγῆς ἐκάστου. β'. Ἐὰν τὸ σκάνδαλον προῆλθεν ἐκ λόγων ἢ πράξεων κακῶν, πρέπει νὰ προσπαθήσῃ ὁ πνευματικὸς ν' ἀφαιρέσῃ ὄχι μόνον τὴν ἀφορμὴν ταύτην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἐντύπωσιν· ἤτοι νὰ προσπαθήσῃ ν' ἀφανισθῆ ἢ προξενούσα τὸ σκάνδαλον εἰκὼν, ἢ νὰ λησιμονηθῆ ὁ κακὸς λόγος. γ'. Ἐὰν τὸ σκάνδαλον προῆλθεν ἐξ ἀφορμῆς ἀγαθῆς τινος πράξεως, ἀλλ' ἢ ὁποία ἠδύνατο εἰς τὴν κοινὴν ἀντίληψιν νὰ μὴ φαίνεται τοιαύτη, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ εἶπῃ εἰς τὸ σκανδαλιζόμενον πρόσωπον, ὅτι ἡ πράξις ἐκείνη, ἐξ ἧς ἐσκανδαλίσθη καὶ νόμιμος καὶ ἀγαθὴ εἶναι· καὶ ἐὰν τὸ σκάνδαλον καὶ μετὰ τὴν διαβεβαίωσιν ταύτην παρατείνεται ἐξ ἀσθενείας πνευματικῆς τοῦ σκανδαλιζομένου, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ προβῆ καὶ εἰς ἄλλα διαβήματα μέχρις οὗ πεισθῆ ἐντελῶς ὁ σκανδαλιζόμενος ὅτι τὸ αἴτιον διὰ τὸ ὁποῖον σκανδαλιζεται δὲν εἶναι ὅπως φαντάζεται αὐτὸ, ἀλλ' ὅτι εἶναι ὄντως ἀγαθὸν καὶ νόμιμον. δ'. Ἐὰν τὸ σκάνδαλον ἀφορμὴν ἔχῃ δημοσιεύσεις ἐκτρόπους, δύναται νὰ ἄρῃ

τὸ σκάνδαλον ὁ πνευματικὸς συνιστῶν εἰς τὸν προκαλέσαντα τοῦτο ν' ἄρῃ τὴν ἀφορμὴν καταστρέφων τὰς δημοσιεύσεις, ἢ διορθῶνων τὰς ἀνακριβείας ὅσας ἔχει δημοσιεύση, καὶ τὰ παρόμοια.

17. Οἱ φονεῖς.

Εἰδικὴ ἐντολὴ ἐκ τῶν δέκα ἐντολῶν ἀπαγορεύει τὸν φόνον, καὶ ἐπομένως πᾶν ὅ,τι δύναται φυσικῶς νὰ ὀδηγήσῃ ἐκεῖ, ὡς τὸ μῖσος, τὴν ὀργὴν, τὴν ἀδικίαν, τὴν ἐκδίκησιν κ. τ. λ. Ὁ Χριστιανὸς ἔχων καθήκον πρώτιστον ν' ἀμύνηται ὑπὲρ τοῦ προσώπου τοῦ πλησίον, ὀφείλει νὰ συνέχῃ ἑαυτὸν ἀπὸ παντός, τὸ ὅποῖον δύναται νὰ ζημιώσῃ αὐτὸν πνευματικῶς καὶ ψυχικῶς.

Παραβάται τῆς ἐντολῆς ταύτης εἶναι:

Ὅσοι ἔχουσιν ἐπιβουλευθῆ τὴν ζωὴν τινος. Εἰς τοὺς τοιοῦτους καὶ ὁ πολιτικὸς νόμος, καὶ ὁ Ἐκκλησιαστικὸς καθορίζει ἵνα ἐπιβληθῆ ἐπανόρθωσις τῶν ζημιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο ὑπ' αὐτῶν.

Ὅσοι ἔχουσι συντελέσῃ ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν ἄδικον θάνατον τινος, διατάσσοντες ἢ συμβουλευόντες αὐτόν, ἐνθαρρύνοντες τὸν φονέα, ἢ ἐπαινοῦντες τὸν σκοπὸν τὸν ὅποῖον ἐπεδίωκε, νὰ ἐκδικηθῆ τὸν ἐχθρόν του, παρέχοντες αὐτῷ τὰ ὄπλα καὶ τὰ ὄργανα τοῦ φόνου. Κατὰ τούτων οὐ μόνον ἡ ἐπανόρθωσις τῶν ζημιῶν ἐπιβάλλεται ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τῆς κοινωνίας.

Ὅσοι ἐξ ἀμελείας ἐγένοντο παραίτιοι θανάτου τινος. Ἐὰν ἡ ἀμέλεια εἶναι ἐκουσία καὶ βαρεῖα, εἶναι ἀμάρτημα μέγα, συνεπαγόμενον πρὸς ἄφεςιν τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν ζημιῶν, τὰς ὁποίας προὐκάλεσεν εἰς ζῶντας ὁ διαπραχθεὶς

θάνατος. Ἐνοχοὶ τοῦ ἁμαρτήματος τούτου δύνανται νὰ ὦσιν ἰατροί, χειρουργοί, μαῖαι, οἱ ὅποιοι ἐξ ἀμελείας, ἢ ἐξ ἀγνοίας, ἢ ἐξ ἀσυνεσίας ὑπεράγαγον ἐνόχου, ἀφίνουσι ν' ἀποθάνωσιν οἱ ὑπ' αὐτῶν περιποιούμενοι ἀσθενεῖς.

Οἱ νοσοκόμοι οἵτινες, μὴ προσέχοντες καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἰατρικὰς διαταγὰς, καὶ μὴ ἐκτελοῦντες αὐτὰς ἀκριβῶς, δίδουσι εἰς τοὺς ἀσθενεῖς νὰ τρώγωσιν ὅ,τι δὲν πρέπει ἢ δίδουσι αὐτοῖς ἀπηγορευμένας τροφάς, ἢ ἀντὶ νὰ ἐπαγρυπνώσῃ μετὰ προσοχῆς καὶ ὑπομονῆς ἐπὶ τῶν ἐπικινδύνως νοσοῦντων, ἐγκαταλείπουσι καὶ παραμελοῦσιν αὐτοῖς ἐντελῶς. Καὶ τέλος

Οἱ φαρμακοποιοί, οἱ ὅποιοι ἀμελῶς καὶ ἀπροσέκτως ἐκτελοῦντες τὰς συνταγὰς τῶν ἰατρῶν, γίνονται παρὰ τισι διὰ τῆς χρήσεως ἐπικινδύνων φαρμάκων εἰς τὸν θάνατον τοῦ νοσοῦντος.

Ὅσοι δικασταὶ ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν καθηκόντων αὐτῶν ψηφίζουσι τὸν θάνατον ἠποδίκων ἄνευ ἐπαρκῶν ἀποδείξεων ἐνοχῆς. Ἀλλὰ καὶ οἱ δικασταὶ οἱ θέλοντες νὰ ἐπιβάλλωσι ποινὴν ἢ καταδίκην βαρυτέραν τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου ἀναγραφομένης καὶ τῆς ὁποίας μόνης εἶναι ἄξιος ὁ ἐναγος, ἁμαρτάνουσιν ἐπ' ἴσης θανασίμως, καὶ εἶναι ὑπόχρεοι νὰ ἐπανορθώσωσι τὴν ὑπ' αὐτῶν γενομένην τοιαύτην ζημίαν. Ὁ δικαστὴς ὀφείλει νὰ ἔχῃ πάντοτε κανόνα τῆς ἑαυτοῦ ψηφου τοῦ νόμου, καὶ τὰς ἀποδείξεις αἱ ὅποια προάγουσιν εἰς φῶς τὴν ἐνοχίην.

Ὁ εὐρισκόμενος ἐν θέσει κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπερασπίζεται ἑαυτὸν ἐναντίον ἐπιτιθεμένου ἐχθροῦ, ἐὰν φονεύσῃ, ἁμαρτάνει τότε μόνον, ὅταν δυνάμενος νὰ διασώσῃ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν δι' ἄλλων μέσων, δὲν μεταχειρίζεται τὰ μέσα

ταῦτα, ἀλλὰ προβαίνει εἰς φόνον. — Ἡ ὅταν προσπαθῶν νὰ σώσῃ εὐτελές τι πράγμα φονεύῃ ἐκείνον, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ κλέψῃ αὐτό.

Ὅσοι ἐκουσίως πληγώνουσι τινα, ἢ κακοποιοῦσι, ἢ κτυπῶσιν, ἐὰν ἡ πληγή, ἢ ὁ μῶλωψ εἶναι σοβαρά, καὶ ἐὰν ὁ ταῦτα προσενῶν δὲν εὐρίσκετο εἰς θέσιν ὑπερασπίσεως, ἁμαρτάνουσι, καὶ ἡ βαρύτες τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν σπουδαιότητα τῆς πληγῆς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρὸ τῆς ἀφέσεως ἐπιβάλλεται ἡ ἀνάλογος ἀποζημίωσις τοῦ παθόντος.

Ὅσοι κινούμενοι ὑπ' ὀργῆς, εὐχονται καὶ ἐπιθυμοῦσιν ἀπὸ καρδίας κακὸν ἢ αὐτὸν τὸν θάνατον τοῦ πλησίον αὐτῶν, καὶ τρέφουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τὸν πόθον ἐκδικήσεως, ἐπιζητοῦντες κατάλληλον περίστασιν διὰ νὰ ἐξασκήσωσι ταύτην, ἁμαρτάνουσι κατὰ τοῦ νόμου τῆς ἀγάπης, καὶ ὀφείλουσι δι' ἔργων ἀγάπης καὶ συνδιαλλαγῆς πρὸς τὸ ἀδικούμενον πρόσωπον, νὰ λάβωσι τὴν ἄφρασιν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς μετοχῆς τῆς Δεσποτικῆς Τραπεζῆς.

Ὅσοι ἔχουσι προτρέψει τινὰ εἰς τὸ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν πλησίον του, ἐνθαρρύνοντες αὐτόν, καὶ παρέχοντες αὐτῷ τὰ μέσα τῆς ἐκδικήσεως, ἁμαρτάνουσι θανασίμως ἐὰν ἡ ὑπ' αὐτῶν οὕτως ἐνεργηθεῖσα ἐκδίκησις, ἐπραγματώθῃ, καὶ εἶναι ἔνοχοι ἐπὶ τοσοῦτον, ἔφ' ὅσον βαρύτερα ἢ ἐλαφρύτερα εἶναι ἡ ἐκδίκησις. Καὶ πρὶν ἢ λάβωσι τὴν συγχώρησιν παρὰ τοῦ πνευματικοῦ ὑποχρεοῦνται εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν ὅλων τῶν ἀδικιῶν τὰς ὁποίας προῖξέννησεν ἡ ἐκδίκησις, καὶ εἰς τὴν πλήρη διαλλαγὴν καὶ συμφιλίωσιν πρὸς τὸν ὑπ' αὐτῶν ἀδικηθέντα.

Ἄμαρτάνουσιν ἐπ' ἴσης θανασίμως ὅσοι προκαλοῦσι

μονομαχίας, καὶ προξενούσιν ἢ λαμβάνουσι πληγὰς ἐν αὐταῖς. Ὅταν μάλιστα αἱ μονομαχίαι αἰτίαν ἔχουσι τὴν διακανόνισιν ζητημάτων μικροφιλοτιμίας, τὰ ὁποῖα ἠδύνατο νὰ κανονίσῃ βασιλεύουσα ἡ ἀγάπη. Οἱ τοιοῦτοι ὄχι μόνον ἀφορίζονται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ ἄφασιν δὲν λαμβάνουσι, ἐπὶ τὸς ἕαν μετὰ τὴν πράξιν ἐπιδείξωσι μετάνοιαν ἀληθῆ καὶ θελήσωσι νὰ ἐπανορθώσωσι τὸ προσγεγόμενον ἀδίκημα.

Ἐνώπιον τούτων εὐρισκόμενος ὁ πνευματικὸς ἀφείλει νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν δυνατὴν δραστηριότητα εἰς τὸ νὰ ἐμφυτεύσῃ καὶ καλλιεργήσῃ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἁμαρτανόντων ἀγάπην, ἀγάπην καὶ θέλησιν πρὸς εὐεργεσίαν ἐκείνων. τοὺς ὁποίους ἀμεσώτερον ἐξημίωσεν ἡ δολοφόνος, ἡ φονικὴ, ἡ ἐκδικητικὴ αὐτῶν χεὶρ. — Ἐπιτίμια δὲ πρόσφορα καὶ συντελεστικά εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν τοιούτων εἶναι τὰ ἐπιτίμια τὰ βασιζόμενα ἐπὶ τῆς ἐνασκήσεως φιλανθρωπικῶν πράξεων, ἐπὶ τῆς ἀναστροφῆς πρὸς δυστυχούντας, ἵνα ἴδωσιν ἐκ τοῦ πλησίον καὶ καταμάθωσι καὶ συμπονέσωσι τὴν δυστυχίαν, τῆς ὁποίας καὶ αὐτοί, κατὰ τινα τρόπον, ἐγένοντο ἐργάται καὶ καλλιεργηταί.

Εἰς τὴν τάξιν τῶν φονέων δὲν ὑπάγονται ἐκεῖνοι μόνον οἱ ὁποῖοι ἐπιβουλεύονται τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον ὅπως δήποτε, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἀπειροσθήσαν ποτε ὅπως δήποτε νὰ θανατωθῶσι.

Ὅσοι ἀκρωτηριάξουσιν ἄνευ ἀνάγκης ἑαυτούς, ἢ ἐκθέτουσι τὴν ζωὴν αὐτῶν, εἰς κίνδυνον ἄνευ ἀνάγκης, ἢ εἰς τὴν κατατροφὴν τῆς ὑγείας αὐτῶν, ἢ συντελοῦσι δι' ἀνοήτων περιορισμῶν καὶ διὰ διαίτης ἀνθυγιεινῆς εἰς τὴν περυστολήν τῶν ἡμερῶν τῆς ζωῆς αὐτῶν.

Ὅσοι ἀμελοῦσι καὶ δὲν φροντίζουσι νὰ ἐκτελῶσι ὅτι εἶναι λογικὸν καὶ ἀναγκαῖον εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ζωῆς αὐτῶν· οἱ ἀσθενεῖς, ὡς ἐν παραδείγματι, οἱ ὅποιοι ἐν γνώσει ὄντες τοῦ κινδύνου, τὸν ὁποῖον διατρέχουσιν ἀποφεύγουσιν ἐκ φιλαργυρίας ἢ ἐξ ἄλλης αἰτίας νὰ προσκαλέσωσιν ἰατρόν, καὶ νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὰ πρὸς θεραπείαν αὐτῶν ὀριζόμενα φάρμακα, ἢ παραβαίνουσι τὴν ὑπὸ ἰατρῶν καθορισμένην δίαιταν.

Ὅσοι πιεζόμενοι ὑπὸ διαφόρων δοκιμασιῶν, ἀποκάμνουσι, καὶ ζητοῦσιν ἐκ καρδίας τὸν θάνατον, ὡς μέσον ἀναπαύσεως, ἀμαρτάνουσι βαρέως καὶ ὑποβάλλονται εἰς ἔργα φιλανθρωπίας τοιαῦτα, τὰ ὅποια ἐξοικειοῦσιν αὐτοὺς πρὸς τὴν δυστυχίαν, καὶ ἐξαναγκάζουσιν αὐτοὺς εἰς τὴν πρὸς τὴν ζωὴν ἀγάπην.

18. Ἐπιθυμίαι σαρκικαί.

Ὁ Θεὸς εἶναι ἅγιος, καὶ ὁ πιστεύων εἰς τὸν Θεόν, ὁ χριστιανός, ὀφείλει νὰ εἶναι ἅγιος, ἥτοι ἄγνός καὶ καθαρὸς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, ἢ ὅποια προσβάλλει τὴν καθαρότητα καὶ παρθενίαν τῆς ψυχῆς. Πᾶσα λοιπὸν πράξις, καὶ πᾶσα μὴ νόμιμος ἐπιθυμία σαρκικὴ ἀπαγορεύεται εἰς τὸν χριστιανόν. Καὶ ὄχι μόνον ἡ πράξις ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ κακὴ ἐπιθυμία, καὶ αὐτὴ ἡ προπαρασκευὴ καὶ συνεργασία πρὸς ἐπιτέλεισιν τῆς πράξεως. Ταῦτα πρέπει νὰ γινώσκῃ ὁ πνευματικός. Ἄλλ' ὀφείλει ἐπίσης νὰ γινώσκῃ ὅτι αἱ ἡμέραι τὰς ὁποίας διερχόμεθα εἶναι ἡμέραι ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐκλύσεως, καὶ οἱ νέοι μάλιστα παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ κοινωνικοῦ ρεύματος τῆς κακίας καὶ τῆς διαφθορᾶς, δὲν δύνανται νὰ κρατήσωσιν ἑαυτοὺς ἐξ τῆς ἀγνότητα,

την ὁποίαν πιθανῶς ποθεῖ ἡ ψυχὴ των. Μεγάλῃ αὐστηρότης ἀλλὰ καὶ μεγάλη ἐνδοτικότης καὶ ἐπιείκεια, εἶναι τὰ δύο ἄκρα, τὰ ὁποῖα ἐπιμελῶς ὀφείλει ν' ἀποφεύγη ὁ πνευματικός. Ἰδίᾳ φρονοῦμεν ὅτι ὁ ἀποκλεισμός ἀπὸ τῶν θείων μυστηρίων, ἐν τῇ ἐποχῇ ἐν ἣ ζῶμεν, δὲν εἶναι τὸ κατάλληλον εἰς τὰς ἁμαρτίας ταύτας κανόνισμα διότι ἐμροφώσαμεν πεποίθησιν ἐκ τῆς πείρας, τὴν ὁποίαν ἔχομεν, ὅτι ὁ χριστιανός, καὶ μάλιστα ὁ νέος, λαμβάνων ἐκ τοιαύτης τιμωρίας ἀφορμὴν, καθὼς καὶ εἰς τὸ σχετικὸν κεφάλαιον εἴπομεν, ἀπομακρύνεται ἐντελῶς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, γίνεται ἀδιάφορος, ψυχρὸς καὶ ἐπὶ τέλους ἄθρησκος. Ἐν ᾧ τοῦναντίον ἡ σωστικὴ δύναμις τοῦ μυστηρίου ἐνισχυομένη καὶ ὑπὸ τῆς πίστεως, φέρει εἰς συναίσθησιν ἀργὰ ἢ ταχέως τῆς διαπραττομένης ἁμαρτίας, καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς, καὶ γεννᾷ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἁμαρτωλοῦ τὴν ἀληθῆ μετάνοιαν.

Δὲν δυνάμεθα νὰ διεξέλθωμεν λεπτομερῶς τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἁμαρτίας ταύτης· ἀφιέμεθα ἐν τοῖς πλείστοις εἰς τὴν κρίσιν καὶ εἰς τὴν πείραν καὶ τὴν σύνεσιν τοῦ Πνευματικοῦ, ἀναγράφοντες ἀπλῶς γενικὰς τινὰς γραμμάς πρὸς ὁδηγίαν αὐτοῦ.

Ὅταν ὁ χριστιανός, προσερχόμενος εἰς ἔξομολόγησιν, ἄρχεται ἔξομολογούμενος ἁμαρτίας κατὰ τῆς ἀρετῆς τῆς **Σωφροσύνης**, ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ἐρωτήσῃ αὐτὸν τὰς διαφόρους περιστάσεις τῆς ἁμαρτίας, — παραδείγματος χάριν: Ἐὰν εἶναι ἔγγαμος, ἐὰν ἔχη δώσῃ ὑπόσχεσιν εἰς τὸν Θεὸν νὰ μείνῃ ἄγαμος ἢ παρθένος, ἐὰν διέπραξε ταύτην μετὰ προσώπων ἄλλων, ἐὰν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἶναι ἔγγαμα, ἐὰν ἔχη συγγενειὰν τινὰ πρὸς αὐτὰ, ἢ ἄλλον σύνδεσμον, καὶ

εις τίνα βαθμὸν, ἐὰν ἐξήσκησε βίαν, ἢ ἐὰν παρέπεισεν αὐτά. Ταῦτα ἢ τοιαῦτα ἐρωτῶν ὁ πνευματικός, ὀφείλει νὰ ἀποφύγη νὰ ἐρωτήσῃ ἢ νὰ μάθῃ ὀνόματα τῶν συνενόγων προσώπων ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐξομολογουμένου ἐὰν εἶναι ἄγνωστος εἰς αὐτόν. Πνευματικός ὁ ὅποιος εἰς τοιαύτην περίστασιν φαίνεται περίεργος, ἁμαρτάνει θανασίμως.— Ἐὰν ὁ πνευματικός παρατηρήσῃ ὅτι ὁ ἐξομολογούμενος διστάζῃ ν' ἀνοίξῃ τὴν καρδίαν του, καὶ συστέλλεται νὰ ὁμολογήσῃ κατὰ πλάτος καὶ κατὰ βάθος τὴν ἁμαρτίαν του ταύτην, ὀφείλει νὰ ὑποβοηθήσῃ αὐτόν, ἐνθαρρύνων αὐτόν δι' ὕφους πατρικῆς καὶ ἀδελφικῆς, ἢ μᾶλλον διὰ φιλικῆς ἐμπιστοσύνης, καὶ δι' ἐρωτήσεων καταλλήλων.

Ὁ Πνευματικός ὀφείλει νὰ γινώσκῃ καλῶς ὅτι τὸ εἶδος τῶν ἁμαρτιῶν τούτων εἶναι διπλοῦν· ἢτοι ἁμαρτία μὴ συντελεσθεῖσα καὶ ἁμαρτία συντελεσθεῖσα.— Ἡ δευτέρα ἁμαρτία εἶναι πολλῶ βαρύτερα τῆς πρώτης.

Αἱ μὴ συντελεσθεῖσαι ἁμαρτίαι διακρίνονται εἰς δύο εἶδη, α'. Εἰς *ἐσωτερικὰς* καὶ β'. εἰς *ἐξωτερικὰς*

α'. Ἐσωτερικαὶ ἁμαρτίαι.— 1. Αἱ αἰσχροὶ σκέψεις, τὰς ὁποίας αἰσθάνεται ὁ χριστιανὸς ἐν τῇ ψυχῇ του ἐναντίον τῆς ἀγνότητος.— Δύναται τις νὰ σκεφθῇ τὸ κακόν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τὸ αἰσθανθῇ καὶ χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ ἠδονὴν ἐκ τῆς σκέψεως ταύτης.— Καὶ τότε τοῦτο δὲν εἶναι ἁμαρτία.— Πολλάκις ἡ ἁμαρτία εὐρίσκεται ἐν μόνῃ τῇ φαντασίᾳ, χωρὶς ἢ θέλησις νὰ αἰσθανθῇ αὐτήν.— Ἐφ' ὅσον μένει χωριστὰ ἁμαρτία δὲν εἶναι. Πολλάκις ἡ φαντασία δημιουργεῖ, ἀλλ' ἢ θέλησις ἀποκρούει τὴν ἁμαρτίαν.— Ἐφ' ὅσον ἢ θέλησις δὲν ὑποχωρεῖ, ἢ ἁμαρτία δὲν καταρτίζεται καὶ ἐπομένως τοιαύτη δὲν λογίζεται. Διότι μόνῃ ἢ θέλησις τοῦ ἀν-

θρώπου είναι εκείνη ή όποία καταρτίζει την άμαρτίαν και έπομένως μόνη ή θέλησις αύτη είναι ένοχος και ύπόλογος τής άμαρτίας. 2. Αί αίσχραι έπιθυμίες αί όποίαι σχηματίζονται έντός ήμών και τά όποίας διά νά ικανοποιήσωμεν ζητούμεν τά κατάλληλα μέσα. — Αί έπιθυμίες αύται χαρακτηρίζονται εκ του άντικειμένου εις τώ όποϊον έπιθυμεί ν' άμαρτήση ό χριστιανός, π. χ. εάν έπιθυμή ν' άμαρτήση εις πρόσωπον έγγαμον, ή έπιθυμία χαρακτηρίζεται μοιχεία και τά όμοια.

β'. Πράξεις έξωτερικαί. — Άμαρτία έξωτερικαί μη συντελεσθεισαι είναι, πράξεις έξωτερικαί τών όποϊων σκοπός είναι πλήρης ή άμαρτία ή όποία δέν λαμβάνει χώραν και τοιαύται είναι. 1. Τά πονηρά βλέμματα, τά όποία ρίπτει τις μετά λογισμού αίσχροϋ επί τινος ύποκειμένου. **β'.** Οί έναγκαλισμοί και τά έμπαθη φιλήματα. 3. Οί αίσχροί λόγγοι οί όποίοι εκδηλούσι την αίσχράν έσωτερικην έπιθυμίαν, και τά προσόμοια τούτοις εταιρικά άσματα. 4. Αί όδηγίαι και αί αίσχραι συμβουλαί αί διδόμεναι εις άγνοούντας ταύτα νέους. 5. Η σκανδαλώδης δημοσία αφήγησις αίσχρών πράξεων, αί όποίαι διεπράχθησαν ύπ' εκείνου ό όποϊός διηγείται ταύτας, μετά πάθους και έπιθυμίας αίσχροϋ ή όποία εκδηλούται έν τή άπαγγελία. 6. ή ήδονή και ή ευχαρίστησις την όποϊαν άπολαμβάνει ό ακούων τας αίσχρολογίας και τά εταιρικά άσματα. 7. Η ανάγνωσις βιβλίων αίσχρών διεγειρόντων έν τή καρδιά και τή ψυχή του άναγνώσκοντος αίσχροϋς διαλογισμούς και έπιθυμίας. 8. Η πώλησις και διάδοσις, τοιούτων αίσχρών και τας έπιθυμίας τας σαρκικώς προκαλούντων βιβλίων, εικόνων φωτογραφιών και λοιπών. 9. Η θεά θεαμάτων, τά όποία είναι εναντία

εἰς τὴν κοσμιότητα καὶ τὴν σωφροσύνην, καὶ τὰ ὅποια διεγείρουσι καὶ προκαλοῦσι προφανῆ τὸν κίνδυνον τῆς ἁμαρτίας.

Κατὰ πάντων τούτων τῶν εἰδῶν τῆς μὴ συντελεσθείσης σαρκικῆς ἐπιθυμίας δύναται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπιτυχῶς νὰ δράσῃ ὁ πνευματικός, συμβουλευῶν παραινῶν παρακαλῶν, παρακολουθῶν ἐκ τοῦ πλησίον τὴν πρόοδον τοῦ κακοῦ, καὶ προλαμβάνων τὴν πραγμάτωσιν τούτου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἁμαρτίας εἶναι τὸ σπέρμα οὕτως εἰπεῖν τῆς τελείας ἁμαρτίας, ὀφείλει νὰ προσπαθῆσῃ πάσῃ δυνάμει νὰ καταπνίξῃ αὐτὸ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ, ἵνα μὴ ριζοβολήσῃ καὶ καρποφορήσῃ σὺν τῷ χρόνῳ. Καὶ ἵνα ἔγῃ ὁ πνευματικός ὑποχείριον τὸν ἔξομολογούμενον εἰς τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ, καὶ τακτικὸν φοιτητὴν εἰς τὸ ἔξομολογητήριον, ὀφείλει ὁ πνευματικός νὰ φανῇ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἡμερος, φιλόστοργος, φίλος ἀληθής, οὐχὶ αὐστηρός, οὐδὲ ἀπότομος, καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ δίδῃ θάρρος εἰς τὸν ἔξομολογούμενον διὰ λόγων καὶ παραδειγμάτων εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, καὶ νὰ διδάσκῃ αὐτὸν ἵνα ἀπαλλάσσῃται ἀπὸ τῶν πονηρῶν διαλογισμῶν, καὶ ἀπὸ τῶν αἰσχυρῶν ἐπιθυμιῶν, ἀπομακρυνόμενος καὶ ἀποφεύγων τὰς κακὰς συναναστροφάς, τὰς ὁποίας ἔχουσιν αἱ τὴν ἁμαρτίαν παράγουσαι ἐπιθυμίαι αὐταί.

Περὶ τοῦ δευτέρου εἴδους τῶν σαρκικῶν ἁμαρτιῶν θεωροῦμεν περιττὸν νὰ διαλάβωμεν διὰ μακρῶν. Τὸ μέγεθος τῆς ἁμαρτίας καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς ἱκανοποιήσεως κανονίζεται ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν διαπραττόντων ταύτας προσώπων.—Παραδείγματος χάριν. Ὁ νέος ὁ διαπράττων κατὰ φύσιν ἁμαρτίαν κανονίζεται ἐλαφρότερον, αὐστηρότατα δὲ ὅταν διαπράττῃ παρὰ φύσιν τοιαύ-

την.— Αυστηρότατα ὁ ἔγγαμος, ὁ πρεσβύτες, ὁ ἔγγαμος μετ' ἑγγάμου, ὁ ἔγγαμος μετὰ τῶν εἰς αὐτὸν ἐμπεπιστευμένων καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.— Ὁ Πνευματικὸς ὀφείλει νὰ ἔχη ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι τούτοις πολλὰς καὶ ποικίλας συμβουλίας ἐτάσιμους εἰς παροχὴν, καὶ καταλλήλους εἰς σωτηρίαν καὶ διόρθωσιν

19. Ἄδικίαι.

Ἡ παρουσία παντὸς ἀνθρώπου δέον νὰ εἶναι σεβαστή. Καὶ ὁ χριστιανὸς ἐτελεῶν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ὀφείλει νὰ προσέχη νὰ μὴ ζημιώσῃ μηδὲ καθ' ἐλάχιστον τὴν παρουσίαν τοῦ πλησίον αὐτοῦ. Ἐπομένως ὁ πνευματικὸς πρέπει νὰ καταλογίξῃ εἰς ἁμαρτήματα πᾶν ἀδίκημα τοιοῦτον, τὸ ὁποῖον ὁ ἔξομολογούμενος ἔξομολογεῖται ὅτι ἔχει κἀμὴ εἰς τὴν κινήτην ἢ ἀκίνητον παρουσίαν τοῦ πλησίον του. Τὸ ἀδίκημα τοῦτο θεωρεῖται βαρὺ ἢ ἐλαφρὸν ἀναλόγως οὐχὶ τῆς ἀξίας τῆς ζημίας αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ἐν σχέσει ταύτης πρὸς τὸ ζημιούμενον πρόσωπον.— Κλέπτει τις δέκα δραχμίας.— Ἐὰν κλέπτῃ ταύτας παρ' ἀνθρώπου, μὴ ἔχοντος εἰμὴ ταύτας μόνως, καὶ ἐξ ὧν ἐλπίζει νὰ ἐπαρκεσθῇ εἰς τινὰς ἀνάγκας τῆς πενομένης αὐτοῦ οἰκογενείας, ἡ κλοπὴ εἶναι ἴση πρὸς χιλιάδας πολλὰς κλεπτομένας ἀπὸ πλουσίου ἀνδρός.— Ἐὰν κλέπτῃ ταύτας παρ' ἀνδρός πλουσίου, τὸ ἔγκλημα εἶναι μὲν καὶ πάλιν ἁμαρτήματα, ἀλλ' οὐχὶ τόσον μέγα ὅσον ὅταν γίνηται εἰς πτωχόν, διότι τότε αἱ συνέπειαι εἶναι μεγαλύτεραι καὶ φοβερώτεραι.

Ἵνα δυναθῇ ὁ πνευματικὸς νὰ παρῶσχη τὴν ἄφεσιν εἰς τὸν ἔξομολογούμενον κλέπτην, δέον νὰ γινώσκῃ κατὰ πόσον εἶναι δυνατὴ ἢ ὑπὸ τοῦ κλέπτου ἀποζημίωσις, τῆς ὑπ' αὐ-

τοῦ γενομένης κλοπῆς. Διότι πρὸ παντὸς δέον νὰ προηγηθῆ, ἔφ' ὅσον εἶναι δυνατὴ, ἡ ἀπόδοσις τοῦ κλαπέντος πράγματος. — Ἐὰν ἡ ἀπόδοσις δὲν εἶναι δι' οἷον δήποτε λόγον δυνατὴ, ὁ πνευματικὸς κανονίζει τὸν ἔξομολογούμενον ἁμαρτωλὸν δι' ἐπιτιμίου στηριζομένου ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης.

Ὅταν ὁ ἔξομολογούμενος ἔξομολογῆται ὅτι ἔκλεψε καρπούς ἀπὸ δένδρων ἢ φυτειῶν αἱ ὁποῖαι δὲν ἀνήκουσιν εἰς αὐτόν, ἁμαρτάνει ἔξ ἴσου πρὸς τὸν κλέπτοντα ἄλλα πράγματα, καὶ ὀφείλει πρὶν ἢ δοθῆ αὐτῷ ἡ ἄφεσις τῆς Ἐκκλησίας, νὰ διορθωθῆ πρὸς τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ κλαπέντος πράγματος.

Ἡ ἀποκοπὴ δένδρων ξένων εἶναι ἐπ' ἴσης κακούργημα κατὰ τῆς ξένης ἰδιοκτησίας, καὶ μάλιστα θάνατος ἢ ἀντικατάστασις τοῦ κοπέντος δένδρου ἢ ἡ ἀποζημίωσις αὐτοῦ εἶναι ἀδύνατος. Τότε ὁ πνευματικὸς κανονίζει ἀναλόγως τὸ πρᾶγμα.

Πολλάκις κατὰ τὸν θάνατον προσώπου τινος, συγγενεῖς αὐτοῦ ἢ τέκνα διαρπαζοῦσι τὴν ἦν ὁ θανὼν κατέλειπε περιουσίαν, πρὸς ζημίαν τῶν λοιπῶν συγγληρονόμων. Καὶ τοῦτο εἶναι κλοπὴ, καὶ ἐπιβάλλει τὴν ἀπόδοσιν ὅλων τῶν κλαπέντων.

Ὅταν ὁ ἔξομολογούμενος ἔξομολογῆται ὅτι εὔρεε τυχαίως πρᾶγμα τι ἀδέσποτον. Ἐὰν μὲν ἔχη τὸ πρᾶγμα ἀκόμη, ὀφείλει νὰ μεταχειρισθῆ παντοίους τρόπους, διὰ νὰ εὔρη τὸν κύριόν του, καὶ δώσῃ εἰς αὐτόν τὸ εὔρεθὲν πρᾶγμα. Ἐὰν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὔρη τὸν Κύριον τοῦ πράγματος ὀφείλει νὰ ἐκτιμήσῃ αὐτὸ ἵνα δυνηθῆ, ἐὰν ποτὲ εὔρεθῆ ὁ κύριος, ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτόν τὴν ἡμίσειαν τοῦλάχιστον

ἀξίαν. Ἄλλως ἁμαρτάνει καὶ τιμωρεῖται ἐκκλησιαστικῶς ὡς σφετεριστῆς ξένης περιουσίας.

Ὅταν ὁ ἔξομολογούμενος δηλοῖ ὅτι εὔρε ζῶόν τι ἀδέσποτον, ὀφείλει νὰ γινώσκῃ ὅτι καθῆκον ἔχει νὰ μὴ φονεύσῃ τὸ ζῶον αὐτό, ἀλλὰ νὰ ἐπιζητήσῃ καὶ εὖρη τὸν ἰδιοκτήτην αὐτοῦ διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτὸν τὸ ζῶον. Ἐὰν τοῦτο ἀποβαίῃ ἀδύνατον, πράττει ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐνεργῶν τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ζῶου. Ἐὰν μηδὲν πράξῃ ἀλλὰ φονεύσῃ τὸ ζῶον πρὸς ἰδίαν χρῆσιν θεωρεῖται ζωοκλέπτης καὶ κανονίζεται ὑπὸ τοῦ Πνευματικοῦ ἀναλόγως τῆς ἀξίας τοῦ ζῶου εἰς ἀποζημιώσεις, μετὰ τὴν ὁποίαν παρέχεται ἡ ἄφεσις.

Ἄμαρτάνει ἐπ' ἴσης ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δι' ἀδίκων μέσων, ψευδῶν διαδόσεων, ἢ ἄλλων τοιούτων μὴ τιμίον μέσων, προσπαθεῖ νὰ παρεμβάλλῃ προσκόμματα εἰς πρόσωπα, καὶ ἐμποδίζει ταῦτα ἀπὸ τοῦ ν' ἀποκτήσωσι πράγματι, τὸ ὁποῖον δικαιούνται νὰ ἔχωσι νομίμως. Οἱ τοιοῦτοι χριστιανοὶ ἔξομολογούμενοι ὑποχρεοῦνται ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ ν' ἀποζημιώσωσι πρότερον τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀδικηθέντα πρόσωπα καὶ συνδιαλλαγῶσι πρὸς αὐτά, καὶ ἔπειτα νὰ λάβωσι τὴν συγχώρησιν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄδικαίαι ἐν τοῖς συμβολαίοις. — Συμβόλαιον εἶναι σύμβασις διὰ τῆς ὁποίας ἐν ἡ περισσότερα πρόσωπα ὑποχρεοῦνται ἀπέναντι ἑνὸς ἢ πλειόνων ἄλλων προσώπων νὰ δώσωσι, νὰ πράξωσι ἢ νὰ παραλείψωσι πράγματι. Τὰ συμβόλαια εἶναι διαφόρων εἰδῶν, ἕκαστος δὲ συνάπτων συμβόλαιον, ὀφείλει νὰ γινώσκῃ εἰς τίνα τάξιν ὑπάγεται τὸ ὑπ' αὐτοῦ συνομολογηθὲν συμβόλαιον, διὰ νὰ τηρηθῶσιν ἀκριβῶς οἱ νόμοι οἱ ὁποῖοι κανονίζουσιν αὐτό.

Καὶ ὁ πνευματικὸς ἐθρυσκόμενος ἐνώπιον ἔξομολογουν-

μένου ὁ ὁποῖος ἔχει συντάξει συμβόλαιον οἷον δήποτε ἐρωτᾷ αὐτόν,

Ἐὰν ἔχη νὰ μεμφθῇ τι καθ' ἑαυτοῦ ἀναφορικῶς εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ συνωμολογημένα συμβόλαια. Ἐὰν ἔχη ἔξασφαλίση αὐτὰ ἢ μήπως ὑπάρχῃ ἀπάτη τις ἐκ μέρους αὐτοῦ. (Ὁ Πνευματικὸς δέον νὰ γινώσκῃ ὅτι πᾶσα ἀπάτη καὶ πᾶς δόλος ἐν τοῖς συμβολαίοις εἶναι ἀμάρτημα κατὰ τῆς δικαιοσύνης, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον βαρῦ, ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος τῆς ἀπάτης, καὶ ὑποχρεοῦται ὁ ἀπατήσας νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν διαπραχθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἀδικίαν).

Ἐὰν ἔχη συμβληθῇ πρὸς πρόσωπα ἀνίκανα ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας καὶ θέσεως αὐτῶν νὰ συμβληθῶσι, παραδείγματος χάριν, πρὸς ἀνηλίκους ἢ ἐξηρημένους ἀμέσως ἀπ' αὐτῶν. (Ὁ νόμος ὁ ἐπιβάλλων εἰς τοὺς ἀνηλίκους νὰ μὴ συνάπτωσι συμβόλαια ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως καὶ γνώμης τῶν κηδεμόνων αὐτῶν, εἶναι συντεταγμένος καὶ νενομοθετημένος πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον μιᾶς πολυπληθοῦς τάξεως. Ἐπομένως ἡ παράβασις τοῦ νόμου τούτου εἶναι ἀμάρτημα ἐπὶ τοσοῦτον βαρῦ, ἔφ' ὅσον τὰ ζημιούμενα ὑπεξούσια πρόσωπα ὑφίστανται μεγαλυτέραν ἢ μικροτέραν ζημίαν).

Πᾶσα ὑπόσχεσις διδομένη εἰς τινα, δηλαδὴ δὴ ὑπόσχεσις νὰ δώσῃ τις εἰς τινα πράγματι πρέπει νὰ τηρῆται, οὐδὲ πρέπει νὰ παραβαίνῃ τις τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ ταύτην ἄνευ νομίμου ἢ ἀκουσίου προσκόμματος.

Οἱ πωλοῦντες καὶ ἀγοράζοντες δέον νὰ πωλῶσι καὶ ἀγοράζωσιν ἄνευ ὑπερόγκου, νομίμου δὲ ὀφελείας, διότι ἀμαρτάνουσι κατὰ τῆς δικαιοσύνης, ἔφ' ὅσον περισσότερον ἀπομακρύνονται ἀπὸ τῆς πραγματικῆς ἀξίας τοῦ πράγματος ἢ πωλοῦντες εἰς πολλῶν μεγαλυτέραν ἀξίαν τῆς πραγματικῆς

ἢ ἀγοράζοντες εἰς πολλῶ εὐτελεστέραν ἀξίαν τῆς πραγματιζῆς.

Ὅσα πράγματα διατιμῶνται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως εἰς ὄρισμένην τιμὴν δεόν νά πωλῶνται εἰς τὴν τιμὴν ταύτην, οἱ πωλοῦντες πλέον τῆς τιμῆς ταύτης ἁμαρτάνουσι.

Οἱ ἐπωφελοῦμενοι τῆς ἀγνοίας τινος, ἢ τῆς ἀνάγκης ἐν ἣ διατελεῖ τις διὰ τὰ πωλήσωσιν εἰς αὐτὸν πράγμα τι εἰς ὑπερβολικὴν ἀξίαν, ἢ ν' ἀγοράσωσιν ἀπ' αὐτοῦ πράγμα τι εἰς λίαν ὑποτετιμημένην ἀξίαν, ἁμαρτάνουσι, ὑποχρεούμενοι εἰς ἐπιστροφὴν ἢ ἀπότισιν τοῦ ἀπολύτως δικαίου.

Ἐν γένει πᾶσα ἀδικία ἐν ταῖς ἀγοραπωλησίαις ἐξομολογούμενη ἐπιτιμᾶται ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ διὰ τῆς ἀποδόσεως καὶ ἐπανορθώσεως τῆς ἀδικίας ταύτης.

Τὰ τυχερὰ παίγνια εἶναι ὀλέθρια εἰς πάντα πολίτην, καὶ ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νά συνιστᾷ τοῖς εἰς αὐτὸν ἐξομολογούμενοις τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπ' αὐτῶν. Καὶ πρὸς τούτοις ὀφείλει νά ἐρωτᾷ αὐτοὺς μὴ τυχὸν παίζοντες τοιαῦτα παίγνια ἐξηπάτησαν δι' οἴου δήποτε τρόπου τοὺς μετ' αὐτῶν συμπαίζοντας.

Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ τῶν ἀδικιῶν θὰ περιλάβομεν καὶ τὴν **τοκογλυφίαν**. Εἰς τὸν Χριστιανὸν ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ νά ἐργηται, ἄνευ βλέψεως συμφέροντος ὕλικου, εἰς βοήθειαν τοῦ χρεῖαν ἔχοντος ταύτης ἀδελφοῦ αὐτοῦ. — Ἄλλ' ἡ τοκογλυφία εἶναι μία δύσκολος περίστασις τοῦ ἀδελφοῦ, τὴν ὁποίαν ἐπωφελεῖται ὁ τοκίζων διὰ ν' ἀπολάβῃ κέρδος ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον. Λοιπὸν ὁ τοιοῦτος ἐναντιοῦται εἰς τὸ θέλημα ἐκεῖνο τοῦ Θεοῦ καὶ ἁμαρτάνει. — Ἄλλὰ θὰ εἶπῃ ὁ οὕτω πωρ τοκίζων. — Ἐγὼ δὲν ἐπίεσα τὸν δανει-

σθέντα παρ' ἐμοῦ χρήματα νά μου δώση τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν τόκον. — Ἄλλὰ συμφωνήσαμεν, καὶ αὐτὸς μὲ τὴν θέλησιν αὐτοῦ παρεδέχθη τοὺς ὅρους μου. — Οὐδεὶς ἀρνεῖται τοῦτο· ἀλλὰ δὲν πρέπει νά λησμονηθῇ, ὅτι ὁ δυστυχῆς ἐκείνος διετέλει ὑπὸ τὸ κράτος ἀνάγκης, ἥτις ὄθει αὐτὸν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς στενοχώρου θέσεως ἐν ἣ εὗρισκετο, εἰς τὴν σύναψιν τῆς προτεινομένης συμφωνίας, ὅσον ἄδικος καὶ βιασῖα καὶ ἂν ἦτο αὐτῆ, ἀλλ' ἐκ τῆς παραδοχῆς τῆς ὁποίας ἐξηρητάτο ἡ σύναψις τοῦ δανείου καὶ ἡ ἥσυχία του. Καὶ ὁ πνευματικὸς εὗρισκόμενος πρὸ τοιοῦτου τοκιστοῦ ὀφείλει νά προσπαθῇ νά ἐξεγείρῃ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὸ καθήκον τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς φιλανθρωπίας καὶ νά ὑποδεικνύῃ εἰς αὐτὸν ὅτι ἡ τοκογλυφία περιλαμβάνουσα ἄδικον κέρδος, καὶ μάλιστα ἐκ χρησιμοποίησεως ὑλικῆς στενοχωρίας τοῦ ἀδελφοῦ, ἀπαγορεύεται εἰς τὸν Χριστιανόν, καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἀγάπης καὶ ὑπὸ τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας. — Ὅτι λογικὸν καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ πολιτικοῦ ὀριζόμενον κέρδος δὲν ἀπαγορεύεται, ἀλλὰ τόκοι ὑπέρογκοι καὶ ἀνατοκισμοὶ ὀλέθριοι δὲν προσιδιάζουσιν εἰς τὸν Χριστιανόν, καὶ νά ἐπιβάλλῃ εἰς τὸν τοκιστὴν ἀπόδοσιν τῶν παρανόμων ἐκ δανείων κερδῶν, καὶ ἐλεημοσύνας πρὸς κάλυψιν τοῦ κατὰ τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ ἀλληλοβοηθείας ἁμαρτήματος αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῆς ζωοκλοπῆς ἰδίᾳ ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νά ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν του, καὶ νά προσπαθῆσῃ νά πείσῃ τὸν ἔξομιολογούμενον ζωοκλέπτην, ὅτι ἡ πρᾶξις αὐτῆ οὐδεμίαν ὠφέλειαν φέρει εἰς αὐτόν, οὔτε σωματικὴν οὔτε ψυχικὴν. Τοῦναντίον μάλιστα καὶ ἡ ὑγεία του κινδυνεύει νά πάθῃ ἐκ τῆς ζωοκλοπῆς ἐὰν συλληφθῇ—φυλακῆν, καταδίκην,

στερήσεις πολλές, και φόβους και αὐτὸς και ἡ οἰκογένειά του. — Νὰ ὑποδείξῃ εἰς αὐτὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ κέρδη τὰ ὁποῖα δύναται νὰ προσπορίσῃ εἰς αὐτὸν μία ζωοκλοπὴ και ἀφ' ἑτέρου τὰς πραγματικὰς ζημίας αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπέλθουν κατ' αὐτοῦ ἐξ αὐτῆς, και νὰ καταστήσῃ οὕτω διὰ τῶν πνευματικῶν τούτων και ὑλικῶν ἐπιχειρημάτων ἀγαντίστητον τὸ ἀσύμφορον τῆς ζωοκλοπῆς εἰς τὸν κλέπταντα. — Ἐὰν μάλιστα ἐξεικονίσῃ εἰς αὐτὸν και τὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα ἔχει ἡ ζωὴ ἢ ἀπηλλαγμένη μὲν ἀπὸ τῶν τοιούτων καιῶν ἀρκουμένη δὲ εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐντίμου ἐργασίας, τὴν ὁποῖαν ἀγιάζει ἡ ἡρεμος συνείδησις, και ἡ ἀμείβουσα ταύτην εὐλογία τοῦ Θεοῦ, θὰ κατορθώσῃ οὐχὶ μετὰ πολὺν χρόνον νὰ ἐπιτίξῃ τὴν διόρθωσιν τοῦ ὑποκειμένου εἰς τὴν φανεράν ἀμαρτίαν ταύτην τῆς ζωοκλοπῆς.

Ὁ πνευματικὸς θὰ εὐρεθῇ και πρὸ ἑτέρας ἀμαρτίας πολλάκις, τῆς ἀμαρτίας τῶν ἀγροζημιῶν. — Αἱ ἀγροζημῖαι εἶναι και αὐταὶ κλοπὴ, και κλοπὴ τοῦ εὐτελεσιτέρου εἶδους, ἢ ὁποῖα δυστυχῶς μαστίζει και τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμούς, ἀλλὰ και τὴν τάξιν τῶν κτηματιῶν. Πολλοὶ ἔχοντες ἀκίνητον περιουσίαν ἀρέσκονται ἢ εἰς τὸ νὰ ἐπεκτείνωσι ταύτην ὑφαρπάζοντες ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν πλησιάζουσαν εἰς τὰ κτήματα αὐτῶν, ἢ εἰς τὸ νὰ βλάπτωσι τὴν ξένην περιουσίαν χωρὶς αὐτοὶ νὰ ἔχωσι πραγματικὴν ὠφέλειαν, ἀλλὰ μόνον και μόνον ἐκ φθόνου κατὰ τοῦ γείτονος αὐτῶν. Ὁ σεβασμὸς εἰς τὴν ξένην ἰδιοκτησίαν ἐπιβάλλεται εἰς τὸν χριστιανὸν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ. — Εἶναι λοιπὸν ὑποχρέωσις τῆς ὁποίας ἢ τήρησις ἔχει τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ, και ἡ παράβασις ἔχει τὴν κατάραν αὐτοῦ. — Και ὁ Χριστιανὸς ὀφείλει νὰ προσπαθῇ νὰ ἀυξάνῃ τὴν

περιουσίαν του οὐχὶ μὲ ἀδικίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἰδρωτός τοῦ προσώπου του, καὶ ἁμαρτάνει σπουδαίως ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ζημιώνει τὴν ἀκίνητον περιουσίαν τοῦ ἀδελφοῦ του. Καὶ ὁ πνευματικὸς χροεωστῆ νὰ συμβουλευῆ τὰ δέοντα ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει.

Τάξις τῶν Κληρικῶν.

Ὁ πνευματικὸς δὲν εὐρίσκειται πάντοτε πρὸ τῶν λαϊκῶν χριστιανῶν, ἀλλὰ πολλάκις ἔχει πρὸ αὐτοῦ ἄνθρωπον πιστόν, ἀφωσιωμένον εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ἐνάσκησιν ποιμαντορικῶν καθηκόντων παρὰ τῇ ποιμνῇ τοῦ Χριστοῦ, ἥτοι ἔχει πρὸ αὐτοῦ ἄνδρα κληρικόν, τοῦ ὁποίου ὀφείλει νὰ δεχθῆ τὴν ἐξομολόγησιν.—Βεβαίως ἢ προσω- νυμία Κληρικὸς ἔχει εὐρυτέραν ἢ ὅσῃν ἡμεῖς θὰ περιλάβω- μεν ὧδε τὴν σημασίαν.— Ἡμεῖς ἐν τῇ τάξει ταύτῃ θὰ περι- λάβωμεν ἐκείνους μόνους οἵτινες ὡς ἐκ τῆς ζωῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχουσιν ἀφοσιωθῆ, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ φυλάττωσιν ἰδιαι- τέρας διατάξεις καὶ αὐστηροτέρους ἢ οἱ λαϊκοὶ κανόνας ζωῆς, καὶ τοιοῦτοι εἶναι οἱ μοναχοί—καὶ ἐκτὸς τούτων θὰ περι- λάβωμεν ἐκείνους οἵτινες ἔχουσιν ὑπαχθῆ εἰς τοὺς δύο βαθ- μούς τῆς ἱερωσύνης, τοὺς Διακόνους καὶ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ θὰ ἐξετάσωμεν τὰς σχέσεις καὶ τὸν τρόπον τοῦ πνευμα- τικοῦ πρὸς αὐτοὺς, ἀναλόγως τοῦ σχήματος αὐτῶν, ἥτοι ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξομολόγησιν τῶν ἱερωμένων μοναχῶν, καὶ τῶν ἐγγάμων ἱερωμένων—πρὸς δὲ καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐξομολογήσεως τῶν εἰς ἱερωσύνην προαλειφομένων.

Τάξις μοναχῶν.

Ἐν πρώτοις θεωροῦμεν καλὸν καὶ σύμφωνον πρὸς τὸ πνεῦμα ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ μοναχὸς

ἔξομολογῶν πνευματικὸς δέον νὰ εἶναι γνώστης τῆς ζωῆς ταύτης, τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῆς, τῶν ἀναγκῶν αὐτῆς τῶν ὀλισθημάτων τὰ ὁποῖα συναντᾷ, καὶ πρὸ παντὸς τοῦ ψυχολογικοῦ τρόπου, ὃ ὁποῖος δύναται καταλλήλως διαχειριζόμενος νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ ἔξομολογουμένου πρὸς μόρφωσιν τοῦ μοναχικοῦ ἥθους—καὶ νὰ εἶναι ὁ πνευματικὸς τοιοῦτος, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἀποκτᾷ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἔξομολογουμένου Μοναχοῦ.—Καὶ λοιπὸν θεωροῦμεν ἐπάναγκες ἵνα ὁ ἔξομολογῶν μοναχὸς πνευματικὸς εἶναι μοναχὸς ἰσορῶμενος, καὶ εἰ δυνατόν καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς ἢ πλησιέστερας εἰς αὐτὴν Μονῆς, διὰ νὰ δύναται νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ τοῦ ἥθους τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἔξομολογουμένων μοναχῶν, καὶ νὰ ἐπιδράῃ διὰ τοῦ παραδείγματός του, συμφώνου πάντοτε πρὸς τὰς συμβουλὰς τὰς ὁποίας δίδει ὡς πνευματικὸς, εἰς αὐτούς.

Ὁ ἀνήκων εἰς τὴν ἀδελφότητα τῆς Μονῆς ὀφείλει πρωτίστως νὰ ἐννοήσῃ, καὶ νὰ καταστήσῃ ἴδιον κτήμα, τὸν σκοπὸν τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκει ὁ μοναχικὸς βίος. Καὶ τοῦτο πρὸ παντὸς ὀφείλει ὁ πνευματικὸς νὰ τονίξῃ εἰς τὸν ἔξομολογούμενον ἀδελφόν, καὶ περὶ τὸν σκοπὸν τοῦτον ὀφείλει νὰ περιφέρῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐν τῇ ἔξομολογήσει ταύτῃ.— Ὅταν ὁ μοναχὸς καλῶς ἐννοήσῃ ὅτι ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ τελειοποίησιν τῆς ζωῆς αὐτοῦ μεγαλύτεραν ἐκείνης τὴν ὁποῖαν ἐπιδιώκει ὁ ζῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀπλοῦς πιστός, τότε δύναται νὰ ἀντιληφθῇ καὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν ὑποχρεώσεων αἱ ὁποῖαι βαρύνουν ἐπ' αὐτοῦ.— Ἡ αὐστηρὰ τήρησις πασῶν τῶν κανονικῶν περὶ διαίτης τῶν μοναχῶν διατάξεων ἐπιβάλλεται εἰς τὸν μοναχόν. Ἡ ἐγγρατεία, καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ σημεῖα, ἢ παρακολούθησις ἀνελλιπῶς τῶν ἰε-

ρῶν ἀκολουθιῶν, καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῆς δημοσίας καὶ κατ' ἰδίαν προσευχῆς, ἡ ὑπακοή, καὶ ἡ προσπάθεια νὰ ἀποσπασθῇ τελείως ἀπὸ τῶν κοσμικῶν φροντίδων, καὶ ν' ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν περίθαλψιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ εἰς τὴν ὑπεροσσίαν τῆς Μονῆς, εἰς ἣν ἔχει ἀφιερῶσαι τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ, εἶναι τὰ προφανῆ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα ὁ πνευματικὸς ὀφείλει νὰ περιστρέφῃ καὶ τὰς ἐρωτήσεις καὶ τὰς παραίνεσεις αὐτοῦ.— Καὶ ὀφείλει ὁ πνευματικὸς νὰ δείκνυται αὐστηρὸς εἰς τὸν παραβάτην τῶν ὑποχρεώσεων τούτων μοναχόν. Καὶ ἐὰν ὁ μοναχὸς δυσχεραίνῃ νὰ ὁμολογήσῃ τὰς ἰδίας παρεκτροπὰς, ὁ πνευματικὸς γινώσκων τὰς παρεκτροπὰς ταύτας ὀφείλει διὰ τρόπον καταλλήλου νὰ πείσῃ τὸν ἐνώπιον αὐτοῦ ἰστάμενον ἀδελφόν, νὰ ἐξομολογηθῇ τὰς παρεκτροπὰς αὐτοῦ ταύτας, καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ αὐτὸν εἰς τὸ ν' ἀποφασίσῃ ὀριστικῶς καὶ ἀμετατρέπτως νὰ μὴ ἐπανέλθῃ εἰς αὐτάς.— Εἶναι δεινὸς ὁ ἀγὼν τὸν ὁποῖον διεξάγει ὁ μοναχὸς κατὰ τῶν διαρκῶς ἐγειρομένων ἐνώπιον αὐτοῦ ὀλεθρίων παθῶν.— Ἡ διαπάλη αὕτη καταβάλλει δυστυχῶς πολλὰς καὶ τοὺς ἰσχυροτέρους χαρακτηῆρας, καὶ ἐξαναγάζει τὸν παλαιόντα μοναχόν νὰ ἐπιδιώξῃ διὰ τῆς λήθης τὴν ἐπούλωσιν τῶν πληγῶν, τὰς ὁποίας ἔχει διανοίξῃ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἢ πάλῃ ἐκείνη.— Καὶ τὴν λήθην ταύτην ἄλλοι μὲν εὐρίσκουν ἐν τῇ κοπῶσει τῆς ἐργασίας, ἐν τῇ μελέτῃ, ἐν τῇ διηνεκεῖ προσευχῇ· ἄλλοι ὅμως ἐπιζητοῦσιν αὐτὴν ἐν τῇ ἀναισθησίᾳ τῆς μέθης.— Καὶ κατὰ τῆς μέθης λοιπὸν ὀφείλει νὰ ἀντεπεξέλθῃ ὁ πνευματικὸς παριστῶν εἰς τὸν ἐξομολογούμενον διὰ τῶν ζωηροτέρων χρωμάτων τὰς καταστροφὰς τὰς ὁποίας παράγει εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἢ χρῆσις αὕτη τῶν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν.— Καὶ εἶναι

αἱ καταστροφαι πολλαί, καὶ εἶναι δυστυχῶς παγκοίνως γνωσταί.— Τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου ἡ μέθη ἐπισκοτίζει, καὶ φέρει αὐτὸν εἰς παραφροσύνην.— Τοὺς παλμούς τῆς καρδίας αὐτοῦ εἰς διέγερσιν συναισθημάτων ἱερῶν καταπαύει.— Τοῦ σώματος τὸν ὀργανισμόν τελείως παραλύει καὶ διαφθείρει, καὶ παραδίδει ταχέως ἔλειγόν ἐρείπιον τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν τάφον. Ὡθοῦσα δὲ τὸν ἄνθρωπον ἡ μέθη εἰς πράξεις ὀλεθρίας ἀπεργάζεται καὶ τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ ἀπώλειαν καὶ καταδίκην.— Τοιαύτην δὲ ἀνάπασιν ἐβρίσκει ὁ δυστυχῆς μοναχὸς ἐν τῇ ἀναισθησίᾳ ταύτῃ τῆς μέθης, ὥστε δυσκόλως ἀποσπᾶται τῆς ἕξεως ταύτης, ὅταν μάλιστα τύχῃ νὰ ἔχῃ ἀσθενῆ τὴν θέλησιν.— Καὶ ὁ πνευματικὸς καθήκον ἔχει νὰ ἐνισχύσῃ τὴν θέλησιν ταύτην, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτὴν δυνατὴν εἰς τὸ ν' ἀποσύρῃ τὸν δυστυχῆ μοναχὸν ἀπὸ τοῦ ὀλεθρίου πάθους.

Πολλάκις ὁ μοναχὸς ἄνθρωπος ἐξευρίσκει δικαιολογητικὰς προφάσεις διὰ νὰ καλύψῃ μίαν οἶαν δῆποτε ὑπ' αὐτοῦ διαπραττομένην ἁμαρτίαν, τὴν ὁποίαν ἡ ἕξις καθιστᾷ σὺν τῷ χρόνῳ τόσον συνήθη εἰς τὸν μοναχόν, ὥστε οὗτος νὰ μὴ ὑποθέτῃ κἀν ὅτι ἁμαρτάνει. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ πνευματικὸς δέον νὰ εἶναι πολὺ ἠσκημένος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐξευνήσῃ τὴν συνείδησιν τοῦ ἁμαρτωλοῦ μοναχοῦ, καὶ ἐπαναφέρῃ αὐτὴν εἰς τὴν στιγμὴν τῆς πρὸ τῆς ἁμαρτίας ταύτης ἀθωότητος, καὶ νὰ ἀνακτήσῃ τὰς δυνάμεις αὐτῆς εἰς τὸ νὰ διαγνώσῃ τὸ βάραθρον εἰς ὃ ἔχει βυθισθῆ.— Ἡ ὑπόμνησις τοῦ ὄρκου τὸν ὁποῖον ἔχει δώσει ὁ μοναχὸς κατὰ τὴν κορὰν αὐτοῦ εἰς τὸν Θεόν, ἡ εὐθύνη τὴν ὁποίαν ἔχει νὰ τηρήσῃ τελείως τὸν ὄρκον τοῦτον.— Τὰ παραδείγματα προγενεστέρων ἢ καὶ συγχρόνων μοναχῶν ἐν

παρομοία καταστάσει ευρεθέντων.— Καὶ ἡ ἀφήγησις τῆς Κρίσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς περιμενούσης τὸν ἁμαρτωλὸν μοναχὸν καταδίκης εἶναι πολλὰς ἰκανὰ μέσα εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἔξομολογουμένου μοναχοῦ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν γένει περὶ τῶν περιβεβλημένων τὸ μοναχικὸν σχῆμα χριστιανῶν, τῶν εἰς ἔξομολόγησιν προσερχομένων.

Πολὺ δὲ συντονωτέραν ὀφείλει νὰ ἔχη τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ὁ πνευματικὸς ὅταν ὁ ἐνώπιον αὐτοῦ ἔξομολογούμενος μοναχός, εἶναι περιβεβλημένος καὶ βαθμὸν τινα τῆς ἱερωσύνης.

Ὅταν ὁ ἔξομολογούμενος μοναχός εἶναι Διάκονος, ὁ πνευματικὸς, ἔχων ὑπ' ὄψει ὅτι οὗτος ἡμέραν τινα θὰ προαχθῆ εἰς πρεσβύτερον, εἰς λειτουργὸν δηλαδὴ τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ, ὀφείλει νὰ ὑποδεικνύῃ εἰς αὐτὸν τὰς προσθέτους ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας ὁ βαθμὸς τῆς ἱερωσύνης ἐν τῷ ὁποίῳ εὐρίσκεται ἐπιβάλλει εἰς αὐτόν.—Βοηθὸς τοῦ πρεσβυτέρου ὢν ὁ Διάκονος, ὀφείλει νὰ ὑποβοηθῆ αὐτὸν πιστῶς ἐν τῇ ἐνασχίσει τῶν ἱερατικῶν αὐτοῦ καθηκόντων, ἀναγινώσκων εὐχαρίστως καὶ προθύμως τὸ μέρος τῆς ἀκολουθίας, τὸ ὁποῖον ἢ ὁ ἡγούμενος ἢ ὁ προσεπὶς ἢ ὁ ἐφημέριος καθορίζουσιν εἰς αὐτόν· φυλάττων μετὰ περισσοτέρου ἢ οἱ λοιποὶ ζήλον, ὡς νεώτερος, πάσας τὰς διατάξεις, τῆς μοναχικῆς ζωῆς, καὶ προσέχων ν' ἀποφεύγῃ ἐπιμελῶς τὰς κακίας, εἰς ἃς ἄνθρωποι μοναχοὶ γηράσαντες ἤδη περιπίπτουσιν ἐνώπιόν του—προσέχων ἵνα ὁσάκις προσλαμβάνηται σὺλλειτουργὸς τοῦ ἐφημερίου εἶναι προπαρασκευασμένος διὰ τῶν προσευχῶν τῶν καθωρισμένων, διὰ τῆς καθαριότητος τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς, καὶ οὕτω κόσμιος καὶ ἐν

τάξει εὐρισκόμενος νὰ ἐμφανίζηται ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἱερῷ βήματι τῆς Ἐκκλησίας, ν' ἀποφεύγη πάντοτε τὰς ὕβρεις καὶ τοὺς διαπληκτισμοὺς, τὰς συγκοφαντίας καὶ τὰς διαβολὰς, καὶ νὰ ἐμφανίζηται ἐνώπιον τῆς λοιπῆς ἀδελφότητος ἐν τελείᾳ ταπεινοφροσύνῃ, ὡς ἀπαιτεῖ καὶ ὁ βαθμὸς καὶ ἡ ἡλικία αὐτοῦ. — Ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ὁ Διάκονος εἶναι εὐπλαστος ὕλη, τὴν ὁποίαν ὁ πνευματικὸς ἐὰν, ἔχων τὴν ἰκανότητα, προσπαθήσῃ νὰ διαπλάσῃ, θὰ μορφώσῃ ὡς αὐτὸς θέλει. — Ὅταν ὁ ἔξομολογούμενος μοναχὸς ἔχη τὸν βαθμὸν τοῦ Πρεσβυτέρου ἐν τῇ ἱερωσύνῃ, ὁ πνευματικὸς ἔχει πολλὰ νὰ ἐξακριβώσῃ, πολλὰ νὰ ἀπαιτήσῃ, πολλὰ νὰ διδάξῃ, ἵνα καὶ αὐτὸν καταστήσῃ ἄξιον τοῦ σκοποῦ τῆς μοναχικῆς ζωῆς καὶ παραδείγμα ἀσφαλῆς βίου ἁγίου παράσχῃ αὐτὸν εἰς τὴν λοιπὴν ἀδελφότητα. — Ὁ μοναχὸς πρεσβύτερος δέον νὰ εἶναι ὁ τελειότερος τύπος τῆς Μοναχικῆς ζωῆς. — Καὶ λοιπὸν, ὀφείλει νὰ εἶναι σεμνὸς καὶ εἰς τοὺς λόγους, καὶ εἰς τὴν ἐνδυμασίαν αὐτοῦ, νὰ ἔχη τὴν ὑπακοὴν ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ, ν' ἀποφεύγῃ ἐπιμελῶς ὅλας τὰς κακίας αἱ ὁποῖαι περικυκλῶνουν τὸν μοναχὸν — νὰ ἀναγινώσκῃ προσεκτικῶς, καὶ ἀνυποκρίτως ὅλας τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας, καὶ πρὸ πάντων ὅταν ἔχη τὴν ἐβδομαδιαίαν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐφημερίου. Ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ οὐδόλως ἀπίθανον ὁ ἔξομολογούμενος νὰ μὴ θέλῃ νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὁ πνευματικὸς καθήκον ἔχει νὰ ὑποδείξῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἔξομολόγησιν αὐτοῦ. — Ὅταν ὁ ἔξομολογούμενος δηλώνη ὅτι ἀδυνατεῖ ν' ἀποφύγῃ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἁμαρτίαν, ὁ πνευματικὸς καλὸν εἶναι νὰ μὴ προβαίῃ ἀποτόμως, εἰς τὴν χρῆσιν αὐστηρῶν κανόνων, διότι

ἡ ὁμολογία αὐτὴ τοῦ ἔξομολογουμένου ὑποδεικνύει ὅτι ἡ θέλησις εἶναι κυρίως ἐκεῖνη, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ τὴν ἐνίσχυσιν. Καὶ τὴν θέλησιν ταύτην ὁ πνευματικὸς ἐνισχύει προκαλῶν τὴν φιλοτιμίαν τοῦ ἔξομολογουμένου, καὶ βεβαιῶν αὐτὸν ὅτι ἡ ἀπόφασις εἰς τὸ νὰ διορθωθῆ εἶναι ἡ πρώτη ἀφορμὴ εἰς τὴν εἰρήνην τῆς συνειδήσεώς του, ἀπὸ τὸν ὁποῖαν ὁ μοναχὸς περιμένει τὴν εὐδαιμονίαν του ἐπὶ τῆς γῆς. —

Ὅταν ὁ ἔξομολογούμενος μοναχὸς πρεσβύτερος ἔχη μῖσος ἢ πάθος κατὰ τινος ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφός τις ἔχη ἀντιπάθειαν κατ' αὐτοῦ, ὁ πνευματικὸς ἔχει χρέος νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ εἰς αὐτὸν νὰ ἱεροουργήσῃ, ἐὰν μὴ θελήσῃ νὰ συμφιλιωθῆ πρότερον πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς του ἐκείνους. Καὶ ὅταν ὁ πρεσβύτερος οὗτος δηλώσῃ ὅτι ἐπιθυμεῖ τὴν συμφιλιώσιν, ὁ πνευματικὸς δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μεσάζων τῆς συμφιλιώσεως μετὰ τὴν ὁποῖαν καὶ ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἔξομολογηθέντα μοναχὸν πρεσβύτερον νὰ ἱεροουργήσῃ.

Τὸ ἔργον τοῦ πνευματικοῦ ἐν τῇ Μονῇ διαφέρει κατὰ πολὺ ἀπὸ τοῦ ἔργου τοῦ πνευματικοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. — Ὁ πνευματικὸς ἐν τῇ Μονῇ χρησιμεύει σὺν ἄλλοις καὶ εἰς τὴν κανονικὴν πορείαν τῆς Μοναχικῆς ζωῆς, διὰ τῆς ἐπεμβάσεως αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀδελφῶν, ἐκεῖ μάλιστα ὅπου ὁ ἡγούμενος ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του δὲν δύναται νὰ παρέμβῃ. — Ἔργον πρὸς τούτοις τοῦ πνευματικοῦ ἐν τῇ Μονῇ εἶναι νὰ φροντίξῃ ὥστε καὶ οἱ ἀπλοὶ μοναχοὶ καὶ οἱ μοναχοὶ ἱερομενοί, καὶ αὐτὸς ὁ ἡγούμενος νὰ προσέρχονται εἰς τὸ ἔξομολογητήριον ὄχι μόνον ὅταν πρόκηται νὰ κοινωνήσωσιν, ἀλλ' ὅσάκις ὡς ἄνθρωποι ἠμάρτησαν, καὶ ἔχωσιν ἀνάγκην ν' ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ τύχωσι τῆς συγγνώμης παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Τάξις ἐγγάμου κλήρου.

Ὅπως διὰ τοὺς ἐν ταῖς Μοναῖς εἶπομεν, ὅτι κατάλληλος ὡς πνευματικὸς εἶναι κατάλληλος προεβύτερος ἀδελφὸς τῆς αὐτῆς ἢ πλησιοχώρου ἄλλης Μονῆς, τὸ αὐτὸ λέγομεν καὶ διὰ τὸν ἐγγαμὸν κλήρον, ὅτι κατάλληλος πνευματικὸς εἶναι πρόσ-
ωπον σεβαστόν, ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου ὀριζόμενον, ἐγγαμον καὶ αὐτό, διὰ νὰ εἶναι ἐν γνώσει ὄχι μόνον ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὁ ἐξομολογούμενος ὀφείλει νὰ ἐξομολογήθῃ, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων τῶν ὁποίων ἀνάγκη ἔχει νὰ μάθῃ ὁ ἐξομολο-
γούμενος ἐγγαμος ἱερεὺς.

Καὶ πρωτίστως ὀφείλει νὰ γινώσκῃ ὁ ἐγγαμος ἱερεὺς ἢ Διάκονος ὅτι ἐπιβάλλεται εἰς αὐτὸν ἡ ὑποχρέωσις νὰ γίνη-
ται εἰς τοὺς πέριξ Χριστιανοὺς ὑπόδειγμα χρηστοῦ οἰκογενει-
άρχου, χρηστοῦ συζύγου, χρηστοῦ πατρὸς. — Ὁ οἶκός του
δέον νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὑπογραμμὸς εἰς τοὺς λαϊκοὺς, καὶ νὰ
εἶναι ἀληθὴς φάρος, φωτίζων τὴν ἐνορίαν ἢ ὁποῖα ἔχει
ἐμπιστευθῇ εἰς αὐτόν. — Καὶ ὁ πνευματικὸς εἰς τὰ καθή-
κοντα τοῦ οἰκογενειάρχου τοῦ συζύγου, τοῦ πατρὸς ἐφιστᾷ
τὴν προσοχὴν τοῦ ἐξομολογουμένου πρεσβυτέρου, καὶ παρέχει
εἰς αὐτοὺς καὶ συμβουλίας, καὶ ἐνθάρρουνσιν καὶ ἐλπίδας,
ἀναλόγως τῶν στενοχωριῶν τὰς ὁποίας ὁ ἐξομολογούμενος
ἱερεὺς θ' ἀναπτύξῃ ἐνώπιον αὐτῶν. — Ὁ ἐξομολογῶν ἐγ-
γαμον ἱερωμένον πνευματικὸς, ἐν γνώσει τῶν ὑποχρεώσεων
τὰς ὁποίας ἔχει ὡς κληρικὸς καὶ ὡς σύζυγος, ὑποδεικνύει εἰς
αὐτόν, τί δύναται νὰ πράττῃ καὶ τίνα ὀφείλει ν' ἀποφεύγῃ
— Συνιστᾷ εἰς αὐτόν ν' ἀποφεύγῃ τὸν χρηματισμὸν, τὴν
ὑποκοισίαν, τὰ μέρη ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προσδίδουν ἀφορμὴν
εἰς δυσφήμισιν. — Ἐρωτᾷ αὐτόν πῶς ἐξοικονομεῖ διαφό-

ρους πειρασμούς, τοὺς ὁποίους ἀπαντᾷ ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν καθηκόντων αὐτοῦ. — Καὶ παρέχει εἰς αὐτὸν παραινέσεις ἀναλόγους πρὸς εὖορκον ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ. — Ἡ ἔξομολόγησις ἱερομένων προσώπων δύναται νὰ λάβῃ καὶ χαρακῆρα συνομιλίας μεταξὺ ταύτων καὶ τοῦ ἔξομολογοῦντος πνευματικοῦ, ἐρωτώμενου καὶ ἀπαντῶντος εἰς ἀμφιβολίας τὰς ὁποίας δυνατόν νὰ ἔχη ὁ ἔξομολογούμενος περὶ τῆς πιστῆς ἐκκληρώσεως τῶν καθηκόντων αὐτοῦ. — Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ σύνολον τῆς ἔξομολογήσεως, ἐφαρμόζονται οἱ γενικοὶ κανόνες τοὺς ὁποίους ἀνεγράψαμεν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ βιβλίου τούτου. — Ὁ ἱερεὺς ὀφείλει νὰ εἶναι τύπος εὐσεβείας, πίστεως, ἀγάπης, ἐλπίδος, πᾶσα δὲ παρὰ ταῦτα ψυχικὴ κατάστασις αὐτοῦ, ἀποτελεῖ ἁμαρτίαν ἧς τὴν διόρθωσιν ἀπὸ κοινοῦ θὰ ἐπιδιώξωσιν ἔξομολογούμενος καὶ πνευματικός. — Ἰερεὺς μὴ πιστεύων εἰς ὅσα τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν, δὲν διαθεραμίνεται, καὶ ἡ ἐνέργειά του, ψυχρὰ καὶ ἀδιάφορος, συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ψυχραίνῃ καὶ τὰς καρδίας ἐκείνων ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχει κατασταθῆ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ποιμὴν καὶ ὁδηγός. — Ἰερεὺς πλήρη ἔχων τὴν καρδίαν αὐτοῦ μίσους καὶ ἐχθρότητος δὲν εἶναι ἄξιος νὰ εἰσέρχηται εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα καὶ νὰ ἐπιτελῇ τὴν ἀνάιμακτον θυσίαν τοῦ ἀκαίου ἀρνίου. — Ἰερεὺς ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει φάρον τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Κύριον καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, δὲν δύναται νὰ παρηγορήσῃ ἀποτελεσματικῶς τοὺς ἔχοντας μεστὴν θλίψεων καὶ στενοχωριῶν τὴν ζωὴν αὐτῶν. — Ἰερεὺς τέλος ἀσεβῆς προκαλεῖ τὴν γενικὴν περιφρόνησιν τῶν Χριστιανῶν, καὶ καταστρέφει ἀντὶ νὰ οἰκοδομη. — Ταῦτα πάντα ἔχων ὑπ' ὄψει ὁ ἔξομολογῶν πνευματικός προκαλεῖ εἰς τὰ σχετικὰ σημεῖα τὴν προσοχὴν

τοῦ ἑξομολογουμένου, καὶ ἑξακριβώνει τὰς λανθανούσας
τυχὸν ἑλλείψεις, καὶ παρέχει τὰς ἀναλόγους ἀναγκαίας συμ-
βουλὰς καὶ ὁδηγίας. — Ἡ ἐπιβολὴ κανόνων εἰς τὸν ἑξο-
μολογούμενον ἁμαρτωλὸν ἱερέα ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ γίνε-
ται μετὰ προσοχῆς, ὥστε νὰ μὴ προκληθῆ ἡ ὑπόνοια κατὰ
τοῦ ἥθους τοῦ ἱερέως ἐκ μέρους τῶν Χριστιανῶν. — Ὅταν
δὲ ὁ πνευματικὸς εὐρεθῆ πρὸ ἑξομολογουμένης ἁμαρτίας
χρηζούσης δραστηρίας ἐνεργείας πρὸς περιστολήν, προσπα-
θεῖ νὰ πείσῃ διὰ παντὸς ἐπιχειρήματος τὸν ἑξομολογούμε-
νον νὰ προσφύγῃ εἰς τὸν κανονικόν του Ἐπίσκοπον, νὰ
ζητήσῃ νὰ ἑξομολογηθῆ ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ νὰ ἀφεθῆ εἰς
τὴν κρίσιν αὐτοῦ, ὅπως ἐκεῖνος ὡς ἀρμοδιώτερος κανονίσῃ
τὸ βαρύνον τὸν ἱερέα τοῦτον ἁμάρτημα.

Τάξις Πνευματικῶν.

Καὶ ὁ ἑξομολογῶν πνευματικὸς εἶναι ἄνθρωπος ὑπο-
κείμενος εἰς ἁμαρτίας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον σοβαρὰς,
καὶ ἐπομένως καὶ αὐτὸς ἔχει ἀνάγκην ν' ἀποπλύνῃ τὴν ἰδίαν
ψυχὴν ἀπὸ τοῦ ρύπου τῆς ἁμαρτίας. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν
καὶ εἰς αὐτὸν κατὰ μεγαλύτερον λόγον ἢ ἑξομολόγησις. —
Καὶ ἐὰν μὲν ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι καὶ ἑξομολογῶν πνευμα-
τικὸς, ἢ καὶ ἐὰν μὴ ἑνασκή αὐτοπροσώπως τὸ δικαίωμα
καὶ καθῆκον αὐτοῦ τοῦτο, πάντως συναισθανόμενος τὴν
ἀνάγκην νὰ ἑξομολογηθῆ, δύναται νὰ προσφύγῃ εἰς ἕτερον
Ἐπίσκοπον, πρὸς ὃν διανοίγει τὴν ἰδίαν καρδίαν, ἐμφα-
νίζει τὰ βαθύτερα αὐτῆς συναισθήματα, παρουσιάζει τὰς
σκέψεις καὶ τὰς ἐντυπώσεις τῆς ἰδίας ψυχῆς—ἑξομολογεῖται
τὰ διάφορα παραπτώματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς αὐτοῦ,
καὶ ζητεῖ δι' αὐτοῦ τὸ ἔλεος καὶ τὴν εὐσπλαγγίαν τοῦ Θεοῦ.

Ἐάν δὲ ὁ ἔξομολογῶν εἶναι πρεσβύτερος ὀφείλει καὶ οὐ-
 μος νὰ προσφύγῃ εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ Ἐπίσκοπον ὅπως
 ἔξομολογῆται πρὸς αὐτὸν. Ὡς πνευματικὸς ὁ ἱερεὺς οὗτος
 θὰ ἔχῃ βεβαίως ἀνάγκην καὶ πολλὰς νὰ ὑποβάλλῃ ἐρωτήσεις
 καὶ ἁμαρτίας ἰδιαιτέρας, τὰς ὁποίας ἐκ τῆς ἐνασκήσεως τοῦ
 καθήκοντος αὐτοῦ τούτου συνεσώρευσε πιθανῶς εἰς τὴν ψυ-
 χὴν αὐτοῦ. Καταλληλότατος λοιπὸν ὡς πνευματικὸς αὐτοῦ
 εἶναι ἐκεῖνος, παρὰ τοῦ ὁποίου ἔχει λάβει τὴν ἐξουσίαν νὰ
 ἐνασκῆ τὸ καθήκον τοῦ ἔξομολογητοῦ. Ἄλλ' ἔάν εἶναι δυσ-
 χερῆς ἢ ἐνώπιον τοῦ Ἐπισκόπου ἔξομολόγησις, ὁ πνευ-
 ματικὸς ὑποχρεοῦται νὰ προτιμήσῃ γεροντότερον αὐτοῦ
 πνευματικόν, ὁ ὁποῖος νὰ ἔχῃ πείραν μεγαλυτέραν, τοῦ
 ὁποίου ἢ εὐσέβεια νὰ εἶναι ἀνεγνωρισμένη καὶ πανθομο-
 λογομένη καὶ ἡ σύνεσις ἀναντίρρητος. Καὶ εἰς αὐτὸν νὰ
 ἔξομολογῆται καὶ τὰς προσωπικὰς αὐτοῦ ἁμαρτίας καὶ τὰ
 σφάλματα εἰς ἃ τυχὸν ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν καθήκοντων του
 ὡς πνευματικὸς ἔχει περιπέσει.

Ὁ Ἐπίσκοπος ἢ ὁ Πνευματικὸς, ὁ ἔξομολογῶν ἕτερον
 πνευματικόν, ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, εἰς τὸ νὰ πλη-
 ροφορηθῆ παρ' αὐτοῦ, α'.) κατὰ πόσον εἶναι γνώστης ὁ πνευ-
 ματικὸς οὗτος τῶν ἐμπεπιστευμένων εἰς αὐτὸν καθήκοντων
 β'.) κατὰ πόσον οὗτος ἐκτελεῖ εὐόρκως τὰ καθήκοντα αὐτοῦ
 ταῦτα. γ'.) κατὰ πόσον ἡ ἔξομολόγησις αὐτοῦ ἀπέβῃ καρ-
 ποφόρος εἰς σωτηρίαν τῶν εἰς αὐτὸν προσερχομένων ἁμαρ-
 τολῶν χριστιανῶν καὶ δ'.) κατὰ πόσον οὗτος ἐμπνέεται
 ὑπὸ ζήλου ἀγαθοῦ καὶ πραγματικοῦ, εἰς τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον
 ἔχει ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτὸν ἡ Ἐκκλησία.—Περὶ τῶν τεσσά-
 ρων τούτων σημείων θὰ ζητήσῃ πληροφορίας ὁ ἔξομολο-
 γῶν πνευματικόν, καὶ θὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν τὰς ἀπαιτουμέ-

νας ὀδηγίας, συμβουλίας, ἢ ἐπιτιμήσεις, καὶ ἐν ἀνάγκῃ θὰ συστήσῃ εἰς αὐτὸν νὰ ὑποβάλλῃ τὴν παραίτησιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ πνευματικοῦ, ἀφ' οὗ οὐδὲν προσὸν ἔχει εἰς τοῦτο, οὐδεμίαν κλίσιν, οὐδεμίαν ἱκανότητα, καὶ ἴσως ἴσως μόνον σκοπὸν ἐπιδιώκει, ὕλιαν ὠφελείαν. — Ἐπειδὴ δὲ ὁ τὸ ἔργον τοῦ ἔξομολογητοῦ ἀναλαβὸν ἱερεὺς δέον νὰ ἀποβαίῃ τύπος ἀληθοῦς χριστιανοῦ, ἵνα μὴ φαίνωνται οἱ λόγοι ἀντιστρατευόμενοι εἰς τὰς πράξεις αὐτοῦ, ὁ ἔξομολογῶν αὐτὸν πνευματικὸς εἶναι ἀπαιτητικώτερος ἀπαιτῶν ἵνα εὐρίσκη ἐκάστοτε παρὰ τῷ ἔξομολογουμένῳ τούτῳ, καὶ ὀλιγωτέρας κακίας, καὶ πληθυνομένας τὰς ἀρετάς. — Ἡ ἡρεμία τῆς συνειδήσεως, τὴν ὁποίαν παράγει ἡ ἐκτέλεσις καὶ ἡ τελεία ἐφαρμογὴ ἐν τῷ βίῳ, τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἐκδηλοῦται διὰ μιᾶς γαλήνης τῆς μορφῆς. Καὶ τὴν γαλήνην ταύτην τοῦ προσώπου ἀνάγκη νὰ ἐπιδιώξῃ ὁ πνευματικὸς, διότι ἔχει μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ ἔξομολογουμένου ἁμαρτωλοῦ ἢ ἔκφρασις τοῦ προσώπου τοῦ ἔξομολογοῦντος, ἔκφρασις, ἢ ὁποία εἶναι πάντοτε ἀντανάστασις ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῆς ψυχῆς. — Πόσον ὁ ἁμαρτωλὸς συγκινεῖται καὶ ἔλκεται ὑπὸ πνευματικοῦ ἔχοντος τὴν ἀγιότητα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἀποτετυπωμένην ἐπὶ τῆς μορφῆς τοῦ προσώπου αὐτοῦ, δύνανται νὰ βεβαιώσῃσι καὶ οἱ χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ πνευματικοί. — Μία τοιαύτη ἔκφρασις ἡρέμου βλέμματος, ἡρέμου φρυσιγνομίας, προκαλεῖ ἀμέσως τὴν εἰς τὸν ἔξομολογοῦντα πεποιθήσιν τοῦ ἔξομολογουμένου, ὁ ὁποῖος λησμονῶν ὅτι εὐρίσκεται ἐνώπιον ἀνθρώπου, φαντάζεται ἑαυτὸν παριστάμενον ἐνώπιον τοῦ παντογνώστου Θεοῦ, καὶ μετὰ δακρύων, καὶ μετὰ λύπης, καὶ θλίψεως πολλῆς ἄρχεται ἔξομολογούμενος τὰς ἰδίας ἁμαρ-

τίας, βέβαιος ὅτι ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔξομολογεῖται, ὁ τοιαύτην ἔχον ἀγαθὴν τὴν μορφήν, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ συμμετάσχη τῆς ὁδύνης αὐτοῦ, καὶ νὰ μὴ θελήσῃ νὰ ἐπικύσῃ βάλαμον ἐπὶ τῶν πληγῶν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, τὰς ὁποίας προὔξενησεν εἰς αὐτὸν ἡ ἁμαρτία.

Ἐξομολόγησις τῶν εἰς ἱερωσύνην ὑποψηφίων.

Ἐν τῇ ἔξομολογήσει ταύτῃ ὁ Ἐπίσκοπος εἰς ὃν ἀνήκει ὁ ὑποψήφιος, ἔχει τὸ χρέος νὰ προσέξῃ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ πνευματικοῦ, τὸν ὁποῖον θὰ διατάξῃ διὰ νὰ ἔξομολογήσῃ τὸν ὑποψήφιον. — Ἐὰν ὁ ὑποψήφιος εἶναι μοναχὸς καὶ πρόκειται νὰ χειροτονηθῇ εἰς βαθμὸν τινα τῆς ἱερωσύνης, ὁ Ἐπίσκοπος ἀποστέλλει αὐτὸν νὰ ἔξομολογηθῇ ἐνώπιον πνευματικοῦ μοναχοῦ τὸ σχῆμα ἱερέως. Ἐὰν δὲ ὁ ὑποψήφιος εἶναι ἔγγαμος, μέλλον νὰ χειροτονηθῇ ἑφημέριος ἐν κοσμικῇ ἐνορίᾳ, ὁ Ἐπίσκοπος ἐκλέγει ὡς πνευματικὸν ἔγγαμον τοιοῦτον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀναθέτει τὴν ἔξομολόγησιν τοῦ ὑποψηφίου τούτου.

Ὁ διαταχθεὶς πνευματικὸς εἰς τὴν ἔξομολόγησιν ταύτην εἰσέρχεται εἰς τὸν ναόν, ἵσταται πρὸ τῆς ἁγίας εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔχον πλησίον αὐτοῦ τὸν ὑποψήφιον, καὶ ἐκεῖ ἀφ' οὗ περιβλήθῃ τὸ ἱερὸν ἐπιτραχήλιον ἄρχεται τῆς ἐν τῷ Μεγάλῳ Εὐχολογίῳ διατετυπωμένης ἀκολουθίας τῆς ἔξομολογήσεως. — Πρὶν ἢ δὲ προαλέσῃ τὸν ὑποψήφιον εἰς ἔξομολόγησιν, ἀπευθίνει εἰς αὐτὸν μικρὰν παραίνεσιν περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης περὶ τῶν καθηκόντων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων τὰς ὁποίας ἀναλαμβάνει ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὴν Ἱερωσύνην καὶ περὶ τῶν προσόντων τὰ ὁποῖα δεόν νὰ ἔχῃ ὁ ὑποψήφιος.

Καὶ ἐν πρώτοις ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ ἑξομολογουμένου ὑποψηφίου εἰς τὸ νὰ ἐρευνήσῃ ἑαυτὸν καὶ νὰ ἴδῃ ἐὰν ἔχῃ πρὸ παντὸς τὰς ἀποδείξεις ἐκείνας διὰ τῶν ὁποίων καθίσταται φανερόν ὅτι ἔχει κλίσιν πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦτο.— Καὶ τὰ σημεῖα ταῦτα εἶναι.— α΄.) Ἡ ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἀρέσκουσα εἰς τὸν ὑποψηφίον ἐνασχόλησις εἰς ἐπιτέλεσιν κατ' οἶκον ἐν ταῖς ὥραις τῆς ἀναμνηχῆς ἱερατικῶν πράξεων—οἶαι αἱ ψαλμοδίαί, αἱ ἱερατικαὶ ἀμφιέσεις, αἱ ἱεραὶ ἀκολουθίαι καὶ τὸ ὅμοια—ἐν ἄλλοις λόγοις ὁ ὑποψήφιος νὰ ἐρευνήσῃ τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν ἐὰν κατὰ ταύτην ἠρέσκετο νὰ ἐπαναλαμβάνῃ κατ' οἶκον ὅσα ἐν τῷ ναῷ ἤκουε τελούμενα, καὶ νὰ πράττῃ κατ' οἶκον ὅσα εἶδεν ἢ ἤκουσε τὸν ἱερέα πράττοντα, ἢ λέγοντα ἐν τῷ ναῷ.— β΄.) Ἐὰν ἐν τῇ ἐφηβικῇ ἡλικίᾳ ἠσθάνετο ἀγάπην καὶ θαυμασμὸν πρὸς τοὺς μεγαλοργήσαντας ἐν τῇ ποιμαντορίᾳ ἀγίους ἐκκλησιαστικούς ἀνδρας, ἀναγινώσκων τοὺς βίους αὐτῶν, καὶ καθορίσας ἓνα ἐκ τῶν πολλῶν ὡς πρότυπον ζωῆς, πρὸς ὃ ἐκανόνιζε τὴν ἰδίαν ζωὴν. γ΄.) Ἐὰν ἐν τῇ παιδικῇ καὶ ἐφηβικῇ ἡλικίᾳ ἐπεδείκνυεν εὐφυΐαν εἰς ἐπίλυσιν ποιμαντορικῶν ζητημάτων, ἢ εἶχε τὴν φιλομάθειαν νὰ ἐρωτᾷ καὶ μαθηθᾷ περὶ διαφόρων πραγμάτων σχετιζομένων πρὸς τὰ καθήκοντα τῆς ἱερωσύνης.— καὶ δ΄.) Ἐὰν προαγόμενος κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς γνώσεις ἠσθάνετο ἐν τῇ σχολῇ ἰδιαιτέραν ἀγάπην, καὶ εἶχε περισσότερὰν ἐπιμέλειαν εἰς τὰ θεωρητικὰ μαθήματα, καὶ ἰδίᾳ εἰς ἐκείνα, ἅτινα χρησιμοποιῶνται εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τῶν καθηκόντων τῆς ἱερωσύνης.— Ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων σημείων δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ἄλλ' οὐχὶ καὶ νὰ βεβαιωθῇ ἀσφαλῶς ὅτι ἔχει κλίσιν εἰς τὸ μέγα τῆς ἱερωσύνης μυστήριον.— Ἀλλὰ καὶ

μόνος ὁ συμπερασμὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ πείσῃ τὸν παρατηρητήν, ὅτι ὁ ἐκδηλώσας τὰ ἀνωτέρω σημεῖα, καὶ κλίσιν φανεράν ἂν μὴ ἔχη, πάντως ὅμως ἔχει διάθεσιν εἰς τὸ νὰ ὑπαχθῇ καὶ εὐδοκιμήσῃ ἐν τῷ ἀξιωματί τῆς ἱερωσύνης. — Ἐὰν ἡ κλίσις αὐτῆ πρὸς τὴν ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων τῆς ἱερωσύνης, δὲν ὑπάσχη παρὰ τῷ ὑποψηφίῳ εἶναι καλύτερον νὰ μὴ ἀναλαμβάνῃ τὰ βάρη ταῦτα. — Ἐὰν μάλιστα δὲν κοσμῶσιν αὐτὸν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει αἱ κατωτέρω ἀρεταί.

Ὁ εἰς Ἱερωσύνην ἀποδύομενος ὀφείλει νὰ ἔχη α'.) ἀγάπην θερμὴν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἡ ὁποία θὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτὸν ὡς στήριγμα καρτερίας καὶ ὑπομονῆς εἰς τὰς πολλὰς καὶ διαφόρους δυσχερείας τὰς ὁποίας θὰ ἐμφανίσῃ εἰς αὐτὸν ἡ ποιμαντορικὴ ζωὴ. β'.) Ζῆλον ἱερὸν, ἐνθεον. γ'.) Φόβον τοῦ Θεοῦ ἅγιον, ὁ ὁποῖος ἐξασφαλίζει τὸ σέβας πρὸς τὸν Θεόν, καὶ προφυλάττει τὸν ἱερέα εἰς τὸ νὰ μὴ περιπέσῃ ποτὲ εἰς περιφρόνησιν τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ. δ'.) Σοφροσύνην καὶ ἀγνότητα βίου — αἵτινες ἐνισχύουσιν τὸ ἔργον τοῦ ἱερέως, καὶ τὸ κῦρος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς συνειδήσεως τῶν Χριστιανῶν. — Πρὸ πάντων δὲ ὁ εἰς ἱερωσύνην προσερχόμενος δεόν νὰ ἔχη πίστιν ἀνελλιπῆ, ἀκράδαντον, καὶ ἀγαθὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὑπόληψιν. — Ὁ Πνευματικὸς ἀφ' οὗ ἐξακριβώσῃ πάντα ταῦτα, προβαίνει εἰς τὴν ἐξέτασιν περὶ τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ ἐν τῷ ἐξομολογουμένῳ τῶν ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης κωλύοντων ἐλαττωμάτων. — Δὲν λέγομεν περὶ σωματικῶν ἐλαττωμάτων διότι ταῦτα ὑπάγονται ὑπὸ τὴν ἐξέτασιν τοῦ Ἐπισκόπου. — Ἄλλὰ περὶ τῶν ἠθικῶν κωλυμάτων. — Τὰ τὴν ἱερωσύνην κωλύοντα εἶναι. α'.) Ἡ ἀσέβεια ἢ ὁποία βεβατοῦται 1) διὰ ἀποστασίας ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς ὀρθοδόξου ὁμολογίας εἰς ἄλλην πίστιν μὴ χρι-

στιανικήν, ἢ εἰς ἄλλην ὁμολογίαν ἀποκεκηρυγμένην ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. — Ὁ τοιοῦτος ἐὰν μεταμεληθεὶς ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἱεροὺς δὲν γίνεται. — 2) Διὰ τῆς ἐπιπορκίας ἢ ψευδορκίας. 3) Διὰ τῆς γοητείας, φαρμακείας καὶ μαντείας ὅτε ὁ προσερχόμενος ἢ ἐνεργῶν ταῦτα ἄγεται ἐκ καταφρονήσεως τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἡμῶν. — Ὅταν ὅμως ἡ μὲν πίστις εἰς Χριστὸν ἀκμάσῃ παρ' αὐτοῖς, ἤχησαν δὲ εἰς τὰς ἀντικανονικὰς ταύτας πράξεις ἐξ ἀφορμῆς ζημίας τινος, ἢ κακώσεως τινος κώλυμα εἰς ἱερωσύνην δὲν δημιουργεῖται. — β'.) Ἡ πλεονεξία ὅταν ἐκδηλώνηται αὕτη διὰ ληστείας, τυμβωρυχίας, καὶ ἱεροσυλίας. — γ'.) Αἱ ἁμαρτίαι αἱ σαρκικαί, ἤτοι πᾶσα ἐκτὸς τοῦ πρώτου νομίμου γάμου πρὸς κόρην παρθένον, ἀπόλαυσις τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς. — Ἦτοι ὁ γάμος πρὸς κωλυμένην διὰ συγγένειας, πρὸς χήραν, ἢ διεξυγμένην ἢ ἐκβεβλημένην, ἢ πόρνην, ἢ μὴ παρθένον, ἢ διγαμία, ἢ τριγαμία, ἢ πολυγαμία καὶ ἡ πάλλαξία, ἢ πορνεία, ἢ μοιχεία καὶ ἡ ἀρσενοκοιτία. — δ'.) Ἡ ἀνθρωποκτονία ἐν γένει καὶ αἱ πηρώσεις ἐκεῖναι αἱ ὅσσαι καθιστῶσι τὸν ἄνθρωπον ἐντελῶς ἀνίκανον εἰς τὰ ἔργα τοῦ κληρικοῦ.

Ἐφ' οὗ περὶ πάντων τούτων ἐξετάσῃ ὁ ὀριζόμενος εἰς ἐξομολόγησιν τοῦ ἵποψηφίου πνευματικὸς τὸν ἵποψηφίον τοῦτον, τονίζει εἰς αὐτὸν τὰς συνεπείας τὰς ψυχικὰς τὰς ὁποίας δύναται νὰ ἔχη μία ἀνελεγκρινὴς ἐξομολόγησις, καὶ ὅτι ὁ πνευματικὸς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐξομολογήσεως αὐτοῦ στηριζόμενος δύναται νὰ βεβαιώσῃ ἢ μὴ τὴν ἱκανότητα τοῦ ἵποψηφίου εἰς ἱερωσύνην, ἧς ἡ ἁμαρτία ἐν περιπτώσει ἀποκρουβέντος ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ κωλύματος θὰ βαρύνῃ αὐτὸν καὶ μόνον τὸν ἀποκρούσαντα ἐξομολογούμενον.

Ἡ ἐξέτασις μαρτύρων περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ ὑποψηφίου ἐξέρεται, νομίζομεν, τῶν ὁρίων τοῦ ἔξομολογητηρίου, καὶ ἀντίκειται καὶ εἰς τὴν ἐπιβαλλομένην ἐχεμύθειαν. Ἡ ἔρευνα αὕτη εἶναι ἔργον τοῦ δοκιμαζόντος τὸν ὑποψήφιον Ἐπισκόπου, ὅστις μόνον δι' ἔξομολόγησιν παραπέμπει τὸν ὑποψήφιον εἰς τὸν ἀρμόδιον πνευματικόν.

Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἱεροῦ Μυστηρίου τῆς Ἐξομολογήσεως, εἰάν μὲν ὁ ὑποψήφιος ἔχη κώλυμά τι, κωλύον αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης δηλοῖ εἰς τὸν Ἐπίσκοπον, ἅψ' οὐ δηλώσῃ τοῦτο καὶ εἰς τὸν ἔξομολογούνον, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἱερωθῇ.— Ἐάν δὲ οὐδὲν κώλυμα εὐρίσκη ἐν τῇ ἔξομολογήσει τοῦ ὑποψηφίου, παρέχει εἰς αὐτὸν τὴν κατωτέρω διαβεβαίωσιν.— Διατυποῦμεν δὲ ταύτην ὡς ἡμεῖς μεταχειρίζομεθα, ἐντελῶς διάφορον τῆς κοινῆς Συμμαρτυρίας λέγομένης· διότι ὁ πνευματικὸς, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἐπὶ μόνῃς τῆς ἔξομολογήσεως τοῦ ὑποψηφίου στηριζόμενος ἀποφαίνεται περὶ αὐτοῦ.— Οὐδένα μάρτυρα ἐξετάζει οὔτε δικαιοῦται νὰ ἐξετάσῃ. Οὐδεμίαν ἄλλην ἐξέτασιν παρὰ μόνον τὴν τῆς γενομένης ἔξομολογήσεως ὀφείλει νὰ ἐνεργήσῃ. Τὰ λοιπὰ εἶναι ἔργον τοῦ Ἐπισκόπου.

Διαβεβαίωσις

Κυριαρχικῶς κελεύσαστι τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου ἁγίου Κρήτης (ἢ εἰάν πρόκηται περὶ Ἐπισκόπου, — τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου ἁγίου . . . . . κυρίου κυρίου . . . . . ἐξετάσας ἐν τῷ ἱερῷ Μυστηρίῳ τῆς ἔξομολογήσεως ἐνώπιον τῆς ἱεράς εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς τοῦ εἰς ἱερωσύνην προ-

ετοιμαζομένου (δεινός) ἐκ τῆς κόμης (δεινός) τῆς ἐπαρχίας (δεινός) καθὼς οἱ τὰ πάντα καλῶς διαταξάμενοι θεοκήρυκες Ἀπόστολοι, καὶ ὁ μετ' αὐτοὺς τῶν θεοφόρων Πατέρων Σύλλογος ὀρίζουσι, καὶ μηδὲν εὐρών ἐν αὐτῷ τὸ κατὰ τοὺς ἱεροὺς Κανόνας τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας κωλύον ἀπὸ τῆς ἱεροσύνης, μαρτύρομαι αὐτὸν κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην εἰς ἐμὲ ἑξομολόγησιν ἄξιον λαβεῖν τὸ Μέγα τῆς Ἱεροσύνης Μυστήριον. Ὅθεν καὶ δίδεται αὐτῷ ἡ παροῦσα διαβεβαίωσις, ἵνα χρησιμεύσῃ αὐτῷ ὅπου δεῖ.

Ἐν

τῇ

Ἐξομολόγησας αὐτὸν πνευματικὸς πατήρ.

Περατοῦντες ᾧδε τὰς ὁδηγίας ἡμῶν ταύτας περὶ τῆς τελείσεως τοῦ ὄντος Μεγάλου Μυστηρίου τῆς Θείας Μετανοίας ἢ ἑξομολογήσεως, καθῆκον ἡμῶν θεωροῦμεν ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ γεγραμμένα νὰ συστήσωμεν εἰς τοὺς ἐνασκούντας τὸ μέγα καὶ σωτήριο ἔργον τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς νὰ ἀναγινώσκωσι πάντοτε καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς τελεῖται τὸ Μυστήριον τῆς ἑξομολογήσεως, τὰς ταπεινὰς ὁδηγίας ἡμῶν ταύτας, καὶ νὰ προσπαθῶσι νὰ τὰς ἐφαρμόζωσι ἀναλόγως καὶ καταλλήλως. — Εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι τοσοῦτῳ πολὺ ποθεῖ ὁ Κύριος τὴν σωτηρίαν τῶν ἁμαρτωλῶν, ὥστε συγχωρεῖ αὐτοὺς καὶ ἐὰν ἀκόμη δὲν μετανοήσωσι ἐντελῶς. — Ἴνα ἀκριβέστερον ἐκφρασθῶμεν γράφομεν, ὅτι ὁ Κύριος ἀνέχεται τὸν ἁμαρτωλὸν καὶ ἐὰν ἀκόμη δὲν μετανοήσῃ ἐντελῶς, διότι θέλει νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν καιρὸν νὰ μετανοήσῃ ἀληθῶς καὶ σωθῇ. — Ἐχομεν πολλὰ περὶ τούτου παραδείγματα ἐν τῷ ἱερῷ Εὐαγγελίῳ καὶ

ἰδίᾳ ἐν τῇ παραβολῇ ἐκείνῃ, ἐν ἣ ὁ Κύριος συνιστᾷ εἰς ἡμᾶς τὴν ἀγάπην τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας εἰς ἡμᾶς ἀνθρώπους (Ματθαῖον 18, 21-35. καὶ Λουκ. 17. 3,4).—Κατὰ ταῦτα καὶ ὁ πνευματικὸς πρὸς τὴν ἐντολὴν ταύτην τοῦ Κυρίου συμμορφούμενος, ὀφείλει νὰ μακροθυμῇ, νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν ἁμαρτωλόν, νὰ ἐλπίζῃ εἰς τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ, νὰ περιμένῃ αὐτόν, καὶ νὰ προσπαθῇ πάντοτε εἰς τὸ νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτόν, ἔστω καὶ βραδέως, εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς.— Τὸ κύριον μέλημα τοῦ πνευματικοῦ δέον νὰ εἶναι τοῦτο— ἡ ἐπιτυχία τῆς Σωτηρίας τοῦ ἁμαρτωλοῦ.— Ἐὰν κατορθώσῃ τὸν σκοπὸν τοῦτον θὰ εἶναι εὐτυχῆς, καὶ θὰ τύχῃ τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ.— Ἄς προσπαθῶμεν λοιπὸν οἱ πάντες πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου, βαδίζοντες ἡμεῖς αὐτοὶ πρῶτοι τὴν ὁδὸν τὴν στενὴν μὲν καὶ τεθλιμμένην ἀλλ' ἀσφαλῶς ἄγουσαν εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ἃς ἐλζύομεν εἰς αὐτὴν ἀντὶ πάσης θυσίας, καὶ τοὺς ἐμπειστημένους εἰς ἡμᾶς χριστιανούς, καὶ εἰσαγάγομεν αὐτοὺς τῇ βοηθείᾳ τῆς Θείας χάριτος εἰς τὰς ἀωνίους ἀνάς τῆς ἀλήκτου ζωῆς.

ΤΕΛΟΣ

Ἡ ἘΓΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ἹΕΡΑΣ ἘΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

Πρωτ. 267
Αριθ. Δικ. 251

*Θεοφιλέστατε Ἐπίσκοπε Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου,
ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλει-
τουργὲ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος κὺρ Διονύσιε, χάρις
εἴη τῇ Θεοφιλίᾳ τῆς, καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ.*

Ἡ ἀπόφασις τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου ἐπὶ τοῦ
ὑπ' ἀριθ. 118/87, καὶ ἡμερομηνίαν 26 Ἀπριλίου 1910 ἐγ-
γράφου τῆς Θεοφιλίας τῆς, καὶ τοῦ δι' αὐτοῦ ὑποβληθέν-
τος τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ ἐν χειρογράφοις ἐγχειριδίου περὶ ἔξο-
μολογήσεως, περιέχοντος ὁδηγίας εἰς τοὺς Πνευματικούς
περὶ τῆς ἐνασκήσεως τοῦ καθηκόντος αὐτῶν τούτου, ἔχει
ῶδε. — « Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἐξετάσασα δι' ἐπὶ τούτῳ καταρ-
τισθείσης ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς Ἐπιτροπείας, τοῦ Θεοφι-
λεστάτου Ἐπισκόπου Κυδωνίας καὶ Ἀποκορώνου κ. Νι-
κηφόρου, τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Πέτρας κ. Τίτου,
καὶ τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Κισσάμου καὶ Σελίνου
κ. Ἀνθίμου, τὸ ὑπὸ τῆς Α. Θεοφιλίας τοῦ Ἐπισκόπου

Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου κ. Διονυσίου ὑποβληθὲν ἐγχειρίδιον περὶ Ἐξομολογήσεως, ἐνέκρινε τὴν τούτου δημοσίευσιν καὶ διάδοσιν παρὰ τοῖς ἱεροῦσι τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας». Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἶη μετὰ τῆς Θεοφιλίας τῆς.

Ἐν Ἡρακλείῳ τῇ 7 Μαΐου 1910

† Ὁ Κρήτης

ΕΥΜΕΝΙΟΣ

ἀδελφὸς ἐν Χρῷ ἀγαπητός

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περὶ Μετανοίας ἢ ἔξομολογήσεως	Σελίς 7
Προπαρασκευὴ εἰς τὸ Μυστήριον	8
Ἡ Συντριβὴ	11
Ἡ ἔξομολόγησις	21
Ἡ ἱκανοποίησις	23
Ὁ Λειτουργὸς τοῦ ἱεροῦ Μυστηρίου τούτου	35
Ἡ ἔξοσιὰ τῶν Λειτουργῶν τῆς Μετανοίας	36
Καθῆκοντα τοῦ Λειτουργοῦ τῆς Μετανοίας	37
Τὸ καθῆκον τοῦ ἔξομολογεῖν	38
Τὸ καθῆκον τῆς προσκλήσεως γνώσεως	40
Καθῆκον τοῦ Πνευματικοῦ τοῦ διδάσκειν	43
Καθῆκον τοῦ Πνευματικοῦ νὰ διαθέτῃ εἰς ἔξομολόγησιν καὶ μετάνοιαν τὸν προσερχόμενον χριστιανόν	50
Καθῆκον τοῦ πνευματικοῦ νὰ παρέχῃ τὴν ἄφταιν τῶν ἔξομολογούμενων ἁμαρτιῶν εἰς τὸν ἔξομολογούμενον	56
Καθῆκον ἐχεμυθίας	61
Σφάλματα εἰς ἃ συνήθως περιπίπτει ὁ λειτουργὸς τοῦ ἱεροῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας	64
Ἐκεῖνος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐνεργεῖ ἡ χάρις τοῦ ἱεροῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας	70
Τάξις τῶν πειραζομένων ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας	71
Τάξις τῶν ἐκ συνηθείας καὶ κατ' ἐπανάληψιν τὰς αὐτὰς ἁμαρτίας ἁμαρτανόντων	74
Τάξις τῶν εὐσεβῶν	80
Τάξις τῶν ἐτοιμοθανάτων	86
Τάξις τῶν παιδῶν καὶ τῶν νέων	90
Τάξις τῶν γυναικῶν	105
Τάξις τῶν μεμνηστευμένων καὶ ἐγγάμων	107

Τάξεις τῶν γονέων	Σελίς 114
Τάξεις τῶν προϋσταμένων καὶ ὑφισταμένων	121
*Υφιστάμενοι	122
Προϋστάμενοι	122
*Υψηλότει	124
Κύριοι	126
Τάξεις τῶν Δικαστῶν	128
Τάξεις τῶν ἐν φυλακαῖς	131
Τάξεις τῶν ἐπιστημόνων καὶ ἐπαγγελματιῶν	137
Τάξεις τῶν δειοδαιμόνων	144
Τάξεις τῶν μὴ ἐπιτελούντων τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα	148
Τάξεις τῶν ἐχόντων μίσος κατὰ τοῦ πληθίου	153
Τάξεις τῶν προκαλούντων σκάνδαλον	160
Τάξεις τῶν φονέων	155
Τάξεις τῶν ὑπὸ τὸ κράτος σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν	169
Τάξεις τῶν ἀδικούντων	174
Τάξεις Κληρικῶν	181
Μοναχοὶ (μοναχοὶ πρεσβύτεροι—Διάκονοι)	181
*Ἐγγαμιος κληρικός	188
Τάξεις τῶν Πνευματικῶν	190
Τάξεις τῶν εἰς Ἱερουσάλην ἵπομηφίων	193
Τελευταία παραίνεσις	197
*Ἡ ἔγκρισις τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου	200

Τιμήται Δραχ. 2. 20